

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21^{ου} αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450
Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
(ΔΗΜΟΤΙΚΟ & ΓΥΜΝΑΣΙΟ)**

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

Αθήνα 2011

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3
«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21^{ου} αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών , Οριζόντια Πράξη» MIS:
295450
Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

Το παρόν έργο έχει παραχθεί από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στο πλαίσιο υλοποίησης της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών, στους Άξονες Προτεραιότητας 1,2,3, -Οριζόντια Πράξη», με κωδικό MIS 295450 και ειδικότερα στο πλαίσιο του Υποέργου 1: «Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οδηγών για τον εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων».

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	3
---------------------------	---

ΜΕΡΟΣ Ι: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ΙΙ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
-------------------	---

Ι 2. ΟΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ	5
---	---

Ι 2.1 Η νεοελληνική γλώσσα (ΝΕ) στην προσχολική και σχολική ηλικία και στο Γυμνάσιο.....	5
--	---

Ι 2.2 Η λογοτεχνία.....	7
-------------------------	---

Ι 2.3 Η Αρχαία Ελληνική (ΑΕ) Γλώσσα και Γραμματεία	8
--	---

ΜΕΡΟΣ ΙΙ: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

ΙΙ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
----------------------	----

ΙΙ 1.1 Η αρχαιογνωσία στην εκπαίδευσή μας	11
---	----

ΙΙ 2. ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	12
--	----

ΙΙ 2.1 Οι αρχές επιλογής των προς διδασκαλία κειμένων.....	13
--	----

ΙΙ 2.2 Διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού	13
---	----

ΙΙ 2.3 Οι αρχές μετάφρασης των κειμένων της α΄ ενότητας της Α΄ Γυμνασίου	15
--	----

ΙΙ 2.4 Επισημάνσεις σχετικά με τη διδασκαλία του λεξιλογίου	16
---	----

ΙΙ 2.5 Βασικές μεθοδολογικές επιλογές	17
---	----

ΙΙ 2.6 Αξιολόγηση	18
-------------------------	----

ΙΙ 2.7 Συνήθη ερωτήματα.....	18
------------------------------	----

ΙΙ 3. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΣΕΝΑΡΙΩΝ ΑΕ ΓΛΩΣΣΑΣ	
--	--

ΙΙ 3.1. Α΄ Γυμνασίου	
----------------------	--

ΙΙ 3.1.1 Η ελληνική γλώσσα στο πέρασμα των Αιώνων	29
---	----

ΙΙ 3.1.2 Η λειτουργία της προσωπικής αντωνυμίας στην επίκληση του Θείου.....	43
--	----

ΙΙ 3.2 Β΄ Γυμνασίου	
---------------------	--

ΙΙ 3.2.1 Ο λοιμός στην Αθήνα, Θουκυδίδη.....	54
--	----

ΙΙ 3.2.2 Το τέχνασμα του Θεμιστοκλή, Πλουτάρχου Θεμιστοκλής.....	67
--	----

ΙΙ 3.3. Γ΄ Γυμνασίου	
----------------------	--

ΙΙ 3.3.1 Η δομή και το περιεχόμενο του επιταφίου λόγου από την ΑΕ έως σήμερα.....	79
---	----

ΙΙ 3.3.2 Γραπτοί και άγραφοι νόμοι: τότε και σήμερα.....	86
--	----

ΙΙ 3.3.3 Οδηγίες διδασκαλίας και διδακτικού εμπλουτισμού των ενότητων 1, 4, 5, 6	91
--	----

ΙΙ 4. ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ	
---	--

ΙΙ 4.1 Α΄ Γυμνασίου	
---------------------	--

ΙΙ 4.1.1 Η αντιμετώπιση του ξένου στην αρχαία και τη νεότερη Ελλάδα	96
---	----

Π 4.1.2 Δημιουργώ την ομηρική κοινωνία και περιδιαβαίνω στα παλάτια της	104
Π 4.1.3 Αποκτώ άποψη για τις μεταφράσεις της ομηρικής Οδύσσειας.....	104
Π 4.1.4 Η θέση των γυναικών στην αρχαία Ελλάδα	106
Π 4.1.5 Αναζητώ πληροφορίες για τους/τις ήρωες/ηρωίδες και τους/τις θεούς/θεές της Οδύσσειας μέσα από τα μάτια των άλλων	107
Π 4.2 Β΄ Γυμνασίου: Ανθρώπινες σχέσεις στην Ιλιάδα: οι ομηρικές ομιλίες	110
Π 4.3 Γ΄ Γυμνασίου	
Π 4.3.1 Η Ελένη στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία.....	114
Π 4.3.2 Σύγκριση της Έλένης με την Ίφιγένεια ἐν Ταύροις.....	126
Π 5. ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ.....	127
ΙΙΙ: ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ.....	131

ΜΕΡΟΣ Ι: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ι 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών η διδασκαλία/μάθηση της γλώσσας οργανώνεται με βάση το μαθητή. Η συγκεκριμένη επιλογή του ΠΣ, εξυπηρετεί ευρύτερους παιδαγωγικούς σκοπούς της διδασκαλίας και ταυτόχρονα διευκολύνει την επιτυχή υλοποίηση των ειδικότερων διδακτικών στόχων του συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου. Κεντρική στόχευση του προγράμματος είναι η ‘διαφοροποιημένη διδασκαλία’ σε επίπεδο διδακτικού σχεδιασμού και εκπαιδευτικής πράξης. Οι μαθητές/τριες μιας τάξης δεν θεωρούνται ένα ενιαίο σύνολο εκπαιδευομένων στο οποίο εφαρμόζεται μια κοινή διδασκαλία, επειδή διαφέρουν ως προς τις γλωσσικές και επικοινωνιακές τους ικανότητες, τη γλωσσική ποικιλία ή τις γλώσσες που ομιλούν, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους, τους τρόπους με τους οποίους μαθαίνουν κ.ά. Εξίσου κεντρική επιλογή του νέου ΠΣ για τη διδασκαλία/μάθηση της γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση είναι η αυτονόμηση του μαθητή απέναντι στη μάθηση, η οποία μπορεί να υλοποιηθεί με τη χρήση στρατηγικών. Μέσω της ‘γνωσιακής μαθητείας’ οι μαθητές υποστηρίζονται από τους εκπαιδευτικούς να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν γνωστικά εργαλεία και στρατηγικές για την κατανόηση και παραγωγή προφορικών και γραπτών κειμένων.

Ι 2. ΟΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

Οι καινοτομίες του νέου Προγράμματος Σπουδών (στο εξής ΠΣ) συνίστανται στα ακόλουθα:

Ι 2.1. Η νεοελληνική (ΝΕ) γλώσσα στην προσχολική και σχολική ηλικία και στο Γυμνάσιο

1. Σε επίπεδο *περιεχομένου* δίνεται για πρώτη φορά έμφαση στην καλλιέργεια όχι μόνο *γλωσσικών αλλά και κοινωνικών δεξιοτήτων*, έτσι ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση να ελέγχουν και να συνδιαμορφώνουν κριτικά το πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό γίνεσθαι. Αυτό επιτυγχάνεται με τον ιδιαίτερο τρόπο προσέγγισης των κειμένων (προφορικών και γραπτών) που προτείνεται στο νέο ΠΣ, και ο οποίος στοχεύει να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να αντιληφθούν ότι α) οι γλωσσικές μορφές (τρόποι γραφής και προφοράς, μορφολογικές, συντακτικές και λεξιλογικές επιλογές, κειμενικά είδη) λειτουργούν ως ενδείκτες κοινωνικών παραμέτρων και ως μηχανισμοί δόμησης ταυτοτήτων, ιδεολογιών, στάσεων και συμπεριφορών, και β) η παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου αποτελεί μια διαδικασία συνεργατική και δημιουργική και υπό την έννοια αυτή οι μαθητές μπορούν να επανασχεδιάζουν, να σχολιάζουν και να αξιολογούν τον παραγόμενο λόγο τους ανάλογα με το πλαίσιο επικοινωνίας.

2. Σε επίπεδο *οργάνωσης της ύλης*, το νέο ΠΣ είναι ανοικτού τύπου, δηλ. παρέχει στον/στην εκπαιδευτικό μεγάλη ευελιξία ως προς το εκπαιδευτικό υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επίτευξη των στόχων του νέου ΠΣ, εφόσον ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει από ένα μεγάλο αριθμό διαφορετικών κειμενικών ειδών ή τύπων κειμένων εκείνα που αρμόζουν στο επίπεδο και τα ενδιαφέροντα της τάξης του. Μπορεί ακόμη, αν το κρίνει αναγκαίο, να δουλέψει με διαφορετικά (π.χ. ως προς το βαθμό δυσκολίας) κείμενα για διαφορετικές ομάδες της ίδιας τάξης, οι οποίες εμφανίζουν διαφοροποιημένες ανάγκες, προκειμένου να επιτύχει κοινούς γενικούς στόχους (λ.χ. την εξοικείωση με τα βασικά χαρακτηριστικά του

κατευθυντικού λόγου) αλλά και ταυτόχρονα ειδικούς για κάθε ομάδα ανάλογα με τις ανάγκες της (λ.χ. καλλιέργεια λεξιλογίου στη μία ομάδα, εξοικείωση με βασικές γραμματικές δομές του κατευθυντικού λόγου στην άλλη κτλ.). Υπό την έννοια αυτή καθίσταται συνδημιουργός του εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο είναι πια δυνατό χάρη και στη συνδρομή των νέων τεχνολογιών (χρήση διαδικτύου, διαδραστικού πίνακα, κτλ.) να προσαρμόζεται στις ανάγκες της κάθε τάξης, ακόμη και του κάθε μαθητή σύμφωνα με τις αρχές της *διαφοροποιημένης παιδαγωγικής*.

3. Η επίτευξη όλων των παραπάνω δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί με γλωσσική διδασκαλία παραδοσιακού τύπου. Επομένως, το νέο ΠΣ για τη ΝΕ γλώσσα διαφοροποιείται από τα προηγούμενα και ως προς τις διδακτικές μεθόδους με τις οποίες καλεί τους εκπαιδευτικούς να υλοποιήσουν τους στόχους του. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τη συστηματική εργασία σε ομάδες οι μαθητές/μαθήτριες αναλαμβάνουν σχέδια εργασίας (project), τα οποία έχουν ως στόχο αφενός να τους βοηθήσουν να ανακαλύψουν μόνοι τους τη γνώση (*διερευνητική μάθηση*) μέσω της δημιουργίας υποθέσεων και της επιβεβαίωσης ή διάψευσής τους και γενικότερα μέσω της *χρήσης στρατηγικών*, και αφετέρου να τους οδηγήσουν να αποκτήσουν γνώση και εκτός τάξης μέσα από την καθημερινή διεπίδραση με άλλους και τη συνεχή χρήση της γλώσσας. Αυτό οδηγεί αναπόφευκτα και στην αλλαγή του *τρόπου αξιολόγησης* των μαθητών, ο οποίος βασίζεται περισσότερο σε μεθόδους όπως το portfolio, η αυτοαξιολόγηση και η ετεροαξιολόγηση με τη χρήση βοηθημάτων αναφοράς (π.χ. χρήση λεξικού, γραμματικής) και λιγότερο σε παραδοσιακές μεθόδους όπως τεστ ή διαγωνίσματα, που αντικατοπτρίζουν την επίδοση του μαθητή σε μία μόνο χρονική στιγμή της μαθησιακής του πορείας.

4. Επίσης, η αξιοποίηση των *ΤΠΕ* στο μάθημα της ΝΕ γλώσσας αποτελεί μια κεντρική επιλογή του παρόντος ΠΣ: οι νέες τεχνολογίες παρέχουν πρόσβαση σε μια αστείρευτη πηγή πληροφοριών και αποτελούν απαραίτητο επικουρικό μέσο για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος, εφόσον μπορούν να μετατρέψουν την απόκτηση πληροφοριών σε απόκτηση γνώσεων. Η γνώση όμως, όπως νοείται στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού που υιοθετείται στο παρόν ΠΣ, είναι προϊόν κριτικής αντιμετώπισης της πληροφορίας. Τα εργαλεία του web 2.0 που υιοθετούνται στο ΠΣ προϋποθέτουν την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/τριών σε γλωσσικές δραστηριότητες κατανόησης και παραγωγής λόγου. Ενδεικτικά, εκτός από τη χρήση κειμενογράφων, προτείνεται α) αξιοποίηση βελτιωμένων μέσων παρουσίασης για το διδάσκοντα αλλά και τους μαθητές, όταν πρόκειται για παρουσίαση εργασιών, β) χρήση ιστολογίων για βελτιωμένη επικοινωνία μεταξύ των μαθητών αλλά και του/της εκπαιδευτικού με τους/τις μαθητές/τριες.

5. Ειδικότερα το ΠΣ κάθε βαθμίδας εμφανίζει και κάποιες επιμέρους καινοτομίες. Για παράδειγμα το πρόγραμμα της Προσχολικής Εκπαίδευσης διαχωρίζει και περιγράφει με σαφήνεια σε διαφορετικές στήλες τις *δεξιότητες* που πρέπει να αποκτήσουν οι μαθητές αλλά και τους τρόπους που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί για να ενισχύσουν τις δεξιότητες αυτές. Στο ΠΣ του Δημοτικού και του Γυμνασίου από την άλλη μεριά δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην για πολύ καιρό παραμελημένη για πολύ καιρό *καλλιέργεια του προφορικού λόγου*, ο οποίος τώρα και με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών (χρήση ψηφιακών μέσων εγγραφής και αναπαραγωγής φωνής) είναι δυνατόν να αναπαραχθεί στην τάξη και να σχολιαστεί από τους μαθητές ή να αξιολογηθεί σύμφωνα με παραμέτρους και κριτήρια που έχουν συζητηθεί εκ των προτέρων.

6. Στο νέο ΠΣ η γλώσσα αντιμετωπίζεται όχι μόνο ως αντικείμενο αλλά και ως μέσο διδασκαλίας. Στο πλαίσιο αυτό δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη *διδασκαλία της γλώσσας μέσω γνωστικών αντικειμένων* (ιστορίας, μαθηματικών, βιολογίας, μορφών τέχνης

κτλ.), ενώ παράλληλα γίνεται προσπάθεια να «εμποτιστούν» τα γνωστικά αντικείμενα και με γλωσσικούς στόχους. Για το λόγο αυτό η ομάδα του γλωσσικού γραμματισμού συνεργάστηκε με τις ομάδες της Ιστορίας και Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής και της Γεωγραφίας στη δημιουργία σεναρίων που συμπεριλήφθηκαν στους αντίστοιχους Οδηγούς για τον Εκπαιδευτικό.

7. Τέλος προτείνονται επιπλέον τρόποι *διδασκαλίας της ΝΕ ως δεύτερης γλώσσας*, για να διευκολυνθεί το έργο του/της εκπαιδευτικού στην περίπτωση που έχει αλλόγλωσσους μαθητές στην τάξη του. Αυτό επιτυγχάνεται με την επισήμανση των κυριότερων λαθών που εντοπίζονται στον λόγο των αλλόγλωσσων, καθώς και με προτάσεις για τη θεραπεία/διόρθωσή τους.

I 2.2. Η Λογοτεχνία

1. Ως προς τους *σκοπούς*: Βασικός σκοπός της διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι «η κριτική αγωγή στο σύγχρονο πολιτισμό».

2. Ως προς το *περιεχόμενο*: Το εκπαιδευτικό υλικό για το μάθημα της λογοτεχνίας συγκροτείται από μία ποικιλία κειμένων, κάποια από τα οποία μπορεί να προέρχονται από τα σχολικά ανθολόγια, μαζί με ολόκληρα λογοτεχνικά βιβλία αλλά και άλλα είδη «κειμένων» τα οποία, ευρισκόμενα στις παρυφές της λογοτεχνίας, κτίζουν ένα γόνιμο διάλογο μαζί της, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να ελκύσουν τους νεαρούς αναγνώστες και να τους ασκήσουν σε νέους γραμματισμούς (visual, media, computer literacy) όπως κόμικς, κινηματογραφικές ταινίες και τραγούδια. Η ιστορία είναι πάντοτε παρούσα στη διδασκαλία της λογοτεχνίας, ακολουθώντας, όμως, τη μεθοδολογική ανανέωση του περιεχομένου της.

3. Ως προς τη *διδασκτική μεθοδολογία*: Η μεθοδολογική προσέγγιση βασίζεται στις παιδαγωγικές μεθόδους της *διδασκαλίας σε ομάδες* και της *μεθόδου project*. Θέτουμε ως σκοπό την αξιοποίηση των ΤΠΕ στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης παιδαγωγικής πρότασης για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας.

4. Ως προς την *αξιολόγηση* στο μάθημα της λογοτεχνίας: Οι δραστηριότητες στο μάθημα της λογοτεχνίας είναι σκόπιμα σχεδιασμένες να είναι πολλές και ποικίλες. Η αξιολόγηση των μαθητών γίνεται στη βάση της παραγωγής προσωπικού λόγου για το κείμενο ή για το θέμα για το οποίο μιλά το κείμενο και απομακρύνεται από τη λογική του σωστού/λάθους ή της αναπαραγωγής έτοιμων απαντήσεων που βρίσκονται στα κάθε είδους βοηθήματα που κυκλοφορούν στο εμπόριο. Η αξιολόγηση προκύπτει από τις εργασίες των μαθητών και δεν τους αφιρνδιάζει ζητώντας τους άγνωστα στοιχεία ή δραστηριότητες που δεν έχουν συζητηθεί και δουλευτεί μέσα στην τάξη. Στο Γυμνάσιο που υπάρχουν γραπτές εξετάσεις στο τέλος της σχολικής χρονιάς, προτείνεται οι μαθητές να εξετάζονται σε άγνωστο λογοτεχνικό κείμενο, ομοειδές ή ομόθεμο με τις διδακτικές ενότητες που διδάχτηκαν και με ασκήσεις παρόμοιες με αυτές που δούλεψαν μέσα στην τάξη. Συνολικά, οι μαθητές αξιολογούνται μέσω μιας πλούσιας ποικιλίας δραστηριοτήτων, ερωτήσεων ή/και εργασιών σε μία, αντιστοίχως, πλούσια ποικιλία δεξιοτήτων οι κυριότερες από τις οποίες αποσκοπούν στην ανάπτυξη κριτικού γραμματισμού καθώς και στην ανάπτυξη αναγνωστικών και εκφραστικών δεξιοτήτων τόσο σε επίπεδο λόγου όσο και σε επίπεδο εικόνας (ανάπτυξη οπτικο-ακουστικού γραμματισμού). Η άσκηση –και η αξιολόγηση– των μαθητών στις δραστηριότητες αυτές αποτελεί την καλύτερη προετοιμασία, ώστε να καλλιεργηθεί στις ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης μια αυθεντική σχέση με τη «γλώσσα» της λογοτεχνίας. Το ΠΣ δίνει έμφαση στη διαδικασία/τη μέθοδο, το μάθημα είναι παιδοκεντρικό, ξεκινά από τον προσδιορισμό εννοιών που βοηθούν στον επαναπροσδιορισμό της διδασκαλίας της λογοτεχνίας, άρα και των σκοπών της:

δημιουργικότητα, εγγραμματοσύνη, λογοτεχνικός κανόνας, υποκειμενικότητα, ιδεολογία, θεωρία της ανάγνωσης. Το ΠΣ διακατέχεται από αισιοδοξία για τις δυνατότητες μάθησης του ανθρώπου, θεωρεί τη μάθηση του εκπαιδευτικού εξίσου σημαντική με τη μάθηση του μαθητή και θεωρεί τη μέθοδο διδασκαλίας άκρως σημαντικό παιδαγωγικό μέσον. Στη μέθοδο αυτή, οι βιβλιοθήκες, τα βιβλιοπωλεία, οι συγγραφείς, οι ανοικτές τάξεις, τα κάθε είδους πολυτροπικά κείμενα, καθώς και τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης δεν μπορεί παρά να είναι παρόντα.

I 2.3. Η αρχαία ελληνική (ΑΕ) γλώσσα και γραμματεία

Με βάση την αρχή της ολιστικής/διαθεματικής μάθησης οι δύο κλάδοι του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος και ορίζουν γνωστικές περιοχές που διαπλέκονται, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι χάνουν τον διακριτό τους ρόλο. Ειδικά για το μάθημα της ΑΕ γλώσσας σημειώνεται ότι, αν και παραμένει πρωτίστως γλωσσικό, ενισχύεται, χωρίς να χάνει την αυτονομία του, από αρχαιογνωστικού τύπου πληροφορίες με στόχο την αρχαιομάθεια και την αναβίωση της εποχής μέσα στην οποία έζησαν οι συγγραφείς και δημιούργησαν τα έργα τους. Παράλληλα με το μάθημα της ΑΕ γραμματείας, οι μαθητές ασκούνται στην κριτική ανάγνωση, στο σχολιασμό των απόψεων, στην ερμηνεία των ιδεών με έμφαση στη διαχρονική ισχύ τους, στην αποτίμηση πράξεων και γεγονότων και στο χαρακτηρισμό προσώπων.

Ως προς τη *διδασκτική μεθοδολογία* χρησιμοποιείται το συνδυαστικό μοντέλο διαδικασίας και περιεχομένου. Πιο συγκεκριμένα η διδασκαλία προχωρά με ερωταποκρίσεις με στόχο την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των μαθητών: ελάχιστες γνώσεις δίνονται από τους καθηγητές (οι έννοιες, οι λέξεις-κλειδιά) και όλα τα υπόλοιπα παράγονται από τους μαθητές, καθώς καλλιεργείται, με τις κατάλληλες στρατηγικές, η ικανότητα του μαθητή να οδηγείται όλο και πιο αυτόνομα στη διερεύνηση και στη διατύπωση της νέας γνώσης. Επίσης με βασική αρχή τη μαθητοκεντρική διδασκαλία στο πλαίσιο της διαφοροποιημένης παιδαγωγικής, η μετωπική μάθηση μετατρέπεται σε βιωματική-συνεργατική: από τους μαθητές ζητείται να συμμετέχουν στη διδασκαλία, να κρίνουν και να επιλέγουν, να ερευνούν και να αποφασίζουν μέσα σε κλίμα συνεργασίας. Ταυτόχρονα προωθούνται τόσο η ομαδοσυνεργατική μέθοδος όσο και τα σχέδια εργασίας (πρότζεκτ). Στόχος είναι αφενός να ενεργοποιούνται οι κλίσεις και τα μαθησιακά στυλ του συνόλου των μαθητών, και αφετέρου να ασκούνται και οι διδάσκοντες σε πρακτικές που θα τους επιτρέψουν να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν τις προσωπικές τους στρατηγικές. Ουσιαστική βαρύτητα δίνεται στη διαθεματικότητα: η διαπλοκή των μαθησιακών-διδασκτικών αντικειμένων γίνεται με αμφίδρομες συνδέσεις, σταθερά και όχι ευκαιριακά.

Επίσης αξιοποιούνται στρατηγικές όπως η μορφολογική, ετυμολογική, σημασιολογική σύνδεση του λεξιλογίου της ΑΕ και της ΝΕ, η αντιπαραθετική προσέγγιση των δομών της ΑΕ και της ΝΕ (π.χ. απαρέμφατο), έτσι ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα για τους τρόπους λειτουργίας της γλώσσας στη διαχρονία της. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές/τριες αφενός έχουν προσωπική εμπλοκή στην κατανόηση της ΑΕ (άρα είναι σε θέση να κατακτήσουν όσο καλύτερα γίνεται το σύστημά της και να μην καταφεύγουν σε αποστήθιση κλιτικών παραδειγμάτων και συντακτικών κανόνων) και αφετέρου είναι σε θέση να κατανοήσουν τη χρησιμότητα της διδασκαλίας της ΑΕ γλώσσας.

Ειδικότερα για την *Αρχαία Ελληνική Γλώσσα*

1. Ως προς τους *στόχους*: επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να αποκτήσουν βασικές γνώσεις του συστήματος της ΑΕ (συντακτικές, μορφολογικές, λεξιλογικές) και να γνωρίσουν τις επιβιώσεις του παρελθόντος στη σύγχρονη εποχή, ώστε να βελτιώσουν παράλληλα το λόγιο χρηστικό επίπεδο της νέας ελληνικής. Οι στόχοι αυτοί θα υπηρετηθούν αποτελεσματικά, αν το μάθημα παρουσιάζεται με ελκυστικό τρόπο, ώστε να πάψουν οι μαθητές και οι μαθήτριες να αντιμετωπίζουν με απέχθεια τα ΑΕ, τα οποία όχι μόνο συμβάλλουν στη γλωσσική τους διαμόρφωση, αλλά ενισχύουν και την ιδεολογική τους στήριξη με ιδέες που μπορεί και πρέπει να τους γίνουν προσφιλείς.

Η διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού είναι το μέσο και όχι ο τελικός στόχος, η προϋπόθεση δηλαδή για την κατανόηση των κειμένων. Από τη γραμματική και το συντακτικό οι μαθητές και μαθήτριες του Γυμνασίου μαθαίνουν όσα χρειάζονται για να κατανοήσουν εύληπτα ευσύνοπτα κείμενα στην ΑΕ γλώσσα. Για το λόγο αυτό ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές και τις μαθήτριες να αναγνωρίσουν τους τύπους και όχι να τους παράγουν, δίνοντας έμφαση στους τύπους που διασώζονται στη λόγια μορφή της ΝΕ γλώσσας. Στο επίπεδο της ετυμολογίας οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να δημιουργήσουν το προσωπικό τους λεξικό, στο οποίο καταγράφουν τις δύσκολες/άγνωστες λέξεις που συναντούν στα κείμενα και μαθαίνουν να τις τεμαχίζουν στα συστατικά τους, καθώς και να τις συνδέουν ετυμολογικά με λέξεις της ΝΕ (αντί των ατελείωτων καταλόγων που δίνονταν έως τώρα και τους οποίους έπρεπε να αποστηθίσουν).

2. Ως προς τα **κείμενα**: επιλέγονται κείμενα με κριτήριο α) την ηλικιακή ανάπτυξη των μαθητών και το γεγονός ότι πρώτη φορά έρχονται σε επαφή με τον αρχαίο λόγο, β) τη θεματική τους σύνδεση με άλλα διδακτικά αντικείμενα της ίδιας τάξης (λ.χ. στην τάξη που διδάσκονται για τα σχήματα δίνεται ο ορισμός του κύκλου από τον Αρχιμήδη). Στο πλαίσιο της ευελιξίας, της αυτενέργειας του/της εκπαιδευτικού και της ανάληψης πρωτοβουλιών εκ μέρους του/της, η σειρά των κειμένων που περιέχονται στα σχολικά εγχειρίδια μπορεί να ανατραπεί, όπως επίσης και η σειρά διδασκαλίας των γραμματικών ή συντακτικών φαινομένων με σεβασμό βέβαια στις βασικές παιδαγωγικές αρχές.

3. Ως προς τα *ερμηνευτικά σχόλια*: σε κάθε κείμενο παρατίθεται παράλληλο συναφές κείμενο και αναζητούνται οι σχέσεις, οι ομοιότητες ή οι διαφορές της σκέψης του χθες με το σήμερα. Δίνονται πληροφορίες για τον συγγραφέα και το γραμματειακό είδος, για τον πολιτισμό και τους εξωκειμενικούς παράγοντες που συνέτειναν στη συγγραφή και βοηθούν στην ερμηνεία του κειμένου.

Στο μάθημα της *Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*, προκρίνεται η διδασκαλία ολόκληρων έργων, π.χ. *Οδύσσεια*, *Ιλιάδα* και όχι αποσπασμάτων. Η διδασκαλία προβλέπει συνεχείς αναφορές στα βιβλία αρχαίων ελλήνων συγγραφέων (και όχι μόνο) που υπάρχουν στο Γυμνάσιο σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή (σε όλες τις τάξεις), έτσι ώστε μέσα από τη φαινομενική αξιοποίηση ενός μόνο βιβλίου ο μαθητής να αναγνωρίζει το διακείμενο και την έννοια της συνάντησης λαών, πολιτισμών και σκέψης, διατρέχοντας περισσότερα δημιουργήματα του αρχαίου λόγου. Αξιοποιούνται επίσης λειτουργικά οι νέες τεχνολογίες για την εναργέστερη παρουσίαση του αρχαίου κόσμου. Τα κείμενα της ΑΕ γραμματείας αντιμετωπίζονται ως κείμενα λογοτεχνίας, προσεγγίζονται και ερμηνεύονται με τον τρόπο που υιοθετείται στο μάθημα της ΝΕ λογοτεχνίας, εφαρμόζοντας σύγχρονες θεωρίες σχετικές με την αφήγηση, για τις οποίες εξάλλου τα ομηρικά κείμενα (αλλά και η τραγωδία) ενδείκνυνται απολύτως.

Ως προς την *αξιολόγηση*: πραγματοποιείται σε διάφορες φάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας με διαφορετικούς σκοπούς και με διαφορετικά επίπεδα απαιτήσεων (ανάλογα με την εκάστοτε τάξη και τους μαθητές), έτσι που να επιτρέπει την εκφορά μιας συνολικής κρίσης για το βαθμό επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών στόχων και για την αποτελεσματικότητα του ΠΣ. Η επίδοση του μαθητή ή της μαθήτριας δεν κρίνεται μόνο από τις γραπτές εξετάσεις (τριμήνων, τελικές). Για το λόγο αυτό, δεν μπορεί να υιοθετηθεί ένας και μόνο τρόπος αξιολόγησης. Σε συνδυασμό με τις παραδοσιακές μορφές των καθημερινών εργασιών, των τεστ και των διαγωνισμάτων που συμπληρώνουν την ατομική αξιολόγηση, τίθεται σε εφαρμογή και η ομαδική αξιολόγηση μέσω της ανάθεσης ομαδικών ελκυστικών δραστηριοτήτων, της συγκέντρωσης και επεξεργασίας υλικού και της εκπόνησης συνθετικών εργασιών κυρίως διαθεματικού τύπου. Επιλέγονται, επομένως, ο φάκελος μαθητή (portfolio), η αξιολόγηση μέσω σχεδίων εργασίας (project), η αυτοαξιολόγηση και ετεροαξιολόγηση από τους συμμαθητές/τις συμμαθήτριες.

II. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

II 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι συνθήκες όπως διαγράφονται στην αρχή της νέας χιλιετίας, χαρακτηριζόμενες από ταχύτατη μεταβολή σε κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο, επηρεάζουν και την εκπαίδευση, η οποία θα πρέπει όχι μόνο να καταγράφει και να αποτυπώνει τις εξελίξεις και τους νέους προσανατολισμούς, αλλά και να οριοθετεί αξίες ικανές να εκφράσουν νέο όραμα για το μέλλον.

Το Νέο Σχολείο, καινοτόμο, ενταξιακό και ψηφιακό, οφείλει να αξιοποιήσει σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και στη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών, προκειμένου να ανταποκριθεί στις διαφοροποιημένες ανάγκες και ικανότητες των μαθητών/τριών και των εκπαιδευτικών, καθώς και στα διαφορετικά χαρακτηριστικά των σχολείων, εισάγοντας δημιουργικά το ψηφιακό μέσο στις κλασικές μορφές «προφορικότητας» και «εγγραμματοσύνης». Βασικός σκοπός της νέας προσέγγισης στη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών είναι οι μαθητές/τριες να έρθουν σε ουσιαστική επαφή με τον κόσμο και τη γλώσσα της αρχαιότητας και να ενισχύσουν το ενδιαφέρον τους γι' αυτά αποκτώντας γνώσεις, δεξιότητες/ικανότητες και στάσεις, που θα τους επιτρέψουν να διαμορφώσουν κριτική στάση και να ζήσουν δημιουργικά ως δημοκρατικοί πολίτες στην αναδυόμενη Κοινωνία της Γνώσης.

II 1. Η αρχαιογνωσία στην εκπαίδευσή μας

Η κλασική παιδεία, ως *παιδεία ανθρωπιστική*, συνιστά το απαύγασμα της παιδαγωγικής πείρας αιώνων, δημιουργώντας ένα κοινωνικό κεφάλαιο χρήσιμο για την εξέλιξη και των σύγχρονων κοινωνιών, αλλά και συμβολικό κεφάλαιο, εκ των οποίων ουκ άνευ για τους σύγχρονους ευρωπαίους πολίτες.

Η αποστολή της *γλωσσικής, ιστορικής και αισθητικής αγωγής* στο σύγχρονο σχολείο είναι άμεσα συνυφασμένη με το ζήτημα της ταυτότητας και του αυτοπροσδιορισμού του ανθρώπου των επόμενων δεκαετιών. Ο κλασικός πολιτισμός στο πλαίσιο αυτό επαναξιολογείται μέσω της ιστορικής του σημασίας για τη συγκρότηση της *σύγχρονης ευρωπαϊκής ταυτότητας*, αλλά και μέσω των καταβολών των εννοιών, των λογοτεχνικών μορφών, της ιδεολογίας και των θεσμών που έχουν σφραγίσει τη διαμόρφωση των ευρωπαϊκών πολιτισμών.

Για να εξοικειωθεί ο/η σύγχρονος μαθητής/τρια με τον κλασικό πολιτισμό, να τον αποτιμήσει κριτικά σε σχέση με το νεοελληνικό και να αξιοποιήσει κατάλληλα τις ιδέες, τις στάσεις και τις αξίες που πρεσβεύει, θα πρέπει η προσέγγιση του αρχαίου κόσμου και της γλώσσας μέσω της οποίας εκφράστηκε να γίνει με τρόπο διερευνητικό. Γι' αυτό ο/η εκπαιδευτικός που διδάσκει αρχαία ελληνικά (στο εξής ΑΕ) θα πρέπει να ανταποκριθεί στον πολυσχιδή και πολυεπίπεδο ρόλο του/της παίρνοντας διαφορετική θέση στη διδακτική διαδικασία: θα πρέπει να είναι σε θέση να κατευθύνει τους/τις μαθητές/τριες να ανακαλύψουν τις κεντρικές έννοιες που αναδύονται μέσα από την αρχαιογνωσία αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο η γλωσσική έκφραση συμβάλλει στη διαμόρφωση των νοημάτων, αλλά και να αξιοποιεί νέες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και στρατηγικές, αποφεύγοντας τις παγιωμένες μέχρι τώρα δασκαλοκεντρικές προσεγγίσεις που προϋποθέτουν

μηχανιστική άσκηση των μαθητών/τριών στους γλωσσικούς και νοηματικούς μηχανισμούς των ΑΕ. Για όλους τους προαναφερθέντες λόγους, στον παρόντα οδηγό θεωρούμε ότι πρέπει να δοθεί έμφαση:

- ✓ σε νέες διδακτικές προσεγγίσεις των ΑΕ τόσο από το πρωτότυπο όσο και από μετάφραση (π.χ. μοντέλο διαδικασίας, διδασκαλία σε ομόκεντρους κύκλους, εκπόνηση διαθεματικών ομαδικών ή ατομικών εργασιών κτλ.)
- ✓ στη ρητή διασύνδεση της αρχαίας με τη νέα ελληνική, έτσι ώστε να γίνονται κατανοητοί στους/στις μαθητές/τριες οι τύποι της λόγιας πλευράς της νέας ελληνικής αλλά και οι τρόποι/λόγοι για τους οποίους επιβίωσαν
- ✓ στην αξιοποίηση των ΤΠΕ, έτσι ώστε επιτευχθεί ικανή προσομοίωση του αρχαίου κόσμου και να καταστεί η μάθηση όσο γίνεται πιο βιωματική.

Προκειμένου να βοηθηθούν οι εκπαιδευτικοί στην προσπάθειά τους να υιοθετήσουν νέες πρακτικές στη διδασκαλία των ΑΕ, αξιοποιείται η τεχνική των ερωταποκρίσεων: παρατίθενται δηλαδή πιθανά συχνά ερωτήματα που ενδεχομένως οι εκπαιδευτικοί να ήθελαν να υποβάλουν καθώς και οι απαντήσεις που θα μπορούσαν να λάβουν.

II 2. ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

Ένα αναμορφωμένο ΠΣ της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας έχει ως κύριους στόχους αρχαιογνωστικούς και ανθρωποκεντρικούς-παιδαγωγικούς. Η μελέτη της αρχαίας γλώσσας είναι διερεύνηση και ερμηνεία πνευματικής δημιουργίας που οδήγησε σε υψηλότερα επιστημονικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα και έθεσε τις βάσεις για τη διαμόρφωση του ελληνορωμαϊκού και δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού. Πρώτιστα λοιπόν η διδασκαλία των κειμένων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας στοχεύει οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- ✓ Να γνωρίσουν την πνευματική δημιουργία των αρχαίων Ελλήνων, με την οποία συνδέεται άρρηκτα ο νεοελληνικός πολιτισμός, και να μπορούν να εντοπίζουν τις ίδιες ή διαφορετικές αντιλήψεις σε επίπεδο ηθών-εθίμων, ιδεών, νοοτροπιών ή άλλων πολιτιστικών στοιχείων στη διαδρομή των αιώνων και στις αλλαγές των τόπων.
- ✓ Να έρθουν σε επαφή με τις αξίες του ελληνικού πολιτισμού, τον ιδιαίτερο τρόπο σκέψης των αρχαίων Ελλήνων ιδιαίτερα στην Αθήνα της κλασικής εποχής, την έννοια του υπεύθυνου και ενεργού πολίτη χωρίς υπερβολές και ωραιοποιήσεις.
- ✓ Να ανακαλύψουν και να εκτιμήσουν τη λογοτεχνική αξία των έργων των αρχαίων ελλήνων συγγραφέων κατά τη διδασκαλία τόσο από το πρωτότυπο, όσο και από τη μετάφραση, στο βαθμό που αυτή με την ποιότητά της διασώζει τους εκφραστικούς τρόπους του αρχαίου κειμένου και με τη σειρά της αποτελεί ένα νέο λογοτεχνικό κείμενο.
- ✓ Στο πλαίσιο αυτό να μπορούν εργαζόμενοι/ες διαθεματικά και διακειμενικά να κινούνται με ευχέρεια από το ένα κείμενο λόγου στο άλλο, αναγνωρίζοντας τις ομοιότητες αλλά και τις διαφορές τους στο χώρο και στο χρόνο.

Στη συνέχεια ασφαλώς μέσα από τη διδασκαλία της γλώσσας η διδακτική πρότασή μας στοχεύει να υπηρετήσει τη γνώση της σύγχρονης γλωσσικής μορφής μέσα από τη βαθύτερη κατανόηση της γλώσσας στη διαχρονική της διάσταση. Σε

αυτό το πλαίσιο βασικός στόχος είναι η αρτιότερη εκμάθηση του λόγιου χρηστικού επιπέδου της ΝΕ ελληνικής κυρίως σε επίσημο επίπεδο λόγου (βλ. ΠΣ). Αυτό προβλέπεται να γίνει με βάση τρεις μεθόδους: α) έμφαση στη διδασκαλία σχηματισμού στοιχείων, δομών και κανόνων της ΑΕ που έχουν επιβιώσει στη ΝΕ αυτούσια ή σε συγκεκριμένα συμφραστικά πλαίσια της ΝΕ και αναγνώριση των αντίστοιχων μη κληρονομημένων σε κείμενα της ΑΕ, β) διαχρονική προσέγγιση των κληρονομημένων στοιχείων, δομών και κανόνων μέσα από αντιπαραθετικούς πίνακες ΑΕ και ΝΕ και παρουσίαση της ιστορικής εξέλιξής τους από τα ΑΕ προς τα ΝΕ και γ) ασκήσεις χρήσης των κληρονομημένων στοιχείων, δομών και κανόνων σε συμφραστικά πλαίσια της ΝΕ.

II 2.1 Οι αρχές της επιλογής των προς διδασκαλία κειμένων

Επιλέγονται κείμενα με κριτήριο την ηλικιακή ανάπτυξη των μαθητών/τριών και το γεγονός ότι πρώτη φορά έρχονται σε επαφή με τον αρχαίο λόγο. Συνεπώς, τα κείμενα διαθέτουν μικρό βαθμό δυσκολίας και λεξιλόγιο σχετικά οικείο που δεν αποκλίνει σημαντικά από τη νέα ελληνική, ώστε να δίνεται εξαρχής έμφαση στη διαχρονική εξέλιξη της γλώσσας και να αναγνωρίζεται από τους/τις μαθητές/τριες η εγγύτητα των δύο γλωσσικών μορφών.

Επιπλέον, τα κείμενα που επιλέχθηκαν καλύπτουν -στο βαθμό που ήταν εφικτό- όλα τα στάδια της ελληνικής γραμματολογίας, με χρονολογικά (ανάλογα με το ποιο εμφανίστηκε πρώτο στην ιστορία του πνεύματος) αλλά και ειδολογικά κριτήρια (ποίηση: είδη της ποίησης, λογοτεχνία-πεζός λόγος: είδη του πεζού λόγου). Προκειμένου, όμως, να εξυπηρετηθεί η πρώτη εξοικείωση των μαθητών/τριών με την ΑΕ και να καταστούν παρατηρήσιμες και συγκρίσιμες οι δύο γλωσσικές μορφές, κρίθηκε σκόπιμο τα κείμενα να συνοδεύονται από τη μετάφρασή τους.

Τέλος, για την επιλογή των κειμένων έχει ληφθεί υπόψη και η οριζόντια σύνδεσή τους με άλλα γνωστικά αντικείμενα της ίδιας τάξης, λ.χ. στην τάξη που διδάσκονται για τα σχήματα δίνουμε τον ορισμό του κύκλου από τον Αρχιμήδη.

II 2.2 Διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού

Η επιλογή των φαινομένων της γραμματικής έγινε με δύο κριτήρια: α) το πόσο βασικά είναι για την ΑΕ γλώσσα και β) την επιβίωσή τους στην Κοινή Νεοελληνική γλώσσα (ΚΝΕ), έτσι ώστε α) να καθίσταται εμφανής η σπουδαιότητα αλλά και η χρησιμότητα της ΑΕ για την ορθή και αποτελεσματική διαχείριση του ΝΕ λόγου και β) η γραμματική επίγνωση να συντελέσει στην ουσιαστικότερη αλλά και ευκολότερη κατανόηση των ΑΕ κειμένων και να αποκαλύψει στους μαθητές τα διαχρονικά νοήματα των κειμένων αυτών. Έτσι, η γραμματική επίγνωση εστιάζεται στο εξής στην αναγνώριση των τύπων μέσα στο κείμενο και όχι τόσο στην παραγωγή τους. Ελέγχουμε δηλαδή το κατά πόσον ο/η μαθητής/τρια μπορεί να αναγνωρίσει τι μέρος του λόγου/κλίση/πτώση/αριθμός/έγκλιση κτλ. είναι η λέξη που συνάντησε στα κείμενα αναφοράς και όχι να την κλίνει ο ίδιος μηχανιστικά σε όλους της τους τύπους.

Προκειμένου ο/η εκπαιδευτικός να έχει συνολική εποπτεία των προς διδασκαλία γραμματικοσυντακτικών φαινομένων, παραθέτουμε την ύλη και για τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου. Αξίζει να προσέξουμε ότι ουσιαστική διαφορά σε σχέση με το προηγούμενο ΠΣ και για τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου δεν είναι τα ίδια τα φαινόμενα, αλλά η στόχευση και ο τρόπος παρουσίασης του υλικού: μεγαλύτερη

έμφαση στην αναγνώριση και μικρότερη στην παραγωγή, επιλογή απλών παραδειγμάτων, μη εξαντλητική παρουσίαση των εξαιρέσεων κτλ.

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ¹

Γραμματική:

- τόνοι, πνεύματα, προσωδία, βασικοί κανόνες τονισμού
- μέρη του λόγου, παρεπόμενα των πτωτικών
- ονόματα β΄ κλίσης σε *-ος, -ον*
- θηλυκά α΄ κλίσης σε *-α, -η*
- παρεπόμενα του ρήματος
- η προσωπική και η δεικτική αντωνυμία
- η οριστική ενεστώτα του *εἶμι*
- όλοι οι χρόνοι της οριστικής βαρύτονων ρημάτων της ενεργητικής φωνής
- αρσενικά α΄ κλίσης σε *-ης* και *-ας*
- όλοι οι χρόνοι στην Οριστική των βαρύτονων ρημάτων παθητικής φωνής
- κλίση δευτερόκλιτων επιθέτων

Εισαγωγή στις βασικές συντακτικές κατηγορίες:

- βασικά προτασιακά συστατικά: ρήμα, υποκείμενο, αντικείμενο, κατηγορούμενο
- σύνταξη απλών προτάσεων βάσει του σχήματος: Y-P-A/K
- είδη των προτάσεων ως προς τους όρους τους
- χωρισμός απλών περιόδων ή ημιπεριόδων και επισήμανση της κύριας πρότασης (σύγκριση με την αντίστοιχη διεργασία στα ΝΕ)
- ενεργητική/παθητική σύνταξη: μετασχηματισμοί στον ενεστώτα
- επιθετικοί προσδιορισμοί
- λειτουργία των επιρρηματικών προσδιορισμών

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Γραμματική :

- ουσιαστικά γ΄ κλίσης που απαντούν στα κείμενα
- προθέσεις και σύνδεσμοι
- αντωνυμίες (ερωτηματική και αόριστη): *τις, τις, τι*
- επίθετα γ΄ κλίσης (τα συχνότερα συναντώμενα: σε *-ης, -ης, -ες*)
- τα ανώμαλα επίθετα *μέγας* και *πολύς*
- το ρήμα *εἶμι* στον ενεστώτα στην υποτακτική, ευκτική, προστακτική
- βαρύτονα ρήματα σε όλους τους χρόνους και σε όλες τις εγκλίσεις (πλην οριστικής), ενεργητικής και μέσης φωνής.²

¹ Ειδικά για την τάξη αυτή η ποσότητα της ύλης πρέπει να συνδεθεί και με την κατά μία ώρα μείωση της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών.

Διδασκαλία συντακτικών φαινομένων:

- ονοματικοί προσδιορισμοί, ομοιόπτωτοι (πλήρης αναγνώριση) και ετερόπτωτοι (ως προς τη λειτουργία τους συνολικά)
- αντικείμενο (μονόπτωτα και δίπτωτα ρήματα)
- διδασκαλία της σύνταξης του απαρεμφάτου: ταυτοπροσωπία-ετεροπροσωπία
- διδασκαλία αναφορικής μετοχής και από τα είδη της επιρρηματικής μετοχής αναφορά μόνο στην τροπική, αιτιολογική, χρονική
- πλήρης διδασκαλία παθητικής σύνταξης - ποιητικό αίτιο
- παρατακτική σύνδεση προτάσεων: διδασκαλία των συνδέσμων (ή της έλλειψής τους) που δημιουργούν παρατακτική σύνδεση προτάσεων.

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Γραμματική

- συνηρημένα ρήματα: παραγωγή μόνο όσων τύπων επιβιώνουν στην ΚΝΕ γλώσσα.
- αόριστος β΄
- παθητικός μέλλοντας και αόριστος
- μέλλοντας και αόριστος υγρόληκτων και ενρινόληκτων ρημάτων
- βασικά ουσιαστικά και επίθετα γ΄ κλίσης που επιβιώνουν στην ΚΝΕ

Διδασκαλία λοιπών φαινομένων της σύνταξης:

Αξιοποιώντας τη διδασκαλία με ομόκεντρους κύκλους γίνεται αναφορά στα συντακτικά φαινόμενα που διδάχτηκαν στις δύο προηγούμενες τάξεις, τα οποία στη συνέχεια αποτελούν τη βάση για τη νέα γνώση:

- απρόσωπη σύνταξη
- επιρρηματικοί προσδιορισμοί
- υποτακτική σύνδεση προτάσεων: δευτερεύουσες προτάσεις

Π 2.3 Οι αρχές μετάφρασης των κειμένων της α΄ ενότητας της Α΄ Γυμνασίου

Το ζήτημα της μετάφρασης των ΑΕ κειμένων θεωρείται κεντρικό για την ουσιαστική πρόσληψή τους από τους/τις μαθητές/τριες. Το νεοελληνικό κείμενο που προκύπτει κάθε φορά θα πρέπει να αντανakλά το πρωτότυπο, χωρίς, όμως, να χάνει την ευελιξία, τη ζωντάνια και τη νοηματική του συνοχή. Εφόσον η μετάφραση των κειμένων της α΄ ενότητας της Α΄ Γυμνασίου έγινε από την ομάδα σύνταξης του ΠΣ για την ΑΕ, κρίνουμε αναγκαίο να κοινοποιήσουμε τα κριτήρια που θα πρέπει να πληροί η μεταφραστική διαδικασία κειμένων από την ΑΕ στη ΝΕ γλώσσα:

1. Διατηρούνται οι λέξεις που είναι ίδιες ή σχεδόν ίδιες στην ΑΕ και τη ΝΕ και δεν αντικαθίστανται από συνώνυμες.

² Βασική παράμετρος: η διδασκαλία των εγκλίσεων θα γίνει σε συνάρτηση με τη συντακτική τους λειτουργία.

2. Στο νεοελληνικό κείμενο που προκύπτει χρησιμοποιούνται ομόρριζες με τις ΑΕ λέξεις, για να διαφάνεται η ετυμολογική συγγένεια και να γίνεται κατανοητή η διαχρονική εξέλιξη, «ώστε να μην αφήνουμε ανεκμετάλλευτο το απέραντο μεταλλείο από λέξεις, παλιές και νεότερες, που μπορούν να εκφράσουν κάθε έννοια και κάθε αίσθημα, ζωντανά κι ευθύβολα, με πλήθος αποχρώσεις...».³
3. Αντιμετωπίζεται με σεβασμό η δομή του αρχαίου λόγου, καθώς καταβάλλεται προσπάθεια να διατηρηθούν στο μεταφρασμένο κείμενο οι δομικές ομοιότητες (π.χ. μετοχές) αλλά και να διαφανούν οι δομικές διαφορές (π.χ. απαρέμφατο). Ο μακροπερίοδος λόγος διατηρείται στην περίπτωση που δεν διασπάται η ενότητα του κειμένου και δεν δυσχεραίνεται η κατανόηση.
4. Επιχειρείται να διασωθεί το ύφος του συγγραφέα, στο βαθμό που δεν εμποδίζει την κατανόηση.

Για τις υπόλοιπες ενότητες του βιβλίου της Α΄ Γυμνασίου όπως και εκείνων της Β΄ και Γ΄ τα γλωσσικά σχόλια θα πρέπει να είναι κατατοπιστικά, αλλά όχι εξαντλητικά, ώστε ο/η μαθητής/τρια να καλείται μόνος/η του/της να συνθέτει, να ανασυνθέτει και να κατανοεί.

Π 2.4 Επισημάνσεις σχετικά με τη διδασκαλία του λεξιλογίου

Στο νέο ΠΣ της ΑΕ γλώσσας δίνεται μεγάλη βαρύτητα στο λεξιλόγιο. Είναι αυτονόητο ότι οι λέξεις δεν αποτελούν αυτόνομες και ανεξάρτητες μονάδες μέσα στο κείμενο, καθώς και ότι η λεξιλογική γνώση από μόνη της δεν εξασφαλίζει τη γλωσσική επίγνωση. Το νόημα του κειμένου δεν συνίσταται μόνο στο γραμμικό άθροισμα της σημασίας των λέξεων που το συνθέτουν. Ο βαθμός, όμως, της λεξιλογικής επίγνωσης σε συνάρτηση με την πολυπλοκότητα των λεξιλογικών σχέσεων ενισχύει την κατάκτηση του γλωσσικού συστήματος. Έτσι, το πλούσιο και ευρύ λεξιλόγιο οδηγεί σε ευκολότερη κατανόηση του κειμένου διευκολύνοντας τους/τις μαθητές/τριες στην εξαγωγή της σημασίας των άγνωστων λέξεων που εμπεριέχονται σε αυτό και επιτρέποντάς τους να διακρίνουν τις λεπτές σημασιολογικές αποχρώσεις που χαρακτηρίζουν τις συνώνυμες ή/και συγγενικές λέξεις. Στην προσπάθειά τους να ενισχύσουν τη λεξιλογική επίγνωση των μαθητών/τριών, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αξιοποιήσουν τη στρατηγική της ανάλυσης των παράγωγων και σύνθετων λέξεων στα συστατικά τους (μορφολογικός τεμαχισμός). Η αξιοποίηση της στρατηγικής αυτής μπορεί με τη σειρά της να εισαγάγει τους/τις μαθητές/τριες στην ετυμολογική ανάλυση των λέξεων, που συχνά αποτελεί μια πολύ γοητευτική αλλά και βοηθητική διαδικασία για την κατάκτηση του γλωσσικού συστήματος και τους καθιστά μακροπρόθεσμα αυτόνομους/ες στην αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου.

Στο παρόν ΠΣ αξιοποιείται το μοντέλο διαδικασίας για τη διδασκαλία του λεξιλογίου της ΑΕ: το λεξιλόγιο δεν δίνεται έτοιμο, αλλά οι ίδιοι/ες οι μαθητές/τριες διερευνούν τη διαδικασία σχηματισμού των λέξεων ξεκινώντας από την αρχική τους βαθμίδα (ή τις βασικές μεταπτωτικές βαθμίδες) και ανακαλύπτοντας το λεξιλογικό πλούτο μέσα από την καλλιέργεια δεξιοτήτων ανάλυσης των παράγωγων και σύνθετων λέξεων (σύνθεση με προθήματα, παραγωγή με χρήση επιθημάτων) και τη διδασκαλία ετυμολογικών νόμων (π.χ. μεταπτώσεις). Οι σχηματιζόμενες λέξεις

³ Μ. Πλωρίτης, «Πλούτη και πτωχεύσεις», άρθρο στο «Βήμα», 8-2-1981.

ταξινομούνται στο προσωπικό λεξικό των μαθητών/τριών, το οποίο μπορεί να είναι χωρισμένο σε θεματικές κατηγορίες. Απαραίτητη κρίνεται η χρήση και η αξιοποίηση λεξικών, τόσο έντυπων όσο και ηλεκτρονικών, στα οποία τα παιδιά θα ανατρέχουν, προκειμένου να ελέγξουν την ορθότητα ή και την ερμηνεία των λέξεων που σχημάτισαν. Προτείνεται να προτιμώνται οι λέξεις-κλειδιά των κειμένων αναφοράς, οι πιο συχνές ή/και οι πιο δύσκολες λέξεις, καθώς κι εκείνες που εμφανίζονται στο κείμενο σε περισσότερες μορφές (π.χ. απλές, παράγωγες και σύνθετες ομόρριζες λέξεις).

II 2.5 Βασικές μεθοδολογικές επιλογές

Ο Οδηγός του εκπαιδευτικού για την ΑΕ γλώσσα συντάχθηκε με βάση το διδακτικό μοντέλο διαδικασίας και περιεχομένου. Στο πλαίσιο του μοντέλου αυτού η έμφαση δίνεται όχι μόνο στο «τι» της γνώσης, αλλά και στο «πώς» της διαδικασίας. Έτσι, οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι στάσεις που αποκτούν οι μαθητές/τριες συνδιαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από τους/τις ίδιους/ες. Οδηγούνται στη νέα γνώση σταδιακά, μέσα από την κατάκτηση βασικών νοητικών δεξιοτήτων και την ανάπτυξη στρατηγικών που τους επιτρέπουν αφενός να σκέφτονται και αφετέρου να παρακολουθούν τα αποτελέσματα της σκέψης τους. Για να επιτευχθεί όμως αυτός ο στόχος, το διδακτικό περιεχόμενο δεν θα πρέπει να δίνεται στους/στις μαθητές/τριες στο σύνολό του ως έτοιμη/προκατασκευασμένη γνώση, αλλά οι εκπαιδευτικοί καλούνται να είναι έτοιμοι να καλλιεργήσουν τεχνικές και δεξιότητες στο μαθητή, ώστε μόνος του να οδηγείται στην έρευνα και στη διατύπωση της νέας γνώσης.

Για να εφαρμόσει το συνδυαστικό μοντέλο διαδικασίας και περιεχομένου ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει να:

A) Έχει υπόψη του την ενότητα και τις υποενότητες που θα διδάξει. Στην αρχή ανακαλύπτει ο ίδιος τις “έννοιες-κλειδιά” βάσει των οποίων οργανώνει τη διδασκαλία. Στη συνέχεια αυτό μπορεί να το κάνει με τους/τις μαθητές/τριές του. Αναπτύσσει έτσι στρατηγικές δράσης μέσα στο πλαίσιο των αρχών του.

B) Έχει υπολογίσει το χρόνο που θα χρειαστεί, ανάλογα με τις δυνατότητες των μαθητών/τριών του τμήματός του, την ετοιμότητά τους για μάθηση, τις προηγούμενες γνώσεις ή τα γνωσιακά “κενά” τους.

Ο/η εκπαιδευτικός θα πρέπει επίσης να λάβει υπόψη του τις αρχές της:

- ✓ Διαφοροποιημένης διδασκαλίας
- ✓ Καλλιέργειας κινήτρων για την ενεργοποίηση της συμμετοχής των μαθητών/τριών: στόχος να είναι οι ίδιοι οι μαθητές συμπαραγωγοί της γνώσης
- ✓ Ισόποσης κατανομής ευθυνών
- ✓ Καλλιέργειας επικοινωνίας των μαθητών/τριών μεταξύ τους
- ✓ Αξιοποίησης προηγούμενων γνώσεων και εμπειριών των μαθητών/τριών
- ✓ Διαμόρφωσης ελκυστικών περιβαλλόντων μάθησης και της σύνδεσής τους με αντίστοιχα περιβάλλοντα ζωής.

Είναι γεγονός ότι ο χρόνος που απαιτείται για την εφαρμογή του μοντέλου διαδικασίας-περιεχομένου είναι περισσότερος (τουλάχιστον σε πρώιμα στάδια εφαρμογής) σε σύγκριση με το χρόνο που προϋποθέτει η παραδοσιακή διδασκαλία της ΑΕ, καθώς η δράση-αντίδραση του μαθητή προϋποθέτει χρονική άνεση, ώστε να πραγματοποιηθούν οι απαιτούμενες γνωσιακές διεργασίες. Είναι, λοιπόν, φυσικό στην αρχή των μαθημάτων να διατίθεται περισσότερος χρόνος για τη διδασκαλία, δεδομένου ότι τα παιδιά δεν έχουν συνηθίσει αυτή τη μαθησιακή διαδικασία και

πρέπει να εξοικειωθούν με αυτή. Καθώς, όμως, οι μαθητές/τριες θα εξοικειώνονται με το νέο τρόπο μάθησης, θα παράγουν μόνοι τους τη γνώση και η διαδικασία θα εξελίσσεται με πολύ πιο γρήγορους ρυθμούς από ό,τι στην αρχή. Συνεπώς ο/η εκπαιδευτικός δεν πρέπει να διστάσει να παραχωρήσει -κατά το πρώτο τρίμηνο εφαρμογής της νέας προσέγγισης- περισσότερο χρόνο στους μαθητές. Χρειάζεται να εμπιστευτεί περισσότερο τους μαθητές του, τη νέα διδακτική μεθοδολογία, τον εαυτό του και θα τα καταφέρει.

II 2.6 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Μία από τις καινοτομίες του νέου ΠΣ είναι ο τρόπος αξιολόγησης των μαθητών/τριών και της μαθησιακής διαδικασίας. Στο πλαίσιο του μαθήματος της ΑΕ Γλώσσας και Γραμματείας, η αξιολόγηση πραγματοποιείται σε διάφορες φάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας με διαφορετικούς σκοπούς και περιλαμβάνει διαφορετικά επίπεδα απαιτήσεων, ώστε να απευθύνεται στη συγκεκριμένη κάθε φορά τάξη και όχι να αξιώνει έναν αντικειμενικό βαθμό δυσκολίας για τους/τις μαθητές/τριες όλων των σχολείων. Απλούστερα, στόχος της εκπαιδευτικής αξιολόγησης είναι το να επιτρέπει την εκφορά μιας συνολικής κρίσης για το βαθμό επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών στόχων από τους/τις μαθητές/τριες. Επιπλέον, δεν εξαρτά την επίδοση του/της μαθητή/τριας από γραπτές και μόνο εξετάσεις (κατά τη διάρκεια των τριμήνων ή τελικές). Σε συνδυασμό με τις παραδοσιακές μορφές των καθημερινών εργασιών, των τεστ και των διαγωνισμάτων που συμπληρώνουν την ατομική αξιολόγηση, τίθεται σε εφαρμογή και η ομαδική αξιολόγηση με ανάθεση ομαδικών ελκυστικών δραστηριοτήτων, με συγκέντρωση και επεξεργασία υλικού και εκπόνηση διαθεματικών συνθετικών εργασιών. Επιλέγονται, επομένως, ο φάκελος μαθητή (portfolio), η αξιολόγηση μέσω σχεδίων εργασίας (project), η *αυτοαξιολόγηση* και *ετεροαξιολόγηση* από τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριες και η περιγραφική -και όχι μόνο αριθμητική- σε κάθε επίπεδο και αιτιολογημένη αποτύπωση της επίδοσης του/της μαθητή/τριας.

II 2.7 ΣΥΝΗΘΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

A. Για την ΑΕ Γλώσσα

Θα υπάρχει σύμπτωση στη διδασκαλία των φαινομένων της νέας και της αρχαίας ελληνικής γλώσσας;

Είναι αλήθεια πως από την πλευρά των συντακτών/τριών του νέου ΠΣ καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή χρονική σύμπτωση της διδασκαλίας του ίδιου φαινομένου στη ΝΕ και την ΑΕ. Δεν ήταν όμως πάντοτε αυτό εφικτό, γιατί τη ΝΕ οι μαθητές/τριες τη διδάσκονται και στα έξι χρόνια του Δημοτικού, άρα πολλά από τα φαινόμενα τους είναι ήδη γνωστά, ενώ στο Γυμνάσιο τα πραγματεύονται σε άλλο επίπεδο. Όμως, στην πράξη και ανάλογα με το δυναμικό των μαθητών/τριών που κάθε φορά έχουμε, ίσως αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί ευκολότερα, με το να παρακολουθούμε τη διδασκαλία των φαινομένων της ΝΕ από το βιβλίο της ΝΕΓ και διδάσκοντας/υπενθυμίζοντας πρώτα το φαινόμενο στα ΝΕ και μετά το αντίστοιχο στα ΑΕ. Σε αυτό συμβάλλει και η φιλοσοφία του νέου ΠΣ που είναι ανοικτό και άρα μπορεί ο καθηγητής να πραγματευτεί μόνος του ακόμα και τη σειρά των φαινομένων που θα διδάξει και βέβαια τον τρόπο που θα τα παρουσιάσει στους μαθητές του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι για τη σειρά της διδασκαλίας των φαινομένων έχουν ληφθεί υπόψη τα παρακάτω κριτήρια: α. η ευκολία προσέγγισης, β. η χρηστικότητα στο σύστημα της ΑΕ, γ. ο βαθμός ομοιότητας του τύπου στην ΑΕ και τη ΝΕ ως προς τη μορφή και τη σημασία. Απαραίτητο βέβαια είναι να διευκρινιστεί ότι σε καμία περίπτωση δεν επιδιώκεται η εξαντλητική αναφορά στα φαινόμενα. Στόχος είναι να αποφεύγεται η πρόσθετη επιβάρυνση της μαθησιακής διαδικασίας, ενώ αντίθετα επιζητείται η εκμάθηση εκείνων των φαινομένων που θα συμβάλουν στη βαθύτερη κατανόηση της σχέσης της αρχαίας και της νέας ελληνικής γλώσσας.

Τι είδους υλικό μπορώ να χρησιμοποιήσω;

Το σχολικό εγχειρίδιο, τις σχολικές γραμματικές της ΑΕ γλώσσας (Μ. Οικονόμου) και της ΝΕ κυρίως σε επίπεδο αντιπαραβολής ΑΕ και ΝΕ και επισήμανσης της διαχρονικής εξέλιξης των φαινομένων, τα βιβλία αναφοράς του ΟΕΔΒ (λεξικό αρχαίας ελληνικής για το Γυμνάσιο, συντακτικό αρχαίας ελληνικής, λεξικό ΝΕ για το Γυμνάσιο και ιστορία ΑΕ γραμματείας). Επιπλέον, από το διαδικτυακό υλικό, μπορούν να χρησιμοποιηθούν εγκυκλοπαίδειες (τα λήμματα, όμως, θα πρέπει να έχουν ελεγχθεί προηγουμένως από τον/την εκπαιδευτικό), μηχανές αναζήτησης, γλωσσικά παιχνίδια, υλικό από το Ψηφιακό Σχολείο, καθώς και ό,τι άλλο θα μπορούσε να ενισχύσει το διδακτικό έργο.

Πώς μπορώ να αξιοποιήσω τα ήδη υπάρχοντα σχολικά εγχειρίδια;

Επιλέγοντας κείμενα, ασκήσεις και δραστηριότητες συμβατές με τη φιλοσοφία του νέου ΠΣ και κάνοντας χρήση των θεματικών κέντρων των ενοτήτων.

Μπορώ να αξιοποιήσω υλικό που μου φέρνουν τα παιδιά και πώς;

Ασφαλώς και μπορεί να χρησιμοποιηθεί: εφόσον ελεγχθεί και θεωρηθεί κατάλληλο από τον/την εκπαιδευτικό, μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο επεξεργασίας στην τάξη, να ενταχθεί στο φάκελο του μαθητή (portfolio) και μετά την επεξεργασία του να αναρτηθεί σε πόστερ ή σε διαδικτυακούς τόπους.

Πώς αντιλαμβάνεται το ρόλο του/της ο/η εκπαιδευτικός; - Πώς βλέπει το ρόλο του/της μαθητή/τριας στην τάξη;

Ο/Η εκπαιδευτικός θα πρέπει να αντιλαμβάνεται το ρόλο του τριπλά: είναι βεβαίως ο ειδικός που κατέχει τη γνώση, είναι ο προπονητής που θα βοηθήσει τους μαθητές να αποκτήσουν δεξιότητες για την ανακάλυψή της, αλλά είναι και συνερευνητής με τους μαθητές του, όχι μόνο στο πλαίσιο της διερευνητικής μάθησης, αλλά ελπίζοντας και ευχόμενος και ο ίδιος να μάθει: μέσα από τις παρατηρήσεις, τα σχόλια, την προβληματική των παιδιών να προχωρήσει και η δική του γνώση παραπέρα. Με αυτόν τον τρόπο:

- ✓ Το γνωσιακό πρόβλημα εντοπίζεται από τον/την εκπαιδευτικό και τους μαθητές/τριες, και αναζητείται η λύση που θα οδηγήσει στη νέα γνώση.
- ✓ Κατά τη διαδικασία επίλυσης του προβλήματος και σύμφωνα με τη μεταγνωστική θεώρηση, ο μαθητής ή η μαθήτρια, ευρισκόμενος/η στο στάδιο του “προγραμματισμού της σκέψης”, πρέπει να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα, όπως: *Ποια επιμέρους ερωτήματα προκύπτουν από το βασικό πρόβλημα; Με ποιο από τα προβλήματα που έχω επιλύσει στο παρελθόν μοιάζει; Ποιες δυσκολίες συνάντησα τότε και πώς τις αντιμετώπισα; Πόσος χρόνος απαιτείται; τι αποτελέσματα προβλέπω;*

- ✓ Ο/Η εκπαιδευτικός εφαρμόζει ο ίδιος διεργασίες που καταδεικνύουν τι σημαίνει ανεξάρτητη σκέψη: χρησιμοποιεί πολλαπλά τις προκείμενες και οι μαθητές αποφασίζουν για την ορθή απάντηση.
- ✓ Η δημιουργία μικρών “ανομοιογενών” ομάδων συμβάλλει αποτελεσματικά στην επίλυση του προβλήματος, καθώς μεταξύ των μελών τους προκύπτουν ερωτήματα και διλήμματα για τα οποία θα πρέπει να προβληματιστούν και να συναποφασίσουν τι θα κάνουν, προκειμένου να λύσουν το πρόβλημά τους.
- ✓ Συμμετέχουν όλοι ανεξαιρέτως οι μαθητές και οι μαθήτριες στη μαθησιακή διαδικασία: όλοι λένε την άποψή τους.
- ✓ Ο/Η εκπαιδευτικός διατυπώνει ανοικτές-διερευνητικές ερωτήσεις του τύπου: «γιατί; υπάρχει άλλος τρόπος;» με απώτερο στόχο να προκαλέσει τους μαθητές να ανακαλύψουν οι ίδιοι τη γνώση κατά τη συλλογή, οργάνωση και επεξεργασία των δεδομένων τους, όπως και κατά την αντιστοίχιση στόχων και δραστηριοτήτων.
- ✓ Τα λάθη των μαθητών/τριών αξιοποιούνται δημιουργικά: παρατηρούν οι ίδιοι/ες τα λάθη τους και προσπαθούν να τα κατανοήσουν, να τα ερμηνεύσουν και να τα διορθώσουν.
- ✓ Ενθαρρύνεται ο ελεύθερος διάλογος με την προοπτική της διαλεκτικής σύνθεσης μέσα από αντιτιθέμενες απόψεις, οι οποίες είναι απαραίτητες και προαπαιτούμενες.
- ✓ Ο/Η εκπαιδευτικός κάνει απόλυτα κατανοητό στους μαθητές και στις μαθήτριες ότι οι ερωτήσεις, η διδασκαλία, αλλά και το περιβάλλον της τάξης είναι σε αυτούς προκλητικό και ποτέ απειλητικό.
- ✓ Ο/Η εκπαιδευτικός μαζί με τους μαθητές και τις μαθήτριες εντοπίζουν τους όρους-κλειδιά του περιεχομένου.
- ✓ Ο/Η εκπαιδευτικός βοηθά τους μαθητές και τις μαθήτριες να αναγνωρίσουν: α) υποθέσεις, β) αντιφάσεις, γ) εσπευσμένες γενικεύσεις.
- ✓ Γίνεται χρήση: α) της επαγωγικής και παραγωγικής μεθόδου, β) της συγκλίνουσας και της αποκλίνουσας σκέψης.
- ✓ Επιβραβεύονται και ενθαρρύνονται όλες οι προσπάθειες.
- ✓ Φυσική απόρροια της εμπλοκής του μαθητή και της μαθήτριας στη μαθησιακή διαδικασία είναι η αυτοαξιολόγηση αλλά και η ετεροαξιολόγηση. Γι’ αυτό κρίνονται απαραίτητες ερωτήσεις του τύπου: “πώς το έλυσες το πρόβλημα; πώς ξέρεις ότι το έλυσες σωστά; πόσο ικανοποιημένος είσαι από τον τρόπο που προγραμματίσες και εκτέλεσες το σχέδιό σου; τι δυσκολίες συνάντησες που δεν ανέμενες και τι θα έκανες διαφορετικά αν το ξανάρχιζες;»

Πώς θα γίνεται η διαπραγμάτευση του «νέου» στη διδασκαλία;

Για τη διδασκαλία της ΑΕ γλώσσας, ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η αξιοποίηση της προηγούμενης γνώσης για τη διαπραγμάτευση της νέας: αξιοποιείται, δηλαδή, η στρατηγική της διαμεσολάβησης, η οποία παίρνει τη μορφή της μετακίνησης από τη συγχρονία στη διαχρονία, της σύγκρισης του τώρα με το χθες.

Το κείμενο αναφοράς θα παίζει κάποιο ρόλο στην παρουσίαση των φαινομένων;

Το κείμενο αποτελεί τον πυρήνα της διδασκαλίας/μάθησης. Είναι το κεντρικό σημείο αναφοράς για όλα τα φαινόμενα: οι μαθητές/τριες εντοπίζουν τα υπό διαπραγμάτευση φαινόμενα (γραμματικά, συντακτικά, σημασιολογικά, ετυμολογικά, πραγματολογικά) στο κείμενο και τα αναλύουν κατάλληλα για να επιστρέψουν πάλι στο κείμενο, ώστε να το κατανοήσουν και να το ερμηνεύσουν αποτελεσματικά.

Η διαπραγμάτευση/διδασκαλία ενός φαινομένου θα πρέπει να είναι εξαντλητική σε κάθε διδακτική ενότητα;

Υιοθετείται η λογική των επάλληλων κύκλων. Δεν επιδιώκεται εξαντλητική γνωσιακή επεξεργασία των φαινομένων στο πλαίσιο μιας ενότητας. Ο/Η εκπαιδευτικός θα επανέρχεται κάθε φορά με νέες επεκτάσεις και συμπληρώσεις, ώστε να επιτυγχάνεται η σύλληψη του γλωσσικού συστήματος ως συνόλου. Για παράδειγμα στη 2^η ενότητα κάνουμε για πρώτη φορά λόγο σε συντακτικό επίπεδο για τη λειτουργία του υποκειμένου. Στη συνέχεια, αναζητούνται στις επόμενες διδακτικές ενότητες οι δράστες που προκαλούν συγκεκριμένες ενέργειες στα επιλεγμένα κείμενα. Ανάλογη είναι και η διαδικασία που ακολουθείται στη διδασκαλία των γραμματικών φαινομένων. Γι' αυτό κρίνεται απαραίτητο να περιλαμβάνεται σε κάθε διδακτικό σενάριο/σχέδιο εργασίας μια ερώτηση-άσκηση-δραστηριότητα που να ελέγχει την προηγούμενη γνώση.

Εξακολουθούμε και στο νέο ΠΣ να μιλούμε για διαθεματικότητα ή καλύτερα για διδασκαλία γλώσσας μέσω γνωστικών αντικειμένων; Πώς την εννοούμε; Την εντάσσουμε στο κανονικό πρόγραμμα ή είναι στη διακριτική μας ευχέρεια να την εφαρμόσουμε;

Η διαθεματικότητα αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της μαθησιακής διαδικασίας και όχι μόνο αρχή των εκάστοτε αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών. Και στο νέο ΠΣ δίνεται βαρύτητα στη διαπλοκή των μαθησιακών-διδασκτικών αντικειμένων, η οποία εκφράζεται τόσο με τη διαθεματική σύνδεσή τους όσο και με την αξιοποίησή τους στη γλωσσική διδασκαλία. Ειδικότερα, η δημιουργία σεναρίων μπορεί να βασιστεί σε αμφίδρομες συνδέσεις των γνωστικών αντικειμένων και όχι γραμμικά ή διαχωριστικά (διαθεματική προσέγγιση). Η ακόμη τα γνωστικά αντικείμενα του ΠΣ να αποτελέσουν διδακτικό υλικό στο γλωσσικό μάθημα (διδασκαλία της γλώσσας μέσω του περιεχομένου) με στόχο την ανάπτυξη της ακαδημαϊκής μορφής της γλώσσας αλλά και ειδικών δεξιοτήτων όπως είναι η διατύπωση υπόθεσης, η ερμηνεία, η περιγραφή κ. ά. στο πλαίσιο μιας ολιστικής προσέγγισης της γνώσης.

Σύμφωνα με τα παραπάνω και με δεδομένο ότι το νέο ΠΣ είναι ανοιχτό, οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να σχεδιάσουν διαθεματικά σενάρια ή να αξιοποιήσουν στο μάθημά τους το περιεχόμενο των μη γλωσσικών μαθημάτων, συνεργαζόμενοι πάντοτε με τους συνάδελφους τους των άλλων ειδικοτήτων. Ο σχεδιασμός δραστηριοτήτων και σεναρίων με τη συνεργασία εκπαιδευτικών από διαφορετικές ειδικότητες αίρει ως έναν βαθμό τη διακριτή αυτοτέλεια των γνωστικών αντικειμένων και δημιουργεί τις προϋποθέσεις, έτσι ώστε η γνώση να οικοδομείται ολιστικά μέσα από την οπτική της διαθεματικότητας και της διεπιστημονικότητας.

Τι σημαίνει «διδασκαλία της γλώσσας μέσω γνωστικών αντικειμένων» στην περίπτωση του γνωστικού αντικειμένου της ΑΕ;

Η προσέγγιση αυτή προβλέπει την οριζόντια σύνδεση των γνωστικών αντικειμένων, έτσι ώστε η κατανόηση/κατάκτηση της νέας γνώσης να προκύπτει αβίαστα μέσω της γλωσσικής επεξεργασίας. Αυτό στην περίπτωση της ΑΕ σημαίνει ότι η ουσιαστική προσέγγισή της από τους/τις μαθητές/τριες μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την κατάλληλη σύνδεσή της με τη ΝΕ, έτσι ώστε να καταδειχτούν οι ομοιότητες και οι διαφορές των δύο γλωσσικών συστημάτων. Έτσι, για παράδειγμα, η ανάλυση ενός ιστορικού ΑΕ κειμένου απαιτεί να δοθεί έμφαση σε συγκεκριμένους γλωσσικούς και κειμενικούς μηχανισμούς (π.χ. χρονικές ή αιτιολογικές μετοχές/δευτερεύουσες προτάσεις) που επιτρέπουν στον αναγνώστη να διαμορφώσει εικόνα για τα συμβάντα μιας ιστορικής περιόδου, ενώ η αντίστοιχη ανάλυση ενός ρητορικού κειμένου

αναδεικνύει γραμματικοσυντακτικούς μηχανισμούς (π.χ. χρήση απρόσωπης σύνταξης, δοτική του κρίνοντος προσώπου, επιθετικοί προσδιορισμοί κτλ.) που επιλέγονται από τον παραγωγό του με απώτερο στόχο να πείσει ή να επηρεάσει την κοινή γνώμη. Για να επιτευχθεί ουσιαστική προσέγγιση της γλώσσας μέσω του γνωστικού αντικειμένου, οι μαθητές/τριες θα πρέπει να είναι σε θέση αρχικά να κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους ο συγγραφέας επιλέγει τους συγκεκριμένους μηχανισμούς για να εκφραστεί. Στην προσπάθειά τους να το ανακαλύψουν αυτό, θα πρέπει να κατανοήσουν τόσο την εσωτερική δομή των μηχανισμών αυτών όσο και να είναι σε θέση να τους αντιπαραβάλουν με άλλους παρόμοιους (π.χ. αιτιολογική μετοχή αντί για αιτιολογική πρόταση) στην ΑΕ αλλά και τη ΝΕ. Με τον τρόπο αυτό η κατανόηση του γνωστικού αντικειμένου της ΑΕ συνεπικουρείται από τη γλωσσική ανάλυση και τη σύνδεση με τη ΝΕ.

Γιατί προωθούμε την ομαδοσυνεργατική μέθοδο;

Έχοντας ως βασική αρχή τη μαθητοκεντρική διδασκαλία στο πλαίσιο της διαφοροποιημένης παιδαγωγικής, προωθείται η ομαδοσυνεργατική μέθοδος και τα σχέδια εργασίας (project), επειδή ακολουθούν την αρχή του μεθοδολογικού πλουραλισμού. Στόχος είναι αφενός να ενεργοποιούνται οι κλίσεις και τα μαθησιακά στιλ του συνόλου των μαθητών, αλλά αφετέρου να ασκούνται και οι διδάσκοντες σε πρακτικές που θα τους επιτρέψουν τη βελτίωση και τον εμπλουτισμό των προσωπικών τους τεχνικών. Ταυτόχρονα οι δεξιότητες που αναπτύσσονται στις ομάδες, η συνεργασία, η αποδοχή της σκέψης του άλλου, ο σεβασμός στη διαφορετική άποψη και η σύνθεση ακόμα και αντιτιθέμενων απόψεων, στοχεύει να καταστήσει τον/τη μαθητή/τρια ικανό/ή να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ζωής μετά το σχολείο.

Πώς συγκροτώ και πώς συντονίζω τις ομάδες;

Στόχος είναι οι ομάδες να είναι ανομοιογενείς. Αυτό επιτυγχάνεται ευκολότερα αν φροντίσουμε και πετύχουμε οι μαθητές από την αρχή της χρονιάς να κάθονται στα θρανία τους «ανακατεμένοι», λ.χ. μαθητές με υψηλές επιδόσεις με μαθητές χαμηλότερων επιδόσεων, αλλόγλωσσοι με ελληνόφωνους, ή ακόμη μαθητές που κάθονται σε διπλανά θρανία, ώστε εύκολα και χωρίς μετακινήσεις να δημιουργούνται οι τετράδες. Στόχος είναι να μην είμαστε αρχικά καθοδηγητικοί και να αφήσουμε τους μαθητές να ρυθμίσουν μόνοι τους τα θέματα που αφορούν την ομάδα τους στο καλύτερο αποτέλεσμα. Αν αυτό δεν είναι εφικτό από την αρχή, υιοθετούμε τη λύση της φθίνουσας καθοδήγησης με στόχο την όσο το δυνατό μεγαλύτερη χειραφέτηση.

Πολύς λόγος γίνεται τα τελευταία χρόνια για κριτική σκέψη και μεταγνώση. Είναι αλήθεια απαραίτητο να εμπλακούν οι μαθητές και οι μαθήτριες σε τέτοιες διαδικασίες;

Είναι εντελώς απαραίτητη μια τέτοια διαδικασία. Αυτό που αξίζει να μάθουμε στους μαθητές μας κατά κύριο λόγο είναι να «μάθουν πώς θα μαθαίνουν». Να αξιολογούν, να επιλέγουν το χρήσιμο για τον εαυτό τους και τη διαδικασία που αυτούς προσωπικά θα τους οδηγήσει στην κατάκτηση, χρήση και αξιοποίηση της νέας γνώσης. Πιο συγκεκριμένα, μιλώντας για μεταγνωστικό δομικό στοιχείο της κριτικής σκέψης εννοούμε τη γνωστική λειτουργία η οποία επιτρέπει στο άτομο να έχει α) συνείδηση του γεγονότος ότι σκέπτεται μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες και β) σαφή γνώση για το πώς λειτουργούν αυτές οι γνωστικές διαδικασίες, δεδομένου ότι η γνώση για την ύπαρξη και τον τρόπο λειτουργίας της γνωστικής μηχανής του επιτρέπει να

προγραμματίζει, να προβλέπει, να κατευθύνει και να αξιολογεί τις σκέψεις του (Swartz R., & Perkins D, 1989:51).

Ποιες είναι οι μεταγνωστικές δεξιότητες;

Οι μεταγνωστικές δεξιότητες είναι πολλές και ποικίλες. Συμπεριλαμβάνονται η αναγνώριση προβλημάτων, η επιλογή κατάλληλων διεργασιών για το συγκεκριμένο πρόβλημα, η κατάλληλη διευθέτηση του χρόνου και των ενεργειών, η ρύθμιση πορείας της σκέψης, η ευαισθησία στην ανατροφοδότηση, η διορθωτική παρέμβαση, και η ολοκλήρωση του σχεδίου εργασίας. Όλα αυτά ενθαρρύνονται και πραγματοποιούνται μέσα σε μια ατμόσφαιρα απορίας, ερωτήσεων και προβληματισμού. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι ο στοχασμός για να επανέλθει, απαιτεί έναν πιο δραστήριο ρόλο από την πλευρά του εκπαιδευτικού, μια συνεχή κριτική στάση και μια προσπάθεια να θέτει σωστές ερωτήσεις.

Ποια η διαφορά του διδακτικού σεναρίου με μορφή project από τα σχέδια διδασκαλίας;

Η βασική διαφορά είναι ότι το διδακτικό σενάριο τοποθετεί στο κέντρο το μαθητή. Δημιουργείται από εκείνον, εκπονείται από εκείνον, απαντά στα δικά του ερωτήματα. Ιδιαίτερη βαρύτητα όμως και προσοχή πρέπει να δοθεί στα σχέδια εργασιών που αναλαμβάνονται και εκπονούνται σε βάθος χρόνου (από μία εβδομάδα έως ένα τρίμηνο) από τους μαθητές είτε ομαδικά (όπως είναι προτιμητέο) είτε ατομικά (αν σοβαροί λόγοι αποκλείουν την ομαδική εργασία). Θα πρέπει να αξιοποιούν τις παιδαγωγικές πρακτικές της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, των μεθόδων project, της προσομοίωσης και του παιχνιδιού ρόλων, σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που παρέχει το νέο ψηφιακό περιβάλλον, κατά τρόπον ώστε να συμμετέχουν όλοι ανεξαιρέτως οι μαθητές σύμφωνα με τις ικανότητες και τις δεξιότητες του καθενός, οι οποίοι θα πρέπει να λειτουργούν σε υγιές κλίμα συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ τους που θα τους επιτρέψει τελικά να απολαύσουν τη μάθηση.

Στόχος επιπλέον είναι οι μαθητές μας να παράγουν και να δημιουργούν υλικό, το οποίο στη συνέχεια θα ενθαρρύνονται να το δημοσιοποιούν στην κοινότητα, προκειμένου να είναι έτοιμοι να δεχτούν και την κριτική της.

Τι πρέπει να περιλαμβάνουν τα διδακτικά σεναρία με μορφή project;

Σε κάθε περίπτωση πρέπει να περιλαμβάνουν:

- ✓ καταθύμιση σε πηγές-βιβλιογραφική και διαδικτυακή έρευνα: σχεδιασμός-επιλογή πηγών/ πληροφοριών
- ✓ ανάλυση-σύνθεση
- ✓ αποτελέσματα /συμπεράσματα
- ✓ και να παρουσιάζονται με τη μορφή ερευνητικής εργασίας, ώστε οι μαθητές να εξοικειώνονται σταδιακά με τη συγγραφή εργασίας ανάλογης μορφής.
- ✓ Οι μαθητές στο πλαίσιο του σχεδίου εργασίας θα βοηθηθούν να αναπτύξουν δεξιότητες που θα τους επιτρέπουν να απαντούν σε ερωτήματα του τύπου:
 - ✓ Τι θέλω να διερευνήσω; σε ποιο ερώτημα θέλω να απαντήσω;
 - ✓ Ποια στοιχεία πρέπει να αναζητήσω/συλλέξω για να το βρω;
 - ✓ Πώς θα κάνω την κατάταξη των στοιχείων;

- ✓ Ποια στοιχεία θα επιλέξω να συμπεριλάβω στην απάντησή μου;
- ✓ Τελική σύνθεση απάντησης/εργασίας
- ✓ Σύνταξη βιβλιογραφικών πηγών/αναφορών

Δεδομένου ότι κάνουμε λόγο για ομαδοσυνεργατικότητα και διαφοροποιημένη παιδαγωγική, τι θα κάνουμε όταν μέσα στην τάξη έχουμε δίγλωσσα παιδιά; Συγκεκριμένα, πώς και με ποια κριτήρια συγκροτούνται οι ομάδες εργασίας;

Χρησιμοποιώντας: Α) το κριτήριο της απόδοσης: αδύναμοι με πιο δυνατούς μαθητές. Β) Το κριτήριο της γλώσσας: ένας που ξέρει πολύ καλά λ.χ. αγγλικά ή ρωσικά, με καλούς ή λιγότερο καλούς χειριστές της ελληνικής γλώσσας. Γ) Στη σύνθεση των νέων ομάδων το κριτήριο της βαθμολογίας: η ατομική βαθμολογία στο προηγούμενο σχέδιο εργασίας. Δ) Το κριτήριο των ηλεκτρονικών πολυμέσων: ποιος έχει και ποιος χειρίζεται άνετα υπολογιστή. Ε) Το κριτήριο των κλίσεων, των δεξιοτήτων και των ενδιαφερόντων: λ.χ. κάποιος που θέλει να ασχοληθεί με τη νομική εμπλέκεται σε δραματοποίηση δικαστηρίου, κάποιος που ασχολείται με τον αθλητισμό με ένα αθλητικό θέμα κτλ. Μπορεί στην οργάνωση των παραπάνω ομάδων να βοηθήσει η συμπλήρωση στην αρχή της χρονιάς μιας φόρμας πληροφοριών από τους μαθητές, όπου θα ζητούνται στοιχεία, όπως λ.χ. γλώσσες, κλίσεις, ενδιαφέροντα, αγαπημένες δραστηριότητες.

Όταν οι μαθητές δουλεύουν σε ομάδες συνήθως κάνουν περισσότερη φασαρία, τι να κάνω για να οργανώσω την τάξη με σωστό τρόπο;

Α) Μπορώ να αλλάξω θέση στα θρανία: λ.χ. να τα βάλω σε σχήμα Π ή σχήμα τόξου με προσανατολισμό στον πίνακα (αναλογικό ή διαδραστικό). Β) Δίνω περιορισμένο χρόνο για τη δραστηριότητα και ελέγχω την πρόοδό της, περιφερόμενος/η στην τάξη. Γ) Δίνεται πάντα λόγος στην κάθε ομάδα για να πει τα αποτελέσματά της.

Πώς μπορώ να διαφοροποιήσω και να εξατομικεύσω τη διδασκαλία μου;

Με βάση τις κλίσεις και τις δεξιότητες του μαθητή και προσφέροντας ατομικά φύλλα εργασίας. Σε αυτά προσέχουμε να ικανοποιούμε τις ανάγκες που οι ίδιοι οι μαθητές έχουν σημειώσε ότι αναγνωρίζουν στους εαυτούς τους ως ελλείψεις, ώστε η προσφερόμενη βοήθεια να φαίνεται ότι έρχεται ως απάντηση σε δικό τους ερώτημα.

Σε αυτό το επίπεδο μπορεί να με βοηθήσει το διαδίκτυο; Με ποιον άλλο τρόπο μπορώ να το αξιοποιήσω;

Με το να στέλνω με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο τις σημειώσεις ή τις διαφοροποιημένες ασκήσεις στους μαθητές, για να μπορούν να παρέμβουν σε αυτές δημιουργικά ή να τις προσαρμόσουν στον προσωπικό τους τρόπο μάθησης.

Ποια είναι τα κριτήρια με τα οποία βαθμολογούμε τις ομαδικές εργασίες;

ΚΡΙΤΗΡΙΑ
Περιεχόμενο Η επιλογή των πληροφοριών θα πρέπει να είναι σύμφωνη με τα ζητούμενα της εργασίας και να μην υπάρχουν ανακρίβειες. Επιπλέον, ο τρόπος χειρισμού του υλικού θα πρέπει να είναι πρωτότυπος.
Οργάνωση

Οι πληροφορίες θα πρέπει να έχουν οργανωθεί με λογική σειρά και να υπάρχει μεταξύ τους σύνδεση και αλληλουχία.

Εκφραση/Ορθογραφία

Δεν θα πρέπει να υπάρχουν στην εργασία εκφραστικά, γραμματικά ή ορθογραφικά λάθη.

Εμφάνιση εργασίας

Θα πρέπει να έχουν χρησιμοποιηθεί εικόνες για την ενίσχυση της παρουσίασης και τη διευκόλυνση της κατανόησης.

Παρουσίαση της εργασίας

Κατά την παρουσίαση της εργασίας τους οι μαθητές θα πρέπει να έχουν οπτική επαφή με το ακροατήριό τους και να μη διαβάζουν από τις σημειώσεις ή τις διαφάνειές τους. Θα πρέπει να απαντούν όλοι αλλά και ο καθένας ξεχωριστά σε ερωτήσεις σχετικές με την εργασία τους.

Συνεργασία ομάδας

Τα μέλη της ομάδας θα πρέπει να συνεργάζονται άριστα μεταξύ τους και όλοι να συμβάλλουν στο τελικό προϊόν.

Πώς αξιολογώ τους μαθητές στις ομάδες;

Ισόποσα. Όλα τα μέλη της κάθε ομάδας πρέπει να είναι σε θέση να απαντούν σε οποιαδήποτε ερώτηση τους γίνεται από μέλος άλλης ομάδας και αφορά το θέμα τους. Αυτό είναι και κριτήριο βαθμολόγησης και εξασφαλίζει τη συμμετοχή όλων στην πραγμάτευση του θέματός τους

Εφόσον δεν ακολουθώ απόλυτα τα σχολικά εγχειρίδια, πώς θα ξέρω ότι στο τέλος της χρονιάς θα έχω καλύψει την προβλεπόμενη ύλη;

Με βάση τον αρχικό προγραμματισμό της ύλης και τη στοχοθεσία της. Το Νέο Σχολείο είναι στοχοκεντρικό και ο εκπαιδευτικός καλείται πλέον να εργαστεί ως δημιουργός του υλικού που θα αξιοποιήσει στην τάξη του.

Β. Για την ΑΕ Γραμματεία

Τι θα ισχύσει στο νέο ΠΣ από πλευράς περιεχομένων; Ποια κείμενα θα διδάξουμε;

Αναφορικά με την Αρχαία Ελληνική Γραμματεία διατηρούνται ως κεντρικά διδακτικά αντικείμενα για την Α΄ και τη Β΄ Γυμνασίου η διδασκαλία της Ομήρου Οδύσσειας και της Ομήρου Ιλιάδας αντίστοιχα. Η καινοτομία εντοπίζεται στο ότι υιοθετείται για τη διδασκαλία ολόκληρο το βιβλίο σε μετάφραση του Δ. Μαρωνίτη χωρίς περικοπές και εμβόλιμες περιλήψεις. Δίνεται η δυνατότητα στον διδάσκοντα να επιλέξει από τα ομηρικά έπη μόνος του τα αποσπάσματα που κρίνει ότι υπηρετούν καλύτερα τους μαθησιακούς στόχους του μαθήματος. Η διδασκαλία προβλέπει συνεχείς αναφορές σε όλα τα βιβλία αρχαίων ελλήνων συγγραφέων (και όχι μόνο) που υπάρχουν στο γυμνάσιο σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή (σε όλες τις τάξεις), έτσι που μέσα από τη διδασκαλία του ενός φαινομενικά βιβλίου ο μαθητής να μπορεί να αναγνωρίζει το διακεείμενο και την έννοια της συνάντησης των λαών, των πολιτισμών και της σκέψης, διατρέχοντας περισσότερα δημιουργήματα αρχαίου λόγου.

Πιο συγκεκριμένα, τα υπόλοιπα διδακτικά αντικείμενα της ΑΕ γραμματείας που έως τώρα διδάσκονταν κατά το β΄ εξάμηνο των τριών τάξεων, δηλαδή οι Ιστορίες του Ηροδότου (Α΄ τάξη), οι Τόποι και οι Άνθρωποι (Β΄ τάξη), οι Βάτραχοι του Αριστοφάνη και το Ανθολόγιο των Φιλοσοφικών Κειμένων (Γ΄ τάξη) θα μπορούν να

λειτουργήσουν ως κείμενα αναφοράς και πηγή πληροφοριών για τις θεματικές δραστηριότητες και τα σχέδια εργασίας των μαθητών και για τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου. Σημειώνεται ότι τα βιβλία αυτά θα είναι προς χρήση και για το μάθημα της ΑΕ γλώσσας.

Θα κάνουμε χρήση του υπάρχοντος εγχειριδίου (Μ. Σαμαρά & Κ. Τοπούζης, Αρχαία Ελληνικά, Ομηρικά Έπη-Οδύσσεια) για την Α΄ Γυμνασίου;

Το σχολικό εγχειρίδιο (Μαρία Σαμαρά- Κ. Τοπούζης, Αρχαία Ελληνικά, Ομηρικά Έπη-Οδύσσεια), δοσμένο υπό μορφή ανθολογίου, ωθεί τους μαθητές σε αποσπασματική ανάγνωση και γνώση του αρχαίου κειμένου, αίροντας μάλλον παρά συμβάλλοντας στους αρχικούς στόχους του ΠΣ. Διαθέτει υπερβολικό όγκο πληροφοριών, εικόνων αλλά και ασκήσεων σε κάθε ενότητα, γεγονός που επιπρόσθετα και αυτό διασπά και αποπροσανατολίζει τους μαθητές. Αποτελεί όμως εξαιρετικό υλικό για τους καθηγητές, γι' αυτό προτείνεται ως εργαλείο υποβοηθητικό στη διδασκαλία. Οι καθηγητές, δηλαδή, μπορούν να δίνουν στους μαθητές ό,τι κατά περίπτωση κρίνουν κατάλληλο, προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν ή να επεκτείνουν την ενότητα.

Η Ελένη του Ευριπίδη θα πάψει να διδάσκεται στη Γ΄ γυμνασίου;

Το σχολικό εγχειρίδιο της Δραματικής Ποίησης, Ευριπίδη Ελένη, της Γ΄ γυμνασίου δεν κρίνεται αναγκαίο να αλλάξει.

Ποια η βασική καινοτομία του νέου ΠΣ αναφορικά με την ΑΕ Γραμματεία;

Βασικός καινοτόμος στόχος είναι να αντιληφθούν οι μαθητές ότι και το ΑΕ κείμενο, όπως και το ΝΕ βρίσκεται σε συνεχή διάλογο με όλα τα κείμενα της εποχής του και είναι και αυτό φορέας ιδεολογίας και κοινωνικού προσανατολισμού. Στοιχεύουμε λοιπόν οι μαθητές και οι μαθήτριες να μπορούν να διακρίνουν τα κοινωνικά συμφραζόμενα παραγωγής και πρόσληψής του, όπως αντίστοιχα συμβαίνει στη διδασκαλία της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Ποιοι οι βασικοί στόχοι του νέου ΠΣ της ΑΕ Γραμματείας;

Το νέο ΠΣ της ΑΕ Γραμματείας επιδιώκει και μέσω αυτού του μαθήματος την ανάπτυξη της αυτογνωσίας και τη διερεύνηση πτυχών του εαυτού των μαθητών/τριών, με τελικό στόχο την προσωπική ενδυνάμωσή τους, αλλά και τη δυνατότητα ένταξής τους στην κοινότητα μέσα από τη βελτίωση των ανθρώπινων σχέσεων, και την ανάπτυξη δεξιοτήτων συνεργασίας, συμπάθειας, αλληλεγγύης, προσαρμοστικότητας και αποδοχής του Άλλου. Η καλλιέργεια των αξιών του ανθρώπου και η έννοια του κοινωνικού συμφέροντος και της κοινωνικής συνευθύνης υπηρετείται σε μέγιστο βαθμό από το ανθρωποκεντρικό αυτό διδακτικό αντικείμενο.

Στο πλαίσιο αυτό, επιδιώκεται η κατανόηση της επίδρασης που ασκεί ο κλασικός πολιτισμός στο σύγχρονο νεοελληνικό και δυτικό πολιτισμό, όπως αυτή αποτυπώνεται στην πολιτική σκέψη, τους θεσμούς, το δίκαιο, τη θρησκεία, την τέχνη και τη λογοτεχνία του νεοελληνικού αλλά και των ευρωπαϊκών πολιτισμών. Επιδιώκεται αντίστοιχα να ελεγχθεί ο ίδιος στόχος και μέσα από άλλα γνωστικά αντικείμενα (λ.χ. την ιστορία, τις κοινωνικές σπουδές, τα εικαστικά), με την παρουσίαση της επίδρασης της αρχαιοελληνικής σκέψης και λόγου, όπως και της αναζήτησης της ιστορικής διαδρομής των ιδεών κάθετα στο χρόνο και οριζόντια στους τόπους.

Ταυτόχρονα και στο ΠΣ της ΑΕ Γραμματείας επιδιώκεται να εργαστούμε με βάση τις αρχές της:

- ✓ Διαφοροποιημένης διδασκαλίας
- ✓ Καλλιέργειας κινήτρων για ενεργοποίηση της συμμετοχής: οι μαθητές καλούνται να είναι συμπαραγωγοί της γνώσης
- ✓ Αναλογικής κατανομής ευθυνών
- ✓ Καλλιέργειας της επικοινωνίας και των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων
- ✓ Αξιοποίησης προηγούμενων γνώσεων και εμπειριών των μαθητών
- ✓ Διαμόρφωσης ελκυστικών περιβαλλόντων μάθησης και της σύνδεσής τους με περιβάλλοντα ζωής.
- ✓ Συμμετοχής των μαθητών στη μάθηση

Ποιοι είναι οι κυρίαρχοι στόχοι για τη διδασκαλία των ομηρικών επών;

Η μέθοδος διδασκαλίας των ομηρικών κειμένων και στο νέο ΠΣ είναι η ερμηνευτική-κειμενοκεντρική. Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητο:

- ✓ Να αντιληφθούν οι μαθητές ότι το έργο του Ομήρου είναι το πρώτο επίτευγμα της αφηγηματικής τέχνης και τεχνικής και στην πραγματικότητα το πρώτο έργο της δυτικής λογοτεχνίας.
- ✓ Να αντιληφθούν στην πράξη τι σημαίνει η έκφραση «μήτρα της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας όλων των ειδών» με τη διασύνδεση του ομηρικού κειμένου με τη λυρική ποίηση και το δράμα, αλλά και με τα είδη του πεζού λόγου: ο Όμηρος υπήρξε πηγή έμπνευσης και σταθερό πεδίο αναφοράς για όλη την αρχαιότητα.
- ✓ Στην προσέγγιση των ομηρικών κειμένων δεν πρέπει να αγνοείται το γεγονός ότι, αν και τα κείμενα είναι λογοτεχνικά και απεικονίζουν έναν ποιητικό, κατασκευασμένο κόσμο, είναι προϊόντα της εποχής, η κατάληξη μιας μακράς προφορικής παράδοσης, άρα λόγω του παραδοσιακού τους χαρακτήρα συντηρούν τους αναχρονισμούς.

Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην ΑΕ Γραμματεία και στη νεοελληνική λογοτεχνία;

Τα κείμενα της ΑΕ Γραμματείας πρέπει να αντιμετωπίζονται ως κείμενα λογοτεχνίας, να προσεγγίζονται και να ερμηνεύονται με τον τρόπο που υιοθετείται στο μάθημα της ΝΕ λογοτεχνίας. Εφαρμόζουμε στη διδασκαλία σύγχρονες θεωρίες σχετικές με την αφήγηση, για τις οποίες εξάλλου τα ομηρικά κείμενα (αλλά και η τραγωδία) ενδείκνυνται απολύτως.

- ✓ Δίνουμε πληροφορίες και για το γραμματειακό είδος και για τον συγγραφέα, επισημαίνουμε το λεξιλογικό πλούτο και την ποικιλία των εκφράσεων, τη δύναμη των περιγραφών και την εμβάθυνση στην ανθρώπινη ψυχολογία
- ✓ Το μάθημα της ΑΕ Γραμματείας προσφέρεται κατά πολλούς τρόπους ώστε να εφαρμοστούν κατά τη διδασκαλία του οι νέες μέθοδοι των σχεδίων εργασίας και της ανάθεσης στους μαθητές δραστηριοτήτων που συνδέουν την ΑΕ Γραμματεία με άλλα γνωστικά αντικείμενα.

Είναι απαραίτητο να χρησιμοποιούμε στη διδασκαλία διδακτικά σενάρια;

Στα νέα ΠΣ δίνεται μεγάλη βαρύτητα στα σχέδια εργασίας (projects) (και) για τους παρακάτω λόγους:

- ✓ Λόγω της μεγάλης έκτασης των επών με τη μέθοδο αυτή εξοικονομείται χρόνος, καθώς οι μαθητές μαθαίνουν να ερευνούν μόνοι τους, να

ανακαλύπτουν νέες γνώσεις και να συστηματοποιούν αυτές που έχουν ήδη αποκτήσει.

- ✓ Οδηγούνται από το ειδικό στο γενικό, από το επιμέρους στο συνολικό και επομένως στην πιο ολοκληρωμένη γνώση.

Π 3 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΣΕΝΑΡΙΩΝ ΑΕ ΓΛΩΣΣΑΣ

Π 3.1 Α) ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Η ελληνική γλώσσα στο πέρασμα των αιώνων

Η ελληνική γλώσσα στο πέρασμα των αιώνων

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Τίτλος: « Η ελληνική γλώσσα στο πέρασμα των χρόνων»

Δημιουργός: Χαρά Κοσεγιάν

Γνωστικό αντικείμενο: Αρχαία ελληνική γλώσσα

Τάξη: Α΄ Γυμνασίου

1. ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΟΠΩΣ ΘΑ ΔΟΘΟΥΝ ΣΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Α΄ μέρος: Αποτύπωση της γραφής

1. Ιερογλυφικά

Ιερογλυφικό κείμενο της εποχής των Πτολεμαίων

Τα ιερογλυφικά είναι τα αρχαιότερα εικονιστικά σύμβολα που χρησιμοποιούνταν στην αρχαία αιγυπτιακή γραφή. Η λέξη προέρχεται από τα αρχαία ελληνικά: «αερέσ γλυφές» (δηλαδή ιερά ανάγλυφα), επειδή χρησιμοποιήθηκαν σε ιερά θρησκευτικά κείμενα. Η γραφή αυτή αποκρυπτογραφήθηκε από τον Ζαν-Φρανσουά Σαμπολιόν το 1822, ο οποίος χρησιμοποίησε την περίφημη Στήλη της Ροζέτας.

2. Γραμμική γραφή Α

Η Γραμμική Α δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί και αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα μυστήρια της σύγχρονης αρχαιολογίας.

Ο δίσκος της Φαιστού, ένα παράδειγμα της Γραμμικής Α

3. Γραμμική γραφή Β

Δείτε και το βιβλίο Ιστορίας της Α΄ Γυμνασίου

Η Γραμμική Β αρχικά δεν ταυτίστηκε με καμία γλώσσα. Πολύ αργότερα από την ανακάλυψη των πινακίδων και μετά από πολλές αποτυχημένες προσπάθειες αρχαιολόγων και γλωσσολόγων, αποκρυπτογραφήθηκε το 1952 από το νεαρό αρχιτέκτονα Μάικλ Βέντρις (M. Ventris). Ο Βέντρις ζήτησε τη βοήθεια του κλασικού φιλόλογου Τζον Τσάντγουικ (J. Chadwick) σε συνεργασία με τον οποίο ερμήνευσαν με βεβαιότητα 65 από τα 88 τότε γνωστά σύμβολά της, διατυπώνοντας τους βασικούς κανόνες ορθογραφίας της και φέρνοντας στο φως μια αρχαϊκή ελληνική διάλεκτο πέντε αιώνες παλαιότερη από τα ελληνικά του Ομήρου.

4. Πώς έγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες;

Αξιοποιούμε τις σ. 16-17 του υπάρχοντος σχολικού εγχειριδίου.

Β΄ μέρος: Χαρακτηριστικά κείμενα των φάσεων εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ (1100-700 π.Χ.)

1. ΠΟΙΗΣΗ: ΕΠΙΚΗ

Προοίμιο Ομήρου Οδύσσειας (στ.1- 10) (από τα παλαιότερα σωζόμενα κείμενα της ΑΕ Γραμματείας).

Ἐνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα,
 πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
 πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτο-
 λίεθρον ἔπερσε· πολλῶν δ'
 ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον
 ἔγνω, πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ
 πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν,
 ἀρνύμενος ἦν τε ψυχὴν καὶ
 νόστον ἑταίρων. ἀλλ' οὐδ' ὧς
 ἑτάρους ἔρρυσάτο, ἴεμενός περ·
 αὐτῶν γὰρ σφετέρησιν ἀτασθα-
 λήησιν ὄλοντο, νῆπιοι, οἳ κατὰ
 βοῦς Ἵπερίονο Ἡελίοιο ἦσθιον
 · αὐτὰρ ὁ τοῖσιν ἀφείλετο νόστι-
 μον ἦμαρ. τῶν ἀμόθεν γε, θεά,
 θύγατερ Διός, εἶπε καὶ ἡμῖν.

Τον άντρα, τραγούδησέ μου, Μούσα, τον πολύτροπο, ο οποίος πλανήθηκε πάρα πολύ, αφότου κατάφερε να εκπορθήσει την ιερή πόλη της Τροίας και είδε πολλών ανθρώπων τις πόλεις και γνώρισε τη νοοτροπία, ενώ μέσα στον πόντο δοκίμασε πολλές πίκρες κατάκαρδα, προσπαθώντας να γλυτώσει και τον εαυτό του και να ξαναφέρει τους συντρόφους του στην πατρίδα. Αλλά ούτε κι έτσι έσωσε τους φίλους του, αν και το επιθυμούσε. Γιατί, οι ανόητοι, χάθηκαν απ' τις δικές τους ατασθαλίες, σαν έφαγαν τα βόδια του Υπερίονα Ηλίου. Όμως κι αυτός τους αφαίρεσε τη γλυκιά ημέρα του γυρισμού. Γι' αυτά, βέβαια, θεά, θυγατέρα του Δία, πες και σε μας, απ' όποιο μέρος θέλεις, αρχίζοντας.

ΑΡΧΑΙΚΗ ΕΠΟΧΗ (7ος- 5ος αι. π. Χ.)

2. ΛΥΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

A. Αρχίλοχος, Ελεγεία

εἰμὶ δ' ἐγὼ θεράπων μὲν Ἐνυα-
 λίοιο ἀνακτος
 καὶ Μουσέων ἑρατὸν δῶρον
 ἐπιστάμενος

Εγώ είμαι και δούλος του Ενυαλίου άρχοντα (του Άρη)
 Αλλά βαθύς γνώστης αγαπητού δώρου των Μουσών

B. Επιγράμματα από τον Σιμωνίδη τον Κείο

Ἦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμο-
 νίοις, ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς
 κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

Ξένε, ανάγγειλε στους Λακεδαιμόνιους, ότι εδώ βρισκόμαστε έχοντας δώσει πίστη στα δικά τους λόγια

Τα επιγράμματα ήταν γραμμένα στη δωρική διάλεκτο. Οι αρχαίοι Έλληνες, μιλούσαν, ανάλογα με τη φυλή από την οποία προέρχονταν, τη δική τους διάλεκτο. Ανάλογα γράφονταν και τα είδη της γραμματείας. Τα επιγράμματα συνήθιζαν να τα γράφουν σε *δωρική διάλεκτο*.

τῶν ἐν Θερμοπύλαις θανόντων
 εὐκλεῆς μὲν ἂ τύχα*, καλὸς δ'
 ὁ πότμος, βωμὸς δ' ὁ τάφος, πρὸ

αυτών που σκοτώθηκαν στις Θερμοπύλες
 ένδοξη η τύχη, ωραίος ο θάνατος
 Βωμός (ας είναι) ο τάφος, αντί θρήνων η

γῶων δὲ μνᾶστις, ὁ δ' οἴκτος
ἔπαινος·

μνήμη, κι ο οἴκτος ἐπαινος.

*ἄ τύχα = ἡ τύχη

ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ (5ος αι. π. Χ.)

3. ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ (Σοφοκλή, Αντιγόνη, στ. 1-6)

Ἦ κοινὸν αὐτάδελφον
'Ισμήνης κάρα,
ἄρ' οἴσθ' ὅ τι Ζεὺς τῶν
ἀπ' Οἰδίπου κακῶν
ὁποῖον οὐχὶ νῶν ἔτι
ζώσαιν τελεῖ; Οὐδὲν γάρ
οὐτ' ἀλγεινὸν οὐτ' ἄτης
ἄτερ οὐτ' αἰσχροῦν οὐτ'
ἄτιμόν' ἔσθ' ὁποῖον οὐ τῶν
σῶν τε κάμῶν οὐκ ὄπωπ'
ἐγὼ κακῶν.

Αγαπημένη μου αδερφή Ισμήνη,
άραγε ξέρεις ποια από τις
συμφορές που προέρχονται απ'
τον Οιδίποδα υπάρχει που να μην
έχει στείλει ο Ζευς σε εμάς τις
δυο που ακόμα ζούμε; Γιατί
τίποτα ούτε θλιβερό, ούτε
καταστροφικό, ούτε αισχρό, ούτε
άτιμο υπάρχει το οποίο να μην
έχω δει εγώ ανάμεσα στις δικές
σου και στις δικές μου συμφορές.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

4. ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ: Προοίμιο από την Ιστορία του Ηροδότου

'Ηροδότου Ἀλικαρνησεὸς ἱστο-
ρίης ἀπόδεξις ἦδε, ὡς μήτε τὰ
γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ
χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε
ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά,
τὰ μὲν Ἕλλησι, τὰ δὲ βαρ-
βάρουσι ἀποδεχθέντα, ἀκλέα γέ-
νηται, τὰ τε ἄλλα καὶ δι' ἣν
αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι.

Του Ηροδότου από την Αλικαρνασό
αυτή είναι η έκθεση της ιστορίας του
ώστε ούτε τα γενόμενα από τους
ανθρώπους με το χρόνο να φθαρούν,
ούτε και τα έργα, τα μεγάλα και τα
αξιοθαύμαστα που πραγματοποιήθηκαν
άλλα μεν από Έλληνες, άλλα από
βάρβαρους να μείνουν άδοξα και (να
φανεί) για ποια αιτία πολέμησαν ο ένας
τον άλλον.

5. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ (Αποσπ. από τον Πρωταγόρα του Πλάτωνα)

Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν
ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη
οὐκ ἦν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις
χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένος
γενέσεως, τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς
ἐνδον ἐκ γῆς καὶ πυρὸς
μείξαντες καὶ τῶν ὄσα πυρὶ καὶ

Ἦταν λοιπόν, κάποτε εποχή, όταν θεοί
μεν υπήρχαν, αλλά δεν υπήρχαν θνητά
γέννη. Όταν όμως και γι' αυτά ήρθε ο
καθορισμένος χρόνος της γεννήσεως
τους
πλάθουν αυτά οι θεοί μέσα στη γη,
αφού έκαναν μείγμα από χώμα και
φωτιά και από όσα ανακατεύονται με
χώμα και φωτιά. Όταν όμως επρόκειτο

γῆ κεράννυται. ἐπειδὴ δ'
ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον,
προσέταξαν Προμηθεὶ καὶ
'Επιμηθεὶ κοσμήσαί τε καὶ νει -
μαι δυνάμεις ἑκάστοις ὡς πρέπει.

να τα οδηγήσουν στο φως, πρόσταξαν
τον Προμηθέα και τον Επιμηθέα να τα
διακοσμήσουν και να κατανεύμουν τις
δυνάμεις στο καθένα ὡπως πρέπει.

6. ΡΗΤΟΡΕΙΑ

(Λυσία, *Υπέρ Αδωνάτου*)

'Ολίγου δέω χάριν ἔχειν, ὦ βουλή,
τῷ κατηγορῶ, ὅτι
μοι παρεσκεύασε τὸν ἀγῶνα τοῦτον,
εἰ πρότερον οὐκ ἔχων
πρόφασιν ἐφ' ἧς τοῦ βίου λόγον
δοίην, νυνὶ διὰ τοῦτον
εἶληφα. καὶ πειράσομαι τῷ λόγῳ
τοῦτον μὲν ἐπιδειξάι ψευ-
δόμενον, ἑμαυτὸν δὲ βεβιωκότα
μέχρι τῆσδε τῆς ἡμέρας
ἐπαίνου μᾶλλον ἄξιον ἢ φθόνου.

Δεν απέχω πολύ, κύριοι βουλευτές,
ἀπὸ το να οφείλω χάρι στον κατηγοροῦ
μου, διότι μου κατασκεύασε αὐτὸν
ἐδὼ το δικαστικὸ ἀγῶνα. Γιατί, ἐνὼ
προηγούμενα δεν εἶχα πρόφαση για να
λογοδοτήσω για τη ζωὴ μου, τώρα
ἐξαιτίας αὐτοῦ ἐδὼ ἔχω βρει.
Και θα προσπαθῆσω με το λόγο μου
αὐτὸν μεν να αποδείξω ὅτι ψεύδεται,
τον εαυτὸ μου δε ὅτι ἔχω ζήσει μέχρι
αὐτὴν τὴν ἡμέρα ἄξιος για ἔπαινο
μᾶλλον παρά για φθόνο.

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ (4ος - 2ος αι. π.Χ.)

Ο χρυσὸς 5ος αἰώνας π.Χ. για τὴν Αθήνα του Περικλή εἶναι πια μακρινὸ παρελθόν. Ο Πελοποννησιακὸς πόλεμος σημάδεψε ὅλες τις ἐνδοξες παλαιότερα πόλεις-κράτη και οδήγησε στην παρακμὴ τους. Νέες δυνάμεις τώρα εμφανίζονται. Ο Φίλιππος ἀπὸ τὴ Μακεδονία δίνει το στίγμα μιας νέας εποχῆς που θα ἀποκαλυφθεῖ με τον Αλέξανδρο (μέσα του 4ου αι. π.Χ.) και θα κλείσει με το θάνατό του (323 π.Χ.) δίνοντας θέση στα ἐλληνιστικὰ βασίλεια των διαδόχων του. Ὅλες οι μορφές του λόγου καλλιεργούνται βέβαια και τώρα σε καμιά ὅμως περίπτωση δεν φτάνουν στο ὕψος των δημιουργημάτων του 5ου αι. Ἐνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν **κωμῶδία του Μενάνδρου, Δύσκολος**.

7. (Dysc. 87 – 93)

ἀπὸ τῆς θύρας ἐντεῦθεν ὡς πορρωτά
τω.

'Οδύνης γὰρ ὑὸς ἦν· κακοδαμονῶν
τις ἦ
μελαγχολῶν ἄνθρωπος οἰκῶν ἐνθαδι
τὴν οἰκίαν πρὸς ὃν μ' ἐπεμπες
μεγάλου κακοῦ· τοὺς δακτύλους
κατέαξα γὰρ
σχεδόν τι προσπταίων ἅπαντας

- Ὅσο πιο μακριά
ἀπὸ τὴν πόρτα
αὐτή!

Γιατί, γιος του πόνου ἦταν
κάποιος...

Κάποιος κακορίζικος,
κάποιος σκουντούφλης στο
σπίτι που μ' ἔστειλες ἐδὼ
κατοικεῖ... μεγάλο κακό. Τα
δάχτυλά μου ἀπὸ τα σκοντάματα
κόντεψα να τα σπάσω...

{[?Σω]} ἐλθών;
{<Πυ>} τί; πεπαρώνηκε. δεῦρο
{[?Σω]} εὐδηλός ἐστι.
{(Πυ)} νῆ Δί', ἐξώλης ἄρα,
Σώστρατ', ἀπολοίμην·
ἔχε δέ πως φυλακτικῶς.

- Καθώς ἐρχόσουν;
- Τι;... ἐδῶ
- Εἶναι ολοφάνερος.
- Μα το Δία, εἶναι ἐξώλης και
προώλης!
Σώστρατε, χάθηκα!
Κοίτα πῶς θα με προφυλάξεις!

Αυτοκρατορική εποχή (Ρωμαϊκή: 2^{ος} π.Χ. - 3ος μ.Χ.) Το 148 π.Χ. η Μακεδονία γίνεται ρωμαϊκή επαρχία. Το 146 π.Χ. η Κόρινθος. Το 27 π.Χ. ολόκληρη η Ελλάδα. Στρατιωτικά υπερίσχυσαν οι Ρωμαῖοι, πνευματικά ὄχι. Γνωστότερος εκπρόσωπος της εποχής ο Πλούταρχος στην πεζογραφία και ο Λουκιανός στη β' σοφιστική.

8. Πλούταρχος, Παράλληλοι βίοι : Θεμιστοκλής

Ἔτι δὲ παῖς ὢν ὁμολογεῖται φορᾶς
μεστός εἶναι,
καὶ τῇ μὲν φύσει συνετός, τῇ δὲ
προαιρέσει μεγαλοπράγμων καὶ
πολιτικός.
ἐν γὰρ ταῖς
ἀνέσεσι καὶ σχολαῖς
ἀπὸ τῶν μαθημάτων γιγνόμενος,
οὐκ ἔπαιζεν οὐδ' ἔρραθύμει καθάπερ οἱ
πολλοὶ παῖδες, ἀλλ' εὐρίσκετο λό-
2.2 γους τινὰς μελετῶν καὶ συντατ-
τόμενος πρὸς ἑαυτόν.

Ὁμολογεῖται ἀπὸ ὅλους ὅτι, ἐνῶ
ἦταν ἀκόμα παιδί (ο Θεμιστο-
κλής), ἦταν ορμητικώτατος και
ἀπὸ τῆ φύση του συνετός και ως
προς τις ἐπιθυμίες μεγαλοπράγμο-
νας (υπερβολικά φιλόδοξος) και
πολιτικός.
Γιατί τις ὥρες τῆς ἀνέσεως και
τῆς ξεκούρασης ἀπὸ τα
μαθήματα, οὔτε ἔπαιζε, οὔτε
τεμπέλιαζε, ὅπως τα ἄλλα παιδιά,
ἀλλὰ βρισκόταν να μελετᾶ και να
συντάσσει κάποιους λόγους μόνο
για τον εαυτό του.

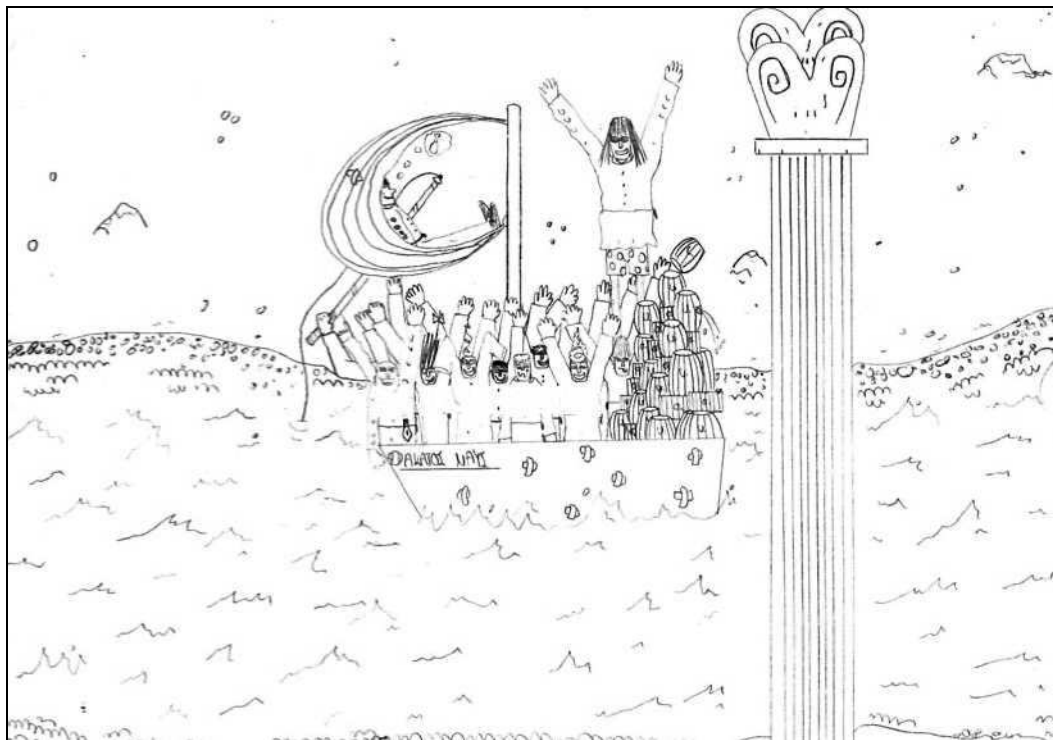
Μυθιστορία

9. Λουκιανός, *Αληθής Ιστορία*, Α'

Ἐορμηθεὶς γὰρ ποτε ἀπὸ Ἑρακλείων
στηλῶν καὶ ἀφείδεις εἰς τὸν ἑσπέριον
ὠκεανὸν οὐρίῳ ἀνέμῳ τὸν πλοῦν ἐποιου-
μην. αἰτία δὲ μοι τῆς ἀποδημίας καὶ
ὑπόθεσις ἢ τῆς διανοίας περιεργία καὶ
πραγμάτων καινῶν ἐπιθυμία καὶ τὸ
βούλεσθαι μαθεῖν τί τὸ τέλος
ἐστὶν τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τίνες οἱ πέραν
κατοικοῦντες ἄνθρωποι.

Ἀφοῦ ξεκίνησα λοιπὸν κάποτε
ἀπὸ τις Ἑράκλειες στήλες και
αφέθηκα στο δυτικὸ ὠκεανό,
ἐπλεα με οὔριο ἀνεμο. Αἰτία και
σκοπὸς τῆς ἀποδημίας μου ἦταν η
περιέργεια του νου μου,
η ἐπιθυμία για καινούρια
πράγματα κι ἐπιπλέον το ὅτι
ἤθελα να μάθω ποιο εἶναι το
τέλος του ὠκεανοῦ και ποιοι οἱ
ἄνθρωποι που κατοικοῦν πέρα
ἀπὸ αὐτόν.

Ο ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ Η ΝΑΥΣ-ΑΚΑΤΟΣ ΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΠΛΟΥΝ ΕΠΙ ΗΜΕΡΑΝ ΜΙΑΝ ΚΑΙ ΝΥΚΤΑ, ΟΥΡΙΩ ΑΝΕΜΩ, ΑΠΟ ΗΡΑΚΛΕΙΩΝ ΣΤΗΛΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΣΠΕΡΙΟΝ ΩΚΕΑΝΟΝ

Η απεικόνιση της σκηνής και η τιτλοφόρησή της από δικούς σας συνομιλήκους: 12χρονους μαθητές της Α΄ Γυμνασίου του Γυμνασίου Ιαλυσού Ρόδου.

Βυζαντινή εποχή (4ος - 15ος αι. μ.Χ.)

Η μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Ρώμη στο Βυζάντιο (330 μ.Χ.) εγκαινιάζει την έναρξη της Βυζαντινής εποχής με κυρίαρχα δύο στοιχεία: το ελληνικό και το χριστιανικό. Η γλώσσα που μιλιέται τουλάχιστον στον ανατολικό κόσμο είναι η ελληνιστική κοινή, στην οποία και γράφονται τα Ευαγγέλια.

Απόσπασμα από το κατά Ιωάννην ευαγγέλιο

Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις
προβατική κολυμβήθρα, ἢ λεγο-
μένη Ἑβραϊστὶ Βηθεσδᾶ, πέντε
στοᾶς ἔχουσα·
Ἐν ταύταις οὖν κατέκειτο ταῖς
στοαῖς πλῆθος ἀσθενούντων,
τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδε-
χομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν

Υπάρχει στα Ιεροσόλυμα
στην προβατική πύλη, μια κολυμβήθρα, η
επονομαζόμενη εβραϊκά Βηθεσδά, που έχει
πέντε στοές.
Σε αυτές βρίσκονταν πλήθος ασθενών,
τυφλών, χωλών, σκελετωμένων
ανθρώπων που περίμεναν την κίνηση του
νερού.

1453: **Άλωση** της Κωνσταντινουπόλεως από τους Τούρκους-400 χρόνια σκλαβιάς: Ωστόσο μέσα από το σκοτάδι ξεπηδά ο **Νεοελληνικός Διαφωτισμός** (18ος αι.) που σκοπό έχει να μορφώσει το γένος για να ζητήσει τη λευτεριά του. Πρέπει να του μιλήσει σε μια γλώσσα που καταλαβαίνουν όλοι, αν και υπάρχουν ήδη σε αυτήν πολλά **λόγια στοιχεία**, αρχαίοι τύποι, δηλαδή, που διατηρούνται στο λόγο των μορφωμένων της εποχής.

Απόσπασμα από το τέλος του όρκου του Θούριου

(ἦτοι Ὀρμητικὸς Πατριωτικὸς Ὕμνος πρῶτος, εἰς τὸν ἦχον, ΜΙΑ ΠΡΟΣΤΑΓΗ ΜΕΓΑΛΗ), του Ρήγα Φεραίου
Σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι, καὶ Νότον καὶ Βοριά,
Γιὰ τὴν Πατρίδα ὅλοι, νάχωμεν μία καρδιά.
Στὴν πίστιν τοῦ καθ' ἕνας, ἐλεύθερος νὰ ζῆ,
Στὴν δόξαν τοῦ πολέμου, νὰ τρέξωμεν μαζί.
Βουλγάροι, κί Ἀρβανῆτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
Ἀράπιδες, καὶ ἄσπροι, μὲ μία κοινὴ ὁρμή.
Γιὰ τὴν ἐλευθερίαν, νὰ ζώσωμεν σπαθί,
Πῶς εἴμασθ' ἀντρείωμένοι, παντοῦ νὰ ξακουσθῆ.
Ὅσ' ἀπ' τὴν τυραννίαν, πῆγαν στὴ ξενητιά,
Στὸν τόπον τοῦ καθ' ἕνας, ἄς ἔλθῃ τώρα πιά.

1830: Απελευθέρωση: Δημιουργία Ελληνικού κράτους

Προέκυψε γλωσσικό ζήτημα: ποια θα είναι η γλώσσα που θα μιλά το ελεύθερο ελληνικό κράτος; 1η άποψη: τα αρχαία ελληνικά στη γλωσσική μορφή του 5ου π.Χ. αι., για να αποδείξουμε τη συνέχεια και την καταγωγή μας από τόσο ένδοξους προγόνους. 2η άποψη: τη δημοτική, που ξέρει, καταλαβαίνει και μιλά όλος ο κόσμος που έχει και ανάγκη να μορφωθεί. Άλλωστε είναι η ιστορική συνέχειά μας. 3η άποψη: μια μικτή γλώσσα που θα περιλαμβάνει στοιχεία και από τις δυο γλωσσικές μορφές: μια γλώσσα που ονειρεύτηκε ο Αδαμάντιος Κοραΐς: την καθαρεύουσα.

12. Αποσπ. Από το Λουκή Λάρα του Δ.. Βικέλα (κεφ. Γ')

Ὁ Πύργος μας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν κῆποι ἦσαν προικῶν τῆς μητρὸς μου κτῆμα. Ἡ πατρικὴ τῆς οἰκογένεια εἶχεν ἀπ' ἀρχαίων χρόνων μεγάλας ἐκεῖ πέριξ ἰδιοκτησίας, αἵτινες διὰ κληρονομικῶν καὶ προικῶν διανομῶν διεμοιράσθησαν μὲν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀλλὰ δὲν ἀπεξενώθησαν. Ὡστε ἡμεῖθα ἐκεῖ περικυκλωμένοι ὑπὸ συγγενῶν τῆς μητρὸς μου, τῶν ὁποίων οἱ Πύργοι ἐγειτόνευον μετὰ τοῦ ἰδιοῦ μας.

13. Το 1888 ο Ψυχάρης εκδίδει Το Ταξίδι μου όπου διδάσκει:

Ὅποιος με διαβάσει θα καταλάβει με ποιο σκοπὸ ἔγραφα Το Ταξίδι μου. Γλῶσσα καὶ πατρίδα εἶναι τὸ ἴδιο. Νὰ πολεμά κανεὶς γιὰ τὴν πατρίδα τοῦ ἢ γιὰ τὴν ἐθνικὴ τοῦ γλῶσσα ἕνας εἶναι ὁ αγώνας. Πάντα ἀμύνεται περὶ πάτρης. Ἐνα ἔθνος γιὰ νὰ εἶναι ἔθνος θέλει δυο πράγματα: νὰ μεγαλώσουν τὰ σύνορά τοῦ καὶ νὰ κάνει φιλολογία δική τοῦ. Ἄμα ξέρει τι ἀξίζει ἡ δημοτικὴ τοῦ γλῶσσα κι ἄμα δὲν ντραπεί γι' αὐτὴ τὴ γλῶσσα, βλέπουμε πὺ τόντις εἶναι ἔθνος...»

Ασκήσεις:

- □ Σημειώστε τα τονικά σύμβολα που βλέπετε στις λέξεις και δεν υπάρχουν στη σημερινή ελληνική γλωσσική μορφή.
- □ Εντοπίστε τις εντελώς διαφορετικές/ λιγότερο διαφορετικές/ εντελώς όμοιες λέξεις της αρχαίας γλώσσας με τη σημερινή στα προοίμια του Ηροδότου και της Οδύσσειας
- □ Σε πόσα κείμενα, πόσες φορές, βρήκατε τις λέξεις: θεός, Μούσα, λόγος;

- Υπάρχουν και άλλες λέξεις που βλέπετε να είναι κοινές σε κάποια από τα προηγούμενα κείμενα; Τι παρατηρείτε;
- Πόσες φορές βρήκατε τη λέξη καλός και σε ποια κείμενα; Πώς έχει μεταφραστεί; Τι σημαίνει σήμερα η λέξη; Τι παρατηρείτε;
- Στα κείμενα 1, 2, 4 υπάρχουν πολλά διαλεκτικά στοιχεία. Εσείς στο περιβάλλον σας ξέρετε ανθρώπους να μιλούν τη ντοπιολαλιά τους; Μπορείτε να καταγράψετε μερικές λέξεις και να τις ακούσουμε την άλλη φορά;

2. ΟΔΗΓΙΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ 1^{ης} Ενότητας:

«Η ελληνική γλώσσα στο πέρασμα των αιώνων»

Συμβατότητα με το νέο ΠΣ: Το συγκεκριμένο σενάριο είναι απόλυτα συμβατό με τη φιλοσοφία, τους στόχους, τη διδακτική μεθοδολογία, τις μεθόδους αξιολόγησης του νέου ΠΣ, διότι ανταποκρίνεται στο βασικό του στόχο να διαπιστώσουν ευθύς εξαρχής οι μαθητές τη διαχρονική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας.

Μέθοδος ανάλυσης του κειμένου: Ερμηνευτική-κειμενοκεντρική

Μέθοδος διδασκαλίας: Συνδυασμός διαδικασίας και περιεχομένου με χρήση ελεύθερου διαλόγου, ιδεοθύελλας /καταιγισμού ιδεών, φθίνουσας καθοδήγησης. Υιοθετούνται ομαδοσυνεργατικές τεχνικές.

Προτεινόμενη διάρκεια: 3 διδακτικές ώρες

Στόχοι της 1^{ης} ενότητας

Οι μαθήτριες και οι μαθητές επιδιώκεται:

- ✓ Να αντιληφθούν την εξέλιξη της γλώσσας μας στο πέρασμα των αιώνων.
- ✓ Να αντιληφθούν τη συγγένεια της νεοελληνικής με την αρχαιοελληνική γλωσσική μορφή.
- ✓ Να προγευθούν το ότι η γλώσσα στη διάρκεια των αιώνων διατήρησε πολλά από τα αρχικά στοιχεία της -σε κάθε επίπεδο- αλλά τροποποίησε εξίσου πολλά και αυτό συμβαίνει συστηματικά στην εξέλιξη των λαών και των πολιτισμών.
- ✓ Να αντιληφθούν ότι και στην αρχαιότητα υπήρχαν διάλεκτοι, όπως και στη σύγχρονη Ελλάδα, και αυτό αποτελεί θεμιτό στοιχείο διαφοροποίησης αλλά και ιδιαιτερότητας του κάθε τόπου.
- ✓ Να εξοικειωθούν με τα σύμβολα της αρχαιοελληνικής γραφής: ψιλή-δασεία, οξεία-περισπωμένη.

Σχόλια-επισημάνσεις:

Η 1^η ενότητα ουσιαστικά είναι αφιερωμένη στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας και στην έννοια της διαχρονικής της εξέλιξης. Θα πρέπει να ειδωθεί ως πρώτη απόπειρα να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με τα αρχαία ελληνικά, χωρίς να τρομάζουν, ούτε να απογοητευθούν από τον υποτιθέμενο βαθμό δυσκολίας. Για το λόγο αυτό και όλα τα αρχαία κείμενα παρατίθενται με τις μεταφράσεις τους. Είναι το πρώτο στάδιο της παρατήρησης και της αρχικής προσέγγισης.

Στο α' μέρος θα αξιοποιηθεί και το βιβλίο της Αρχαίας Ιστορίας της Α' Γυμνασίου. Το κεφάλαιο της γραφής της γλώσσας μπορεί και στα δύο μαθήματα να διδαχτεί από κοινού και να γίνει μια συζήτηση για τη διαφορά ιστορίας-προϊστορίας και την έννοια των πηγών. Μπορεί να αντληθεί υλικό από το διαδίκτυο, από τον κόμβο e-yliko ή τη διεύθυνση <http://argos.evansville.edu/> (μηχανή αναζήτησης για αρχαίους πολιτισμούς-κλασική αρχαιολογία) ή απλά να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/τριες να ψάξουν στο Google (ή σε άλλη μηχανή αναζήτησης) περισσότερα στοιχεία γράφοντας με σωστή ορθογραφία στα ελληνικά «γραμμαμική Α, γραμμική Β, ιερογλυφικά».

Στο β' μέρος παρατίθενται μια σειρά από κείμενα χαρακτηριστικά των φάσεων της εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας, προκειμένου οι μαθητές να μπορέσουν να δουν τη γλώσσα μας σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές και φάσεις της εξέλιξής της, ενώ παράλληλα αδρομερώς δίνονται και ως ειδολογικά παραδείγματα, με σειρά κατάταξης ανάλογη (στο βαθμό που ήταν δυνατό) με εκείνη που πρωτοεμφανίστηκαν στη γραμματολογία, προκειμένου να καταδειχτεί και ο πλούτος και η ευρύτητα δημιουργίας των αρχαίων Ελλήνων. Σε αυτά τα πλαίσια η ταξινόμηση (που δεν μπορεί σε αυτό το σημείο παρά να έχει τη μορφή ενός προϋδεασμού, με ελλείψεις και άλματα) πήρε την ακόλουθη μορφή:

- ✓ Γεωμετρική εποχή: (1100-700 π.Χ.) Επική ποίηση
- ✓ Αρχαϊκή εποχή(7^{ος}- 5^{ος} αι. π.Χ.) Λυρική ποίηση: Ελεγεία-Επιγράμματα
- ✓ Κλασική εποχή (5^{ος} αι. π.Χ.): Δραματική ποίηση-Πεζογραφία: Ιστοριογραφία-Φιλοσοφία-Ρητορεία
- ✓ Ελληνιστική εποχή(4^{ος}-2^{ος} αι. π.Χ.): Πεζογραφία-Μυθιστορία
- ✓ Βυζαντινή εποχή (4^{ος}-15^{ος} αι. μ.Χ.)
- ✓ 1453: Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους-Τουρκοκρατία
- ✓ Νεοελληνικός διαφωτισμός (18ος αι.)
- ✓ 1830: Απελευθέρωση: δημιουργία Ελληνικού Κράτους
- ✓ 1888: Ο Ψυχάρης εκδίδει *Το ταξίδι μου*

Η περιήγηση στο χρόνο μπορεί να αξιοποιηθεί και από το μάθημα της Ιστορίας, αλλά και της νεοελληνικής Λογοτεχνίας, ενώ αποτελεί μια ευκαιρία για τους μαθητές (και έτσι πρέπει να ειπωθεί) να τοποθετούν τον εαυτό τους και τη γενιά τους μέσα στον ιστορικό χωροχρόνο.

Μια άλλη παράμετρος που ελήφθη υπόψη στην επιλογή των αποσπασμάτων ήταν η ύπαρξη διαλεκτικών τύπων. Θέλαμε από την αρχή να αναγνωριστούν οι διάλεκτοι που υπήρχαν τόσο στην αρχαία Ελλάδα όσο και στη σύγχρονη. Στόχος είναι να αναδειχτούν τα διαλεκτικά στοιχεία, να συζητηθούν εκτενώς στην τάξη, ανάλογα και σε σχέση με τη γεωγραφική περιοχή που βρίσκεται το σχολείο/η τάξη/οι μαθητές, όπως και να δοθούν σχετικές εργασίες.

Η μετάφραση των αποσπασμάτων που δίνονται στην 1^η ενότητα διέπεται από τις αρχές: α. να είναι όσο πιο κοντά γίνεται στο αρχαίο κείμενο β. να επιτελεί διδακτικούς σκοπούς.

Αυτό σημαίνει ότι : 1) Διατηρούνται οι λέξεις που είναι ίδιες ή σχεδόν ίδιες με τη ΝΕ και δεν αντικαθίστανται από συνώνυμες. 2) Χρησιμοποιούνται στη μετάφραση ίδιας ρίζας λέξεις με τις ΑΕ, ώστε να γίνονται κατανοητές οι ετυμολογικές συγγένειες και να πλουτίζεται η ΝΕ ποιοτικά και ποσοτικά, «ώστε να μην αφήνουμε ανεκμετάλλευτο το απέραντο μεταλλείο από λέξεις, παλιές και νεότερες, που μπορούν να εκφράσουν κάθε έννοια και κάθε αίσθημα, ζωντανά κι ευθύβολα, με πλήθος αποχρώσεις...».⁴ 3) Αντιμετωπίζεται με σεβασμό η δομή του αρχαίου λόγου

⁴ Μ. Πλωρίτης, «Πλούτη και πτωχεύσεις», άρθρο στο «Βήμα», 8-2-1981.

(ακόμα και σε αυτά τα μικρά αποσπάσματα), η οποία καταβάλλεται προσπάθεια να διατηρηθεί και στη μετάφραση . 4) Επιχειρείται να διασωθεί το ύφος του συγγραφέα.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Με δεδομένη την εμπιστοσύνη στην/στον εκπαιδευτικό να χειριστεί το υλικό του και με πίστη στην ανάγκη αυτενέργειας και ανάληψης όποιας πρωτοβουλίας που εκείνος/η θεωρεί απαραίτητη προκειμένου να έχει τα καλύτερα αποτελέσματα για τη συγκεκριμένη τάξη κάθε φορά, οι όποιες προτάσεις μας είναι ενδεικτικές δράσεις προς την κατεύθυνση χειρισμού της ενότητας επί το βέλτιον.

1. Γίνεται ανάγνωση του κειμένου (τόσο του πρωτοτύπου όσο και της μετάφρασης), αρχικά από το διδάσκοντα και στη συνέχεια από τους μαθητές. Στην ανάγνωση στόχος είναι να εμπλακούν όλοι οι μαθητές έστω και λίγο. Κάποιοι μαθητές είναι διστακτικοί ή αντιμετωπίζουν πραγματικές δυσκολίες. Ωστόσο, είναι σημαντικό να μπορέσουν να οδηγηθούν σε αναγνωστική κατανόηση. Γι' αυτό το λόγο όσο πιο γρήγορα, ξεκάθαρα και με ίσους όρους για το σύνολο των μαθητών της τάξης γίνει αυτό, τόσο αποτελεσματικότερα θα υλοποιηθεί η κατάκτηση της δεξιότητας.

2. Σύντομη αναφορά στην εποχή, το ιστορικό γεγονός και το είδος της γραμματολογίας. Σε αυτό το σημείο πρέπει να πούμε πως στόχος είναι τα κείμενα να μην παρουσιάζονται μια φορά και μετά να ξεχνιούνται. Να αντιμετωπίζονται ως να έχουν μια νοητή αλληλουχία μεταξύ τους η οποία και κάθε φορά να καταδεικνύεται, και να επανερχόμαστε σε αυτά σαν να διαλέγονται μεταξύ τους και κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, προκειμένου να επισημάνουμε χρονολογική ή ειδολογική σχέση, ομοιότητες ή διαφοροποιήσεις μορφών, ιδεών, αντιλήψεων, ή ακόμα και λέξεων. Για τη συγκεκριμένη ενότητα (για παράδειγμα) το 1^ο κείμενο (το προοίμιο της Οδύσσειας να συνεξεταστεί με το 4^ο κείμενο (απόσπασμα από την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή), όπου ο ρόλος των θεών στη ζωή των ανθρώπων εμφανίζεται διαφορούμενος: στην *Οδύσσεια* φταίνε οι άνθρωποι, στην *Αντιγόνη* οι θεοί. Τίθενται ερωτήματα και αναζητώνται απαντήσεις:

- ✓ Πότε γράφτηκε το ένα έργο, πότε το άλλο;
- ✓ Σε ποια εποχή αναφέρονται; (Λόγος για το ελληνικό μυθολογικό παρελθόν)
- ✓ Ποια αντίληψη άραγε είναι πιο αρχέγονη, αυτή που θέλει τους ανθρώπους έρμαια των θεών ή εκείνη που τους θεωρεί ικανούς να ορίζουν τη μοίρα τους;
- ✓ Οι άνθρωποι σήμερα έχουν ξεφύγει από την αντίληψη της μοίρας;
- ✓ Ποιες κοινωνικές ή πνευματικές κατηγορίες πολιτών χαρακτηρίζει η μια ή η άλλη άποψη;
- ✓ Τι υποκρύπτεται πίσω από την άποψη «φταίνε οι θεοί» // («πάντα φταίει κάποιος άλλος»)

Εννοείται ότι η όλη συλλογιστική εισάγει τους μαθητές και στην Οδύσσεια και κρίνεται απαραίτητο ο εκπαιδευτικός να λειτουργήσει διαθεματικά.

1. Εντοπισμός του **κοινού μοτίβου της Μούσας** (1^ο κείμενο) και των Μουσέων (2^ο κείμενο) και ο λόγος για την «ανάγκη» επίκλησής τους από τους ποιητές-δημιουργούς. Η έννοια του *έν-θεου* (> *ενθουσιασμός*) που απαιτείται να έχει αυτός που επικαλείται την έμ-πνευση. Αξίζει να γίνει λόγος για την ορμή/τη χαρά/το φόβο του δημιουργού και το ρόλο των αναγνωστών που στέκονται κριτικά -και μόνο- απέναντι σε ό,τι εκείνοι δημιούργησαν.

A. Επιπλέον συζήτηση για τη δημιουργικότητα: οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες καταθέτουν μέσα σε αυτήν προσωπικές εμπειρίες από προσπάθειες

που κρίθηκαν αρνητικά και έμειναν μετέωρες (χρόνος που διατίθεται στη δραστηριότητα: 5').

B. Επαφή με τους μαθητές-δημιουργία φιλικού και δεκτικού κλίματος στην τάξη-επικοινωνία με τον Άλλον.

2. **Λόγος για διαλέκτους;** Με αφορμή τα επιγράμματα 2^α και 2β γίνεται λόγος για δωρική διάλεκτο και αναφορά στις διαλέκτους της Ομηρικής ποίησης (σύντομη αναφορά: *πολιέθρον* = πόλη, *Τροίης* = Τροία, *άλγεα* = άλγη, *άστεα* = άστη. Το ίδιο συμβαίνει και στο 4: *ιστορίης* = ιστορίας, *Αλικαρνησέος* (= Αλικαρνασός).
3. Επισήμανση του εξαιρετού τρόπου που ο Σιμωνίδης στα επιγράμματά του συνένωσε το θρήνο με το εγκώμιο, έτσι που φτάνει το θρηνητικό ποίημα να μετατρέπεται σε εγκωμιαστικό. Στο επίγραμμα για τις Θερμοπύλες έχουμε εννοιολογικά ζευγάρια που αντιτίθενται σχεδόν οξύμωρα μεταξύ τους, για να αναδειχτεί μέσα από αυτή την αντίφαση το μεγαλείο της θυσίας των ηρώων. Το ποίημα παραμένει μαρτυρία για τη συμμετοχή του Σιμωνίδα στον αγώνα για την ελευθερία.

A. Ποια είναι τα εννοιολογικά ζεύγη αντίθετων εννοιών; -πρώτα στη ΝΕ και ύστερα στην ΑΕ.

B. Περισσότερα στοιχεία πρέπει να αναζητηθούν από την Ιστορία της Α΄ Γυμνασίου, και να γίνει λόγος για τους περσικούς πολέμους.

4. Κείμενο 3 : Λόγος για δράμα: Η δραματική ποίηση είναι αυτό που σήμερα αποκαλούμε θέατρο. Όλα διαδραματίζονται πάνω στη σκηνή. Συνήθως θέμα της είχε τα πάθη των ανθρώπων. Ας προσέξουμε :
 1. Ποιος μιλάει; Άντρας ή γυναίκα;
 2. Σε ποιον;
 3. Τι λέει;
 4. Ποιο συναίσθημα σας δημιουργούν τα λόγια της;
 5. Πού οφείλονται αυτά που της συμβαίνουν;
 6. Ποιο είναι το αντρικό όνομα που ακούγεται;
 7. Τι σχέση έχει με την ηρωίδα; Ξέρει κανείς; ...
 8. Κοιτάζοντας το πρωτότυπο ποια νομίζετε ότι είναι η λέξη με τη βαρύνουσα σημασία στο σύνολο των στίχων; (Σε αυτή την περίπτωση αξιοποιούμε και το λάθος του/της μαθητή/τριας. Στόχος είναι η παρατήρηση της γλώσσας, άρα όσο πιο πολλές λέξεις ακουστούν, για όσες περισσότερες γίνει λόγος είναι κέρδος... Άλλωστε, πολλές είναι οι λέξεις με «βαρύνουσα» σημασία. Είναι απλά θέμα οπτικής).
 9. Επισήμανση της καταγωγής του Λουκιανού: ήταν Σύριος. Ωστόσο, αυτό δεν τον εμπόδισε να θεωρεί τον εαυτό του Έλληνα, να είναι από όλους αποδεκτός ως Έλληνας και εν τέλει να συγκαταλέγεται στους Έλληνες συγγραφείς. Αυτό είναι πολύ λογικό, διότι, όπως έλεγε και ο Ισοκράτης:

«τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκεν μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας» (Πανηγυρικός, 50)

Σχολιάζουμε την καταγωγή του Λουκιανού σε σχέση με την επιλογή του, την αποδοχή και τη συγχρονική κατάσταση. Απευθύνουμε στους μαθητές προκλητικές ερωτήσεις:

- Εσείς θεωρείτε πως ισχύουν τα ανάλογα και σήμερα;
 - Πώς μας κάνει να αισθανόμαστε ως Έλληνες το να θέλει κάποιος να μετέχει της ημετέρας παιδείας;
 - Είναι σήμερα η παιδεία μας τέτοια ώστε να θέλουν κάποιιοι να συμμετέχουν σε αυτήν;
 - Μήπως κάτι πρέπει να αλλάξουμε όλοι προς αυτή την κατεύθυνση;
5. Σχολιάζουμε το σκίτσο των μαθητών. Προέκυψε από εργασία που ανέλαβαν μόνοι τους οι μαθητές να δημιουργήσουν με βάση το πρώτο βιβλίο της «Αληθούς Ιστορίας» του Λουκιανού. Οι μαθητές εκείνοι δούλεψαν ομαδοσυνεργατικά. Δημιούργησαν εικονογραφημένες παραστάσεις (κόμικς) ζωγραφίζοντας πάνω από 30 μεγάλοσχημες εικόνες -μία ανά παράγραφο- με όλη την ιστορία και την τιτλοφόρησαν στα ΑΕ (Κοσεγιάν, 2009).

6. ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ:

Προσοχή: οι ασκήσεις δεν είναι για να δοθούν όλες μαζί στο τέλος της ενότητας, αλλά με επιλογή κάποιων από αυτές στο τέλος κάθε διδακτικής ώρας.

Την άσκηση συλλογής διαλεκτικών τύπων ενθαρρύνουμε να την κάνουν και ακουστικά: μπορούν να δουλέψουν ατομικά, αλλά και να οργανωθούν σε μικρές ομάδες. Χρειάζεται με ένα μαγνητοφωνάκι να κάνουν μια βόλτα στη γειτονιά και να μαγνητοφωνήσουν ανθρώπους γύρω τους που χρησιμοποιούν διάλεκτο. Ας είναι απόφαση της ομάδας το τι θα περιλαμβάνει αυτός ο μικρός διάλογος. Πρέπει όμως απαραίτητα να κάνουμε λόγο στους μαθητές για σεβασμό της προσωπικότητας και να τους τονίσουμε ότι πρέπει να ζητούν τη συγκατάθεση των ατόμων που μαγνητοφωνούν, προκειμένου να χρησιμοποιήσουν τη φωνή τους.

Προτεινόμενο εκπαιδευτικό σενάριο-σχέδιο εργασίας (project)

Με αφορμή τη ζωγραφική απεικόνιση από τους μαθητές της *Αληθούς Ιστορίας Α'* του Λουκιανού, ας ενθαρρυνθούν οι μαθητές να κάνουν κάτι ανάλογο με όποιο από τα κείμενα της ΑΕ ή την *Οδύσσεια* τους προκαλεί το ενδιαφέρον. Μπορούν να δημιουργήσουν εικόνες και σε συνεργασία με τον/την εκπαιδευτικό της Πληροφορικής με scratch να τις κάνουν να μιλούν, να κινούνται, ως κινούμενα σχέδια. Μπορεί μάλιστα να αποφασιστεί να είναι αυτό το πρόγραμμα που θα παρουσιάσουν οι μαθητές/τριες στη σχολική κοινότητα στο τέλος της χρονιάς.

Βιβλιογραφία για τη διδασκαλία της ενότητας

Adrados F., *Ιστορία της ελληνικής Γλώσσας από τις απαρχές της έως τις μέρες μας*, μετ. Α. V. Lecumberri, επιμ. Γ. Αναστασίου- Χ. Χαραλαμπίκης, Παπαδήμας, Αθήνα 2002.

Baldwin, B. *Studies in Lucian*, Hakkert, Toronto, 1973.

Browning R., *Η μεσαιωνική και η Νέα ελληνική γλώσσα*, μετ. Ν. Κονομής, Παπαδήμας, Αθήνα, 1991.

Chadwick J., *Γραμμική Β' και συγγενικές γραφές*, μετ. Ν. Κονομής, Παπαδήμας, Αθήνα 1999.

Κοσεγιάν Χαρά, *Λουκιανού, Αληθής Ιστορία Α'*: Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, Μεταίχμιο 2009.

Lesky Albin, *Ιστορία της Αρχαίας ελληνικής Γραμματολογίας* (μετ. Αγαπητός Τσοπανάκης) εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1981.

Παπαϊωάννου Β., *Λουκιανός, ο μεγάλος σατιρικός της αρχαιότητας. Συμβολή στην παρουσίαση της εποχής του, του βίου και του έργου του*, Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη, 1976.

Robinson, C., *Lucian and his influence in Europe*, Chapel Hill, 1979.

Said Suzanne, Trede' Monique, Le Boulluec Alain, *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μετ. Ξανθάκη-Καραμάνου Γ., Τσιλιβέρδης Δ., Πόθου Β. (επιμ. Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου) Παπαζήση, τ. 1, Αθήνα 2001.

Said Suzanne, Trede' Monique, Le Boulluec Alain, *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας* (επιμ. Ξανθάκη-Καραμάνου) Παπαζήση, τ. 2, Αθήνα 2004.

Συμεωνίδης Χ. *Ιστορικοσυγκριτική Γραμματική των Ινδοευρωπαϊκών γλωσσών-Α. Γενική εισαγωγή*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990.

Τσολάκης Χρ. (επιμ), *Η διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας στην πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1998.

Ενδεικτικές διευθύνσεις στο διαδίκτυο και τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού για αναζήτηση πηγών και φωτογραφικού υλικού στο διαδίκτυο

<http://www.perseus.tufts.edu/>

<http://www.classics.mit.edu/>

<http://www.csad.ox.ac.uk/>

<http://www.geocities.com/Athens/4752/>

<http://www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/Gnomon.html> (Βιβλιοθήκη για τον κλασικό κόσμο)

<http://argos.evansville.edu/> (μηχανή αναζήτησης για αρχαίους πολιτισμούς - κλασική αρχαιολογία)

<http://www.tlg.uci.edu/~tlg/index/resources.html>

Μουσεία και εικονικές περιηγήσεις:

Υπουργείο Πολιτισμού: <http://www.culture.gr>

Ελληνικά Μουσεία : <http://www.monopoli.gr/museums.html>

ICOM: <http://www.icom.org/>

ICOM: Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων ελληνική Επιτροπή <http://www.otenet.gr/icom/index.html>

<http://www.comlab.ox.ac.uk/archIle/other/museums.html>

<http://www.museumlink.com/virtual.htm>

<http://www.museums.reading.ac.uk/vlmp/world.html>

<http://archIle.comlab.ox.ac.uk/other/museums.html>

<http://www.elsas.demon.nl/indexIe.htm>

<http://www.dreamscape.com/frankvad/museums.html>

<http://metalab.unc.edu/louvre/>

Τίτλοι Εκπαιδευτικού Λογισμικού

Η Άρτεμις στην αρχαία Αθήνα, MLS MULTIMEDIA/Exodus, 1999.

Ελληνική Μυθολογία, Ένα ταξίδι στη φαντασία, Virtual Reality, 1997.

Αρχαίος ελληνικός Πολιτισμός - Ελληνική Μυθολογία, LIBROCOM.

Η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή, 1999.

Mythology, EMMÉ, InteractIle.

Portraits of Byzantium, Lambrakis Research Foundation, 1997.

Π 3.1 Β) ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Η λειτουργία της προσωπικής ανωνυμίας στην επίκληση του Θεού»

ΤΙΤΛΟΣ: «Η λειτουργία της προσωπικής ανωνυμίας στην επίκληση του Θεού»
Δημιουργός: Χαρά Κοσεγιάν
Γνωστικό αντικείμενο: αρχαία ελληνική γλώσσα
Τάξη: Α΄ Γυμνασίου

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΥ ΘΑ ΔΟΘΕΙ ΣΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Κείμενο

Η πρωινή μας προσευχή : Η ανάγκη επικοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό (τον όποιον θεό πιστεύει), η ανάγκη της προσευχής, είναι από πολύ παλιά γνωστή στον άνθρωπο και εμφανίζεται στις γλώσσες των περισσότερων λαών. Για τους Χριστιανούς ανάλογη ανάγκη καλύπτεται από το «Πάτερ ἡμῶν». Η Προσευχή αυτή παραδόθηκε από τον ίδιο τον "Κύριον" Ιησού Χριστό (γι' αυτό και χαρακτηρίστηκε "Κυριακή").

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου•
ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου•
γενηθήτω τὸ θέλημά σου,
ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς•
τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον•
καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,
ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν•
καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,
ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.
[Ὅτι σοῦ ἔστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας•]

Ἄμην.

Γλωσσικά σχόλια

τὸν ἐπιούσιον = ο επαρκής για την επόμενη μέρα, ο επιούσιος ἄρτος = ο ἄρτος της ημέρας < ἐπ- (εἰμί) = έρχομαι, ακολουθώ

ἀφίεμεν < ἀφίημι = αφήνω

μὴ εἰσενέγκῃς < εἰς+ φέρω = εισάγεις, φέρνεις

ρῦσαι < ρύομαι = σύρω, τραβώ κάποιον προς το μέρος μου// σώζω, λυτρώνω

Ερμηνευτικά σχόλια:

ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν = η προτροπή/παράκληση των ανθρώπων προς το Θεό και η αναλογία (κάνε ό,τι κάνουμε και εμεἰς) εκφράζει την ανάγκη των ανθρώπων να δώσουν για να πάρουν κάτι. Η έννοια της ανταπόδοσης είναι πολύ ισχυρή στην ανθρώπινη φύση. Και υπηρετεί και

μια έννοια δικαίου. Δεν είναι ότι την έχει ανάγκη ο Θεός, είναι ότι οι άνθρωποι έχουν ανάγκη να αισθάνονται ότι πρώτοι προσέφεραν και αυτοί, ώστε να περιμένουν ανταπόδοση. Και είναι και η μόνη υπόσχεση που δίνεται σε ολόκληρο το κείμενο από την πλευρά των ανθρώπων.

Επιπλέον, στο συγκεκριμένο δίστιχο αξίζει να προσέξετε την επανάληψη του φ. Το φαινόμενο ονομάζεται παρήχηση και χρησιμοποιείται για μουσικότητα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η προσευχή ήταν ύμνος και ενδιέφερε πολύ και ο ρυθμός και η μελωδία της και η μουσικότητά της.

Ερωτήσεις:

καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,
ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ

Αφού συζητήσετε (και) με τον/ την θεολόγο σας, είναι καλό να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις: Α. Ποια είναι η ερμηνεία που δίνει η χριστιανική θρησκεία στους όρους «πειρασμός» και «πονηρό»;

Β. Ποια η σημασία που δίνεται σήμερα σε αυτούς τους όρους στο καθημερινό μας λεξιλόγιο; Εντοπίζετε απόκλιση; Πού νομίζετε ότι οφείλεται;

Β' Μέρος: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ της ΕΝΟΤΗΤΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: η ενότητα προτείνεται να είναι 4^η κατά σειρά στη διδασκαλία της ΑΕ γλώσσας της Α' Γυμνασίου.

Συμβατότητα με το νέο ΠΣ:

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι απόλυτα συμβατό με τη φιλοσοφία, τους στόχους, τη διδακτική μεθοδολογία, τις μεθόδους αξιολόγησης του νέου ΠΣ. Διότι:

Α. τα προς διδασκαλία αρχαία κείμενα είναι γραμμένα σε απλουστευμένο αρχαιοελληνικό λόγο (την ελληνιστική κοινή) που γεφυρώνει το απώτερο χθες με το σήμερα. Επιπλέον αναγνωρίζονται ως περιεχόμενο, ενώ εκφέρονται και ως προφορικός λόγος πολύ συχνά μάλιστα είναι άγνωστα στη γραπτή τους μορφή και χωρίς να είναι απόλυτα κατανοητά. Για ένα μέρος, δηλαδή, των μαθητών είναι ένα κείμενο από το γλωσσικό παρελθόν που απαντά αυτούσιο σε συγκεκριμένο περιβάλλον του γλωσσικού παρόντος, ενώ ακούγεται καθημερινά στο χώρο του σχολείου από τους μαθητές. Ως εκ τούτου είναι από τα κείμενα που προσφέρονται για αρχική επαφή των νέων μαθητών με την ΑΕ γλώσσα, την οποία μπορούν να εντοπίσουν να κινείται στο χρόνο και τους χώρους... (: η διδασκαλία της ΑΕ γλώσσας στη διαχρονική της διάσταση εξυπηρετεί και άλλους σημαντικούς στόχους, όπως το να βοηθά τους μαθητές και τις μαθήτριες να σχηματίσουν απτή εικόνα για τη μορφή που είχε η γλώσσα μας μέσα στο πέρασμα των αιώνων (βλ. νέο ΠΣ).

Β. Μπορεί να υπηρετήσει γλωσσικούς στόχους:

✓ Να αποκτήσουν βασικές γνώσεις του συστήματος της ΑΕ (συντακτικές, μορφολογικές, λεξιλογικές), ώστε να είναι σε θέση να προσεγγίζουν απλά κείμενα από το πρωτότυπο.

✓ Να αποκτήσουν βασικές γνώσεις των μορφολογικών και ορθογραφικών συμβάσεων της ΑΕ.

✓ Να αντιληφθούν τη συνέχεια και τις ασυνέχειες της ελληνικής σε επίπεδο λεξιλογίου.

Γ. Η διδακτική μεθοδολογία που ακολουθείται είναι ο συνδυασμός διαδικασίας και περιεχομένου, ενώ η μέθοδος ανάλυσης των κειμένων είναι η ερμηνευτική κειμενοκεντρική.

Δ. Η αξιολόγηση του μαθητή θα γίνει σύμφωνα με τις αρχές που διαπνέουν όλο το ΠΣ: σύνθετος τρόπος αξιολόγησης: τόσο ατομική βαθμολογία όσον αφορά το βαθμό κατάρκτησης της νέας γνώσης όσο και ομαδική όσον αφορά τα σχέδια εργασίας.

Προτεινόμενη διάρκεια: Προκειμένου να αναπτυχθεί όλο το διδακτικό σενάριο, σε όλες τις φάσεις για όλα τα μέρη της ενότητας (ερμηνεία κειμένου-ετυμολογία-γραμματική-συντακτικό), λόγω του ότι οι μαθητές πρώτη φορά έρχονται σε επαφή με τη διαδικασία και θα πρέπει να κατακτήσουν τη νέα γνώση και διερευνητικά, θα χρειαστούν 7 διδακτικές ώρες.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία της ενότητας επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- ✓ Να έρθουν σε επαφή με ένα κείμενο που γνωρίζουν εξ ακοής, αλλά δεν έχουν -ίσως- ξαναδεί σε γραπτό λόγο. Να αποκαταστήσουν τη σχέση ήχου και εικόνας (προφορικού-γραπτού λόγου) και (όσοι θέλουν) να το αποστηθίσουν.
- ✓ Να κατανοήσουν τη σημασία της προσευχής για τους ανθρώπους.
- ✓ Να προσέξουν τη γλωσσική μορφή της Ελληνιστικής Κοινής.
- ✓ Να αντιληφθούν τη λειτουργία της δασείας (ως πνεύματος, αλλά και ως δασέος συμφώνου) και να μπορούν να ανακαλύπτουν τις δασυνόμενες λέξεις μέσα από τα σύνθετά τους.
- ✓ Να μελετήσουν τη λειτουργία και τη μορφή της προσωπικής αντωνυμίας «ἐγὼ-σὺ», ιδιαίτερα σε κείμενα επίκλησης του θείου.
- ✓ Να εξοικειωθούν με την κλίση της οριστικής ενεστώτα του βοηθητικού ρήματος *εἰμί*.
- ✓ Να εντοπίζουν και στο αρχαίο κείμενο τους βασικούς προτασιακούς όρους (Υποκείμενο-Ρήμα-Αντικείμενο).

Στην πορεία διαπραγμάτευσης του νέου

Το κείμενο συνεξετάζεται με το αποσπ. 10 από την 1^η ενότητα. Εκείνο είναι απόσπασμα από το ευαγγέλιο.

Ενδεικτικές ερωτήσεις: -Το «Πάτερ ἡμῶν» τι είναι;

- Το έχετε δει πάλι γραμμένο;

A. Κείμενο:

Παρουσίαση/ διαπραγμάτευση του νέου:

Η Προσευχή αυτή παραδόθηκε από τον ίδιο τον "Κύριον" Ιησού Χριστό (εξ ου και ο χαρακτηρισμός "Κυριακή"), στους μαθητές του, όπως αυτή αναφέρεται στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο στο κεφάλαιο 6.9-13.

Κατά την τέλεση του Μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας η «Κυριακή προσευχή» απαγγέλλεται λίγο πριν την κοινωνία των Τιμίων Δώρων και αμέσως μετά την ευχή της μετάληψης (την οποία μυστικά αναγιγνώσκει ο ιερέας) η οποία και καταλήγει με την εκφώνηση «Και καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετά παρρησίας ἀκατακρίτως ...». Αμέσως μετά ακολουθεί το «Πάτερ ἡμῶν», μετά το οποίο ο ιερέας απαγγέλλει το δοξαστικό: Ὅτι σοῦ ἔστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Σημειώνεται ότι η Κυριακή προσευχή καθιερώθηκε να απαγγέλλεται στο μέρος εκείνο της λειτουργίας το χαρακτηριζόμενο «των πιστών», διότι κατά τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο μόνο στους πιστούς επιτρέπεται το δικαίωμα να λένουν την προσευχή αυτή, ακριβώς πριν την αγία κοινωνία, αιτούμενοι τον πνευματικόν άρτον της ζωής (του σώματος του Κυρίου). Επί Βασιλείας Γεωργίου του Α΄ το "Πάτερ ἡμῶν" καθιερώθηκε ως πρωινή προσευχή σε όλα τα σχολεία της επικράτειας.

Συμπληρωματικό σχόλιο για την Κυριακή προσευχή

Η τελειότητα της «Κυριακής προσευχής»

Στην Ελληνική η λέξη *προσεύχομαι* (απευθύνω ευχή, αίτημα ή παράκληση προς τους θεούς) πρωτοαπαντά στον Αισχύλο, ενώ ως τεχνικός όρος η λέξη *προσευχή* μαρτυρείται πολύ αργότερα στην Αγία Γραφή, στο κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης και με ιδιαίτερο βάρος και βάθος στο κείμενο της Καινής Διαθήκης.

Εξ ορισμού ως προσευχή, ως κείμενο ευχών και αιτημάτων/παρακλήσεων, το κείμενο της κυριακής προσευχής (γνωστό και ως «Πάτερ ἡμῶν») λειτουργεί με έναν κεντρικό μηχανισμό της γλώσσας, την τροπικότητα. Είναι ο μηχανισμός της γλώσσας που, άλλοτε γραμματικοποιημένος (με τη μορφή των εγκλίσεων της Προστακτικής, της Υποτακτικής και της Ευκτικής, όπως συμβαίνει στην ΑΕ γλώσσα) και άλλοτε λεξικοποιημένος (με «δείκτες τροπικότητας», όπως τα *ας*, *να* και *θα* στη ΝΕ), χρησιμοποιείται από τον ομιλητή της Ελληνικής για επικοινωνιακές ανάγκες όπως η έκφραση επιθυμίας, ευχής, παράκλησης, προτροπής, προσταγής, απαγόρευσης, απειλής κ.τ.ό.

Το κείμενο της κυριακής προσευχής είναι υπόδειγμα λιτότητας, περιεκτικότητας και ευθυβολίας. Περιλαμβάνει: α) μια επίκληση προς τον Θεό, εκφρασμένη με την πτώση της επίκλησης, την κλητική, με την οποία και αρχίζει: Πάτερ ἡμῶν... β) τρεις ευχές/επιθυμίες, εκφρασμένες με τριτοπρόσωπους μονολεκτικούς τύπους της κατεξοχήν τροπικής έγκλισης, της Προστακτικής: *Ἄγιασθήτω - ἔλθέτω - γεννηθήτω...* και γ) τρία αιτήματα/παρακλήσεις, εκφρασμένα με τους κατεξοχήν τύπους Προστακτικής, τους τύπους του β' προσώπου: *δος - ἄφες - μὴ εἰσενέγκῃς, ἀλλὰ ῥύσαι*. Κάθε ευχή και κάθε αίτημα εξειδικεύεται (η εξειδίκευση αποτελεί έναν άλλο κεντρικό μηχανισμό της γλώσσας) με τα πιο άμεσα και απαραίτητα στοιχεία. Οι τρεις ευχές με ένα ομοιόμορφο ονοματικό υποκείμενο:

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς

ἄγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἔλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου.

Τα τρία αιτήματα με δύο συμπληρώματα (προσώπου και πράγματος) στο κάθε ρήμα τους: *δός ἡμῖν τὸν ἄρτον, ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, μὴ εἰσενέγκῃς ἡμῶς εἰς πειρασμόν, ῥύσαι ἡμῶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ* (εἰς πειρασμόν και ἀπὸ τοῦ πονηροῦ είναι εμπρόθετα συμπληρώματα / αντικείμενα).

Περαιτέρω, λιτή πάντοτε, εξειδίκευση γίνεται με ελάχιστες αναφορές τόπου, χρόνου και τρόπου: *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς* (εξειδίκευση τόπου), *γεννηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς* (εξειδίκευση τόπου), *δός ἡμῖν σήμερον τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον* (εξειδίκευση χρόνου), *ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν* (εξειδίκευση τρόπου).

Συμπέρασμα. Το κείμενο της κυριακής προσευχής είναι ένα κείμενο που θα μπορούσε, με επικοινωνιακά-γλωσσικά κριτήρια, να χαρακτηριστεί ως «ιδανικό». Είναι λιτό, γιατί περιορίζεται σε βασικές πληροφοριακές δομές (επίκληση, ευχές, αιτήματα), σε εξίσου βασικές εξειδικευτικές πληροφορίες (ονοματικά υποκείμενα στις ευχές, διπλά ονοματικά συμπληρώματα στα αιτήματα) και σε ελάχιστες εξειδικεύσεις χρόνου, τόπου και τρόπου. Με μια εντυπωσιακή οικονομία γλωσσικών μέσων στο κείμενο χρησιμοποιείται μόνο Προστακτική (με εξαίρεση τη μοναδική

διαπιστωτική ρηματική δήλωση, την Οριστική *ἀρίμεν*) επιτυγχάνεται μια ουσιαστική, καίρια και γνήσια μορφή επικοινωνίας, χωρίς ρητορείες, επιτηδεύσεις και περιττό λεκτικό φόρτο. Η συμμετρία και η έντονα αισθητή επανάληψη των ίδιων συντακτικών και μορφολογικών δομών (το γνωστό φαινόμενο του «παραλληλισμού»), που φάνηκε ελπίζω έστω και αμυδρά στη σύντομη ανάλυσή μας, εξασφαλίζει στο κείμενο της κυριακής προσευχής αίσθηση ρυθμού και μέτρου (που δεν θίξαμε εδώ), γεγονός που οδηγεί στην εύκολη πρόσληψη και μνημονική ανάκληση του κειμένου. Πρόκειται για ένα θαυμαστό, τέλειο στην απλότητα και τη βαθύτητά του κείμενο, που δείχνει ανάγλυφα την εκφραστική δύναμη στην οποία μπορεί να φθάσει η γλώσσα του ανθρώπου, απόρροια της ιδιότητας που μοιράζεται «κατά χάριν» ο άνθρωπος με τον Θεό, απόρροια του πνεύματος. (Γ. Μπαμπινιώτης *Το Βήμα: Νέες Εποχές*, σ. 53, 26/8/2001).

Σχόλια για τη γλώσσα-διδασκτικές επισημάνσεις:

Πρώτη εκφραστική ανάγνωση από τον καθηγητή. Μετά ανά στίχο από όλους τους μαθητές της τάξης με τη σειρά.

Μπορείτε να πείτε στους μαθητές: «Το κείμενο είναι γραμμένο στην ελληνιστική κοινή» και στη συνέχεια να ρωτήσετε: «τι παρατηρούμε για τη γλώσσα;»

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗ: Σε αυτό το σημείο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και η εφαρμογή Wallwisher, > built your wall (<http://www.wallwisher.com/build>) που στην ουσία είναι ένας δικτυακός χώρος (website) που επιτρέπει στον χρήστη να μοιράζεται εύκολα ιδέες και σημειώσεις ψηφιακά σε έναν πίνακα, και όπου ο κάθε μαθητής μπορεί να προσθέτει ιδέες οι οποίες και να παρουσιάζονται σε όλους.

Για την απόδοση του κειμένου στα νεοελληνικά επιτρέψτε στους μαθητές σας να χρησιμοποιήσουν το γλωσσικό τους αίσθημα. Και μετά επιβραβεύστε και μόνο. Τις όποιες διορθώσεις κάνετε (που ασφαλώς θα χρειαστούν) θα τις κάνετε χωρίς ιδιαίτερες επισημάνσεις και μέσα από την επανάληψη λέξεων ή φράσεων θα κατακτηθεί από τους μαθητές η μετάφραση του κειμένου, χωρίς να χρειάζεται να τη δώσετε εσείς γραπτή.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ως παράλληλο κείμενο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το αποσπ. 10 από την 1^η ενότητα, χρησιμοποιώντας ως ερωτήσεις κατανόησης και παράλληλης εξέτασης τη φιλευσπλαχνία του Θεού και το αγαθό πνεύμα.

Αν όμως κάποιος/α εκπαιδευτικός θέλει και επιπλέον κείμενο, μπορεί να χρησιμοποιήσει την επίσης γνωστή προσευχή:

Βασιλεῦ οὐράνιε, Παράκλητε,

τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας,

ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν,

ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν καὶ ζωῆς χορηγός,

ἔλθέ καὶ σκῆνωσον ἐν ἡμῖν,

καὶ καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κηλίδος,

καὶ σῶσον, ἀγαθέ, τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

Μέρος α': Δάσυνση :

Στόχος της διδακτικής μας πρότασης είναι η υιοθέτηση εκ μέρους των μαθητών/τριών λογικών συλλογισμών που ως απώτερο στόχο θα έχουν την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης. Οι δασυνόμενες λέξεις είναι ένα σημαντικό κεφάλαιο στη μελέτη της ΑΕ γλώσσας αλλά δεν θα πρέπει να δοθούν ως «κατάλογος προς αποστήθιση». Ο μαθητής που θα μάθει να τις αναγνωρίζει μέσα από τα σύνθετά τους ή από τον τρόπο

που έχουν αποτυπωθεί στις ξένες γλώσσες που ήδη γνωρίζει (τόσο οι δασυνόμενες όσο και τα δασέα σύμφωνα) θα έχει ταυτόχρονα πετύχει να αναπτύξει λογικούς συλλογισμούς:

A) Επαγωγικός συλλογισμός: από το μερικό και συγκεκριμένο στο γενικό και αφηρημένο:

« $\acute{\upsilon}\pi\acute{o}+\acute{\eta}\lambda\iota\omicron\varsigma = \acute{\upsilon}\phi\acute{\eta}\lambda\iota\omicron\varsigma \# \acute{\upsilon}\pi\acute{o} + \acute{\alpha}\rho\chi\eta\gamma\acute{o}\varsigma > \acute{\upsilon}\pi\alpha\rho\chi\eta\gamma\acute{o}\varsigma$ (άρα η λέξη *ήλιος* δασύνεται, γι' αυτό στη σύνθεση, όταν το β' συνθετικό αρχίζει με δασυνόμενο φωνήεν και το α' συνθετικό λήγει σε κ, π, τ, τα σύμφωνα αυτά τρέπονται στο αντίστοιχο δασύ, δηλαδή: χ, φ, θ).

Το σημαντικό είναι να οδηγούνται μόνοι τους οι μαθητές στη νέα γνώση, με τη βοήθεια, βεβαίως, του καθηγητή, μέσα από την εξέταση πολλών ανάλογων παραδειγμάτων. Ως λογική διεργασία η επαγωγή είναι πολύπλοκη και απαιτητική, διότι προϋποθέτει την ικανότητα του ατόμου να προβαίνει σε ανάλυση, σύγκριση, αφαίρεση, γενίκευση και σύνθεση. Έτσι μεταβαίνοντας από το μερικό στο γενικό μετατρέπει την αισθητηριακή του αντίληψη σε αφηρημένη γνώση, που συνήθως παίρνει τη μορφή νόμου, όταν η γνώση έχει τη μορφή της αιτιοκρατικής εξήγησης (Ματσαγγούρας, 1998: 78).

B) Απαγωγικός ή παραγωγικός συλλογισμός: από το γενικό στο μερικό : ο στόχος υπηρετείται με την αντίστροφη άσκηση με την προηγούμενη:

«Σε όλες τις σύνθετες λέξεις με πρώτο συνθετικό που λήγει σε κ, π, τ, όταν το β' συνθετικό αρχίζει με δασυνόμενο φωνήεν, τα παραπάνω ψιλά σύμφωνα τρέπονται στα αντίστοιχά τους δασέα: χ, φ, θ»

- Η λέξη *ύπουργός* < *ύπο*+*ύπουργός* (<*ύπό*+*εργο*, η λ. *εργο* παίρνει ψιλή, οπότε το π του *ύπό* παραμένει ως έχει). Το *ύπό* κατά τη σύνθεση έγινε *ύφ*. Άρα η λέξη *ύπουργός* δασύνεται, όπως *ύπό*+*άρπάζω* > *ύφαρπάζω*.

Το *ύπό* > *ύφ*- : Άρα, η λέξη *ύπουργός* δασύνεται.

Στην καθημερινή του μάθηση το άτομο χρησιμοποιεί εναλλακτικά και τους δύο τρόπους συλλογισμού. Αρχίζοντας συνήθως από τις συγκεκριμένες παρατηρήσεις οδηγείται σε επαγωγικές γενικεύσεις (συμπεράσματα), τις οποίες στη συνέχεια χρησιμοποιεί απαγωγικά για την επεξεργασία νέων συναφών περιπτώσεων (Dewey, 1910 και 1933). Σε αυτή τη λογική κινούνται και οι ασκήσεις που δίνονται στο σχολικό βιβλίο.

Μέρος β': Διδασκαλία του λεξιλογικού πίνακα

Εφαρμογή Διδακτικού σεναρίου–σχεδίου εργασίας (project)

Τίτλος: Κατανόηση της οικονομίας της γλώσσας

Προτεινόμενη διάρκεια σεναρίου: 2 διδακτικές ώρες για το στήσιμο της μορφής εργασίας και την κατανόηση της διαδικασίας, αλλά είναι ένα σενάριο που επιδιώκεται να λειτουργεί καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς, να εμπλουτίζεται διαρκώς, ώστε τα αποτελέσματά του να παρουσιαστούν στην κοινότητα στο τέλος του διδακτικού έτους.

Μέθοδος διδασκαλίας : συνδυασμός μοντέλου διαδικασίας και περιεχομένων με στόχο τη διερευνητική μάθηση. Λειτουργία ομάδων. Η παρουσία του καθηγητή διακριτική στην αρχή, ελάχιστη στη συνέχεια (:φθίνουσα καθοδήγηση).

Στόχοι του διδακτικού σεναρίου:

✓ να διδαχθούν οι μαθητές την ετυμολογική ρίζα της λέξης «*πάτερ*»

- ✓ να αντιληφθούν το πλήθος των συνθέτων και παραγώγων που ανήκουν στην ίδια γλωσσική οικογένεια: οικονομία της γλώσσας
- ✓ να αντιληφθούν και να ερμηνεύσουν την αδιάκοπη παρουσία τους στο λεξιλόγιο της ελληνικής γλώσσας
- ✓ να αντιληφθούν ότι, όπως και στο συγχρονικό, πολύ περισσότερο στο διαχρονικό επίπεδο οι σημασίες των λέξεων είναι διαφορετικές
- ✓ να συντάξουν οι ίδιοι λεξιλογικό πίνακα με αρχική λέξη το «πάτερ»

Διαπραγμάτευση του νέου: επισημαίνουμε στους μαθητές ότι η λέξη «πάτερ» είναι κεντρική έννοια στο κείμενο αναφοράς.

Διδασκαλία: πληροφορούμε τους μαθητές ότι η αρχική ρίζα είναι «πάτερ» με αρχικό φωνήεν ε. βεβαίως βασικοί ετυμολογικοί νόμοι θα διδαχτούν σταδιακά καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς. Ωστόσο είναι σημαντικός ο αρχικός προϊδεασμός.

Λόγος για την οικονομία της γλώσσας: Επισημαίνουμε στους μαθητές πως από μια αρχική ρίζα με σειρά καταλήξεων⁵, επιθημάτων και προθημάτων (που όλα είναι φορείς σημασίας) οδηγούμαστε στη δημιουργία δεκάδων λέξεων.

Για το συγκεκριμένο παράδειγμα γνωρίζουμε ότι ισχύει:

NE πατέρας < ΑΕ [πάτερ: κλητική] > πατήρ [έκταση του ε] > πατρ- [<πατρός: μηδενισμένη βαθμίδα] + -ικός: πατρικός > πατρ-ίδα > φιλόπατρις > πατριαρχικός [: σύνθεση].

1. Δίνουμε παραδείγματα κατασκευών:

A. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΛΕΞΕΩΝ ΜΕ ΚΛΙΣΗ Ή ΠΑΡΑΓΩΓΗ

ΑΡΧΙΚΗ ΡΙΖΑ	ΕΠΙΘΗΜΑ/ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΑΛΗΞΗ στη ΝΕ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ⁶ ΛΕΞΗ	ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΗ ⁷ ΛΕΞΗ στη ΝΕ
ΠΑΤΕΡ-			πατέρας
πατερ-	-ικός	πατερικός (επίθ.)	πατερικός (επίθ.) ⁸
πατρ-ίς/ίδα ⁹			πατρίδα
πατρ-	-ικός	πατρικός (επίθ.)	πατρικός (επίθ.)
πατριάρχ(ης)	-είο	πατριαρχείο	πατριαρχείο

B. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΛΕΞΕΩΝ ΜΕ ΣΥΝΘΕΣΗ

Α' ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ	Β' ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ	ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ
α- (στερητικό)	-πατρ(ίς)	άπατρις
φίλο(ς)	-πατρ(ίς)	φιλόπατρις
πάτερ > πατρ-	άρχ(ω)	πατριάρχης
πατρίδα	κάπηλ(ος) ¹⁰	πατριδοκάπηλος

⁵ Οι κλιτικές καταλήξεις αφορούν την κλίση, π.χ. το -ς στην ονομαστική των αρσενικών, το -ων στη γενική πληθυντικού αρσενικών, θηλυκών και ουδέτερων ουσιαστικών.

⁶ Παράγωγη είναι η λέξη που κατασκευάζεται με την εφαρμογή ενός επιθήματος (ή παραγωγικής κατάληξης), π.χ. -ικός, -είο, σε μια βάση, π.χ. πατέρ(ας) → πατερικός, πατριάρχ(ης) → πατριαρχείο.

⁷ Παραγόμενη λέξη είναι μια λέξη που κατασκευάζεται με βάση άλλη λέξη με την εφαρμογή κλιτικής κατάληξης, επιθήματος, προθήματος, συνθετικού α' ή β'.

⁸ Π.χ. Πατερικές σπουδές = που αφορούν τους Πατέρες της Εκκλησίας, όπως ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο Μέγας Βασίλειος.

⁹ Πρόκειται για το ουσιαστικό της ΑΕ πατρίς με τύπο στην αιτιατική πατρίδα. Ο τύπος της αιτιατικής διαχρονικά έδωσε τον τύπο της ονομαστικής στη ΝΕ.

¹⁰ Η λέξη κάπηλος χρησιμεύει ως βάση στο παράγωγο ρήμα με το επίθημα -εύω/εύομαι: καπηλεύομαι.

ευ-	πατρίδα	ευπατρίδης
-----	---------	------------

2. Στη συνέχεια ορίζουμε τις ομάδες και α) μοιράζουμε στους μαθητές φύλλα εργασίας, στα οποία περιλαμβάνονται όσα παρουσιάσαμε στο Α και Β μέρος (για να τα έχουν πρόχειρα και να μπορούν να αναφέρονται σε αυτά κάθε φορά που αναζητούν τη διαδικασία) και β) ανατίθενται οι αποστολές. (Στο σενάριο που παρουσιάζουμε δίνουμε κάποιες αποστολές ενδεικτικά. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει και άλλες.)
3. Αποστολή 1^{ης} ομάδας : Ζητούμε από τους μαθητές επαναλαμβάνοντας τη διαδικασία να συμπληρώσουν τους πίνακες με παράγωγες λέξεις που είτε γνωρίζουν και θυμούνται οι ίδιοι, είτε αναζητούν σε ηλεκτρονικά λεξικά (εφόσον έχουν πρόσβαση σε υπολογιστή στο σχολείο), είτε σε έντυπα λεξικά (που τα έχουν μαζί τους ή εύκολα μπορούν να αναζητήσουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου). [σημ: για την 1^η αποστολή απαιτείται προεργασία από τον εκπαιδευτικό, προκειμένου να ελέγξει τις δυνατότητες που έχει το σχολείο ώστε να προσανατολίσει το μαθητή]. Θυμηθείτε ότι μέσα από το Google Reader οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν πηγές σχετικές με το θέμα τους κι από κει να συνδεθούν με ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες (Wikipedia) ακόμα και με ψηφιοποιημένες βιβλιοθήκες/υλικό. Προτείνεται η πύλη της ελληνικής γλώσσας με τα ηλεκτρονικά λεξικά. Ενδεικτικά ας πληκτρολογήσουν τη διεύθυνση:

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html
4. Αποστολή της 2^{ης} ομάδας: Επαναλαμβάνει ό,τι κάνει η 1^η ομάδα, αλλά αυτή αναζητά σύνθετες λέξεις από την αρχική ρίζα *πατερ-*
5. Αποστολή της 3^{ης} ομάδας: Καλούμε τους μαθητές να δημιουργήσουν ένα *θεματικό λεξικό*, στο οποίο θα μπορούν να τοποθετούν τις λέξεις που δημιουργούν μόνοι τους. Στόχος του λεξικού αυτού είναι μέσω της δημιουργίας, με συστηματική επεξεργασία των δεδομένων, παράγωγων και σύνθετων λέξεων, να οργανώνουν οι μαθητές τις γνώσεις τους και να ικανοποιούνται με τα αποτελέσματα της δικής τους αυτενέργειας. Προκειμένου ο/η μαθητής/τρια να οργανώσει το λεξικό καλύτερα και η εργασία του/της να έχει διάρκεια, ενώ ταυτόχρονα τα λήμματα να μπορούν να εμπλουτίζονται από όλους άμεσα και γρήγορα και κυρίως να μην χάνεται τίποτα, προτείνεται να χρησιμοποιηθεί το LHebinders. Πρόκειται για μια εφαρμογή που επιτρέπει τη δημιουργία σελιδοδεικτών (π.χ. λεξικό από διάφορα μαθήματα), τους οποίους ο χρήστης στη συνέχεια μπορεί να τους οργανώσει και να τους παρουσιάσει στο τέλος της χρονιάς. <http://lHebinders.com/> Αξίζει να σημειωθεί ότι η 3^η ομάδα, προκειμένου να πετύχει τον εμπλουτισμό αυτού του λεξικού, θα αναγκαστεί να βρίσκεται σε συνεχή επικοινωνία με τις 2 πρώτες ομάδες και με τον τρόπο αυτό η αλληλόδραση θα είναι μεγαλύτερη. Έτσι, παρόλο που έχουμε ορίσει διακριτές ομάδες, η δυνατότητα συνάντησης και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ τους, θα επιτρέψει τον ευρύτερο εμπλουτισμό του λεξικού και τη δημιουργία από τους μαθητές ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού νέων λέξεων.
6. Αποστολή της 4^{ης} ομάδας: να τοποθετήσουν οι μαθητές στο ίδιο λεξικό λέξεις που έχουν την ίδια αρχική ρίζα, αλλά συναντώνται σε μαθήματα του

σχολείου, όπως είναι τα Μαθηματικά, η Ιστορία, η Φυσική, τα Θρησκευτικά και όπου αλλού, έτσι ώστε να φτιάξουν ένα 2^ο λεξικό «ορολογίας σχολικών μαθημάτων».

Προσδοκώμενο αποτέλεσμα από την άσκηση αυτή είναι οι μαθητές/τριες στο τέλος της χρονιάς να έχουν κατακτήσει ένα μεγάλο αριθμό λέξεων με την ερμηνεία τους, που θα τους βοηθήσει στη «λειτουργική κατανόηση», η οποία είναι και το ζητούμενο της εποχής μας. Το συγκεκριμένο «θεματικό λεξικό» μάλιστα θα μπορούσε να είναι διαταγμένο κατά ορολογία μαθημάτων ή επιστημονικών κλάδων, ώστε να επεκτείνεται ο ορίζοντας της γλωσσικής εμπειρίας των μαθητών και στον κόσμο που κυριαρχείται από την επιστήμη. Με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να βοηθηθούν και πρακτικά οι συνάδελφοι των άλλων ειδικοτήτων να αντιμετωπίσουν προβλήματα ορολογίας των μαθημάτων που πριν έμοιαζαν απροσπέλαστα, ενώ –από την άλλη– εφαρμόζουμε στην πράξη διδασκαλία γλώσσας μέσω γνωστικών αντικειμένων. Τέτοιες θεματικές ενότητες μπορεί να είναι:

- ✓ Πολιτική και κοινωνική ζωή
- ✓ Θρησκεία
- ✓ Θάλασσα και ναυτική ορολογία
- ✓ Καλές τέχνες-πολιτισμός
- ✓ Εργασία
- ✓ Καθημερινό λεξιλόγιο-οικογενειακή ζωή
- ✓ Μαθηματικά
- ✓ Ιατρική-βιολογία
- ✓ Γεωργία
- ✓ Φυσική και φυσικά φαινόμενα
- ✓ Ιστορία
- ✓ Παιδεία-εκπαίδευση

Αποστολή της 5^{ης} ομάδας: Να συγκεντρώσουν όλες τις άγνωστες λέξεις που πιθανόν έχουν οι 4 προηγούμενες ομάδες και να αναζητήσουν σε ερμηνευτικό λεξικό τις σημασίες των λέξεων. Στην παρουσίαση της εργασίας τους στην τάξη τους καλούμε να έχουν προβληματιστεί σχετικά με τις σημασιολογικές αποχρώσεις ή διαφορές των λέξεων στο πέρασμα των χρόνων ή σε διαφορετικά προτασιακά περιβάλλοντα: λ.χ. μιλώντας για κοινωνιολογικά θέματα ή θρησκευτικά ποια η σημασία των λέξεων: *πατριαρχικός, πατριαρχία, πατριάρχης*.

Την επόμενη διδακτική ώρα συνεχίζουμε τη διαπραγμάτευση της ενότητας στη **Γραμματική**:

Κλίση της προσωπικής αντωνυμίας: *εγώ- σὺ*

Πρώτη γνωριμία με την κλίση της οριστικής ενεστώτα του ρήματος *εἶμί* (σ. 41 σχολικού εγχειριδίου).

ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

- ✓ Ανάγνωση από το σχολικό βιβλίο της κλίσης της προσωπικής αντωνυμίας: *εγώ- σὺ*. Στη συνέχεια:
- ✓ Οι μαθητές εντοπίζουν στο κείμενο αναφοράς τους τύπους της προσωπικής αντωνυμίας και τους τοποθετούν στην κατάλληλη πτώση του πίνακα που ετοιμάζει ο εκπαιδευτικός, όπως το υπόδειγμα που ακολουθεί.

- ✓ Γίνεται λόγος για τη λειτουργία κάθε πτώσης και το ρόλο της στη συγκεκριμένη πρόταση με το συγκεκριμένο προτασιακό περιβάλλον.
- ✓ Συμπληρώνουν τις άλλες πτώσεις.
- ✓ Σημειώνουν τις διαφορές τους -και άρα τη σημασία τους στη ΝΕ. Προσοχή χρειάζεται στη δοτική: ο τύπος *μοι* μπορεί να μεταφερθεί ως «σ' εμένα, με μένα, για μένα»: χρειάζεται να επισημανθεί η χρήση και η λειτουργία των προθέσεων και του εμπρόθετου προσδιορισμού που έχει αντικαταστήσει στη ΝΕ τη δοτική πτώση.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΤΑΤΑΞΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ

	ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ	ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ		
ΓΕΝΙΚΗ		
ΔΟΤΙΚΗ		
ΑΙΤΙΑΤΙΚΗ		
ΚΛΗΤΙΚΗ		
	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	
ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ		
ΓΕΝΙΚΗ		
ΔΟΤΙΚΗ		
ΑΙΤΙΑΤΙΚΗ		
ΚΛΗΤΙΚΗ		

Θα θέλαμε να προσεχτεί πως η διδασκαλία του *ειμῶν* δεν έχει στόχο την εκμάθησή του, αλλά την αναγνώρισή του ως τύπου μέσα στο κείμενο. Σε επόμενα μαθήματα οι μαθητές θα το εντοπίσουν εκ νέου και στη συνέχεια θα ζητηθεί να το μάθουν απ' έξω. Η διαδρομή δηλαδή, είναι η σταδιακή εξοικείωση.

Πρόσθετη άσκηση: Να συμπληρώσετε τον κατάλληλο τύπο οριστικής ενεστώτα του *εἰμῖ* στις κατάλληλες πτώσεις.

ἐγὼ.....τό φῶς τό ἀληθινόν.

ὕμεις ἄνδρες ἀγαθοί...

οἱ ἐχθροί ἐν τῇ πόλει....

ἡμεῖς μαθηταί Σωκράτους ...

Συντακτικό:

Υ-P-A: πρώτη αναφορά στο αντικείμενο

Η διδασκαλία γίνεται σε ομόκεντρους, σταδιακά διευρυνόμενους κύκλους, ώστε να επιτυγχάνεται η σύλληψη και η βίωση του γλωσσικού συστήματος ως συνόλου. Για το λόγο αυτό, ενώ διδάσκουμε την επόμενη ενότητα, ζητούμε πάντα ερωτήσεις από το/τα προηγούμενα μαθήματα. Αυτή είναι η λογική και των ενδεικτικών ασκήσεων.

Προαιρετική άσκηση: μαθητές από άλλα θρησκευτικά δόγματα να αναφέρουν σε δικές τους προσευχές τη σχέση του εαυτού/προσώπου που επικαλείται το θείο και να ερμηνεύσουν τη λειτουργία των προσωπικών αντωνυμιών σε αυτές.

Αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών

Η αξιολόγηση του μαθητή θα γίνει σύμφωνα με τις αρχές που διαπνέουν όλο το ΠΣ: σύνθετος τρόπος αξιολόγησης: τόσο ατομικά σε σχέση με το βαθμό κατάκτησης της νέας γνώσης όσο και ομαδικά μέσα από τη συμμετοχή του μαθητή στα σχέδια εργασίας.

ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρμάζης Ν.Δ., *Διδακτική των Αρχαίων Ελληνικών: από την παράδοση στην ανανέωση της διδακτικής μεθόδου*, Πατάκης, 1999, σ. 65.

Chantraine, P., *Ιστορική Μορφολογία της Ελληνικής γλώσσας*, μετ. Ν. Αγκαβανάκης, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1990.

Dewey, J. *How we Think?* Boston: Heath, 1910 και 1933.

Καψωμένος, Σ., *Από την ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Η Ελληνική γλώσσα από τα ελληνιστικά ως τα νεώτερα χρόνια. Η ελληνική γλώσσα στην Αίγυπτο*. ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1985.

Κοσεγιάν Χ., «Διδάσκοντας Ελληνική Γλώσσα ολιστικά, διερευνητικά και διαθεματικά», *Φιλολογική*, τ. 91, Απρίλιος- Μάιος – Ιούνιος 2005, Μεταίχμιο, σ. 71-77.

Κοσεγιάν Χ., «Με ποιον τρόπο συνδυάζοντας στη διδασκαλία διαδικασία και περιεχόμενο μπορούμε να οδηγηθούμε στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης: Πρόταση συγκεκριμένης εφαρμογής», *Φιλολογική*, Οκτώβριος- Νοέμβριος- Δεκέμβριος 2003, τ. 85, εκδ. Μεταίχμιο, σ. 51-55.

Ματσαγγούρας Ηλ., *Θεωρία της Διδασκαλίας: στοχαστικοκριτική προσέγγιση*, Gutenberg, Αθήνα 1996/1998.

Ματσαγγούρας Ηλ., *Θεωρία της Διδασκαλίας, Η προσωπική θεωρία ως πλαίσιο της στοχαστικοκριτικής ανάλυσης*, Συμμετρία, Αθήνα 1996.

Μουλά Ε., Κοσεγιάν Χ., *Η αξιοποίηση των κόμικς στην Εκπαίδευση. Διδακτικές προτάσεις, παιδαγωγικές προεκτάσεις*, Κριτική, 2011.

Μπαμπινιώτης Γ., *Το Βήμα: Νέες Εποχές*, 26/8/2001.

Μπαμπινιώτης Γ., *Σύντομη Εισαγωγή στην ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία και στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 1977.

Μπαμπινιώτης Γ., «*Ιστορική Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας*», 1: *Φωνολογία*, Αθήνα 1985.

Τσοπανάκης Α., *Νεοελληνική Γραμματική*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1998.

Ενδεικτική δικτυογραφία

<http://www.e-yliko.sch.gr>

<http://www.ilsp.gr/glossa.html> & <http://www.e-yliko.gr>

Για ασκήσεις στο λεξιλόγιο, αλλά και στην κλίση ουσιαστικών και ονομάτων, μπορούν να επισκεφθούν την Πύλη για την Ελληνική γλώσσα στο:

http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/education/workshop/exercise/exercise.html?id=2

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΛΟΓΙΣΜΙΚΑ (ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟ Π.Ι.)

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ. Για τη διδασκαλία της ΑΕ γλώσσας με στοιχεία ιστορίας, πολιτισμού, αρχαιολογίας, βασισμένης σε κείμενα αρχαίων συγγραφέων (Σειρά ΘΥΜΗΣΙΣ)

ΑΡΧΑΙΑ ΑΤΤΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΛΩΣΣΑ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ. ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Π 3.2 Β΄ Γυμνασίου

Π 3.2.1 Α) ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Ο λοιμός στην Αθήνα

Δομή σεναρίου

Τίτλος: Ο Λοιμός στην Αθήνα, Θουκυδίδη, Π 47-55 (διασκευή)

ΤΑΞΗ: Β΄ Γυμνασίου

Δημιουργός: Βασιλική Παπαθανασίου

Γνωστικό αντικείμενο: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Προτεινόμενη διάρκεια: 6 διδακτικές ώρες

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Αφορμή της επιλογής του προς διδασκαλία κειμένου, με το οποίο ο Θουκυδίδης περιγράφει το λοιμό που ενέσκηψε στην Αθήνα κατά το δεύτερο έτος του Πελοποννησιακού πολέμου, μπορεί να αποτελέσει η επίδειξη στους μαθητές της προτομής της **Μύρτιδας**, του δωδεκάχρονου κοριτσιού που υπήρξε ένα από τα χιλιάδες θύματα του λοιμού (είτε με επίσκεψη των μαθητών του σχολείου στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, είτε με προβολή εικόνας της Μύρτιδας με ψηφιακά ή συμβατικά μέσα). Τα ερωτήματα και οι απορίες που θα προκύψουν στους μαθητές μπορούν να απαντηθούν εν πολλοίς με την επεξεργασία της ενότητας που ο Θουκυδίδης αφιερώνει στο λοιμό, η οποία κατά κοινή ομολογία αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα δείγματα της επιστημονικής μεθόδου που ακολουθεί ο ιστορικός στην έρευνά του, αλλά και από τις πλέον καλογραμμένες και εύληπτες νοηματικά ενότητες χωρίς τις συνήθεις συντακτικές αναταράξεις που κατά κανόνα χαρακτηρίζουν τον πυκνό του λόγο. Πέραν τούτων, η ενότητα για το λοιμό είναι μία από τις δραματικότερες περιγραφές στο έργο του Θουκυδίδη. «Σαν αυτή η συμφορά να 'ναι ανάξια για τα μέτρα του πλουραλιστικού πολιτισμού της πόλης, γεννοβολά άλλα τόσα δεινά που θα συντομεύσουν τη συντριβή της. Ο «έξω» πόλεμος μεταφέρεται μέσα στο αθηναϊκό στρατόπεδο, η δημόσια ζωή αποχαλινώνεται και η πολιτεία φαίνεται να καταρρέει. Στο Β,47-55 ο Θουκυδίδης καταπιάνεται με μια δραματική περιγραφή της δραματικής χρονιάς. Η περιγραφή, αν και υπακούει στην περιβόητη ψυχραιμία του ιστορικού, αναδύει μια εντύπωση αίσχους που σφραγίζει με απόλυτη μοναδικότητα την αρρώστια αυτή, μια και πέρα από τον οργανικό της αντίκτυπο εισάγει το καθεστώς του πλήρους χάους».¹¹ Το προτεινόμενο σενάριο επιδιώκει επίσης να γνωρίσουν οι μαθητές μέσα από τη συνεπή μέθοδο έρευνας του ιστορικού την αξιοποίηση εκ μέρους του του ιπποκρατικού-ιατρικού λεξιλογίου, ώστε να βελτιώσουν και να εμπλουτίσουν τη γλωσσική τους επάρκεια.

ΣΤΟΧΟΙ

Ως προς το περιεχόμενο

Οι μαθητές να:

- ✓ ενημερωθούν σχετικά με ένα από τα πλέον οδυνηρά γεγονότα κατά τη διάρκεια του πελοποννησιακού πολέμου

¹¹ Βασίλης Αναστασιάδης, από τον σχολιασμό του έργου του Δ. Δημητριάδη *Πεθαίνω σε χώρα*, του οποίου πηγή αφόρμησης είναι η προαναφερθείσα ενότητα του Θουκυδίδη.

- ✓ γνωρίσουν τα συμπτώματα του λοιμού
- ✓ αντιληφθούν τους λόγους της μεγάλης εξάπλωσης της νόσου
- ✓ διαπιστώσουν τις αλλαγές που επέφερε στις συνήθειες των πολιτών
- ✓ εκτιμήσουν την προσωπική μαρτυρία του ιστορικού και τον επιστημονικό τρόπο της περιγραφής της νόσου
- ✓ συνδέσουν τις μεγάλες απώλειες από το λοιμό και το θάνατο του Περικλή με την κατιούσα πορεία της Αθήνας.

Ως προς το λεξιλόγιο

Οι μαθητές να:

- ✓ εξοικειωθούν με το λεξιλόγιό τους και να διαπιστώσουν τη μεγάλη ανάπτυξη που γνώρισε η ιατρική στην κλασική περίοδο
- ✓ αντιληφθούν μέσω της σύγκρισης κειμένων ότι η ιπποκρατική ορολογία επιβιώνει και στη ΝΕ
- ✓ επισημάνουν τις λέξεις που διατηρούν την ίδια μορφή στη ΝΕ γλώσσα, έχουν αλλάξει όμως ως προς τη σημασία
- ✓ αντιληφθούν την εξοικείωση του Θουκυδίδη με την ορολογία της ιπποκρατικής ιατρικής
- ✓ να αναγνωρίζουν διαφορετικά κειμενικά είδη

Ως προς τη γραμματική και το συντακτικό

Οι μαθητές να:

- ✓ μάθουν τα τριτόκλιτα επίθετα σε *-ης, -ης, -ες* και να διαπιστώσουν τη συχνή χρήση τους στη ΝΕ
- ✓ θυμηθούν την κλίση των μετοχών
- ✓ εξοικειωθούν με τους κανόνες σύνταξης της μετοχής και τα είδη της
- ✓ αντιληφθούν ότι τα ΝΕ διαφέρουν από τα ΑΕ ως προς τη μορφολογία της μετοχής και τη συντακτική της λειτουργία
- ✓ διαπιστώσουν ότι στη ΝΕ διασώζονται κάποιες μορφές της αρχαιοελληνικής μετοχής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

- ✓ Ιστοριογραφία
- ✓ Λεξιλόγιο σχετικό με το λοιμό
- ✓ Γραμματική: επίθετα σε *-ης*
- ✓ Συντακτικό: μετοχές

- ✓ **ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ**
- ✓ Καταιγισμός ιδεών (ιδεοθύελλα)
- ✓ Ερωτοαπαντήσεις
- ✓ Ομαδοσυνεργατική
- ✓ Συζήτηση

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Διαδραστικός πίνακας (εναλλακτικά :φορητός Η/Υ και προβολέας διαφανειών)

ΠΟΡΕΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

A. ΑΦΟΡΜΗΣΗ

- ✓ Στο διαδραστικό πίνακα ή εναλλακτικά μέσω Η/Υ και προβολέα διαφανειών γίνεται προβολή του κεφαλιού της Μύρτιδας (www.myrtis.gr) και οι μαθητές μέσω της τεχνικής του καταιγισμού ιδεών αναμένεται να ενεργοποιήσουν την ενδεχόμενη προϋπάρχουσα γνώση τους για τη θεματική ενότητα και να κινητοποιηθεί το ενδιαφέρον τους. Στην περίπτωση που η γνώση αυτή υπάρχει, οι απαντήσεις των μαθητών καταγράφονται στον πίνακα και αποτελούν τις λέξεις-κλειδιά της ενότητας, τις οποίες και οι μαθητές αναλαμβάνουν να ομαδοποιήσουν με βάση ορισμένα κριτήρια (λοιμός-πελοποννησιακός πόλεμος-Περικλής-Θουκυδίδη κτλ.). Επίσης, προκαλούμε τους μαθητές να θυμηθούν/διερευνήσουν σε ποιο άλλο κείμενο της αρχαίας ελληνικής γραμματείας υπάρχει αναφορά σε λοιμό.
- ✓ Γίνεται υπενθύμιση της ανοδικής πορείας των Αθηνών και σύντομη αναφορά στον πελοποννησιακό πόλεμο: χρονολογία της έναρξης των εχθροπραξιών, μορφή του πολέμου κατά τα δύο πρώτα έτη. Περιγράφονται οι συνθήκες που επικρατούσαν στην πόλη, όταν ενέσκηψε ο λοιμός, γίνεται λόγος για τη διάρκειά του, για τον αριθμό των θυμάτων (80000) και για τις συνέπειες του λοιμού στην έκβαση του πολέμου σε συνδυασμό και με το θάνατο του Περικλή, που υπήρξε θύμα του.
- ✓ Με συντομία γίνεται αναφορά στον Θουκυδίδη και στη συνεισφορά του στην ιστοριογραφία (ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να αντλήσει πληροφορίες από το σχολικό βιβλίο αναφοράς, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*).

B. ΚΕΙΜΕΝΟ¹² (2 διδακτικές ώρες)

- ✓ Γίνεται εκφραστική ανάγνωση από τον/την εκπαιδευτικό και νοηματική επεξεργασία του κειμένου, με ερωτήσεις οι οποίες απαντώνται με λέξεις ή φράσεις που οι μαθητές αναζητούν σ' αυτό. Οι ερωτήσεις μπορεί να υπερβαίνουν τα νοηματικά όρια του κειμένου και να αξιοποιούν τις συμπληρωματικές πληροφορίες που αφορούν είτε τον συγγραφέα είτε το είδος που υπηρετεί είτε το περιεχόμενο του κειμένου. Ενδεικτικές ερωτήσεις:
 - Ποιες λέξεις δείχνουν ότι ο Θουκυδίδης περιγράφει τη νόσο στηριζόμενος σε άμεση και έμμεση εμπειρία;
 - Από πού ξεκίνησε και πού κατέληξε η νόσος;
 - Ποια ήταν η υποψία των κατοίκων του Πειραιά;
 - Ποια ήταν τα πρώτα συμπτώματα της ασθένειας και ποια όργανα του σώματος προσέβαλλε στην αρχή;
 - Ποια ήταν η συνέχεια και η πορεία της νόσου στο ανθρώπινο σώμα;
 - Ποια ήταν η εξωτερική εικόνα ενός προσβεβλημένου από την ασθένεια σώματος;
 - Ποιο ήταν το κύριο αίσθημα στο εσωτερικό του σώματος;

¹² Τα κείμενα παρατίθενται στο τέλος.

- Ποια ήταν τα αποτελέσματα του αισθήματος αυτού;
 - Σε πόσον καιρό πέθαιναν τα περισσότερα θύματα του λοιμού;
 - Ποια ήταν η κυριότερη αφορμή του θανάτου;
 - Για ποιους λόγους ο λοιμός ξαπλώθηκε ραγδαία στην Αθήνα;
 - Πού έμεναν οι χωρικοί που εγκατέλειψαν λόγω πολέμου τους αγρούς τους;
 - Ποια εικόνα παρουσίαζε η πόλη;
 - Ποια ιερή συνήθεια δεν τηρούνταν κατά τη διάρκεια του λοιμού;
- ✓ Συμπληρωματικά, το κείμενο μπορεί να προσεγγισθεί με τη μετατροπή του σε διαγραμματική μορφή με τη βοήθεια των μαθητών: κάθε πρόταση χωρίζεται σε ρηματικό και ονοματικό μέρος, εντοπίζονται το ρήμα και το υποκείμενο αντίστοιχα και στη συνέχεια συμπληρώνονται από τους προσδιορισμούς τους. Σημειώνεται ότι ο τρόπος αυτός βοηθά στην κατανόηση της δυναμικής λειτουργίας της γλώσσας και στην εμπέδωση της αντίληψης ότι η συντακτική λειτουργία των λέξεων συνδέεται με τη γραμματική τους μορφή, ενώ παράλληλα η γλώσσα παρέχει τη δυνατότητα οι δομές να αντικατασταθούν από άλλες διαφορετικές που ωστόσο εκφράζουν γενικά το ίδιο νόημα.
- ✓ Η κατανόηση του κειμένου υποβοηθείται από τα γλωσσικά σχόλια και αποδίδεται μεταφραστικά στα ομαλά σημεία, ενώ, όπου υπάρχουν δυσκολίες, οι μαθητές αποδίδουν μόνο το νόημα.

Γ. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ (1 διδακτική ώρα)

- ✓ Στο κείμενο γίνεται λόγος για *ίατρούς*. Ζητάμε από τους μαθητές να αναφέρουν, αν γνωρίζουν, ονόματα γιατρών της αρχαιότητας.
- ✓ Στη συνέχεια, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των 4 ατόμων με διακριτούς ρόλους στην καθεμία (συντονιστής, γραμματέας κτλ.). Αναζητούν στο κείμενο τις λέξεις που σχετίζονται με τα όργανα του σώματος (*καρδία, κεφαλή* κ.ά.), ουσιαστικά για τα συμπτώματα της νόσου (*έρυθημα, βήξ*, κ.ά.), επίθετα που συνοδεύουν τα ουσιαστικά (*δυσώδης, πελιδνόν*), ρήματα που περιγράφουν την πορεία της νόσου, τις ενέργειες, τις αντιδράσεις (*καίεσθαι, προκείμεναι* κ.ά.) (**Φύλλο εργασίας 1¹³**).
- ✓ Ζητούμε από τους μαθητές να επισημάνουν από τις δύο πρώτες στήλες τις λέξεις που πέρασαν στην ιατρική ορολογία στη ΝΕ και κατόπιν να αναφέρουν λέξεις σχετικές με την ιατρική που χρησιμοποιούν στο καθημερινό τους λεξιλόγιο (π.χ. *καρδιά, φάρνισμα* κτλ.).
- ✓ Από τα ονόματα του πίνακα παροτρύνουμε τους μαθητές να εξετάσουν ποιες λέξεις χρησιμοποιούνται στον καθημερινό λόγο με διαφορετική σημασία από αυτή που έχουν στο κείμενο (π.χ. *άκρωτήρια, πνεύμα*).

Δ.. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ - ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ (1+1 διδακτικές ώρες)

- ✓ Ζητούμε από τους μαθητές να αναζητήσουν ομαδικά στο κείμενο μετοχές ενεργητικής και μέσης φωνής και να συμπληρώσουν τον πίνακα (**Φύλλο εργασίας 2**).

¹³ Τα Φύλλα εργασίας είναι συνοδευτικά της πορείας ανάπτυξης του σεναρίου και παρατίθενται στο τέλος.

- ✓ Με παραδείγματα του κειμένου κάνουμε λόγο για τους κανόνες της σύνταξης των μετοχών και τις διακρίνουμε σε συνημμένες και απόλυτες. Επισημαίνουμε τις διαφορές με το απαρέμφατο.
- ✓ Αναφέρουμε τα είδη των μετοχών και ζητούμε από τους μαθητές να αποδώσουν στα νέα ελληνικά κάποιες από τις μετοχές του κειμένου.
- ✓ Δίνουμε πρόσθετα παραδείγματα:
 - Τισσαφέρνης πορεύεται προς τον βασιλέα ἰππέας ἔχων ὡς πεντακοσίους
 - Ἐπλεον πολεμήσοντες
 - Ἀκούσας ταῦτα ὁ Φαρνάβαζος ἐγέλασε
 - Κῦρος ἐκάλεσε τοὺς πολιορκοῦντας Μίλητον
 - Μέγας γέγονε Φίλιππος ἀσθενής ὦν κατ' ἀρχάς
 - Εἶδον ὑμᾶς εἰς πολλὰς συμφορὰς πεπτωκότας
 - Τῶν οἰκιῶν ὑμῶν ἐμπιπραμένων ὑμεῖς ἄδετε
- ✓ Επισημαίνουμε τον τρόπο που αποδίδονται μεταφραστικά στη ΝΕ.
- ✓ Αξιολογούμε τις μετοχές του κειμένου και αυτές των πρόσθετων παραδειγμάτων ζητώντας από τους μαθητές να τις αντικαταστήσουν με άλλους τρόπους έκφρασης. Έτσι γίνεται αντιληπτό ότι οι επιρρηματικές μετοχές μπορεί να αντικατασταθούν από επιρρηματικούς προσδιορισμούς ή δευτερεύουσες προτάσεις, οι επιθετικές από επίθετα ή αναφορικές προτάσεις, ενώ για την κατηγορηματική μετοχή επισημαίνουμε τη σχέση της με το απαρέμφατο, τη στενή εξάρτησή της από το ρήμα, και ζητούμε να καταγράψουν τα ρήματα από τα οποία εξαρτώνται οι κατηγορηματικές μετοχές που ανευρέθηκαν. Οι μαθητές θα μπορούσαν να δουλέψουν ομαδικά και να επαναλάβουν την ίδια δραστηριότητα σε κείμενα των οποίων η διδασκαλία έχει προηγηθεί και τους είναι γνωστά.
- ✓ Τονίζουμε ιδιαίτερα ότι οι επιρρηματικές μετοχές στα νεοελληνικά αποδίδονται με δευτερεύουσες προτάσεις.
- ✓ Υπενθυμίζουμε τις μετοχές της ΝΕ και επισημαίνουμε την επιθετική χρήση της παθητικής μετοχής και την επιρρηματική της ενεργητικής.
- ✓ Αναφέρουμε νεοελληνικά παραδείγματα με τύπους που προέρχονται από μετοχές της ΑΕ:
 - Η βροχή προκάλεσε προβλήματα στο ήδη βεβαρημένο κυκλοφοριακό της πόλης.
 - Ο διακεκριμένος επιστήμονας κ. Β.Δ επισκέφθηκε το Πανεπιστήμιο της Αθήνας.
 - Θεού θέλοντος και καιρού επιτρέποντος θα το κάνουμε το ταξίδι.
 - Τα συνεργεία διάσωσης κατέβαλαν απεγνωσμένες προσπάθειες να σύρουν από τα ερείπια τα θύματα του σεισμού.
 - Πόσοι είναι οι απόντες σήμερα;
 - Οι αιτούντες δεν υπερβαίνουν τους είκοσι.
 - Τα ενδιαφέροντά του είναι περιορισμένα.
 - Αν και παθών δεν συνετίστηκα.
- ✓ Ενδεικτικά θα μπορούσαμε να ζητήσουμε παραδείγματα με τις μετοχές: *κατελιημμένος, σεσημασμένος, πεσόντες, επιζήσαντες, εγγεγραμμένος, εφαπτομένη.*

- ✓ Για τις αλλαγές στη μορφή των μετοχών οι μαθητές θα μπορούσαν να αναζητήσουν στο λογισμικό Ελληνική Γλώσσα (<http://www.e-yliko.gr>) -οι περιπέτειες των λέξεων-ιστορία της ελληνικής γλώσσας-βυζαντινή-ειδικές παρατηρήσεις-μετοχή σε -οντας/-ώντας.
- ✓ Στη συνέχεια οι μαθητές αναζητούν στο πλαίσιο της ομάδας τα σιγμόληκτα επίθετα, επισημαίνουν το γένος τους μέσω του ουσιαστικού που συνοδεύουν, κατατάσσουν τα επίθετα στον πίνακα με τις πτώσεις και συμπληρώνουν τις πτώσεις που λείπουν (**Φύλλο εργασίας 3**).
- ✓ Παρακινούμε τους μαθητές να θυμηθούν τέτοια επίθετα στη ΝΕ, επισημαίνουμε την πολλή συχνή χρήση τους (π.χ. ασθενής, υγιής, επιμελής, ευγενής, απαθής), τους ζητούμε να τα χρησιμοποιήσουν σε προτάσεις και να προχωρήσουν σε διαπιστώσεις συγκρίνοντας την κλίση τους στα ΑΕ και ΝΕ. Συζητούν τα συμπεράσματά τους στο πλαίσιο της ομάδας.
- ✓ Επισημαίνεται άμεσα, μέσω της σύγκρισης επιθέτων-μετοχών, η επιθετική φύση της μετοχής αλλά και η διαφορά της με τα επίθετα, η οποία οφείλεται στο ρηματικό της χαρακτήρα.

Ε. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ (1 ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ)

- ✓ Δεδομένου ότι το βασικό κείμενο της ενότητας είναι εκτενές, δεν προτείνεται διδασκαλία παράλληλου αρχαίου κειμένου. Αντ' αυτού, μπορούμε να δώσουμε στους μαθητές κείμενα της ΝΕ, όπως τα κείμενα 2, 3 και 4 (αποσπάσματα) ή άλλα παρόμοια που θα επιλέξει ο εκπαιδευτικός. Οι μαθητές σε ομάδες συγκρίνουν τα κείμενα μεταξύ τους, αναζητούν το είδος του κειμένου με βάση το περιεχόμενό τους και το σκοπό για τον οποίο γράφτηκαν. Βασικός στόχος είναι να αναγνωρίσουν όρους της ιατρικής που συνάντησαν στο κείμενο του Θουκυδίδη και εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται και στη ΝΕ σε ιατρικά κείμενα. Προτεινόμενες ερωτήσεις:
- ✓ Τι κείμενα μπορεί να είναι αυτά;
- ✓ Πού θα μπορούσατε να συναντήσετε παρόμοια κείμενα;
- ✓ Για ποιο σκοπό νομίζετε ότι γράφτηκαν;
- ✓ Τι σας βοήθησε να το καταλάβετε αυτό;
- ✓ Μπορείτε να συγκρίνετε τον τρόπο περιγραφής της νόσου που περιγράφεται στο κείμενο 4, με αυτόν του Θουκυδίδη;
- ✓ Τι συμπεράσματα βγάζετε;

ΣΤ. ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

- ✓ Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και αναζητούν στην Ιλιάδα περιγραφές που δείχνουν ότι ο Όμηρος γνωρίζει την ανατομία του ανθρώπινου σώματος και προχωρούν σε σύγκριση των δύο συγγραφέων.
- ✓ Επίσης, οι μαθητές αναζητούν στο διαδίκτυο τα συμπτώματα των ασθενειών που κατά καιρούς θεωρήθηκαν πιθανές για το λοιμό και η κάθε ομάδα επιχειρηματολογεί υπέρ αυτών. Επίσης, εξετάζει αν στα κείμενα που ανευρίσκει υπάρχει ομοιότητα στην περιγραφή των συμπτωμάτων με το κείμενο του Θουκυδίδη και ανακοινώνει τα συμπεράσματά της.
- ✓ Οι μαθητές αναζητούν στην ιστοσελίδα www.myrtis.gr την ιστορία της Μύρτιδας και ανακοινώνουν στην τάξη τα αποτελέσματα των ερευνών τους.

- ✓ Οι μαθητές μπορούν να συνθέσουν και να παρουσιάσουν, αξιοποιώντας τις πληροφορίες που συγκέντρωσαν από το κείμενο που διδάχθηκαν και την αναζήτηση στο διαδίκτυο μια ιστορία με θέμα: « Η Μύρτιδα διηγείται ...». Εναλλακτικά, μπορούν να κατασκευάσουν μια αφίσα για μια εκδήλωση που θα γίνει στο σχολείο με θέμα τη Μύρτιδα. Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει είτε ατομικά είτε ομαδικά.
- ✓ Οι μαθητές με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών των ξένων γλωσσών μπορούν να αναζητήσουν σε ξενόγλωσσα λεξικά (π.χ. αγγλικά, γαλλικά) ή σε σελίδες του διαδικτύου (http://news.bbc.co.uk/1/hi/health/medical_notes/1468300.stm , <http://www.etymonline.com/index.php?term> ποιες λέξεις από την ιπποκρατική ορολογία του Θουκυδίδη πέρασαν στις ξένες γλώσσες και εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ως ιατρικοί όροι.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1. (Θουκ. II. 47-52) Ο λοιμός της Αθήνας (διασκευή με σύνθεση αποσπασμάτων)

[2.48.2] ἐς δὲ τὴν Ἀθηναίων πόλιν ἐξαπιναιῶς ἐσέπεσε, καὶ τὸ πρῶτον ἐν τῷ Πειραιεῖ ἦψατο τῶν ἀνθρώπων, ὥστε καὶ ἐλέχθη ὑπ’ αὐτῶν ὡς οἱ Πελοποννήσιοι φάρμακα ἐσβεβλήκοιεν ἐς τὰ φρέατα· κρῆναι γὰρ οὕτω ἦσαν αὐτόθι. ὕστερον δὲ καὶ ἐς τὴν ἄνω πόλιν ἀφίκετο, καὶ ἔθνησκον πολλῶ μᾶλλον ἤδη. ἐγὼ δὲ οἷόν τε ἐγίγνετο λέξω, καὶ ἀφ’ ὧν ἄν τις σκοπῶν, εἴ ποτε καὶ αὐθις ἐπιπέσοι, μάλιστ’ ἂν ἔχοι τι προειδῶς μὴ ἀγνοεῖν, ταῦτα δηλώσω αὐτός τε νοσήσας καὶ αὐτὸς ἰδὼν ἄλλους πάσχοντας. τοὺς δὲ ἄλλους ἀπ’ οὐδεμιᾶς προφάσεως, ἀλλ’ ἐξαίφνης ὑγιεῖς ὄντας πρῶτον μὲν τῆς κεφαλῆς θέρμαι ἰσχυραὶ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐρυθήματα καὶ φλόγῳσις ἐλάμβανε, καὶ τὰ ἐντός, ἢ τε φάρυγξ καὶ ἡ γλῶσσα, εὐθύς αἱματώδη ἦν καὶ πνεῦμα ἄτοπον καὶ δυσῶδες ἠφίει· ἔπειτα ἐξ αὐτῶν πταρμὸς καὶ βράγχος ἐπεγίγνετο, καὶ ἐν οὐ πολλῶ χρόνῳ κατέβαινον ἐς τὰ στήθη ὁ πόνος μετὰ βηχὸς ἰσχυροῦ· καὶ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν στηρίζεον, ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι ὅσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὀνομασμέναι εἰσὶν ἐπῆσαν, καὶ αὗται μετὰ ταλαιπωρίας μεγάλης· λύγξ τε τοῖς πλέοσιν ἐνέπιπτε κενή, σπασμὸν ἐνδιδοῦσα ἰσχυρόν. καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν σῶμα οὐτ’ ἄγαν θερμὸν ἦν οὔτε χλωρόν, ἀλλ’ ὑπέρυθρον, πελιτνόν, φλυκταίναις μικραῖς καὶ ἔλκεσιν ἐξηνηθικός· τὰ δὲ ἐντός οὕτως ἐκάετο ὥστε μήτε τῶν πάνυ λεπτῶν ἱματίων καὶ σινδόνων τὰς ἐπιβολὰς μηδ’ ἄλλο τι ἢ γυμνοὶ ἀνέχεσθαι, ἠδισταί τε ἂν ἐς ὕδωρ ψυχρὸν σφᾶς αὐτοὺς ῥίπτειν. καὶ ἡ ἀπορία τοῦ μὴ ἠσυχάζειν καὶ ἡ ἀγρυπνία ἐπέκειτο διὰ παντός. τὸ σῶμα, ὅσον περὶ χρόνον καὶ ἡ νόσος ἀκμάζει, οὐκ ἐμαραίνετο, ἀλλ’ ἀντεῖχε παρὰ δόξαν τῆ ταλαιπωρία, ὥστε ἡ διεφθείροντο οἱ πλείστοι ἐναταῖοι καὶ ἐβδομαῖοι ὑπὸ τοῦ ἐντός καύματος, ἔτι ἔχοντές τι δυνάμεως, ἢ εἰ διαφύγοιεν, ἐπικατιόντος τοῦ νοσήματος ἐς τὴν κοιλίαν καὶ ἐλκώσεώς τε αὐτῆ ἰσχυρᾶς ἐγγιγνομένης καὶ διαρροίας ἅμα ἀκράτου ἐπιπιπτούσης οἱ πολλοὶ ὕστερον δι’ αὐτὴν ἀσθενεῖα διεφθείροντο. διεξήει γὰρ διὰ παντός τοῦ σώματος ἄνωθεν ἀρξάμενον τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ πρῶτον ἰδρυθὲν κακόν, καὶ τῶν ἀκρωτηρίων ἀντίληψις αὐτοῦ ἐπεσήμαινεν. κατέσκηπτε γὰρ ἐς αἰδοῖα καὶ ἐς ἄκρας χεῖρας καὶ πόδας, καὶ πολλοὶ στερισκόμενοι τούτων διέφευγον, εἰσὶ δ’ οἱ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν. τοὺς δὲ καὶ λήθη ἐλάμβανε παραυτίκα.

Ἐπίεσε δ’ αὐτοὺς μᾶλλον πρὸς τῷ ὑπάρχοντι πόνῳ καὶ ἡ ξυγκομιδὴ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ ἄστυ, καὶ οὐχ ἦσον τοὺς ἐπελθόντας· οἰκιῶν γὰρ οὐχ ὑπαρχουσῶν, ἀλλ’ ἐν καλύβαις πνιγηραῖς ὥρα ἔτους διαιτωμένων ὁ φθόρος ἐγίγνετο οὐδενὶ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ νεκροὶ ἐπ’ ἀλλήλοις ἀποθνήσκοντες ἔκειντο

καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκαλινδοῦντο καὶ περὶ τὰς κρήνας ἀπάσας ἡμιθνήτες τοῦ ὕδατος ἐπιθυμία. τὰ τε ἱερὰ ἐν οἷς ἐσκήνηντο νεκρῶν πλέα ἦν, αὐτοῦ ἐναποθησκόντων. νόμοι τε πάντες ξυνεταράχθησαν οἷς ἐχρῶντο πρότερον περὶ τὰς ταφάς, ἔθαπτον δὲ ὡς ἕκαστος ἐδύνατο. καὶ πολλοὶ ἐς ἀναισχύντους θήκας ἐτρέποντο σπάνει τῶν ἐπιτηδείων διὰ τὸ συχνοὺς ἤδη προτεθνάναι σφίσιν·

Γλωσσικά – μεταφραστικά σχόλια:

ἦψατο < ρ. *ἄπτομαι*. *ἦψατο τῶν ἀνθρώπων* = χτύπησε τους ανθρώπους

φάρμακον = δηλητήριο

ἐσβεβλήκοιεν < ρ. *ἐσβάλλω* = ρίχνω

τὸ φρέαρ, γεν. *τοῦ φρέατος* = το πηγάδι

καὶ ἀφ' ὧν ἂν τις σκοπῶν ...μὴ ἀγνοεῖν = και παρατηρώντας τα κανείς προσεκτικά, αν καμιά φορά και πάλι ενσκήψει, να είναι σε θέση να ξέρει αφού από πιο μπροστά θα έχει κάποια γνώση

ἀπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως = χωρίς καμιά φανερή αιτία

θέρμαι = πυρετός

ἐρυθήματα < *τὸ ἐρύθημα* = κοκκίνισμα

πνεῦμα = αναπνοή

ἄτοπον = αφύσικο, ασυνήθιστο

δυσῶδες = με άσχημη μυρωδιά

ὁ πταρμός = το φτάρνισμα

ὁ βράγχος = η βραχνάδα

ὁ βήξ, γεν. *τοῦ βηχός* = ο βήχας

στηρίξειεν < ρ. *στηρίζω* = (εδώ) φτάνω, προσβάλλω

ἀποκαθάρσεις χολῆς...ἐπῆσαν = επακολουθούσαν εμετοί χολής

ὁ/ἡ λύγξ, γεν. *τοῦ/τῆς λυγκός* = ο λόξυγκας

χλωρόν = (εδώ) ωχρο, κίτρινο

ἡ φλύκταινα = φουσκάλα

τὸ ἔλκος = πληγή

πελιτνόν = μελανιασμένο

ἐναταῖοι καὶ ἐβδομαῖοι = την ένατη και την έβδομη μέρα

ἐπικατιόντος τοῦ νοσήματος = όταν η αρρώστια κατέβαινε

ἀσθενεία = (εδώ) από εξάντληση

τῶν ἀκρωτηρίων ἀντίληψις αὐτοῦ ἐπεσήμαιεν = χτυπούσε στα άκρα όπου άφηνε τα σημάδια του

ἡ συγκομιδὴ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ ἄστυ = η συγκέντρωση μέσα στην πόλη των ανθρώπων της υπαίθρου

δαιτωμένων = επειδή ζούσαν

ὁ φθόρος = φθορά, όλεθρος

ὁ κόσμος = η τάξη

ἡ θήκη = (εδώ) η ταφή

διὰ τὸ συχνοὺς ἤδη προτεθνάναι σφίσιν = επειδή πρωτύτερα είχαν πεθάνει πολλοί δικοί τους

Ερμηνευτικά σχόλια: το κείμενο του Θουκυδίδη σύμφωνα με τους μελετητές έχει πολλές ομοιότητες με τις ιπποκρατικές πραγματείες, όχι μόνο σε σχέση με τους όρους που υιοθετεί ο ιστορικός, αλλά και με την ιατρική μέθοδο που είναι ίδια με αυτή που ακολουθούσε ο Ιπποκράτης για την *πρόγνωσιν* και τη θεραπεία των ασθενειών. Σημειώνεται ότι ο μεγάλος γιατρός της αρχαιότητας ήταν σύγχρονος του Θουκυδίδη και πιθανόν να ζούσε στην Αθήνα κατά την περίοδο του λοιμού.

Σύγχρονοι γιατροί μελέτησαν την περιγραφή του λοιμού από το έργο του Θουκυδίδη και με βάση την περιγραφή των συμπτωμάτων προσπάθησαν να βγάλουν συμπεράσματα για ποια ασθένεια πρόκειται. Κατά καιρούς υποστηρίχθηκε ότι επρόκειτο για επιδημία ευλογιάς, για τυφοειδή πυρετό, για βουβωνική πανώλη, ακόμη και για ιλαρά. Σήμερα η ιατρική γνωρίζει το λόγο.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Οι γιατροί ορίζουν ως εξάνθημα μια ομάδα κηλίδων ή φλυκταινών ή ένα τμήμα κόκκινου, φλεγμαινόμενου δέρματος που μπορεί να συνοδεύεται από κνησμό ή πυρετό. Ένα εξάνθημα μπορεί να είναι τοπικό (προσβάλλοντας μόνο μια μικρή περιοχή του δέρματος) ή γενικό (καλύπτοντας ολόκληρο το σώμα). Εξανθήματα και κνησμός χαρακτηρίζουν μερικές κοινές λοιμώξεις της παιδικής ηλικίας, όπως η ανεμοβλογιά και η ιλαρά, αλλά πολλά εξανθήματα είναι σημάδια μιας διαταραχής που προσβάλλει το ίδιο το δέρμα.

Πηγή: <http://www.ygeiaonline.gr/index>.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Αλλεργικές αντιδράσεις

Αν συμβεί οποιοδήποτε από τα παρακάτω, μη λάβετε άλλο Efexor[®] XR. Ενημερώστε αμέσως το γιατρό σας ή επισκεφθείτε το τμήμα επείγοντων περιστατικών του πλησιέστερου νοσοκομείου σας:

- ✓ Σφίξιμο στο θώρακα, συριγμός, πρόβλημα στην κατάποση ή την αναπνοή
- ✓ Οίδημα του προσώπου, του λαιμού, των χεριών ή των ποδιών
- ✓ Αίσθημα νευρικότητας ή άγχους, ζάλη, αίσθημα παλμών, αιφνίδια ερυθρότητα του δέρματος και/ή αίσθημα θερμότητας
- ✓ Βαριάς μορφής εξάνθημα, κνησμός ή κνίδωση (υπερυψωμένα λέπια ερυθρού ή ανοικτόχρωμου δέρματος που συχνά παρουσιάζουν κνησμό)

Πηγή: <http://www.pfizer.gr/media/efexor%20xr-pil%20pfizer.pdf>

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Το λοιμώδες ερύθημα ή πέμπτη νόσος είναι μια οξεία εξανθηματική νόσος.

Πότε μεταδίδεται

Ο ιός μεταδίδεται πριν από την εμφάνιση του εξανθήματος.

Πώς μεταδίδεται

Η νόσος μεταδίδεται:

1. με τα σταγονίδια από άτομο σε άτομο με πύλη εισόδου το αναπνευστικό και
2. διά μέσου του πλακούντα, οπότε μπορεί να προκαλέσει αναιμία ή εμβρυικό ύδρωπα στο έμβρυο.

Κλινική εικόνα

Ο χρόνος επώασης, δηλαδή ο χρόνος μεταξύ της επαφής του ατόμου με τον ιό και της εμφάνισης των πρώτων συμπτωμάτων, κυμαίνεται μεταξύ 1-4 εβδομάδων, συνήθως όμως είναι 6-14 ημέρες.

Η λοίμωξη είναι συχνά ασυμπτωματική (χωρίς συμπτώματα) ή υποκλινική (με ήπια συμπτώματα). Μερικές φορές 1-2 μέρες πριν από το εξάνθημα μπορεί να εμφανισθούν κακοδιαθεσία, δεκαδική πυρετική κίνηση, ρινική καταρροή και δυσκολία στην κατάποση. Στους ενήλικες είναι δυνατόν να παρατηρηθούν επίσης πονοκέφαλος, κακουχία, ρινίτιδα, φαρυγγίτιδα, γαστρεντερικές διαταραχές, λεμφαδενική διόγκωση και αρθραλγίες.

Η νόσος εκδηλώνεται με την εμφάνιση του χαρακτηριστικού εξανθήματος που εμφανίζει τρία στάδια και σπάνια συνοδεύεται από κνησμό. Κατά το πρώτο στάδιο εμφανίζεται εξάνθημα κηλιδοβλατιδώδες (κηλίδα = επίπεδη περιγεγραμμένη μεταβολή του χρώματος του δέρματος χωρίς καμιά αλλαγή στο πάχος, την κατάσταση ή την σύστασή του και βλατίδες = στερεό έπαρμα της επιδερμίδας συνήθως σκληρής σύστασης και μικρού μεγέθους, μέχρι 1 εκατοστό), που συγκεντρώνεται κατά μέρη, έντονου κόκκινου χρώματος στο πρόσωπο και κυρίως στα μάγουλα, τα οποία μοιάζουν σαν να έχουν δεχθεί χαστούκι. Το εξάνθημα ξεχωρίζει σαφώς από το υπόλοιπο υγιές δέρμα και εξαφανίζεται σε 1-4 ημέρες. Μια ημέρα περίπου μετά την εμφάνιση του εξανθήματος στο πρόσωπο, εμφανίζεται στα άνω και κάτω άκρα (κυρίως στις εκτατικές επιφάνειες) διάσπαρτο, κόκκινο κηλιδοβλατιδώδες συμμετρικό εξάνθημα, το οποίο στη συνέχεια επεκτείνεται και στον κορμό του σώματος, ενώ σπάνια είναι δυνατόν να εμφανισθεί στα πέλματα και στις παλάμες.

Το εξάνθημα, όταν υποχωρεί από τον κορμό, παρουσιάζει εξασθένηση στο κέντρο του, με αποτέλεσμα να εμφανίζει χαρακτηριστική δαντελωτή όψη. Το εξάνθημα στον κορμό και τα άκρα διαρκεί κατά μέσο όρο 11 ημέρες και δεν παρουσιάζει απολέπιση.

Παράλληλα με το εξάνθημα μπορεί να εμφανισθεί εξάνθημα με μορφή ερυθρηματωδών (κόκκινων) κηλίδων στο βλεννογόνο των παρισθημάτων, της σκληρής και της μαλακής υπερώας (πάνω εσωτερικό τμήμα του στόματος). Η γλώσσα και ο φάρυγγας μπορεί να είναι πάρα πολύ κόκκινοι.

Το εξάνθημα είναι δυνατόν να ξαναεμφανιστεί (υποτροπιάσει) ιδιαίτερα μετά από τραυματισμό του δέρματος, μετά από έκθεσή του σε θερμό ή ψυχρό περιβάλλον ή σε ηλιακό φως, μετά από διαβροχή του με νερό κ.ά. Το εξάνθημα με υφέσεις και εξάρσεις διαρκεί 2-3 μέρες και σπάνια 2-3 μήνες.

Πηγή: <http://www.paidiatros.gr>

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1.

Ουσιαστικά για τα όργανα του σώματος	Ουσιαστικά για τα συμπτώματα της νόσου	Επίθετα που συνοδεύουν τα ουσιαστικά	Ρήματα που περιγράφουν την ασθένεια, τις ενέργειες, τις αντιδράσεις

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

ΜΕΤΟΧΕΣ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΦΩΝΗΣ

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ	ΛΟΡΙΣΤΟΣ	ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ

--	--	--	--

ΜΕΤΟΧΕΣ ΜΕΣΗΣ ΦΩΝΗΣ

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ	ΑΟΡΙΣΤΟΣ	ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

ΑΡΣΕΝΙΚΑ

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

Ον.	
Γεν.	
Δοτ.	

Ατ.	
Κλ.	

ΘΗΛΥΚΑ

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

Ον.	
Γεν.	
Δοτ.	
Ατ.	
Κλ.	

ΟΥΔΕΤΕΡΑ

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

Ον.	
Γεν.	
Δοτ.	
Ατ.	
Κλ.	

Z. ΠΗΓΕΣ (ΕΝΤΥΠΕΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ)

- ✓ Σχολικά εγχειρίδια
- ✓ Λεξικά
- ✓ Λογισμικά
- ✓ Ιστοσελίδες

Προτεινόμενοι διαδικτυακοί τόποι (πέραν όσων χρησιμοποιήθηκαν στο σενάριο)

<http://www.ime.gr>
<http://www.benaki.gr>
<http://www.nationalgallery.gr>
<http://www.history.com>
<http://www.komvos.edu.gr>
<http://www.culture.gr>
www.museumlink.com/virtual.htm
www.openscience.gr
www.openculture.com
www.academyofathens.gr
www.artcyclopedia.com
www.openarchIles.gr
www.ancientlibrary.com

<http://classicsresources.blogspot.com>
www.potheg.gr
<http://theoi.com>
<http://encyclopedia.thefreedictionary.com>
www.greek-language.gr
www.perseus.tufts.edu/
www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/Gnomon.html
<http://www.pfizer.gr/media/efexor%20xr-pil%20pfizer.pdf>
<http://www.ygeiaonline.gr/index>.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ –ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναστασιάδης, Β., Συγκριτική ανάλυση του μυθιστορήματος *Πεθαίνω σα χώρα* με το Β' 47-55 του Θουκυδίδη, δημοσιευμένη στο περιοδικό *Φαιαδέρων*, 3 (1980) 8-35.
- Αποστολίδης, Π., *Ο Ιπποκράτης στην Ιατρική της Εποχής μας*, Αθήνα 2005.
- Γεωργακόπουλος, Κ., *Αρχαίοι έλληνες ιατροί*, Αθήνα 1998.
- Γεωργοπαπαδάκος, Α., *Θουκυδίδη Ιστορία, Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια*, Θεσσαλονίκη 1982.
- Δημητριάδης, Δ., *Πεθαίνω σα χώρα*, Αθήνα 1980.
- Finley, J.H (μτφρ. Τ. Κουκουλιός), *Θουκυδίδης*, 2^η έκδ., Αθήνα 1985.
- Gomme, A.W., Andrewes, A., Dover, K.J., *A Historical Commentary on Thucydides, I-V*, Oxford 1945-1981.
- Hornblower, S. (επιμ. Α. Ρεγκάκος, μτφρ. Φ.Πέτικα), *Θουκυδίδου Ιστορίες*, τ. 2, Θεσσαλονίκη, 2006
- Ιπποκράτης, *Περί άρχαίης ίητροικής*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Δ. Τσεκουράκης, σειρά «Δαίδαλος» Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 2001.
- Krug, A., *Αρχαία Ιατρική, Επιστημονική και Θρησκευτική Ιατρική στην Αρχαιότητα*, μτφρ. Δ.Γ.Γεωργοβασίλης-Μαριέλλα Φράιμπερ, Αθήνα 1997.
- Λυπουρλής, Δ., «Αρχαία Ελληνικά», *Φιλολόγος* 122 (2005) 541-553.
- Page, L.D., «Thucydides' Description of the Great Plague of Athens» *CQ* 3 (1953) 97κεξξ.
- Williams, W.E., «The sickness of Athens» *G&R* 4 (1957) 98κεξξ.

Π 3.2.2 Β) ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Το τέχνασμα του Θεμιστοκλή

- Β) ΤΙΤΛΟΣ: Το τέχνασμα του Θεμιστοκλή, Πλουτάρχου *Θεμιστοκλής* (διασκευή)
Τάξη: Β' Γυμνασίου
Δημιουργός: Βασιλική Παπαθανασίου
Γνωστικό αντικείμενο: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα
Προτεινόμενη διάρκεια: 5 διδακτικές ώρες

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η 2^η ενότητα του σχολικού εγχειριδίου, Αρχαία ελληνική Γλώσσα, Β' Γυμνασίου περιλαμβάνει απόσπασμα από τον πλουτάρχειο *Βίον* του Θεμιστοκλή, που αναφέρεται σε μία από τις κορυφαίες στιγμές της αρχαιοελληνικής ιστορίας, τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, και στο ρόλο του αρχιτέκτονα της ελληνικής νίκης, του

Θεμιστοκλή. Οι μαθητές γνωρίζουν γεγονότα και πρόσωπα των περσικών πολέμων από το μάθημα της Ιστορίας της Α΄ Γυμνασίου και η γνώση τους αξιοποιείται για την επίτευξη των στόχων της ενότητας.

ΣΤΟΧΟΙ

A. Διδακτικοί στόχοι

Ως προς το περιεχόμενο

Οι μαθητές να:

- ✓ αντιληφθούν τα βασικά σημεία του στρατηγικού τεχνάσματος του Θεμιστοκλή (ποιον χρησιμοποίησε και γιατί, ποια αδυναμία του εχθρού εκμεταλλεύτηκε)
- ✓ εκτιμήσουν το τέχνασμα με κριτήριο τη νικηφόρα έκβαση της ναυμαχίας για τους Έλληνες
- ✓ αντιληφθούν ότι οι μάχες και οι πόλεμοι κρίνονται και από τα τεχνάσματα ιδιοφυών στρατηγών
- ✓ γνωρίσουν την προσωπικότητα του Θεμιστοκλή και τη συνεισφορά του στη θεμελίωση και το θρίαμβο της αθηναϊκής δημοκρατίας
- ✓ γνωρίσουν άλλη μία σημαντική ιστορική προσωπικότητα, τον Περικλή, και να αντιληφθούν τη σχέση του με τον Θεμιστοκλή σε ό,τι αφορά τη ναυτική δύναμη και τη δημοκρατία της Αθήνας.
- ✓ γνωρίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά της βιογραφίας ως είδους και να αντιληφθούν τις διαφορές της με την ιστορία

Ως προς το λεξιλόγιο

Οι μαθητές να:

- ✓ να διδαχθούν την ετυμολογική ρίζα της λέξης *ναῦς*
- ✓ αντιληφθούν το πλήθος των συνθέτων και παραγώγων που ανήκουν στην ίδια οικογένεια
- ✓ αντιληφθούν και να ερμηνεύσουν την αδιάκοπη παρουσία των λέξεων αυτών στο λεξιλόγιο της ελληνικής γλώσσας
- ✓ επισημάνουν ότι στη συγκεκριμένη γλωσσική οικογένεια οι περισσότερες λέξεις διατήρησαν και τον αρχαίο τύπο και την αρχική τους σημασία και ότι η λέξη *ναῦς* δεν χρησιμοποιείται πλέον, αλλά επιβιώνει μέσω των συνθέτων και παραγώγων της, τα περισσότερα από τα οποία διατηρούν και τον τύπο και την αρχική τους σημασία
- ✓ αναγνωρίζουν διαφορετικά κειμενικά είδη

Ως προς τη γραμματική και τη σύνταξη

Οι μαθητές να:

- ✓ μάθουν την κλίση του ουσιαστικού *ναῦς* και των αρσενικών της γ' κλίσης σε - κλῆς
- ✓ μάθουν την ευκτική του ενεστώτα και του μέλλοντα των ρημάτων της ενεργητικής και της μέσης φωνής

- ✓ συνειδητοποιήσουν τις αλλαγές στη ΝΕ (τα ονόματα σε -κλῆς παραμένουν με αλλαγές στη ΝΕ και δεν χρησιμοποιείται με το ίδιο μορφολογικό τυπικό η ευκτική)
- ✓ αντιληφθούν ότι η ΑΕ ήταν συνθετική γλώσσα και με τις αλλαγές στις κλιτικές καταλήξεις αλλάζει και η σημασία της λέξης, ενώ η ΝΕ είναι αναλυτική και δηλώνει τις αλλαγές στη σημασία με περισσότερες λέξεις
- ✓ αντιληφθούν -αποδίδοντας μεταφραστικά τις φράσεις των κειμένων της ενότητας που περιέχουν απαρέμφατα- ότι το απαρέμφατο που χρησιμοποιείται πολύ συχνά στην ΑΕ, χάθηκε στη ΝΕ με τη μορφή που είχε και αντικαταστάθηκε από ειδικές και βουλητικές προτάσεις
- ✓ θυμηθούν τη συντακτική λειτουργία του απαρεμφάτου και να μάθουν τους κανόνες της απρόσωπης σύνταξης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

- ✓ Βιογραφία
- ✓ Λεξιλόγιο
- ✓ Γραμματική: ουσιαστικό ναῦς, αρσενικά ονόματα της γ'κλίσης σε -κλῆς, ευκτική του ενεστώτα και του μέλλοντα των ρημάτων της ενεργητικής και μέσης φωνής
- ✓ Συντακτικό: συντακτική λειτουργία του απαρεμφάτου και κανόνες της απρόσωπης σύνταξης

ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

- ✓ Καταιγισμός ιδεών (ιδεοθύελλα)
- ✓ Ερωτοαπαντήσεις
- ✓ Ομαδοσυνεργατική
- ✓ Συζήτηση

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

- ✓ Διαδραστικός πίνακας (εναλλακτικά: φορητός Η/Υ και προβολέας διαφανειών)

ΠΟΡΕΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Α. ΑΦΟΡΜΗΣΗ

- ✓ Προτάσσεται η διδασκαλία της 3^{ης} ενότητας του υπάρχοντος εγχειριδίου (Το χρέος του ιστορικού, Πολύβιος, *Ιστορία* 1.14.4-7) με την οποία οι μαθητές έχουν γνωρίσει τις βασικές αρχές της ιστοριογραφίας.
- ✓ Με βάση το προηγούμενο δεδομένο δίνονται πληροφορίες για το είδος της βιογραφίας και τις διαφορές της με την ιστοριογραφία καθώς και για τον κυριότερο εκπρόσωπό της, τον Πλούταρχο. Οι *Βίοι* του Πλούταρχου είναι ένα γιγάντιο έργο που περιλαμβάνει 23 ζεύγη βιογραφιών επιφανών προσωπικοτήτων της ελληνικής και της ρωμαϊκής ιστορίας με συνοδευτικές συγκρίσεις. Για την παραγωγή του ο Πλούταρχος μελέτησε είτε από το πρωτότυπο είτε από έμμεσες πηγές όλους τους προγενέστερους συγγραφείς, γι' αυτό και θεωρείται μία από τις σπουδαιότερες πηγές της ελληνικής και

ρωμαϊκής αρχαιότητας. Είχε ζωνφό ενδιαφέρον για την ιστορία, όμως ο κύριος στόχος της συγγραφής του ήταν η ηθική διαπαιδαγώγηση των νέων με την προβολή των ιστορικών μορφών, για να λειτουργήσουν είτε ως προτρεπτικά είτε ως αποτρεπτικά παραδείγματα. Στο προοίμιο του *Άλεξάνδρου* (1.2-3) ο ίδιος δηλώνει: «δεν γράφουμε ιστορίες, αλλά βίους. Και δεν υπάρχει πάντοτε απόδειξη αρετής ή ανηθικότητας στις πιο λαμπρές πράξεις, αλλά πολλές φορές κάτι ασήμαντο, όπως μια φράση ή ένα αστείο αποκαλύπτει το χαρακτήρα περισσότερο από ό,τι οι πολύνεκρες μάχες ή οι μεγάλοι εξοπλισμοί ή οι πολιορκίες πόλεων». Ενδεικτικά μπορεί να αναγνωσθεί σε μετάφραση ένα χαρακτηριστικό για το είδος της βιογραφίας απόσπασμα από τον *Βίον* του Αντωνίου, που περιγράφει το τέλος του Ρωμαίου στρατηγού ή τον θάνατο της Κλεοπάτρας (*Άντ.*75-78, 84-86).

- ✓ Γίνεται αναφορά στη δραστηριότητα του Θεμιστοκλή κατά τη διάρκεια των περσικών πολέμων, υπενθυμίζεται η επιμονή του για τη δημιουργία στόλου και ο τρόπος ερμηνείας του δελφικού χρησμού για το ξύλινο τείχος, παραπέμπουμε στα σχετικά με τη ναυμαχία της Σαλαμίνας κεφάλαια στο σχολικό βιβλίο του Ηρόδοτου και γίνεται παρουσίαση της ναυμαχίας με τη χρήση του λογισμικού «Ηρόδοτος», από το <http://www.e-yliko.gr>

B. ΚΕΙΜΕΝΟ¹⁴ (1 διδακτική ώρα)

Γίνεται εκφραστική ανάγνωση από τον/την εκπαιδευτικό και νοηματική επεξεργασία του κειμένου, με ερωτήσεις τις οποίες οι μαθητές/τριες απαντούν με λέξεις ή φράσεις που αναζητούν σ' αυτό. Οι ερωτήσεις μπορεί να υπερβαίνουν τα νοηματικά όρια του κειμένου και να αξιοποιούν τις συμπληρωματικές πληροφορίες που αφορούν είτε το συγγραφέα είτε το είδος που υπηρετεί είτε το περιεχόμενο του κειμένου. Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Ποιος είναι ο πρωταγωνιστής της ενότητας;
- Ποιες λέξεις δείχνουν τον προβληματισμό του;
- Γιατί ήταν προβληματισμένος;
- Ποιες αιτίες τον έκαναν να ανησυχεί;
- Ποιον χρησιμοποίησε στο τέχνασμά του και τι πληροφορίες δίνει ο συγγραφέας γι' αυτόν;
- Ποια διαταγή έδωσε ο Θεμιστοκλής στον Σίκινο;
- Τι έπρεπε να πει στον Ξέρξη;
- Πώς δέχτηκε ο Ξέρξης τη συμβουλή του Θεμιστοκλή; Τι έκανε αμέσως μετά και με ποιο σκοπό;

- ✓ Συμπληρωματικά, το κείμενο μπορεί να προσεγγισθεί με τη μετατροπή του σε διαγραμματική μορφή με τη βοήθεια των μαθητών: κάθε πρόταση χωρίζεται σε ρηματικό και ονοματικό μέρος, εντοπίζονται το ρήμα και το υποκείμενο αντίστοιχα και στη συνέχεια συμπληρώνονται από τους προσδιορισμούς τους. Σημειώνεται ότι ο τρόπος αυτός βοηθά στην κατανόηση της δυναμικής λειτουργίας της γλώσσας και στην εμπέδωση της αντίληψης ότι η συντακτική λειτουργία των λέξεων συνδέεται με τη γραμματική τους μορφή, ενώ παράλληλα η γλώσσα παρέχει τη δυνατότητα οι δομές να αντικατασταθούν από άλλες διαφορετικές που ωστόσο εκφράζουν το ίδιο νόημα.

¹⁴ Τα κείμενα παρατίθενται στο τέλος.

- ✓ Η κατανόηση του κειμένου υποβοηθείται από τα γλωσσικά σχόλια και αποδίδεται μεταφραστικά στα ομαλά σημεία, ενώ όπου υπάρχουν δυσκολίες, οι μαθητές αποδίδουν μόνο το νόημα.

Δραστηριότητες

- ✓ Παιχνίδι ρόλων: ο Σίκινος παρουσιάζεται στον Ξέρξη, συστήνεται και εκτελεί το σχέδιο του Θεμιστοκλή.
- ✓ Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες, βιογράφους και ιστορικούς, και αποτιμούν την ενέργεια του Θεμιστοκλή σε συνδυασμό και με την προηγούμενη δράση του.
- ✓ Οι μαθητές αναζητούν στο βιβλίο της ιστορίας της Α΄ Γυμνασίου και στο βιβλίο *Ηροδότου Ιστορίες* πληροφορίες για το ναυτικό πρόγραμμα του Θεμιστοκλή και απαντούν στο ερώτημα πώς αυτό συνδέεται με τη δημοκρατία στην Αθήνα, με τη ναυμαχία της Σαλαμίνας και την αύξηση της δύναμης της πόλης.
- ✓ Οι μαθητές αναζητούν στο κείμενο του Πλουτάρχου όσα στοιχεία δεν θα χρησιμοποιούσε ένας ιστορικός συγγραφέας.

Γ. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ (1 διδακτική ώρα)

Στο υπάρχον εγχειρίδιο εξετάζεται η λέξη *λέγω*. Προτείνεται αντ' αυτής η λέξη *ναῦς* με το σκεπτικό ότι εντάσσεται φυσικότερα στο γενικότερο πνεύμα της ενότητας.

Διδασκαλία: πληροφορούμε τους μαθητές ότι η λ. *ναῦς* προέρχεται από τη ρίζα *ναυ* ή *ναF*, ίσως συγγενική του *νέω* (=κολυμπώ) ή *νήχω* (=κολυμπώ, πρβλ. *νήσος* = η γη που επιπλέει).

- ✓ Στη συνέχεια, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των τεσσάρων ατόμων με διακριτούς ρόλους στην καθεμία (συντονιστής, γραμματέας κτλ.) και από το λογισμικό «ΗΡΟΔΟΤΟΣ» (χάρτης/ναυμαχία της Σαλαμίνας/σελίδα γλωσσικών παρατηρήσεων/νησι) οι μαθητές βρίσκουν την οικογένεια της λέξης.
- ✓ Τους παροτρύνουμε να θυμηθούν και άλλες λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια και να αναζητήσουν άλλες στο λεξικό (σύνθετες ή παράγωγες) δίνοντας τις απαραίτητες ετυμολογικές ερμηνείες (π.χ. *ναῦλον-ναῦλος, ναύτης, ναυτία, ναυτικός, ναυτίλος, ναυτιλία, ναυαγῶ < ναῦς+ἄγνυμι, ναύαρχος < ναῦς+ἄρχω, ναυβάτης < ναῦς+βαίνω, ναύκληρος < ναῦς+κλήρος, ναυμαχῶ < ναύμαχος < ναῦς+μάχομαι*). Στη συνέχεια ζητούμε από τους μαθητές να εργαστούν σε ομάδες των τεσσάρων ατόμων και να κατατάξουν το σύνολο των λέξεων που ανακάλυψαν σε δύο στήλες. Στην πρώτη να καταγράψουν τις λέξεις που χρησιμοποιούνται και στη ΝΕ με την ίδια μορφή και σημασία, στη δεύτερη όσες χρησιμοποιούνται με διαφορετική μορφή ή διαφορετική σημασία. Τέλος, ανακοινώνουν τα συμπεράσματά τους (**Φύλλο εργασίας 1¹⁵**).
- ✓ Ο/Η εκπαιδευτικός διαβάζει το κείμενο του Ι. Αναγνώστη (θρήνος για την άλωση της Θεσσαλονίκης, 1430) *ὡ πόλις, ἡ πρὶν μὲν ὠσπερ ναῦς ἔξ*

¹⁵ Τα Φύλλα εργασίας είναι συνοδευτικά της πορείας ανάπτυξης του σεναρίου και παρατίθενται στο τέλος.

οὐρίας πλέουσα, ἔπειτα δὲ καταιγίδος δεινῆς ἐγερωθείσης κακῶς συντριβεῖσα καὶ τὸν ἐναποκειμένον πλοῦτον ἀποβαλοῦσα καὶ ἀπολέσσασα... και καλεῖ τους μαθητές λαμβάνοντας υπόψη τη χρονολόγηση του κειμένου να απαντήσουν στα ερωτήματα:

- Τι παρατηρούν στη μορφή της λέξης;
 - Τι παρατηρούν σχετικά με τη σημασία της;
- για να διαπιστώσουν ότι η λέξη είναι ακόμη σε χρήση τον 15^ο αιώνα, και μάλιστα με την πιο γνωστή μεταφορική της σημασία (ναῦς-πόλις).
- ✓ Ο/Η εκπαιδευτικός γράφει στον πίνακα την παροιμία: **Ἄξιος τῆς νηὸς ὁ ναύκληρος** (= τέτοιο καράβι, τέτοιος караβοκύρης). Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες αναζητούν νεοελληνικές λέξεις που μπορούν να αντικαταστήσουν τα δύο ουσιαστικά, προκειμένου να διερευνήσουν τις μεταφορικές χρήσεις τους. Ανακοινώνουν τα συμπεράσματά τους.
 - ✓ Από το υπάρχον εγχειρίδιο μελετούν το μέρος Β2 που αναφέρεται στον ορισμό της σύνθεσης και εκτελούν τις ασκήσεις που ακολουθούν.

Δ. . ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ-ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ¹⁶ (1+1 διδακτικές ώρες)

- ✓ οι μαθητές εντοπίζουν στο κείμενο τους τύπους της λ. *ναῦς* και τους τοποθετούν στην κατάλληλη πτώση του πίνακα που ετοιμάζει ο εκπαιδευτικός
- ✓ συμπληρώνουν τις άλλες πτώσεις
- ✓ επαναλαμβάνουν τη διαδικασία για τα αρσενικά σε *-κλῆς*. Χωρίζονται σε ομάδες και σημειώνουν ονόματα σε *-κλῆς* που απαντούν στη ΝΕ και επισημαίνουν τις διαφορές τους από τα ΑΕ
- ✓ αφορμώμενοι από τη γνωστή έκφραση της ΝΕ «*θεὸς φυλάξοι*» επισημαίνουν την άγνωστη κατάληξη της ευκτικής και αναζητούν στο βασικό κείμενο ρήμα με παρόμοια κατάληξη
- ✓ ο διδάσκων με λίγα στοιχεία από την ιστορία της ελληνικής εξηγεί τις διαφορές της συνθετικής ΑΕ από την αναλυτική ΝΕ (αναφέρει ότι η οριστική είναι η μορφή που έχει το ρήμα, όταν μιλάμε για πράγματα που είναι οριστικά και πραγματικά, ακόμη κι αν αυτό ισχύει κατά την κρίση ή την άποψη του ομιλούντος (ή του γράφοντος)).¹⁷ Αντίθετα η ευκτική χρησιμοποιείται για ό,τι ευχόμαστε να συμβεί. Στην ΑΕ η διαφορά τους εκφράζεται με την κλίση του ρήματος -μια αλλαγή δηλαδή στη μορφή μέσω των καταλήξεων- στα ΝΕ η αλλαγή εκφράζεται περιφραστικά) (**Φύλλο εργασίας 2**)
- ✓ οι μαθητές μαθαίνουν τις καταλήξεις της ευκτικής του ενεστώτα και του μέλλοντα του ρήματος *εἶμι* και τους ίδιους τύπους των βαρύτονων ρημάτων στην ενεργητική και μέση φωνή
- ✓ οι μαθητές δουλεύουν ανά δύο και συμπληρώνουν τις προτάσεις που δίνονται σε φύλλο εργασίας (**φύλλο εργασίας 3**) μία φορά με το ρήμα στην οριστική

¹⁶ Για τη διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού χρήσιμο υλικό ανευρίσκεται και στον ηλεκτρονικό κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

¹⁷ Αυτή τη σημασία έχει κυρίως ο ενεστώτας, ενώ ο μέλλοντας της οριστικής, εφόσον αναφέρεται σε πράξη που δεν έχει συμβεί ακόμη αλλά θα συμβεί στο μέλλον, τονίζει τη βεβαιότητα του ομιλητή και την πρόθεσή του να την καταστήσει πραγματική.

και μία στην ευκτική. Στη συνέχεια αποδίδουν μεταφραστικά τις προτάσεις επισημαίνοντας τη διαφορετική σημασία των εγκλίσεων. Ζητούμε να επαναλάβουν την άσκηση με τα ρήματα στο μέλλοντα οριστικής-ευκτικής.¹⁸

- ✓ χρησιμοποιούν από την ιστοσελίδα <http://www.e-yliko.gr> τη διαδρομή υποστηρικτικό υλικό/διδασκτικά πακέτα/εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας και εκτελούν τις σχετικές ασκήσεις

Σχετικά με τη διδασκαλία του απαρεμφάτου σημειώνεται ότι περιλαμβάνεται στην ύλη της Α΄ τάξης, κρίνεται όμως χρήσιμο και απαραίτητο να γίνει επανάληψη, ώστε οι μαθητές να αντιληφθούν καλύτερα το φαινόμενο της απρόσωπης σύνταξης.

- ✓ Οι μαθητές αποδίδουν μεταφραστικά τις φράσεις των κειμένων της ενότητας που περιέχουν απαρέμφατα και χωρισμένοι σε ομάδες αναζητούν παραδείγματα σε ήδη διδαγμένα κείμενα και πειραματίζονται με τα συμπληρωματικά παραδείγματα που ο διδάσκων αναγράφει στον πίνακα π.χ. *ὁ σοφὸς βούλεται τὴν ἀλήθειαν λέγειν αἰεὶ, πάντες δόξαν ἀγαθὴν ἔχειν βούλονται, ὑπισχνούμεθα σιωπήσειν.* Επισημαίνεται ότι το απαρέμφατο τις περισσότερες φορές έχει θέση αντικειμένου στο ρήμα μιας πρότασης.
- ✓ Μπορούμε να ζητήσουμε από τους μαθητές να διακρίνουν το υποκείμενο του απαρεμφάτου σε όλα τα προηγούμενα παραδείγματα και ανά δύο να τα καταγράψουν. Επαναλαμβάνοντας και πάλι τη μετάφραση των παραδειγμάτων, τους καθοδηγούμε ώστε να θυμηθούν τη διαφορά ταυτοπροσωπίας-ετεροπροσωπίας (πολύ χαρακτηριστικό το παράδειγμα από το βασικό κείμενο: *ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦτον ἐκπέμπει πρὸς τὸν Ξέρξην, κελεύσας λέγειν ὅτι Θεμιστοκλῆς ἐξαγγέλλει...*
- ✓ Ξεκινώντας από απρόσωπα ρήματα της ΝΕ (*φαίνεται, πρέπει* κ.ά.) αναφερόμαστε στην απρόσωπη σύνταξη της ΑΕ γράφοντας στον πίνακα απρόσωπα ρήματα και τη σημασία τους. Αξιοποιούμε τη διδασκαλία του φαινομένου από την ενότητα 5 του υπάρχοντος εγχειριδίου.
- ✓ Στη συνέχεια γράφουμε στον πίνακα τα παρακάτω κείμενα:

Ἐκείνη ἡ πόλις, ἔφη Σόλων, ἄριστα οἰκεῖται, ἐν ἣι τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας συμβαίνει τιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἐναντίον, ἐν ἣι τοὺς κακοὺς ἀμύνεσθαι (Ἀνθολόγιον Στοβαίου,διδασκ.) ἀμύνεσθαι = να τιμωρούνται

Τῆι ὑστεραίαι ἐκκλησίαν ἐποίησαν ἐν ἣι ἔδοξε τοὺς λιμένας ἀποχῶσαι καὶ τὰ τεῖχη εὐτρεπίξειν καὶ ὡς εἰς πολιορκίαν παρασκευάζειν τὴν πόλιν (Ἑλληνικά Ξενοφώντα, διδασκ.) ἀποχῶσαι = να επιχωματώσουν, εὐτρεπίξειν = να επισκευάσουν

Λεωτυχίδας ὁ Λακεδαιμόνιος ἐρωτηθεὶς τι δεῖ μάλιστα μανθάνειν τοὺς ἐλευθέρους παῖδας, «ταῦτα» ἔφη, «ἅτινα αὐτοὺς ὠφελήσει γενομένους ἄνδρας» (Ἠθικά, Πλουτάρχου,διδασκ.)

Κλαζομενίων τινὲς ἐς τὴν Σπάρτην ἀφικόμενοι καὶ ὕβρει καὶ ἀλαζονείαι χρώμενοι τοὺς τῶν ἐφόρων θρόνους ἀσβόλοι κατέχρισαν. Μαθόντες δὲ οἱ

¹⁸ Πρόκειται για πολύ απλές ασκήσεις που αφορούν κυρίως την κλίση κάποιων συχνόχρηστων τύπων, η οποία, αν και πολύ μηχανιστική διαδικασία, είναι αρκετά χρήσιμη στη διδασκαλία της ΑΕ, γιατί οι μαθητές βλέποντας τις καταλήξεις στη συνέχεια μπορούν να αναγνωρίζουν τους τύπους μέσα σε κείμενα ή προτάσεις.

ἔφοροι οὐκ ἠγανάκτησαν, ἀλλὰ τὸν δημόσιον κήρυκα καλέσαντες προσέταξαν αὐτὸν δημοσίαι κηρῦξαι: «ἔξέστω Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν» (Ποικίλη Ἱστορία Αἰλιανού, διασκ.) *ἀσβόλωι κατέχρισαν* = ἄλειψαν με καπνιά

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες. Κάθε ομάδα αντιγράφει από τον πίνακα ένα κείμενο και τα μέλη της δουλεύοντας ομαδοσυνεργατικά το μελετούν επισημαίνοντας κυρίως τα ρήματα από τα οποία εξαρτώνται τα απαρέμφοτα. Αποφασίζουν αν πρόκειται για ρήματα απρόσωπα. Ζητούμε από τους μαθητές να βρουν το υποκείμενο των απαρεμμάτων και να προσέξουν τον τρόπο που αποδίδεται στα ΝΕ. Στη συνέχεια κάθε ομάδα ανακοινώνει στην τάξη τα ρήματα με τα οποία έχουμε απρόσωπη σύνταξη και μεταφράζει το κείμενό της. Οι υπόλοιπες ομάδες κάνουν τις παρατηρήσεις τους σχετικά με τον τρόπο απόδοσης του κειμένου (Φύλλο εργασίας 4).

Ε . ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ (1 διδακτική ώρα)

Για την ερμηνεία του κειμένου μπορούμε να ζητήσουμε από τους μαθητές:

- ✓ να βρουν τις λέξεις που καταδεικνύουν τα χαρακτηριστικά του Περικλή
- ✓ να επισημάνουν στα λόγια του Περικλή τις λέξεις ή τις φράσεις που αποδίδουν την αδυναμία των Πελοποννησίων
- ✓ να βρουν λέξεις στις οποίες συνοψίζεται η αντίθεσή τους με τους Αθηναίους
- ✓ να επισημάνουν το στοιχείο που δίνει στους Αθηναίους υπεροχή

Επισημαίνεται ότι δεν επιμένουμε στην ερμηνεία του κειμένου και ζητούμε μόνο περιληπτική απόδοση του νοήματος.

Έμφαση δίνεται στις δύο γνωστές φράσεις του Περικλή: *οἱ καιροὶ οὐ μενετοὶ* και *μέγα τὸ τῆς θαλάττης κράτος*, που αποτέλεσαν και τα βασικά επιχειρήματα στο λόγο του.

Παροτρύνουμε τους μαθητές μέσω καταγισμού ιδεών να πουν όσα γνωρίζουν για την ιστοριογραφία και τους εκπροσώπους της. Συνδυάζοντας και όσα αποκόμισαν από τη διδασκαλία του βασικού κειμένου, τους καλούμε να συγκρίνουν τα δύο κείμενα και να αντιληφθούν ότι ανήκουν σε διαφορετικά γραμματειακά είδη (βιογραφία-ιστορία) αλλά και διαφορετικούς τύπους κειμένων (το πρώτο είναι αφήγηση, το δεύτερο αποστροφή σε ευθύ λόγο, προτροπή με λογικά επιχειρήματα)¹⁹.

Συμπληρωματικά και, αν υπάρχει χρόνος, μπορεί ο/η εκπαιδευτικός να διαβάσει το μεταφρασμένο κείμενο από τους *Φορμοφόρους* του Έρμιππου, από το βιβλίο *Ο τόπος και οι άνθρωποι*. Το κείμενο καταδεικνύει ότι χάρη στην κυριαρχία της στη θάλασσα η Αθήνα απολαμβάνει προϊόντα που με το ναυτικό εμπόριο φτάνουν στην πόλη από παντού.

¹⁹ Πληροφορίες για τα δύο γραμματειακά είδη και τους εκπροσώπους τους στο βιβλίο της Ιστορίας της ΑΕ Γραμματείας.

Το παράλληλο κείμενο, επίσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για την εμπέδωση των όσων οι μαθητές διδάχθηκαν στο βασικό κείμενο της ενότητας σχετικά με το λεξιλόγιο, τη γραμματική και το συντακτικό.

ΣΤ. ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

1. «Η Ελλάδα ναυτική δύναμη: από τον Όμηρο στη σύγχρονη πραγματικότητα»:
Αναζήτηση υλικού από ηλεκτρονικές πηγές-διαδίκτυο, διδακτικά εγχειρίδια, προτεινόμενη βιβλιογραφία
Εμπλεκόμενα μαθησιακά αντικείμενα: Ιστορία των τριών τάξεων του Γυμνασίου, ΑΕ Γραμματεία

Διαθεματικοί άξονες: χώρος-χρόνος, εξέλιξη, μεταβολή, πολιτισμός

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και αναζητούν στοιχεία:

- ✓ από τα ομηρικά έπη
- ✓ από την κλασική εποχή
- ✓ από τα χρόνια της τουρκοκρατίας και της ελληνικής επανάστασης
- ✓ από τη σύγχρονη εποχή

Ανακοινώνουν τα συμπεράσματα της έρευνάς τους (1 διδακτική ώρα)

2. «Ιστορικές ναυμαχίες της ελληνικής Ιστορίας»

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και αναζητούν υλικό από ηλεκτρονικές πηγές - διαδίκτυο, διδακτικά εγχειρίδια, προτεινόμενη βιβλιογραφία

Εμπλεκόμενα μαθησιακά αντικείμενα: Ιστορία των τριών τάξεων του Γυμνασίου, ΑΕ Γραμματεία

Διαθεματικοί άξονες: χώρος-χρόνος, εξέλιξη, μεταβολή

- ✓ από την κλασική εποχή (ναυμαχία της Σαλαμίνας)
- ✓ από τη ρωμαϊκή εποχή (ναυμαχία στο Άκτιο)
- ✓ από τα χρόνια της τουρκοκρατίας (ναυμαχία της Ναυπάκτου)
- ✓ από τη σύγχρονη εποχή (ναυμαχία του Ναυαρίνου)

Ανακοινώνουν τα συμπεράσματα της έρευνάς τους.

Προτείνονται επίσης:

3. «Ναυτικές δυνάμεις στο χώρο της Μεσογείου: Αθήνα, Βενετία, Γένοβα»

4. «Εικόνες караβιών από όλες τις εποχές της ελληνικής ιστορίας»

5. «Παλιά και νέα ναυτικά επαγγέλματα»

6. «Ναυτικές ιστορίες σε νεοέλληνες λογοτέχνες»

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Το τέχνασμα του Θεμιστοκλή

Πλουτάρχου, *Βίοι Παράλληλοι, Θεμιστοκλής 12.2-6* (διασκευή). Από το διδακτικό εγχειρίδιο της Β΄ Γυμνασίου

2. Θουκυδίδη, I. 139-143, (διασκευή με επιλεγμένα αποσπάσματα από τον πρώτο λόγο του Περικλή προς τους Αθηναίους)

Παρελθών Περικλῆς ὁ Ξανθίππου, ἀνὴρ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον πρῶτος ὦν Ἀθηναίων, λέγειν τε καὶ πράσσειν δυνατώτατος, παρήνει τοιάδε. Αὐτουργοὶ εἰσιν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οὔτε ἰδίαι οὔτ' ἐν κοινῶι χρήματὰ ἐστὶν αὐτοῖς... καὶ οἱ τοιοῦτοι οὔτε ναῦς πληροῦντες οὔτε πεζὰς στρατιὰς πολλάκις ἐκπέμπειν δύνανται. Μέγιστον δέ, τῆι τῶν χρημάτων σπάνει κωλύσονται, ὅταν σχολῆι αὐτὰ ποριζόμενοι διαμέλλωσιν· τοῦ δὲ πολέμου οἱ καιροὶ οὐ μενετοί. Πῶς δὴ ἄνδρες γεωργοὶ καὶ οὐ θαλάσσιοι ἄξιον ἂν τι δρῶεν; ἦν τε ἐπὶ τὴν χώραν ἡμῶν πεζῆι ἴωσιν, ἡμεῖς ἐπὶ τὴν ἐκείνων πλευσούμεθα. Οἱ μὲν οὐχ ἔξουσιν ἄλλην γῆν ἀντιλαβεῖν ἀμαχεῖ, ἡμῖν δ' ἔστι γῆ πολλὴ καὶ ἐν νήσοις καὶ κατ' ἤπειρον· μέγα γὰρ τὸ τῆς θαλάττης κράτος.

Μεταφραστική εξομάλυνση:

ὅταν σχολῆι αὐτὰ ποριζόμενοι διαμέλλωσιν = ὅταν καθυστερούν, καθώς με δυσκολία προσπαθούν να βρουν πόρους

οὐχ ἔξουσιν ἄλλην γῆν ἀντιλαβεῖν ἀμαχεῖ = εκείνοι δεν θα μπορούν να αποκτήσουν άλλη γη χωρίς να δώσουν μάχη.

Φύλλο εργασίας 1

ΛΕΞΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕ ΜΕ ΤΗΝ ΙΔΙΑ ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ	ΛΕΞΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ Η ΣΗΜΑΣΙΑ

Φύλλο εργασίας 2

Δίνονται οι φράσεις:

καλῶς ἔχοιτε,

εἰρήνην ἄγοιτε αἰεί,

ὃ μὴ γένοιτο,

κακῶς ἀποθάνοιεν πάντες οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες

και ζητάμε από τους μαθητές δουλεύοντας ανά δύο να μεταφέρουν τις προτάσεις στη στήλη της ευκτικής και στη συνέχεια στη στήλη της οριστικής μετατρέποντας τα ρήματα. Τους παροτρύνουμε να μεταφράσουν και να εντοπίσουν τη διαφορά στη σημασία τους

ΕΥΚΤΙΚΗ	ΟΡΙΣΤΙΚΗ

Φύλλο εργασίας 3

οἱ παῖδες.....(παιδεύομαι)

ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ..... (καλῶς πράττω)

οἱ θεοὶ ἡμᾶς ἐπὶ πᾶν ἔργον (ἄγω)

σὺοὐκ ἀχάριστα (λέγω)

Σωκράτης οὐδὲντὴν ἡμέραν ὅλην πανταχοῦ προσκαθίζων (παύομαι)

Z. ΠΗΓΕΣ (ΕΝΤΥΠΕΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ)

- Σχολικά εγχειρίδια
- Λεξικά
- Λογισμικά
- Ιστοσελίδες

Προτεινόμενοι διαδικτυακοί τόποι (πέραν όσων χρησιμοποιήθηκαν στο σενάριο)

<http://www.ime.gr>

<http://www.benaki.gr>

<http://www.nationalgallery.gr>

<http://www.history.com>

<http://www.komvos.edu.gr>

<http://www.culture.gr>

www.museumlink.com/virtual.htm

www.openscience.gr
www.openculture.com
www.academyofathens.gr
www.artcyclopedia.com
www.openarchives.gr
www.ancientlibrary.com
<http://classicsresources.blogspot.com>
www.potheg.gr
<http://theoi.com>
<http://encyclopedia.thefreedictionary.com>
www.greek-language.gr
www.perseus.tufts.edu/
www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/Gnomon.html
<http://www.pfizer.gr/media/efexor%20xr-pil%20pfizer.pdf>
<http://www.ygeiaonline.gr/index>.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ-ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξίου, Ε., *Πλουτάρχου Βίοι Παράλληλοι. Η προβληματική των 'θετικών' και 'αρνητικών' παραδειγμάτων*, Θεσσαλονίκη, 2007.
- Αλεξίου, Ε., «Η αρετή ως ύψιστη τέχνη: το παράδειγμα του Περικλή και η παιδεία της πλουτάρχειας βιογραφίας», *Ελληνικά* 56 (2006) 63-87.
- Duff, T., *Plutarch's Lives. Exploring Virtue and Vice*, Oxford 1999.
- Flaceliere, R., Chambry, E., Juneaux, M., *Plutarque Vies, II: Solon-Publicola, Themistocle-Camille*, Paris 1961.
- Frost, F. J., «Themistocles and Mnesiphilus» *Historia* 20 (1971) 20-25.
- Frost, F. J., *Plutarch's Themistocles. A Historical Commentary*, Princeton 1980.
- Gentili, B., Cerri, G., *History and Biography in Ancient Thought*, Amsterdam 1983.
- Marr, J. L., *Plutarch Life of Themistocles. Introduction, Text, Translation, and Commentary*, Warminster 1998.
- Martin, H., «The Character of Plutarch's Themistocles», *TAPhA* 92 (1961) 326-339.
- Μερακλής, Μ., *Πλούταρχος ο Χαιρωνεύς. Η ζωή και το έργο του*, Αθήνα 1966.
- Momigliano, A., *The Development of Greek Biography*, Cambridge Mass. 1971.
- Νικολαΐδης, Α., *Πλούταρχος. Επιλογή από το έργο του*, Αθήνα 1998.
- Pelling, C.B.R., *Plutarch and History. Eighteen Studies*, London 2002.
- Russell, D. A., *Plutarch*, London 1973.
- Τσιμπουκίδης, Δ., *Ο βιογράφος Πλούταρχος*, Αθήνα 1987.

Π 3.3. Γ΄ Γυμνασίου

Π 3.3.1 Α) ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Η δομή και το περιεχόμενο του επιταφίου λόγου από την ΑΕ έως σήμερα

Αναλυτικό διδακτικό σενάριο (με τη μορφή του project)

Συγγραφέας: Ασημάκης Φλιάτουρας

Γνωστικό αντικείμενο: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Τίτλος: «Η δομή και το περιεχόμενο του επιταφίου λόγου από την ΑΕ έως σήμερα»

Ωρες διδασκαλίας: 7 διδακτικές ώρες

Τίτλος: «Η δομή και το περιεχόμενο του επιταφίου λόγου από την ΑΕ έως σήμερα»

Ωρες διδασκαλίας: 7 διδακτικές ώρες

Μοντέλο διδασκαλίας: Διερευνητική μάθηση: Συνδυασμός μοντέλου διαδικασίας και περιεχομένων

Διδακτική μεθοδολογία: Φθίνουσα καθοδήγηση

Μέθοδος ανάλυσης των κειμένων: Ερμηνευτική-Κειμενοκεντρική

Συμβατότητα με το νέο ΠΣ: Το διδακτικό σενάριο είναι απόλυτα συμβατό με το νέο ΠΣ τόσο ως προς τους στόχους, ως προς τη μεθοδολογία ανάλυσης και διαπραγμάτευσης του κειμένου όσο και ως προς τη διδακτική μεθοδολογία.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία της ενότητας επιδιώκεται οι μαθητές/τριες να:

- ✓ έρθουν σε επαφή με επιταφίους λόγους της ΑΕ
- ✓ κατανοήσουν τους σκοπούς συγγραφής, τη δομή, το περιεχόμενο, τις γλωσσικές και νοηματικές φόρμουλες ενός επιταφίου λόγου της ΑΕ
- ✓ συνειδητοποιήσουν τη διαχρονικότητα ενός επιταφίου λόγου και την επιβίωσή του με βάση σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα
- ✓ αντιληφθούν την παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα στην ΑΕ
- ✓ μελετήσουν το σχηματισμό των παραθετικών των επιθέτων και των επιρρημάτων που επιβιώνουν στη ΝΕ και να αναγνωρίζουν τα παραθετικά των επιθέτων και των επιρρημάτων που δεν επιβιώνουν στη ΝΕ. Παράλληλα, να συνειδητοποιήσουν τη διαφορά ως προς το σχηματισμό των παραθετικών ανάμεσα στη ΝΕ και την ΑΕ
- ✓ εξοικειωθούν με τη μεταφραστική διαδικασία ενός αρχαίου ελληνικού κειμένου. Το κείμενο συνεξετάζεται:

Α) Με το πρώτο απόσπασμα της ενότητας 2 των παράλληλων κειμένων του βιβλίου στη σελ. 101 (Δημοσθένης, Επιτάφιος, 32-34)

Β) Με το μεταφρασμένο κείμενο του «Επιταφίου» του Περικλή

A. ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΟ: «ΛΥΣΙΑΣ, Ἐπιτάφιος τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς, 79-81»

- ✓ Αναφέρουμε τα ιστορικά δεδομένα που δημιούργησαν τον συγκεκριμένο επιτάφιο λόγο (Βοιωτικός-Κορινθιακός Πόλεμος):
 - ✓ A) Ερμηνευτικά σχόλια σελ. 15
 - ✓ B) Κεφάλαιο της Σπαρτιατικής Ηγεμονίας της Ιστορίας της Α΄ Γυμνασίου
- ✓ Αναφέρουμε διαχρονικές μεθόδους απόδοσης τιμών σε νεκρούς:
 - ✓ A) Δημοτικό Τραγούδι – Μοιρολόγια
 - ✓ B) Επικήδειοι λόγοι της σημερινής εποχής

B. ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ

α. Κείμενο

α1. Κείμενο σελ. 14

- ✓ Επισημαίνουμε τη δομή ενός επιταφίου λόγου.
- ✓ Εντάσσουμε το κείμενο στη δομή του επιταφίου λόγου (παραμυθία).
- ✓ Διαβάζουμε το κείμενο.
- ✓ Συντάσσουμε το κείμενο με βάση ερωτήσεις του καθηγητή στους μαθητές. Τα στάδια της σύνταξης είναι τα εξής: εντοπίζουμε τα ρήματα, εντοπίζουμε τους παρατακτικούς (κυκλώνουμε) και υποτακτικούς (υπογραμμίζουμε) συνδέσμους, χωρίζουμε τις προτάσεις σε κύριες (σε αγκύλες) και δευτερεύουσες (σε παρενθέσεις), εντοπίζουμε τα απαρέμφατα και τις μετοχές (βάζουμε σταυρό), εντοπίζουμε τα υποκείμενα των ρημάτων, των παρεμφάτων και των μετοχών ανά πρόταση. Βοηθητική θα ήταν είτε η ηλεκτρονική προβολή του κειμένου στον πίνακα και η σημείωση των στοιχείων της σύνταξης από τον καθηγητή πάνω στο κείμενο που προβάλλεται στον πίνακα είτε η αντιγραφή κάθε πρότασης σε ένα ξεχωριστό σημείο του πίνακα.
- ✓ Μεταφράζουμε το κείμενο ως εξής: με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού ανασυντάσσεται το κείμενο από τους μαθητές με βάση τη νεοελληνική σειρά των όρων και αντιγράφεται στο τετράδιο με μία σειρά κενό ανά κείμενο του πρωτοτύπου. Στη συνέχεια κάτω από κάθε λέξη ξεχωριστά αναγράφεται στις κενές σειρές η μετάφραση της λέξης με βάση το λεξιλόγιο του κειμένου. Στην ίδια λογική θα μπορούσε τα κενά να ήταν 2 γραμμές, στη μια να γράφεται η σύνταξη και στην άλλη η μετάφραση του κειμένου.
- ✓ Αποδίδουμε νοηματικά το κείμενο, κάνουμε περίληψη και βάζουμε πλαγιότιτλους.
- ✓ Εντοπίζουμε λέξεις ή φράσεις-κλειδιά: *εὐδαιμονεστάτους, ὑπὲρ μεγίστων καὶ καλλίστων, ἐκλεξάμενοι τὸν κάλλιστον, ἀγήραται/ζήλωται μνήμαι,*

θάπτονται δημοσία, ἀθανάτους τιμᾶσθαι, ἀθάνατον μνήμην διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν κατέλιπον.

- ✓ Απαντούμε στις ερωτήσεις του βιβλίου σελ. 16.

α2. Παράλληλο κείμενο: σελ. 101

- ✓ Διαβάζουμε τις ερμηνευτικές σημειώσεις
- ✓ Εντάσσουμε το κείμενο στη δομή του επιταφίου λόγου
- ✓ Απαντούμε στα ερμηνευτικά ερωτήματα του βιβλίου

β. Λεξιλόγιο-Ετυμολογικά, σελ. 16

Στόχοι

Οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση να:

- ✓ κατανοήσουν ότι ένα επίθημα (παραγωγική κατάληξη) αλλάζει τη γραμματική κατηγορία της βάσης
- ✓ αντιληφθούν την έννοια των μεταπτωτικών βαθμίδων στην αρχαία ελληνική
- ✓ κατανοήσουν τις σημασίες των επιθημάτων (παραγωγικών καταλήξεων)
- ✓ αντιληφθούν ότι η ίδια διαδικασία κατασκευής ουσιαστικών από ρηματική βάση ισχύει και για τη ΝΕ
- ✓ συντάξουν οι ίδιοι λεξιλογικό πίνακα με παράγωγα ουσιαστικά από ρήματα στην ΑΕ

Διδασκαλία:

Υπενθυμίζουμε στους μαθητές ότι τα θέματα στην ΑΕ έχουν αλλόμορφα, δηλαδή ποικίλες μορφές ανάλογα με το γραμματικό περιβάλλον, που ονομάζονται μεταπτωτικές βαθμίδες. Η βασική βαθμίδα έχει το φωνήεν ε, η ετεροιωμένη το ο, η μηδενισμένη κανένα φωνήεν και η συνεσταλμένη έχει φωνήεν μετά το βασικό θέμα. Σε κάθε βαθμίδα ενός ρηματικού θέματος προσαρτάται ένα επίθημα με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας παράγωγης λέξης. Επισημαίνουμε στους μαθητές ότι: α) το παραγωγικό επίθημα αλλάζει τη γραμματική κατηγορία της βάσης και παράγει ουσιαστικά από ρήματα, β) κάθε επίθημα έχει μία σημασία και η σημασία του τελικού παραγώγου είναι το αποτέλεσμα της συνένωσης των σημασιών του ρηματικού θέματος και του επιθήματος. Η προαναφερθείσα θεωρία επαναλαμβάνεται και στις υπόλοιπες ενότητες του βιβλίου. Στην ενότητα αυτή είναι η πρώτη φορά όπου οι μαθητές συναντούν αναλυτικά το φαινόμενο της παραγωγής στην ΑΕ. Η διδασκαλία της υποενότητας β (Λεξιλόγιο – Ετυμολογικά) είναι συνοπτική σε όλο το βιβλίο και γίνεται με βάση τη χρήση ενός ενιαίου πίνακα (βλ. αναλυτικά τον «αναλυτικό οδηγό ύλης»). Ο παρακάτω πίνακας, που αποτελεί μια βελτιωμένη έκδοση του πίνακα στη σελίδα 16 με βάση δύο παραδείγματα, μπορεί να είναι σημαντικός για την κατανόηση του φαινομένου και να αποτελέσει πρότυπο για τις υπόλοιπες ενότητες.

ΑΡΧΙΚΗ ΡΙΖΑ	ΚΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΛΗΞΗ	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΑΛΛΗΞΗ	ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ
Γίνν-ομαι Γενε- (βασική) Γον- (ετεροιωμένη)		-σις (ενέργεια) -εύς (πρόσωπο που ενεργεί)	γένεσις (η ενέργεια της δημιουργίας) γονεύς (αυτός που γεννά)
Τρέπ-ω (βασική) Τροπ- (ετεροιωμένη) Τροπ (ετεροιωμένη)	-ος (αποτέλεσμα ενέργειας) -ή (ενέργεια)		τρόπος (το αποτέλεσμα του «τρέπω») τροπή (η ενέργεια του «τρέπω»)

Ασκήσεις:

- ✓ Ζητούμε από τους μαθητές, επαναλαμβάνοντας τη διαδικασία, να συμπληρώσουν τον πίνακα του βιβλίου με λέξεις που είτε γνωρίζουν και θυμούνται οι ίδιοι είτε αναζητούν σε ηλεκτρονικά και έντυπα λεξικά (λ.χ. στο Λεξικό Αρχαίας Ελληνικής για το Γυμνάσιο).
- ✓ Ενθαρρύνουμε τους μαθητές να διατηρούν ένα προσωπικό θεματικό λεξικό, στο οποίο θα μπορούν να τοποθετούν τις λέξεις που δημιουργούν μόνοι τους, έτσι που και να οργανώνουν τις γνώσεις τους και να ικανοποιούνται με τα αποτελέσματα της δικής τους αυτενέργειας. Οδηγούνται έτσι στην παραγωγή νέων μαθησιακών προϊόντων, τα οποία είναι αποτέλεσμα της συστηματικής επεξεργασίας των δεδομένων που εξασφαλίζει η ενεργοποίηση των λειτουργιών της σκέψης. Στο ίδιο λεξικό²⁰ θα μπορούν να τοποθετούν λέξεις που βρίσκουν και σε άλλα μαθήματα, όπως στη Γλώσσα και στη Λογοτεχνία, αλλά και αλλού, έτσι ώστε στο τέλος της χρονιάς να έχουν κατακτήσει ένα μεγάλο αριθμό λέξεων με την ερμηνεία τους, που θα τους βοηθήσει στη «λειτουργική κατανόηση», η οποία είναι και το ζητούμενο της εποχής μας. Παράλληλα, στο τετράδιο θα αναφέρεται η σημασιολογική και μορφολογική εξέλιξη των λέξεων στη ΝΕ (βοηθητικό προς την κατεύθυνση αυτή είναι το *Λεξικό αρχαίας ελληνικής γλώσσας* για το Γυμνάσιο).

γ. Γραμματική, σελ. 17-19 (1 διδακτική ώρα)

γ1. Παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων

γ2. Εκτός ύλης

Στόχοι

Οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση να:

- ✓ **αναγνωρίζουν** γραμματικά τα παραθετικά σε αρχαία ελληνικά κείμενα (πτώση, αριθμός, γένος, βαθμός)

²⁰ Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει ρητά να καταγράφεται ότι πρόκειται για λέξεις της ΑΕ.

- ✓ συνειδητοποιήσουν τα παραθετικά της ΑΕ που έχουν **επιβιώσει** στη ΝΕ
- ✓ σχηματίζουν **μόνο** τα παραθετικά της ΑΕ που έχουν επιβιώσει στη ΝΕ
- ✓ κατανοήσουν την εξέλιξη του σχηματισμού των παραθετικών από τα ΑΕ προς τα ΝΕ

Διδασκαλία:

- ✓ Διαβάζουμε από το σχολικό βιβλίο τις σελίδες 17-19.
- ✓ Επισημαίνουμε στους μαθητές μέσω των απαντήσεών τους σε σχετικά ερωτήματα τους τύπους των παραθετικών στους πίνακες των σελίδων 17-19 που έχουν επιβιώσει στη ΝΕ.
- ✓ Αντιπαραβάλλουμε τους κανόνες στο Α1 της σελίδας 18 με τον πίνακα 1 της σελ. 122 της Γραμματικής Τριανταφυλλίδη (εφεξής ΓΤΡ). Ο στόχος είναι να κατανοήσουν οι μαθητές ότι ο ορθογραφικός κανόνας της ΑΕ ΔΕΝ ισχύει στη ΝΕ.
- ✓ Αντιπαραβάλλουμε τους κανόνες σχηματισμού των παραθετικών στις σελ. 18-21 με τον πίνακα στη σελ. 121 της ΓΤΡ. Ο στόχος είναι να κατανοήσουν οι μαθητές ότι στη ΝΕ ο σχηματισμός των παραθετικών είναι ΚΑΙ περιφραστικός. Προσοχή: να τονιστεί ότι η σύμφυση μονολεκτικού και περιφραστικού τύπου, λ.χ. *πιο καλύτερος* είναι σε κάποιες περιπτώσεις αποδεκτός **μόνο** στον προφορικό λόγο! Χρήσιμος είναι ο παρακάτω αντιπαραβολικός πίνακας διαχρονίας:

ΑΕ	→	ΝΕ
ξηρότερος /τατος	→	ξηρότερος – πιο ξηρός / ξηρότατος – πάρα πολύ ξηρός/ο πιο ξηρός
σοφότερος/τατος	→	σοφότερος – πιο σοφός / σοφότατος – πάρα πολύ σοφός/ο πιο σοφός
δυνατώτερος/τατος	→	δυνατότερος – πιο δυνατός / πάρα πολύ δυνατός/ο πιο δυνατός
εύσεβέστερος/τατος	→	ευσεβέστερος – πιο ευσεβής / ευσεβέστατος – πάρα πολύ ευσεβής/ο πιο ευσεβής
σωφρονέστερος/τατος	→	σωφρονέστερος – πιο σώφρων / πάρα πολύ σώφρων/ο πιο σώφρων
καλλίων / κάλλιστος	→	καλύτερος - πιο καλός / κάλλιστος – πάρα πολύ καλός/ο πιο καλός
κάλλιον (επίρρημα)/κάλλιστα	→	καλύτερα – πιο καλά / κάλλιστα – πάρα πολύ καλά

- ✓ Αναλυτικός εντοπισμός των επιβιώσεων στη ΝΕ. Για παράδειγμα:
 - Από το *βελτίων* προέκυψε το *βελτιώνω*
 - Έχουν διατηρηθεί στη ΝΕ τα εξής παραθετικά της ΑΕ: α) παραθετικά επιθέτων: *άριστος, βέλτιστος, κάκιστος, χειρίστος, κάλλιστος, μέγιστος, ελάχιστος, πλειστος*, β) παραθετικά επιρρημάτων *μάλλον, μειον, άριστα, κάκιστα, κάλλιστα, μάλιστα, ελάχιστα, πλειστα*

Α΄ Φάση:

Ο καθηγητής χωρίζει σε τέσσερις ομάδες τους μαθητές. Τους δίνει ηλεκτρονικά ή σε φωτοτυπία τη μετάφραση ολόκληρου του Επιταφίου του Λυσία και του Επιταφίου του Περικλή και ζητάει από κάθε ομάδα να απαντήσουν στα παρακάτω ερωτήματα, χρησιμοποιώντας πληροφορίες από την «*Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*» (Βιβλίο ΟΕΔΒ), διαδικτυακές πηγές και την προτεινόμενη βιβλιογραφία για τον Επιτάφιο του Περικλή από το «Βιβλίο του Καθηγητή» της Γ΄ Λυκείου:

- ✓ Α) Ποιο είναι το περιεχόμενο του Επιταφίου Λόγου του Λυσία και του Επιταφίου Λόγου του Περικλή;
- ✓ Β) Ποια είναι τα μέρη ενός Επιταφίου λόγου στην ΑΕ και ποιο είναι το περιεχόμενο του καθενός;
- ✓ Γ) Ποιοι επιτάφιοι έχουν γραφτεί στην ΑΕ και από ποιους;
- ✓ Δ) Για ποιους λόγους γράφεται ένας Επιτάφιος Λόγος;
- ✓ Ε) Ποιες ομοιότητες και διαφορές εντοπίζουμε ανάμεσα στους δύο Επιταφίους;

Β΄ ΦΑΣΗ:

Αφού απαντηθούν τα ερωτήματα προφορικά, συντάσσεται από μία ομάδα με τη βοήθεια του καθηγητή ένα τελικό κείμενο με τις έγκυρες απαντήσεις των παραπάνω ερωτημάτων, το οποίο κατατίθεται ηλεκτρονικά ή φωτοτυπημένο και στις υπόλοιπες ομάδες.

Γ΄ ΦΑΣΗ:

Ζητούμε από τους μαθητές, χρησιμοποιώντας το κείμενο της Β΄ φάσης, να συντάξουν έναν επικήδειο λόγο στη ΝΕ με βάση τη δομή και το περιεχόμενο του επιταφίου λόγου στην ΑΕ.

Δ΄ ΦΑΣΗ:

Οι εργασίες βαθμολογούνται με βάση τα εξής κριτήρια: α) περιεχόμενο, β) έκφραση, γ) δομή. Και στα τρία κριτήρια συνυπολογίζεται η εφαρμογή του προτύπου. Η καλύτερη εργασία διαβάζεται στην τάξη. Να προηγηθεί η δομή της έκφρασης.

Π 3.3.2 Β) ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ (ΜΕ ΤΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PROJECT)) Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Γραπτοί και άγραφοι νόμοι: τότε και σήμερα

Δημιουργός: Ασημάκης Φλιάτουρας
Γνωστικό αντικείμενο: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Τίτλος: «Γραπτοί και άγραφοι νόμοι: τότε και σήμερα»
Ένταξη στην ενότητα 3^η : ΚΕΙΜΕΝΟ: «Ξενοφῶν, Ἰέρων 4.6-9»
Ὁρες διδασκαλίας που απαιτούνται: 6 διδακτικές ώρες

Συμβατότητα με το ΠΣ: Το διδακτικό σενάριο είναι απόλυτα συμβατό με το νέο ΠΣ, δεδομένου ότι ακολουθεί την κεντρική διδακτική μεθοδολογία

1) Διδακτικοί στόχοι:

Με τη διδασκαλία της ενότητας επιδιώκεται οι μαθητές/τριες να:

- ✓ έρθουν σε επαφή με την έννοια της τυραννίας στην ΑΕ και την εξέλιξη των πολιτευμάτων, καθώς και με τη διάκριση των γραπτών και άγραφων νόμων στην Αρχαία Ελλάδα και σήμερα
- ✓ αντιληφθούν την παραγωγή επιθέτων από ουσιαστικά και επίθετα στην ΑΕ
- ✓ μελετήσουν το σχηματισμό των τριών τάξεων των συνηρημένων ρημάτων της ΑΕ
- ✓ εξοικειωθούν με τη μεταφραστική διαδικασία ενός αρχαίου ελληνικού κειμένου

Το κείμενο συνεξετάζεται με την Αντιγόνη του Σοφοκλή

2) ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

A. ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ

- ✓ Καταγράφουμε και ορίζουμε τα πολιτεύματα. Χρήσιμο μπορεί να είναι το κεφαλαίο 7 του βιβλίου των «Κοινωνικών Σπουδών» της Γ΄ Γυμνασίου.
- ✓ Αναφέρουμε την εξέλιξη των πολιτευμάτων στην ΑΕ: ολιγαρχία → αριστοκρατία → τυραννία → δημοκρατία. Υπενθυμίζουμε το σχετικό κεφάλαιο της Ιστορίας της Α΄ Γυμνασίου
- ✓ Αναφέρουμε τους ορισμούς των πολιτευμάτων από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη
- ✓ Καταγράφουμε συνοπτικά την πολιτειακή ιστορία της Ελλάδας

B. ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ

α. Κείμενο (1/2 διδακτική ώρα)

α1. Κείμενο σελ. 22 (Διδάσκουμε το κείμενο στη σελ. 22 από μετάφραση).

- ✓ Διαβάζουμε τη μετάφραση

- ✓ Απαντούμε στις ερμηνευτικές ερωτήσεις της σελ. 23

α2. Παράλληλο κείμενο: σελ. 101 (1 διδακτική ώρα)

- ✓ Διαβάζουμε τα εισαγωγικά σχόλια
- ✓ Επισημαίνουμε την ταυτότητα του Σωκράτη και του Ευθύδημου
- ✓ Συντάσσουμε το κείμενο με βάση ερωτήσεις του/της εκπαιδευτικού προς τους μαθητές και τις μαθήτριες. Τα στάδια της σύνταξης είναι τα εξής: εντοπίζουμε τα ρήματα, εντοπίζουμε τους παρατακτικούς (κυκλώνουμε) και υποτακτικούς (υπογραμμίζουμε) συνδέσμους, χωρίζουμε τις προτάσεις σε κύριες (σε αγκύλες) και δευτερεύουσες (σε παρενθέσεις), εντοπίζουμε τα απαρέμφατα και τις μετοχές (βάζουμε σταυρό) και εντοπίζουμε τα υποκείμενα των ρημάτων, των απαρεμφάτων και των μετοχών ανά πρόταση. Βοηθητική θα ήταν είτε η ηλεκτρονική προβολή του κειμένου στον πίνακα και η σημείωση των στοιχείων της σύνταξης από τον/την εκπαιδευτικό πάνω στο κείμενο που προβάλλεται στον πίνακα είτε η αντιγραφή κάθε πρότασης σε ένα ξεχωριστό σημείο του πίνακα
- ✓ Μεταφράζουμε το κείμενο ως εξής: με τη βοήθεια του καθηγητή ανασυντάσσεται το κείμενο από τους μαθητές με βάση τη νεοελληνική σειρά των όρων και αντιγράφεται στο τετράδιο με μία σειρά κενό ανά κείμενο του πρωτοτύπου. Στη συνέχεια κάτω από κάθε λέξη ξεχωριστά αναγράφεται στις κενές σειρές η μετάφραση της λέξης
- ✓ Απαντούμε στις ερμηνευτικές ερωτήσεις του βιβλίου στη σελ. 23

β. Λεξιλόγιο-Ετυμολογικά, σελ. 24

Στόχοι / Διδασκαλία:

Βλ. διδακτικό σενάριο 2^{ης} ενότητας

Ασκήσεις:

- ✓ Βλ. διδακτικό σενάριο 2^{ης} ενότητας
- ✓ Ασκήσεις 1, 2, 3 στη σελ. 25

γ. Γραμματική, σελ. 26-42 (1 και 1/2 διδακτικές ώρες)

γ1. Κάνουμε επανάληψη στα παραθετικά της προηγούμενης ενότητας μέσω της ακόλουθης άσκησης: ζητούμε στο κείμενο της ενότητας 3 στη σελ. 22, που διδάχθηκε από μετάφραση, να εντοπιστούν και να αναγνωριστούν τα παραθετικά.

γ2. Τα συνηρημένα ρήματα

Στόχοι:

- ✓ Να **αναγνωρίζουν** γραμματικά οι μαθητές όλες τις εγκλίσεις και τους ονοματικούς τύπους και των τριών τάξεων των συνηρημένων ρημάτων
- ✓ Να συνειδητοποιήσουν την εξέλιξη των συνηρημένων ρημάτων στη ΝΕ

- ✓ Να **σχηματίζουν** μόνο την οριστική και την προστακτική και των τριών τάξεων των συνηρημένων ρημάτων, καθώς αυτές κατά βάση επιβιώνουν στη ΝΕ

Διδασκαλία:

- ✓ Διδάσκουμε και τις τρεις τάξεις συνηρημένων μαζί για οικονομία χρόνου.
- ✓ Διαβάζουμε από τις σελίδες 26, 27, 34, 41 του σχολικού βιβλίου.
- ✓ Επισημαίνουμε στους μαθητές μέσω ερωτήσεων τους τύπους των συνηρημένων ρημάτων που έχουν επιβιώσει στη ΝΕ στους πίνακες των σελίδων 26, 27, 34, 41.
- ✓ Αντιπαραβάλλουμε την πρώτη τάξη των συνηρημένων της ΑΕ με την πρώτη τάξη της δεύτερης συζυγίας της ΝΕ στις σελ. 168-9 της ΓΤΡ και τη δεύτερη τάξη συνηρημένων της ΑΕ με τη δεύτερη τάξη της δεύτερης συζυγίας της ΝΕ στη σελ. 170 της ΓΤΡ. Ο στόχος είναι να κατανοήσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες ότι η πρώτη τάξη των συνηρημένων της ΑΕ έχει μετατραπεί στην πρώτη τάξη της δεύτερης συζυγίας της ΝΕ και η δεύτερη τάξη συνηρημένων της ΑΕ στη δεύτερη τάξη της δεύτερης συζυγίας της ΝΕ.

Βοηθητικός πίνακας:
ΑΕ → ΝΕ

- Ἄγαπῶ → αγαπάω / αγαπώ
- Ἄγαπᾶς → αγαπάς
- Ἄγαπᾷ → αγαπάει / αγαπά
- Ἄγαπῶμεν → αγαπούμε
- Ἄγαπᾶτε → αγαπάτε
- Ἄγαπῶσιν → αγαπούν

- Ἄρκῶ → αρκώ
- Ἄρκεις → αρκείς
- Ἄρκει → αρκεί
- Ἄρκουμεν → αρκούμε
- Ἄρκετε → αρκείτε
- Ἄρκουσιν → αρκούν
- ✓ Τονίζουμε αναλυτικά ορισμένες επιβιώσεις των συνηρημένων ρημάτων στη ΝΕ. Για παράδειγμα:
 - Η προστακτική *τίμα* στην εντολή «*τίμα τον πατέρα και τη μητέρα*»
 - Η σωστή ορθογραφία του τύπου *πληροί*, λ.χ. *αυτό πληροί τις προϋποθέσεις*
 - Η επιβίωση του *ποιῶ* ως β' συνθετικού στη ΝΕ, λ.χ. *μεγαλοποιῶ* κτλ.
 - Η αρχαϊκή κλίση *ενεστῶτα* και *παρατατικού* στη σελ. 172 της ΓΤΡ.

Ασκήσεις:

- ✓ Άσκηση συμπλήρωσης κενών:

- Αυτό _____ από πολλούς παράγοντες []
(εξαρτώμαι, πρτ.)
- Τα παιδιά _____ βασικών εργαλείων εκμάθησης []
(στερούμαι, πρτ.)
- ✓ Ασκήσεις 1, 3 στη σελ. 29, ασκήσεις 4, 5 στη σελ. 37 και άσκηση 4 στη σελ. 4
- ✓ Εντοπισμός και συντακτική αναγνώριση όλων των τύπων των συνηρημένων ρημάτων των κειμένων στις ενότητες 3, 4 και 5
- ✓ Άσκηση αντίστροφου
 - τιμά →
 - γίνεται →
 - θα φανερώσουν →
 - νόμιζαν →
 - αγαπάτε →
 - λυπάται →
 - ασκούσαμε →

Δ. ΕΡΓΑΣΙΑ (3 διδακτικές ώρες)

Στόχοι:

Οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση να:

- ✓ έρθουν σε επαφή και με άλλα κείμενα της ΑΕ
- ✓ αντιληφθούν την έννοια του τυράννου και τη διάκριση γραπτών και άγραφων νόμων
- ✓ αντιληφθούν την εξέλιξη των πολιτευμάτων
- ✓ εμπεδώσουν τη διδαχθείσα ύλη της ενότητας
- ✓ εργαστούν ομαδοσυνεργατικά
- ✓ εξοικειωθούν με την εκπόνηση διαλόγου

Διαδικασία:

Α΄ Φάση:

Ο καθηγητής χωρίζει σε τέσσερις ομάδες τους μαθητές. Τους δίνει ηλεκτρονικά ή σε φωτοτυπία τη μετάφραση της Αντιγόνης και ζητάει από κάθε ομάδα να απαντήσει στα παρακάτω ερωτήματα, χρησιμοποιώντας πληροφορίες από την «*Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*» (Βιβλίο ΟΕΔΒ), διαδικτυακές πηγές και την προτεινόμενη βιβλιογραφία για την Αντιγόνη του Σοφοκλή από το «Βιβλίο του Καθηγητή» της Β΄ Λυκείου. Έμφαση θα δοθεί στο διάλογο Κρέοντα και Αντιγόνης:

- ✓ Α) Ποιο είναι το περιεχόμενο της Αντιγόνης του Σοφοκλή;
- ✓ Β) Ποιους τυράννους γνωρίζετε στην ΑΕ; Ποιες μορφές τυραννίας εντοπίζουμε στο Βυζάντιο και τη σύγχρονη ιστορία; Πώς αντέδρασε ο λαός σε αυτούς;
- ✓ Γ) Πώς χαρακτηρίζουμε τον Κρέοντα και την Αντιγόνη; Ποιος είναι ο ρόλος του χορού;
- ✓ Δ) Ποια είδη νόμων και ποιες συγκρούσεις εντοπίζουμε στο κείμενο; Ποιοι καλούνται να υπερασπιστούν τους νόμους;

Β΄ ΦΑΣΗ:

Αφού απαντηθούν τα ερωτήματα προφορικά, συντάσσεται από μία ομάδα με τη βοήθεια του καθηγητή ένα τελικό κείμενο με τις έγκυρες απαντήσεις των παραπάνω ερωτημάτων, το οποίο κατατίθεται ηλεκτρονικά ή φωτοτυπημένο και στις υπόλοιπες ομάδες.

Γ΄ ΦΑΣΗ:

Ζητούμε από τους μαθητές, χρησιμοποιώντας το κείμενο της Β΄ φάσης, να γράψουν ένα διάλογο με βάση τη δομή και το περιεχόμενο των διαλόγων Κρέοντα και Αντιγόνης. Η εκφώνηση της εργασίας είναι η εξής:

«Μια μάνα απολογείται στο δικαστήριο, γιατί δολοφόνησε το φονιά του γιου της. Καταγράψτε το διάλογο δικαστή-μάνας, την ετυμηγορία του δικαστή και την αντίδραση της μάνας». Μπορεί να γίνει και με υπόδυση ρόλων.

Δ΄ ΦΑΣΗ:

Οι εργασίες βαθμολογούνται με βάση τα εξής κριτήρια: α) περιεχόμενο(50), β) έκφραση (30), γ) δομή (20). Και στα τρία κριτήρια συνυπολογίζεται η εφαρμογή του προτύπου. Η καλύτερη εργασία παρουσιάζεται δραματοποιημένη στην τάξη.

Π 3.3.3 ΟΔΗΓΙΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ 1, 4, 5, 6

Στόχος: να διατηρήσουμε από τα υπάρχοντα διδακτικά εγχειρίδια ό,τι μπορεί να συνταχθεί με το νέο ΠΣ

Δημιουργός: Ασημάκης Φλιάτουρας

Γνωστικό αντικείμενο: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Τάξη: Γ΄ Γυμνασίου

1η ενότητα (4 διδακτικές ώρες)

Α. Κείμενο: Αντί του πρώτου κειμένου της ενότητας διδάσκεται αναλυτικά (μετάφραση, σύνταξη, ασκήσεις) το δεύτερο παράλληλο κείμενο στη σελ. 100. Το πρώτο κείμενο διδάσκεται μόνο από τη μετάφρασή του. Εντός ύλης τα ερμηνευτικά σχόλια (σελ. 9) και οι ερωτήσεις του βιβλίου (σελ. 10). Περιληπτική αναφορά από τον καθηγητή του μύθου της Ελένης (διδάσκεται στη Γ΄ Γυμνασίου από μετάφραση)

Β. Επανάληψη: γίνονται όλες οι ασκήσεις

Γ. Επανάληψη: γίνονται οι ασκήσεις 2, 3, 4, 6, 8, 9, 10

4^η Ενότητα- Αναπτυγμένο σχέδιο εργασίας (Project)

Με αφορμή την 4^η Ενότητα (στο υπάρχον σχολικό εγχειρίδιο), προτείνεται το ακόλουθο διδακτικό σενάριο

Προτεινόμενη διάρκεια: 7 διδακτικές ώρες

Τίτλος σχεδίου εργασίας (Project): «Πόλεμος και Ειρήνη: τότε και σήμερα»

Α΄ μέρος διδασκαλίας: Πρωτότυπο κείμενο: διδάσκεται το κείμενο αναλυτικά (μετάφραση, σύνταξη, γλωσσικά σχόλια, ερμηνευτικά σχόλια, ερωτήσεις), με τον τρόπο που περιγράφεται στον Οδηγό του εκπαιδευτικού.

Β΄ μέρος διδασκαλίας: Λεξιλόγιο – Ετυμολογία (επίθετα παράγωγα από ρήματα): σύντομη αναφορά με βάση τον πίνακα στο παράθεμα. Ασκήσεις 1, 2, 3

Γ΄ μέρος διδασκαλίας: Γραμματική: διδάχτηκε στην 3^η ενότητα και επαναλαμβάνεται, ενώ εξομαλύνονται/καλύπτονται και θέματα που έχουν ανακύψει ως κενά ή εσφαλμένες «γνώσεις» από προηγούμενες ελλείψεις.

Δ. Εργασία:

Προετοιμασία για το σχέδιο εργασίας: «Πόλεμος και Ειρήνη: τότε και σήμερα»

Πρόκληση καταϊγισμού ιδεών με την ερώτηση: «τι σας έρχεται στο νου κάθε φορά που ακούτε τις λέξεις πόλεμος-ειρήνη;» - καταγραφή σύντομων φράσεων στον πίνακα και ταξινομημένων αντίστοιχα.

Α΄ Φάση:

Στη συνέχεια, ο καθηγητής χωρίζει σε τέσσερις ομάδες τους μαθητές.

Διδακτικό υλικό: Στην α΄ ομάδα δίδεται ηλεκτρονικά ή σε φωτοτυπία η μετάφραση ολόκληρου του λόγου «Περί ειρήνης» του Ισοκράτη και η «Ειρήνη» του Αριστοφάνη. Στη β΄ ομάδα ανατίθεται στους μαθητές να χρησιμοποιήσουν πληροφορίες από την «Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας», από το έντυπο (Βιβλίο ΟΕΔΒ) ή στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/ist_arx_gramm_a_b_c/21_40.pdf. Στην γ΄ ομάδα δίδονται τα βιβλία της Ιστορίας Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/arxai_ist_a/ist_a_bm_1_75.pdf. Στη δ΄ ομάδα δίδονται αποσπάσματα από την *Ελένη* του Ευριπίδη.

Στη συνέχεια, οι ομάδες καλούνται να απαντήσουν στα παρακάτω ερωτήματα (ο/η εκπαιδευτικός κατηγοριοποιεί τα ερωτήματα και τα απευθύνει συγκεκριμένα σε κάθε ομάδα – ευνόητο είναι ότι περισσότερες της μίας ομάδες μπορεί να έχουν κοινά ερωτήματα):

- ✓ Υπάρχουν περίοδοι ειρήνης και περίοδοι πολέμου στην ελληνική ιστορία; Μπορείτε να αναφέρετε κάποιες από αυτές;
- ✓ Ποια είναι τα αίτια και οι αφορμές των πολέμων;
- ✓ Ποια οφέλη της ειρήνης και ποια δεινά του πολέμου εντοπίζουμε στα κείμενα ή/και στις ιστορικές καταγραφές;
- ✓ Ποιοι άλλοι λόγοι «Περί Ειρήνης» έχουν γραφτεί και ποια τα βασικά σημεία τους;
- ✓ Επιπλέον, γνωρίζετε λογοτεχνικά κείμενα που να αναφέρονται στον πόλεμο και την ειρήνη; Με ποιο στόχο νομίζετε;
- ✓ Γιατί οι λογοτέχνες ασχολούνται με αυτά τα θέματα;
- ✓ Γιατί το κάνουν οι ιστορικοί;
- ✓ Ποιο το περιεχόμενο της «Ειρήνης» του Αριστοφάνη; Πώς αντιμετωπίζει ο Αριστοφάνης την ειρήνη στην κωμωδία του;
- ✓ Πώς αντιλαμβάνεστε το στίχο «για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη (Γ. Σεφέρης)» (έγινε ο πόλεμος της Τροίας – και κάθε πόλεμος);

Β' ΦΑΣΗ:

Παρουσίαση των απαντήσεων και πρόκληση ενός δημιουργικού διαλόγου ανάμεσα στις ομάδες με κέντρο τις βασικές έννοιες ή/και στα σημεία που ενδιαφέρουν τους μαθητές (εν είδει «αγώνα λόγου»)

Γ' ΦΑΣΗ:

Δίνουμε σε όλες τις ομάδες το κείμενο «Περί Ειρήνης» του Ισοκράτη, και τους ζητούμε με βάση αυτό να γράψουν ένα λόγο «Περί Παγκόσμιας Ειρήνης». Θα χρησιμοποιήσουν σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα, και ο λόγος θα εκφωνηθεί στη Βουλή των Εφήβων. Η δομή των λόγων μπορεί να χτιστεί ομαδικά, αλλά ο κύριος λόγος θα γραφεί από τον καθένα προσωπικά. Η εκφώνηση της εργασίας θα μπορούσε να είναι η εξής:

«Ένας νέος επεκτατικός πόλεμος ξεσπά στον πλανήτη με ανυπολόγιστες υλικές καταστροφές και χιλιάδες θύματα. Να συντάξετε ένα λόγο που θα εκφωνηθεί στη Βουλή των Εφήβων, για να υπερασπιστείτε την αξία της ειρήνης».

Δ' ΦΑΣΗ:

Αξιολόγηση της εργασίας και παρουσίασή της (επιλεκτικά) στην τάξη. Οι εργασίες βαθμολογούνται με βάση τα εξής κριτήρια: α) περιεχόμενο, β) έκφραση, γ) δομή.

5^η Ενότητα (5 διδακτικές ώρες)

Γενική οδηγία:

Α. Κείμενο: Ως κύριο κείμενο διδάσκεται αναλυτικά το 2^ο και το 3^ο παράλληλο κείμενο στη σελ. 103-4 (σε αυτά δηλαδή διδάσκονται μετάφραση, γλωσσικά σχόλια, σύνταξη, ερωτήσεις).

Το α' κείμενο της ενότητας διδάσκεται μόνο από τη μετάφρασή του (γλωσσικά σχόλια, ερμηνευτικά σχόλια, ερωτήσεις).

Β. Λεξιλόγιο – Ετυμολογία (επίθετα παράγωγα από ονόματα): σύντομη αναφορά με βάση τον πίνακα του παραθέματος.

Γ. Γραμματική: Εντοπισμός των γραμματικών φαινομένων που έχουν διδαχτεί έως τώρα. 1) Κατάταξη των τύπων που υπάρχουν στα αρχαία κείμενα στα μέρη του λόγου και 2) σε επιμέρους κατηγορίες: λ.χ. α) βαρύτονα - συνηρημένα ρήματα, β) ουσιαστικά: α', β', γ' κλίσης, γ) σύνδεσμοι, προθετικά σύνολα κτλ.

6^η Ενότητα (7 διδακτικές ώρες)

Τίτλος σχεδίου εργασίας (Project): «Η Μουσική: τότε και σήμερα»

Α. Κείμενο: διδάσκεται το κείμενο αναλυτικά (μετάφραση, σύνταξη, γλωσσικά σχόλια, ερμηνευτικά σχόλια, ερωτήσεις).

Β. Λεξιλόγιο-Ετυμολογία: σύντομη αναφορά με βάση τον πίνακα στο παράθεμα. Ασκήσεις 1, 2, 3.

Γ. Γραμματική:

Γ1. Αόριστος β': διδάσκουμε το σχηματισμό της οριστικής του αορίστου β' και την αναγνώριση των υπόλοιπων εγκλίσεων και των ονοματικών τύπων. Συμπληρώνουμε τους πίνακες στη σελίδα 49 και δίνουμε έμφαση στον πίνακα των συνηθέστερων ρημάτων με αόριστο β' στη σελ. 49.

Γ2. Διδάσκουμε το σχηματισμό των ουσιαστικών ή γυνή και ό παῖς

Γ3. Οριστική ή επαναληπτική αντωνυμία: δεν διδάσκεται

✓ Προτεινόμενες ασκήσεις:

α) ασκήσεις 1, 3 στη σελ. 51

β) εντοπισμός και γραμματική αναγνώριση όλων των τύπων των αορίστων β' όλων των προηγούμενων κειμένων

γ) άσκηση αντίστροφου:

- Έμαθε →
- Αμαρτήσαμε →
- Ήρθαν →
- Έγινε →
- Βρήκατε →
- Έπαθα →
- Έτυχες →

✓ ΑΕ vs ΝΕ

Αντιπαραβάλλετε τους αορίστους β' του πίνακα στη σελ. 49 με τους σημερινούς ενεστώτες και αορίστους. Στόχος να κατανοηθεί ότι από το θέμα του αορίστου β' της ΑΕ προήλθαν οι ενεστώτες/αόριστοι (α) ή οι αόριστοι αυτών των ρημάτων (β):

Βοηθητικός πίνακας:

ΑΕ → ΝΕ

(α)

ἔμαθον → μαθαίνω / έμαθα

ἔπαθον → παθαίνω / έπαθα

ἔτυχον → τυχαίνω / έτυχα

ἀπέθανον → πεθαίνω

(β)

ἦλθον → ἦλθα

ἔφυγον → ἔφυγα

εἶπον → εἶπα

✓ Επιβιώσεις στα ΝΕ

α) Τονίστε τα ακόλουθα:

- Τις προστακτικές ἐλθέ, ἀντιλαβοῦ, παράσχου, λάβετε, στη διδασκαλία της ΑΕ και τον αόριστο β' ἐγένετο σε εκκλησιαστικά κείμενα
- Την προστακτική λαβέ στη φράση *μολὼν λαβέ*
- Τα θέματα αορίστου β' ως πρώτα συνθετικά, λ.χ. *φυγόπονος, λιπόσαρκος* κτλ.
- Το ἡμαρτον της ΝΕ
- Τη φράση «εἶδον, ἦλθον καὶ ἀπῆλθον»
- Τα ρήματα της ΝΕ *παρέχω-παράσχω* (και κλίση)
- Τα παράγωγα από ρηματικά θέματα αορίστου β' *λαβή, τύχη, πάθος, φυγή, λάθος* κτλ.

Δ. Σχέδιο εργασίας: «Η Μουσική: τότε και σήμερα»

Α' Φάση:

Ο καθηγητής χωρίζει σε τέσσερις ομάδες τους μαθητές. Τους δίνει ηλεκτρονικά ή σε φωτοτυπία τη μετάφραση λυρικών ποιημάτων της Σαπφούς, του Αλκαίου και του Πίνδαρου και ζητάει από κάθε ομάδα να απαντήσουν στα παρακάτω ερωτήματα, χρησιμοποιώντας πληροφορίες από την «*Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*» (Βιβλίο ΟΕΔΒ), διαδικτυακές πηγές και τα βιβλία της Μουσικής του Γυμνασίου:

Προσοχή: το διδακτικό σενάριο θα μπορούσε να εξελιχθεί σε 2 εβδομάδες και να πραγματοποιείται σε συνεργασία με τον καθηγητή της μουσικής.

Επίσης, θα μπορούσαμε να συνεργαστούμε με τον καθηγητή της πληροφορικής, ώστε στη δική του ώρα να συλλέγουν πληροφορίες από ασφαλείς διευθύνσεις στο διαδίκτυο και να στέκεται αρωγός στις προσπάθειές τους.

Σε αυτή την περίπτωση μπορούν μετά από 1 εβδομάδα να είναι σε θέση να απαντούν σε ερωτήσεις: (δίδονται ενδεικτικά):

Α) Τι είναι λυρική ποίηση και ποια τα είδη της;

Β) Ποια είναι τα βασικά θέματα κάθε είδους λυρικής ποίησης και ποιοι οι βασικοί εκπρόσωποί τους;

Γ) Ποια τραγούδια εντοπίζουμε στην αρχαία Ελλάδα; Μπορείτε να βρείτε από το διαδίκτυο αρχαία ελληνική μουσική και να την παρουσιάσετε στην τάξη; Ποια όργανα χρησιμοποιούνται κυρίως στην αρχαία ελληνική μουσική;

Δ) Τι σημαίνει ότι ο τόνος στην ΑΕ είναι μουσικός;

Β' ΦΑΣΗ:

Παραγωγική δραστηριότητα: καλούνται οι μαθητές να γράψουν ένα ποίημα στα πρότυπα της Σαπφούς, του Αλκαίου και του Πίνδαρου.

Επέκταση του σεναρίου

Με τη βοήθεια/συνεργασία του τεχνολόγου μπορούν να κατασκευάσουν αρχαία ελληνικά όργανα. Σε αυτήν την περίπτωση το σενάριο επεκτείνεται σε όλο το έτος και τα αποτελέσματά του παρουσιάζονται σε ολόκληρη τη σχολική (και όχι μόνο) κοινότητα.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ν.Δ. Βαρμάζης, *Διδακτική των Αρχαίων Ελληνικών: από την παράδοση στην ανανέωση της διδακτικής μεθόδου*, Πατάκης, 1999, σ. 65.

Chantraine, P., *Ιστορική Μορφολογία της Ελληνικής γλώσσας*, μετ. Ν. Αγκαβανάκης, Καρδαμίτσας, Αθήνα, 1990.

Dewey, J. *How we Think?* Boston: Heath, 1910 και 1933.

Καψωμένος, Σ., *Από την ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Η Ελληνική γλώσσα από τα ελληνιστικά ως τα νεώτερα χρόνια. Η ελληνική γλώσσα στην Αίγυπτο*. ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1985.

Κοσεγιάν, Χ., “Διδάσκοντας Ελληνική Γλώσσα ολιστικά, διερευνητικά και διαθεματικά”, *Φιλολογική*, τ. 91, Απρίλιος- Μάιος – Ιούνιος 2005, Μεταίχμιο, σ. 71-77.

Κοσεγιάν, Χ., «Με ποιον τρόπο συνδυάζοντας στη διδασκαλία διαδικασία και περιεχόμενο μπορούμε να οδηγηθούμε στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης: Πρόταση συγκεκριμένης εφαρμογής», *Φιλολογική*, Οκτώβριος- Νοέμβριος- Δεκέμβριος 2003, τ. 85, εκδ. Μεταίχμιο, σ. 51-55.

Ματσαγγούρας, Ηλ., *Θεωρία της Διδασκαλίας: στοχαστικοκριτική προσέγγιση*, Gutenberg, Αθήνα 1996/1998.

Ματσαγγούρας, Ηλ., *Θεωρία της Διδασκαλίας - Η προσωπική θεωρία ως πλαίσιο της στοχαστικοκριτικής ανάλυσης*, Συμμετρία, Αθήνα 1996.

Μουλά, Ε., Κοσεγιάν Χ., *Η αξιοποίηση των κόμικς στην Εκπαίδευση. Διδακτικές προτάσεις, παιδαγωγικές προεκτάσεις*, Κριτική, 2011.

Μπαμπινιώτης, Γ., *Το Βήμα: Νέες Εποχές*, 26/8/2001.

Μπαμπινιώτης, Γ., «*Ιστορική Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας*», 1: *Φωνολογία*, Αθήνα 1985.

Τσολάκης, Χ.(επιμ.) (1998), *Η διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας στην πρωτοβάθμια και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη.

Ενδεικτική δικτυογραφία

<http://www.e-yliko.sch.gr>

<http://www.ilsp.gr/glossa.html> & <http://www.e-yliko.gr>

Για ασκήσεις στο λεξιλόγιο, αλλά και στην κλίση ουσιαστικών και ονομάτων, οι μαθητές και οι μαθήτριες μπορούν να επισκεφθούν την Πύλη για την Ελληνική γλώσσα στο:

http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/education/workshop/exercise/exercise.html?id=2

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΛΟΓΙΣΜΙΚΑ (ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟ Π.Ι.)

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ. Για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας με στοιχεία ιστορίας, πολιτισμού, αρχαιολογίας, βασισμένα σε κείμενα αρχαίων συγγραφέων (Σειρά ΘΥΜΗΣΙΣ)

ΑΡΧΑΙΑ ΑΤΤΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΟΔΥΣΣΕΙΑ. ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΘΑΚΗ

ΓΛΩΣΣΑ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ. ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Π 4. ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

Π 4.1 Α΄ Γυμνασίου

Π 4.1.1 Α) ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Η αντιμετώπιση του ξένου στην αρχαία και τη νεότερη Ελλάδα

Διδακτικό σενάριο (project)

Τίτλος: «Η αντιμετώπιση του ξένου στην αρχαία και τη νεότερη Ελλάδα»

Δημιουργός: Χαρά Κοσεγιάν

Γνωστικό αντικείμενο: Αρχαία Ελληνική Γραμματεία

Τάξη: Α΄ Γυμνασίου, Ομήρου Οδύσσεια

Συμβατότητα με το νέο ΠΣ: Το συγκεκριμένο σενάριο είναι απόλυτα συμβατό με τη φιλοσοφία, τους στόχους, τη διδακτική μεθοδολογία, τις μεθόδους αξιολόγησης του νέου ΠΣ. Διότι είναι μαθητοκεντρικό, αναπτυγμένο με βάση το μοντέλο διαδικασίας, που ωθεί το μαθητή να διερευνήσει και να φτάσει ο ίδιος στη νέα γνώση, καθώς η διδασκαλία προχωρά με τη μορφή ερωταποκρίσεων, κατά τρόπον ώστε η νέα γνώση να παράγεται από τους μαθητές. Τα πάντα είναι υπό διερεύνηση και ολοένα και περισσότερα υπό διαπραγμάτευση. Οι απόψεις των μαθητών υπό μορφή υγιούς προβληματισμού κατατίθενται και ελέγχονται στην τάξη με θετική διάθεση ως αποτελέσματα ενεργούς συμμετοχής.

Επιπλέον, το σενάριο αναπτύσσεται με τεχνικές εργασίας σε ομάδες και με τη μέθοδο σχεδίου εργασίας.

Μέθοδος ανάλυσης του κειμένου: Ερμηνευτική - κειμενοκεντρική

Μέθοδος διδασκαλίας: Συνδυασμός διαδικασίας και περιεχομένου με χρήση ελεύθερου διαλόγου, καταγιγισμού ιδεών, φθίνουσας καθοδήγησης. Υιοθετούνται ομαδοσυνεργατικές τεχνικές.

Προτεινόμενη διάρκεια: Προκειμένου να ολοκληρωθεί το αναπτυγμένο αυτό σενάριο σε όλες τις φάσεις του είναι απαραίτητες 5 διδακτικές ώρες

Στην πορεία διαπραγμάτευσης του νέου:

Αφορμή για την ανάπτυξη του σεναρίου είναι η ενότητα **Ομήρου Οδύσσεια, α 107-193**.

Τίτλος της ενότητας: Άφιξη της Αθηνάς στην Ιθάκη και φιλοξενία της από τον Τηλέμαχο

Α΄ φάση διδασκαλίας: διαπραγμάτευση της ενότητας

Στόχοι:

Οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση να:

- ✓ αντιληφθούν ότι στην ενότητα αυτή αρχίζει να εφαρμόζεται το β΄ μέρος του σχεδίου της Αθηνάς και να προβληματιστούν για την προτεραιότητα που δίνεται σε αυτό
- ✓ σχηματίσουν μια πρώτη εντύπωση για την κατάσταση που υπάρχει στο παλάτι της Ιθάκης

- ✓ ανιχνεύσουν την εθιμοτυπία της φιλοξενίας και άλλα πολιτισμικά στοιχεία της ομηρικής εποχής
- ✓ σκιαγραφήσουν το ήθος των μνηστήρων και του Τηλέμαχου.

Πορεία της διδασκαλίας:

(Επισημάνσεις: Αξιοποιούμε πληροφορίες και διδακτικές οδηγίες και από το βιβλίο του εκπαιδευτικού για την Α΄ Γυμνασίου της Μ. Σαμαρά & Κ. Τοπούζη, σ. 8-10 και 30-33.)

Οριοθετούμε στους μαθητές και στις μαθήτριές μας το πλαίσιο:

- ✓ Βρισκόμαστε στην πρώτη μέρα ροής της ποιητικής αφήγησης της Οδύσσειας.
- ✓ Θυμίζουμε τα 3 επίπεδα οργάνωσης του ομηρικού κόσμου: α. ο ανέφελος ουρανός-κατοικία των θεών, β. η γη-κατοικία των θνητών ανθρώπων, γ. ο σκοτεινός Άδης-κατοικία των νεκρών. Στη συγκεκριμένη ενότητα από το βασίλειο των θεών η δράση μεταφέρεται στο βασίλειο των ανθρώπων:
- ✓ Η ενότητα είναι η εφαρμογή του σχεδίου της Αθηνάς: ερώτηση αφύπνισης- σύνδεσης: ποιο ήταν το σχέδιο της Αθηνάς; Σε ποιους στίχους βρίσκεται; Σε πόσα μέρη χωρίζεται;

Παρουσίαση του νέου

- ✓ Εκφραστική ανάγνωση από τον/την εκπαιδευτικό
- ✓ Ανάγνωση από τους μαθητές
- ✓ **Από τον/την εκπαιδευτικό υποβάλλονται οι ερωτήσεις: (ενδεικτικά)**

Στ. 109-120:

- Ποια είναι η δράση;
- Πού εξελίσσεται;
- Ποιος είναι ο ήρωάς της; Ποιος ο στόχος του; - Γιατί;
- **Στ. 120- 173:**
- Πού έχει μεταφερθεί η δράση;
- Τι γεγονότα παρακολουθούμε; - τι συμβαίνει; Τι διεξάγεται εκεί;
- Ποια τα πρόσωπα που παίρνουν μέρος;
- Είναι ομιλούντα; Τι λένε;
- Σιωπούν; Περιγράφονται από έναν αφηγητή ως να ήταν παρών;
- Πώς περιγράφονται τα πρόσωπα; Υπάρχουν στο κείμενο χαρακτηρισμοί γι' αυτούς; για τον Τηλέμαχο;
- Στους στίχους υπάρχουν πολλές **αντιθέσεις**: Έστω μία: μνηστήρες- Τηλέμαχος: οι πρώτοι είναι καταπατητές, ο δεύτερος ιδιοκτήτης. Όμως: ποιοι αισθάνονται πιο οικεία στο χώρο;

- Τι σημαίνει αυτό για το χαρακτήρα τους;
- Τι σημαίνει αυτό για το χαρακτήρα του Τηλέμαχου;
- ✓ Άλλη μια αντίθεση (:στ. 129-134):

Μάτια κανονικά (φυσική όραση) # μάτια της ψυχής > σκληρή πραγματικότητα (μνηστήρες > ντροπή, αδικία) # εικασία (: ερχομός του πατέρα και αποκατάσταση της ηθικής τάξης)

- Τι σημαίνει το όνομα Τηλέμαχος; (στον Όμηρο τα ονόματα δεν δίνονταν τυχαία: είναι ομιλούντα και αυτά: πχ. *Ευρύμαχος, Αντίνοος, Παλλάδα, Φήμιος, Τηλέμαχος, Ευρύκλεια...*): **Τηλέμαχος** < *τηλε* + *μάχη*: αυτός που γεννήθηκε ή και ακόμα βρίσκεται μακριά από (αποφεύγει) κάθε μάχη. Δικαιολογείται αυτό το όνομα από τη στάση του απέναντι τους μνηστήρες;

Θέματα προς ανάλυση:

- ✓ Ο ρόλος των θεών στα ανθρώπινα: ο ανθρωπομορφισμός, η ενανθρώπιση
- ✓ Χαρακτηρισμοί μνηστήρων-Τηλεμάχου
- ✓ Συναισθήματα των δρώντων προσώπων
- ✓ Στοιχεία πολιτισμού ομηρικής εποχής
- ✓ Περιγραφή του παλατιού
- ✓ Τυπικό της φιλοξενίας
- ✓ Στοιχεία μορφής (: αντιπαραβολή με το δημοτικό τραγούδι)

Επισημάνσεις στα Θέματα προς ανάλυση:

Η ενανθρώπιση: Έχει ήδη γίνει λόγος για το ρόλο των θεών στα ανθρώπινα και τον ανθρωπομορφισμό. Σε αυτούς τους στίχους όμως έχουμε ενανθρώπιση (: ο θεός εκούσια «εν-δύεται» τον άνθρωπο). Ρωτούμε: «ποιες από τις ενέργειες-ιδιότητες και τις στάσεις/συναισθήματα των ανθρώπων υιοθετούν οι θεοί σε αυτούς τους στίχους;»

- ✓ Ντύνονται με υψηλή αισθητική και ανεπτυγμένο γούστο: ωραία σαντάλια, θεσπέσια, χρυσά (έτσι τους θέλουν οι άνθρωποι)
- ✓ Ταξιδεύουν και επισκέπτονται ανθρώπους
- ✓ Θυμώνουν και τιμωρούν
- ✓ Ασκούν εξουσία
- ✓ Είναι υπάκουοι και καταδεκτικοί, όταν θέλουν

Χαρακτηρισμοί μνηστήρων- Τηλεμάχου :

Ερώτηση προς τους μαθητές: «Με ποιες λέξεις και σε ποιους στίχους χαρακτηρίζει ο ίδιος ο Όμηρος τα πρόσωπα που παίρνουν μέρος με τον ένα ή τον άλλον τρόπο στη δράση»; Αναμένουμε απάντηση:

Μνηστήρες: 119: *αγέρωχοι*, 150 : *ξίπασμένοι (ύπερφιάλοισι: ΑΕ)*, 162: *αγέρωχοι* (: επιλογή του ίδιου επιθέτου: επανάληψη: συχνό το μοτίβο στην επική ποίηση): εξηγούμε στους μαθητές το γιατί.

Οδυσσέας : 145: *καρτερόψυχος* 129: *ένδοξος*

ΕΡ «Ποιοι είναι οι χαρακτηρισμοί που αφορούν άλλα πρόσωπα»;

Συναισθήματα των δρώντων προσώπων: Τηλέμαχος: 135: ντροπή

Μνηστήρες: 121: ευχαριστημένοι

Στοιχεία πολιτισμού ομηρικής εποχής: Θα μπορούσαμε να τα χωρίσουμε σε υλικά /αντικείμενα: (σανδάλια, κοντάρι...) και άυλα: συνήθειες, ήθη και έθιμα, όπως το τυπικό της φιλοξενίας, το να μην στέκει όρθιος ο ξένος...

Δραστηριότητα συνεργατική: οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες να αναζητούν σε 20 στίχους κάθε ομάδα στοιχεία πολιτισμού των δυο κατηγοριών και να τα παρουσιάζουν στην τάξη: διαθέσιμος χρόνος 3 λεπτά.

Σε αυτά συμπεριλαμβάνεται και η περιγραφή του παλατιού, το οποίο όμως θα μπορούσαν να το δουν στο διαδίκτυο ή στο διαδραστικό πίνακα ή και στην ιστορία της Α΄ γυμνασίου.

Η εθιμοτυπία της φιλοξενίας: το θέμα του ξένου - του ξενιτεμού, μαζί με αυτό του νόστου είναι κεντρικό θέμα στην Οδύσσεια. Αξίζει να τύχουν ιδιαίτερης προσοχής και ανάλυσης από τους/τις μαθητές/τριες. Καλό είναι οι μαθητές να ταξινομήσουν τις φάσεις που περιλαμβάνει το τυπικό της φιλοξενίας δίνοντας βαρύτητα στις λεπτομέρειες (της έσφιξε το χέρι το δεξί) και στο αυτονόητο (την προσφώνησε μιλώντας «φωνήσας έπεα πτερόεντα»).

Β΄ Φάση διδασκαλίας: Ανάπτυξη διδακτικού σεναρίου:

Στόχοι του σεναρίου

Οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση να:

- ✓ ανιχνεύσουν την εθιμοτυπία της φιλοξενίας
- ✓ κατανοήσουν μέρος του αξιακού συστήματος των αρχαίων Ελλήνων
- ✓ οριοθετήσουν στοιχεία πολιτισμού
- ✓ συγκρίνουν πολιτισμούς αναπτυγμένους οριζόντια στους τόπους και κάθετα στο χρόνο.

Διδακτικό υλικό/παράλληλα κείμενα:

1. αξιολογούμε τα παράλληλα κείμενα που υπάρχουν στη σ. 28-31 του βιβλίου του μαθητή για την Οδύσσεια (: η επίσκεψη του Τηλεμάχου στη Σπάρτη και στην Πύλο και ο τρόπος που τον υποδέχτηκαν εκεί)
2. ο Οδυσσεύς στο νησί των Φαιάκων, συνάντηση με τη Ναυσικά (ζ 160- 400) και την Αιήτη - Αλκίνοο: (ραψ.η)
3. ο Οδυσσεύς στους Κύκλωπες (:ι 177-630), στους Λαιστρυγόνες (κ 90-151), στην Κίρκη (κ 152-652)
4. Αξιολογούμε από το εκπαιδευτικό λογισμικό ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου το υλικό που αναφέρεται στη θέση του ανθρώπου στον Ομηρο, υποενότητα νόστος – αναγνώριση.
5. Αξιολογούμε ως **παράλληλο κείμενο** τη νουβέλα του Άδραστου από τις Ηροδότου Ιστορίες της Α΄ Γυμνασίου (σελ. 23-25).

Σε αυτό επισημαίνουμε: α. ο Άδραστος φτάνει άγνωστος στις Σάρδεις στο παλάτι του βασιλιά της Λυδίας. // ο Λυδός βασιλιάς Κροίσος πριν μάθει ποιος ήταν ο ξένος, η καταγωγή του ή η γενιά του, τον φιλοξένησε (Ι35). // Τον εξάγνισε από το φοβερό φόνο που αθέλητά του -κατά δηλωσή του- έκανε. // Ωστόσο, αυτός - για δεύτερη φορά αθέλητά του- σκότωσε το γιο του. // Ο Κροίσος (Ι, 44) «μες στον αβάσταχτο πόνο του για τη συμφορά επικαλούνταν το Δία ως θεό της κάθαρσης, καλώντας τον μάρτυρα για όσα είχε πάθει από τον ξένο, και απευθυνόταν στον ίδιο θεό ως προστάτη της Φιλίας και της Εστίας, γιατί δέχτηκε στην εστία του σπιτιού του τον ξένο αγνοώντας ότι έτρεφε το φονιά του γιου του, της Φιλίας, γιατί τον έστειλε να συνοδεύει το γιο του και εκείνος αποδείχτηκε ο πιο θανάσιμος εχθρός». // Όταν όμως ο ίδιος ο Άδραστος ζήτησε από τον Κροίσο να τον σκοτώσει για το κακό που του έκανε ο Κροίσος του είπε: «Ξένε, δεν είσαι εσύ αίτιος του κακού που με βρήκε- άθελά σου έγινες όργανο της εκτέλεσής του...»

δείχνοντας και μεγαλοψυχία και ευθυκρισία ακόμα και τη στιγμή της υπέρτατης θλίψης και ανείπωτου πόνου (I, 45) (μετ. Ηλ. Σπυρόπουλος).

Διαβάζουμε αποσπάσματα της νουβέλας στους μαθητές και με ποικίλες τεχνικές προκαλούμε προβληματισμό γύρω από το θέμα του διδακτικού σεναρίου:

1. τους καλούμε να σκεφτούν και να απαντήσουν σε προκλητικές ερωτήσεις (: ανοιχτά ερωτήματα για προβληματισμό) του τύπου:

- ✓ Έπρεπε να φιλοξενήσει τον Άδραστο ο Κροίσος;
- ✓ Μήπως έπρεπε πρώτα να ρωτήσει ποιος ήταν και μετά να του ανοίξει την πόρτα του;
- ✓ Θα είχε γλιτώσει το παιδί του, αν τον είχε διώξει;
- ✓ Τι γνώμη έχετε για τη μεγαλοψυχία του Κροίσου; Εσείς θα ήσασταν το ίδιο μεγαλόψυχοι όσο και αυτός;
- ✓ Τι ισχύει σήμερα για τη φιλοξενία; Υπάρχει; Αν, όχι, γιατί;
- ✓ Αν ναι, πού ακούγεται ότι οι άνθρωποι είναι πιο φιλόξενοι; Γιατί άραγε;

2. Προκαλούμε καταιγισμό ιδεών μετά τη διατύπωση της ερώτησης:

«Τι είναι αυτό που σκέφτεστε όταν ακούτε για φιλοξενία στην αρχαία Ελλάδα;»

3. Εργαζόμαστε σε ομάδες. Μοιράζουμε φύλλα εργασίας και δίνουμε «αποστολές». (Προσοχή: ο ρόλος που θα ανατεθεί σε κάθε μέλος της ομάδας αφορά την ίδια την ομάδα που στοχεύει από κοινού στο καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Ο ρόλος του καθηγητή καλό θα είναι να προχωρά προς φθίνουσα καθοδήγηση.)

Αποστολή της 1^{ης} ομάδας: «Είστε ξένοι-ναυαγοί σε ένα νησί στα μυκηναϊκά χρόνια:

- ✓ Τι σκέφτεστε; Γιατί;
- ✓ Τι αποφασίζετε να κάνετε; Με ποια επιχειρήματα πήρατε τη μία ή την άλλη απόφαση; Ποια κριτήρια θεωρήσατε πιο αξιόπιστα;

«Παρουσιάστε στην ολομέλεια της τάξης τους προβληματισμούς, τις σκέψεις σας τα δεδομένα σας, τις ευκολίες ή τις δυσκολίες του κάθε σχεδίου. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε αγώνα λόγων για να καταδείξετε τα επιχειρήματα που σας οδήγησαν στη μία ή στην άλλη απόφαση;»

Αποστολή της 2^{ης} ομάδας: Σύγκριση πολιτισμών

Διαδικασία: Μπορείτε να σχεδιάσετε ένα νοητικό χάρτη σύγκρισης. Δημιουργείστε δυο κύκλους που τέμνονται. Στον ένα βάλτε τα χαρακτηριστικά του ενός πολιτισμού και στον άλλο του άλλου. Τα κοινά τους στοιχεία θα τα βάλετε στο τμήμα που οι δύο κύκλοι τέμνονται. Μπορείτε να κάνετε κάτι τέτοιο για τον πολιτισμό της ομηρικής εποχής και τον πολιτισμό των Λυδών; Μπορείτε να το κάνετε και διαδικτυακά χρησιμοποιώντας την εφαρμογή cmap : <http://cmap.ihmc.us/download/>

Τι παρατηρείτε ως προς τα έθιμά τους; Τι σχέση έχουν οι ανατολικοί λαοί με την Ελλάδα;

Παρουσιάστε τη σύγκριση, δημιουργώντας ένα ενιαίο κείμενο που όμως θα προσπαθεί να απαντήσει και στα ακόλουθα ερωτήματα. Τους προσκαλούμε να σκεφτούν:

«από πού έρχονταν οι άνθρωποι που θα μπορούσαν να ζητήσουν φιλοξενία στην Ελλάδα;»

Η θάλασσα ενώνει την Ανατολή και την Ελλάδα: νησιά, Πελοπόννησος, παράλια ηπειρωτικής Ελλάδας: άρα «μήπως είναι ένα κοινό στοιχείο πολιτισμού που είχαν όλοι αυτοί οι λαοί που σήμερα τους λέμε και «λαούς της θάλασσας»;

Αποστολή της 3^{ης} ομάδας: Είστε οι κάτοικοι του νησιού που ξέβρασε τους ναυαγούς: Πώς θα τους συμπεριφερθείτε; Γιατί;

Παρουσιάστε στην ολομέλεια της τάξης τα επιχειρήματα της δράσης σας.

Προβληματιστείτε σκεπτόμενοι: «ποια ανάγκη εξυπηρετούσε η εθιμοτυπία της φιλοξενίας εκείνη την εποχή;» Θυμηθείτε παράλληλα πως ο Όμηρος «δίδασκε». «Όλοι θεωρούσαν το έργο του Ομήρου εκτός από ποιητικό αριστούργημα, και πηγή διδαγμάτων για την ιστορία, την επιστήμη, την πολιτική, τη θρησκεία, την ηθική... Η γενική αποδοχή του Ομήρου ως δασκάλου ήταν το αποτέλεσμα μιας μελετημένης εκλογής» (Codino: 30-31, Β'). Στην αρχαία Ελλάδα από τον 6^ο αι. π.Χ. τα έπη του Ομήρου γίνονται σχολικό εγχειρίδιο. Ολόκληρος ο πνευματικός ελληνικός κόσμος διαπλάθεται κάτω από την επίδρασή του. «Τὴν Ἑλλάδα πεπαίδευκεν οὗτος ὁ ποιητής» (Πλάτων).

Στο κείμενο που θα παρουσιάσετε στην ολομέλεια της τάξης σας θα έχετε απαντήσει και στο ερώτημα: «Γιατί άραγε λεγόταν αυτό; Αν ο Όμηρος δίδασκε με τα ομηρικά έπη τους αρχαίους Έλληνες, με το τυπικό της φιλοξενίας τι τους «δίδαξε»;

Αποστολή της 4^{ης} ομάδας: Αναζητείστε κοινά στοιχεία ανάμεσα στον ξένο της ομηρικής κοινωνίας και αυτόν που περιγράφεται στα τραγούδια της ξενιτιάς, της λόγιας ή της προφορικής δημοτικής παράδοσης. Μπορείτε να δείτε και το λογισμικό ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ Α', Β', Γ' Γυμνασίου, το μέρος που αναφέρεται στη θέση του ανθρώπου στον Όμηρο, υποενότητα νόστος.

Υλικό για τα ποιήματα/τραγούδια μπορείτε να αναζητήσετε στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://smyrni.s5.com/thesongofunknowncountries.htm>

<http://www.youtube.com/watch?v=-CENLzaCu78>

http://www.myriobiblos.gr/afieromata/dimotiko/txt_xenitia_next.html#1

Παράδειγμα: «Τὴν ξενιτειά, τὴν αρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη, τὰ τέσσαρα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερα εἶν' τὰ ξένα.

Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτειά πρέπει νὰ βάνῃ μαύρα, γιὰ νὰ ταιριάζῃ ἡ φορεσιά με τῆς καρδιάς τῆ λάβρα».

Ἡ το *Ξενιτεμένο μου πουλί* ἢ το *Τραγούδι τῆς Μάγισσας*.

ΠΡΟΣΟΧΗ: όταν η ενότητα ολοκληρωθεί και εφόσον έχουμε επιλέξει αυτήν να την αναπτύξουμε τόσο πολύ, επιστρέφουμε στο αρχικό κείμενο, για να συνδέσουμε τα παιδιά και να τα ετοιμάσουμε για την επόμενη ενότητα. Γι' αυτό το λόγο κάνουμε:

Ολιστική θεώρηση της ενότητας:

- ✓ αναμένουμε από τους μαθητές να κάνουν αναδιήγηση της ενότητας
- ✓ ανάκληση των κύριων σημείων της ενότητας: βασικών εννοιών, θεμάτων που αναπτύχθηκαν, λέξεων-κλειδιών (ενανθρώπιση της θεάς/τυπικό φιλοξενίας/ανάλητοι-θρασύτατοι μνηστήρες/άτολμος, φοβισμένος Τηλέμαχος/πλούσιο παλάτι/ευθυμία, χαρά, τραγούδι # θλίψη, ντροπή, δειλία: αντίφαση.

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΚΤΕΤΑΜΕΝΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΣΕΝΑΡΙΩΝ

Προτείνονται διαθεματικά/συνθετικά σχέδια εργασίας που μπορούν να πάρουν τη μορφή εργασιών ικανών να υλοποιηθούν κατά τη διάρκεια ενός τετραμήνου ή και ολόκληρου του έτους:

1^η ΠΡΟΤΑΣΗ PROJECT

1. **Τίτλος:** «Κοινά στοιχεία μορφής ανάμεσα στα δημοτικά τραγούδια και την ομηρική ποίηση»

Α. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ: Στα νεοελληνικά δημοτικά τραγούδια βρίσκουμε ακόμα και σήμερα μοτίβα ανάλογα της ομηρικής ποίησης. Δίνονται μερικά παραδείγματα με βάση τη συγκεκριμένη ενότητα:

Το μοτίβο των τριών ισοδυνάμων

Το τριαδικό αυτό σχήμα, λειτουργώντας σε μια λογική ισομετρίας δομής και περιεχομένου, παρέχει τη δυνατότητα να αναπτυχθεί ένας όρος (όπως ένα ρήμα ή ουσιαστικό ή επίθετο) σε αυτόνομο στίχο, όπου για να καλυφθεί ολόκληρος, ο όρος συμπληρώνεται από τα δύο συνώνυμά του.

Για παράδειγμα, στο *Τραγούδι της αρπαγής* εντοπίζουμε το νόμο των τριών να λέγεται για το τραπέζι που έχουν στρώσει και τρώνε οι άρχοντες :

Ως ήτρωα κι ως ήπιννα σε μαρμαρένη τάβλα,

σε μαρμαρένη σ' αργυρή και σε μαλαματένη... (Μακρής, 240)

που είναι ανάλογο με το σχήμα που βρίσκουμε στο ομηρικό δίστιχο:

εΐλετο δ' ἄλκιμον ἔγχος, ἀκαχμένον ὀξεί χαλκῶ,

βριθὺ μέγα στιβαρόν (α<96-97>/112-113)

Κοσμητικά επίθετα απλά και σύνθετα

Στους συγκεκριμένους στίχους εντοπίζουμε:

ἀμβρόσια χρύσεια

νύμφη ἔυπλοκάμω

πολύφρονα

πολυτρήτοισι τραπέζα

Τηλέμαχος θεοειδής

Στα νεοελληνικά παραδοσιακά, ανάλογα συναντούμε στο παραδοσιακό της *Λυγερής και του Χάρου* (Μακρής, 2007: αρ.42)

«κόρη ψηλή, κόρη λιγνή, κόρη μαλαματένη,

κόρη μαρμαροτράχηλη και γαϊτανοφρουούσα» (Μακρής, 2007) και ακόμα τα: *Χρυσόφυλλο, χρυσόριντζο και χρυσοκαλαμάτο*, όπου το χρυσό χρώμα χρησιμοποιείται για να υπογραμμίσει την ανάγκη ποιότητας ή και διάρκειας, όπως ίσχυε και στην αρχαία Ελλάδα:

Από όλη την Οδύσσεια, βέβαια, μπορούν να παρουσιάσουν: Σύνθετα ρήματα και ουσιαστικά/το σχήμα του αδυνάτου, τον τυπικό αριθμό 3 και τα πολλαπλάσιά του κτλ. (Κοσεγιάν, 2010).

- B. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ : Οι μαθητές δουλεύοντας ομαδικά προτείνεται:
Να δημιουργήσουν κόμικς με σκηνές από την Οδύσσεια: αξιοπρόσεκτοι θα είναι οι διάλογοι των ηρώων όπως θα αναπτύσσονται στις λεζάντες στα «συννεφάκια»: τα στοιχεία θα αντλούνται από το κείμενο και οι μαθητές με αφαίρεση θα οδηγούνται στη σύνθεση των διαλόγων.

Π 4.1.2 ΤΙΤΛΟΣ: «ΔΗΜΙΟΥΡΓΩ ΤΗΝ ΟΜΗΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΙΝΩ ΣΤΑ ΠΑΛΑΤΙΑ ΤΗΣ»

1^η δυνατότητα: Ως σχέδιο εργασίας (project) επίσης, πολύ φιλόδοξο όμως και ανεπτυγμένο σε αρκετό χρόνο θα μπορούσαν να σχεδιάσουν το παλάτι και με τεχνική scratch ή flash να τοποθετήσουν τα πρόσωπα να κινούνται μέσα σε αυτό. Φυσικά θα ήταν απαραίτητη η συνεργασία και του καθηγητή της πληροφορικής ή της τεχνολογίας ή ακόμα και άλλων ειδικοτήτων που θα τους ενδιέφερε να εμπλακούν και να δουλέψουν σε ένα πρόγραμμα από κοινού καθηγητές και όσο το δυνατόν περισσότεροι μαθητές.

Για βοήθεια ή ιδέες, μπορείτε να δείτε και το εκπαιδευτικό λογισμικό ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ (σειρά ΘΥΜΗΣΙΣ) με έμφαση στις περιπλανήσεις του Οδυσσέα μέσα από ένα εικονικό ταξίδι κινουμένων σχεδίων, όπου οι μαθητές μπορούν να ξεναγηθούν σε εικονικό μουσείο μυκηναϊκού πολιτισμού.

2^η δυνατότητα: Οι μαθητές δουλεύοντας ομαδικά θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κόμικς με σκηνές από την Οδύσσεια: αξιοπρόσεκτοι θα είναι οι διάλογοι των ηρώων όπως θα αναπτύσσονται στις λεζάντες στα «συννεφάκια»: τα στοιχεία θα αντλούνται από το κείμενο και οι μαθητές με αφαίρεση θα οδηγούνται στη σύνθεση των διαλόγων.

Π 4.1.3 «ΑΠΟΚΤΩ ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΜΗΡΙΚΗΣ ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ»

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ: δίνουμε στους μαθητές διαφορετικές μεταφράσεις της Οδύσσειας και ζητούμε να τις συγκρίνουν:

Α. ως προς τη μορφή μεταξύ τους: (έμμετρος/ελεύθερου στίχου/πεζού λόγου)

Ενδεικτικά μπορούν να δουν τη μετάφραση του Αργ. Εφταλιώτη <http://www.mikrosapoplous.gr/homer/odm0m.htm>, να διαβάσουν πληροφορίες για τη γλώσσα και το μέτρο στη Βικιπαίδεια <http://el.wikipedia.org/wiki/Ομηρος>

Να δουν τη μετάφραση Καζαντζάκη-Κακριδή στη διεύθυνση: <http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/omhros/>

Β. ως προς το λεξιλόγιο: (προσιτό σε αυτά /πιο κοντά-μακριά στη ΝΕ)

Γ. ως προς τη μορφή σε σχέση με το πρωτότυπο κείμενο

Δ. ως προς την πιστότητα της νεοελληνικής απόδοσης σε σχέση με το πρωτότυπο κείμενο: σε αυτή την περίπτωση κατευθύνουμε τους μαθητές να αναζητήσουν βοήθεια από την Πύλη της ελληνικής Γλώσσας, προκειμένου να έχουν εύκολη πρόσβαση σε ηλεκτρονικό λεξικό αρχαίας ελληνικής και να μπορούν να βλέπουν τις αντιστοιχίες των λέξεων.

http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/lexicon/search.htm

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗ: Για να τεκμηριώσουν την απάντησή τους και 10 σειρές κειμένου είναι αρκετές. Η ποιότητα της απάντησης αξιολογείται από το σε πόσο λεπτές εννοιολογικές αποχρώσεις/και άρα αντίστοιχες γλωσσικές παρατηρήσεις/πέτυχαν οι μαθητές να οδηγηθούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΑΘΗΣ (1977), *Η Διδασκαλία των ομηρικών επών με τη βοήθεια των Δημοτικών Τραγουδιών και των Νεοελληνικών παραδόσεων*, εκδ.2^η, Θεσσαλονίκη.
2. ΖΕΡΒΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ (2003), *Το παιχνίδι της ποιητικής δημιουργίας στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια, Για μια θεωρία της Ομηρικής ποιητικής*, Καρδαμίτσα, Αθήνα.
3. ΖΕΡΒΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ, «Ναυσικάα παρθένος άδμηής: Η πρώτη αφήγηση της κοριτσίστικης εφηβείας», *Σπονδές στον Όμηρο*, Από τα πρακτικά του στ' συνεδρίου για την Οδύσσεια, (2-5 Σεπτεμβρίου 1990), Κέντρο Οδυσσειακών Μελετών, Ιθάκη 1993, σ. 149-175.
4. ΚΑΚΡΙΔΗ ΕΛΕΝΗ (1988), *Η διδασκαλία των Ομηρικών Επών*, ΠΙ, ΟΕΔΒ, Αθήνα ΚΑΚΡΙΔΗΣ, Ι.Θ. (1984), *Ομηρικές Έρευνες*, Γ' εκδ. Εστία , Αθήνα (Α': 1944).
5. ΚΑΚΡΙΔΗΣ, Ι.Θ. (1979), *Ξαναγυρίζοντας στον Όμηρο*, Αθήνα.
6. ΚΑΚΡΙΔΗΣ, Ι.Θ. (1929) *Αραί*, Μυθολογική μελέτη, Αθήνα.
7. ΚΑΚΡΙΔΗΣ Φ. Ι., (1993) «Ιλιάδα μεν, Οδύσσεια δε»: *Σπονδές στον Όμηρο*, Από τα πρακτικά του στ' συνεδρίου για την Οδύσσεια, (2-5 Σεπτεμβρίου 1990), Κέντρο Οδυσσειακών Μελετών, Ιθάκη, σ: 29-39.
8. ΚΟΣΕΓΙΑΝ ΧΑΡΑ, (2010) *Αρχαία Επιβιώματα στα Νεοελληνικά Δημοτικά Τραγούδια, Συμβολή στην έρευνα μέσα από το παράδειγμα -κυρίως- των παραδοσιακών τραγουδιών της Καρπάθου*, Παπαζήσης, Αθήνα.
9. ΚΟΣΕΓΙΑΝ ΧΑΡΑ, (2009) *Η αιφορική διάσταση και η μετασχηματιστική δυναμική της προφορικής παράδοσης σε μια διαθεματική προσέγγιση από την αρχαιότητα έως σήμερα, μέσα στη σχολική τάξη*, ΣΤΑ ηλεκτρονικά ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή και θέμα: «Τοπικές κοινωνίες και τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα-Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη» (Ρόδος 25-26/9/2009).
10. ΜΑΚΡΗΣ ΜΑΝΟΛΗΣ, (2007) *Τα Παραδοσιακά Τραγούδια της Ολύμπου Καρπάθου*, Τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός.
11. *ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΈΘΝΟΥΣ*, «Το δημοτικό τραγούδι», (επιμέλεια Αλέξης Πολίτης), Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΑ', σελ.296-297.
12. ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (1914), *Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού Λαού*, Αθήνα.

ΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.enotes.com/odyssey/pictures>

<http://www.historical-museum.gr/kazantzakis/gr>

<http://www.e-yliko.gr>

Π 4.1.4 «Η θέση των γυναικών στην αρχαία Ελλάδα: πόσο διαφέρει από τη θέση των γυναικών στη σύγχρονη εποχή;»

Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες: (Οι εκπαιδευτικοί θα ορίσουν τις ομάδες και θα δώσουν και τις αποστολές. Οι ρόλοι εσωτερικά στην ομάδα θα μοιραστούν από τους ίδιους τους μαθητές αυξάνοντας την ευθύνη τους). Συγκεντρωτικά, συνοπτικά και ενδεικτικά τα στοιχεία που θα αναζητήσουν να διερευνήσουν και να διαπραγματευθούν οι μαθητές είναι:

1. Η συγκέντρωση πληροφοριών:

Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί: Α. Ομήρου Οδύσσεια:

- επεισόδιο Ναυσικάς

- Θέση της Αρήτης

- ιστορία Πηνελόπης

Β. (από το σχολικό βιβλίο) *Αρχαίοι τόποι και άνθρωποι*: Η γυναίκα στη Σπάρτη

Γ. Δημοτικά Τραγούδια (λ.χ. η γυναίκα του ξενιτεμένου αλλά και η γυναίκα του Μάρκου Μπότσαρη)

Δ. από τα Νεοελληνικά Κείμενα (π.χ. η μάνα του Καζαντζάκη, αλλά και όποιο άλλο κείμενο εκείνοι βρουν και επιλέξουν).

2. Η καταγραφή των στοιχείων που συνέλεξαν από τις πηγές.

3. Η διερεύνηση και η καταγραφή της προσωπικής-συγχρονικής εμπειρίας: συλλέγουν απαντήσεις από σύντομα ερωτηματολόγια που συντάσσουν οι ίδιοι και απευθύνουν στους:

Συμμαθητές/ τριές τους

Αδερφό/ ή του/της

Φίλους/ ες

Μαμά- μπαμπά- γιαγιά- παππού- θεία/ο

4. αντιπαραβολή των στοιχείων του χθες με το σήμερα.

5. επιλογή των στοιχείων που θα παρουσιάσουν τελικά

6. Σύνθεση της εργασίας τους

7. Καταγραφή των συμπερασμάτων της

8. Καταγραφή των βιβλιογραφικών τους πηγών

9. Παρουσίαση της εργασίας τους στην κοινότητα του σχολείου ή τη μικροκοινωνία των γονέων- χωριού- γειτονιάς.

Π 4.1.5 «Αναζητώ πληροφορίες για τους ήρωες και τις ηρωίδες και τους θεούς και τις θεές της Οδύσσειας μέσα από τα μάτια των άλλων»

Επισήμανση: Η δράση μπορεί να υλοποιηθεί προς το τέλος της Οδύσσειας, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για ολιστική αντιμετώπιση του έργου ή να δίνονται κάποιες σκηνές τμηματικά για μεγαλύτερη κατανόηση συγκεκριμένων επεισοδίων κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους.

Οι μαθητές/τριες για να υλοποιήσουν την προτεινόμενη δραστηριότητα μπορεί να περιηγηθούν στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://www.nt-archIe.gr/viewfiles1.aspx?playID=398&photoID=12000> και να δουν κοστύμια για ομηρικούς ήρωες ή να παρατηρήσουν σκηνοθετικές λεπτομέρειες. Αυτό θα δώσει την ευκαιρία στα παιδιά να χρησιμοποιήσουν τη ματιά τους.

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- ✓ Τι βλέπετε στην εικόνα που απεικονίζει τη συνάντηση Ναυσικά-Οδυσσέα;
- ✓ Η κάμερα που βλέπει από ψηλά σε τι ατμόσφαιρα μας εισάγει; Σε ποιο πρόσωπο δίνει μεγαλύτερη εκφραστική δύναμη; Γιατί;
- ✓ Το πανοραμικό πλάνο με τους συντρόφους του Οδυσσέα είναι από χαρούμενη ή από θλιμμένη σκηνή; Γιατί; Ποια εντολή φαίνεται να έχει δώσει η Κίρκη στις δούλες της;
- ✓ Από τη σκηνή του Οδυσσέα με τον Αλκίνοο-Αιήτη τι καταλαβαίνετε; Ως τι είχε πάει σε αυτούς ο Οδυσσέας; η στάση του σώματός του τι υποδηλώνει;
- ✓ Η εικόνα που απεικονίζει τον Οδυσσέα μόνο να κοιτάζει τη σχεδία του από ποια ραψωδία μπορεί να έχει εμπνευστεί;
- ✓ Από τη συνάντηση των θεών (Δήμητρας-Άρη-Αφροδίτης-Ήφαιστου) τι αντιλαμβανόμαστε για τη σχέση μεταξύ τους; Ποιον κοιτάζει η Αφροδίτη; Πώς; Γιατί;
- ✓ Η φωτογραφία που απεικονίζει τον Όμηρο, το συνοδό του και τον κράχτη, από ποιο σημείο της Οδύσσειας έχει εμπνευστεί; Γιατί;

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρμάζης, Ν.Δ. (1999) *Διδακτική των Αρχαίων Ελληνικών: από την παράδοση στην ανανέωση της διδακτικής μεθόδου*, Πατάκης.

Bruner, J., *The process of Education*, Cambridge: Masso: Harvard University Press, 1963.

Chantraine, P., (1990) *Ιστορική Μορφολογία της Ελληνικής γλώσσας*, μετ. Ν. Αγκαβανάκης, Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Dewey, J. (1933 –β) *How we Think?* Boston: Heath, 1910.

Kauchak, D.& Eggen, P. (1989) *Learning and Teaching*, Boston: Allyn and Bacon.

Κατωμένος, Σ. (1985) *Από την ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Η Ελληνική γλώσσα από τα ελληνιστικά ως τα νεώτερα χρόνια. Η ελληνική γλώσσα στην Αίγυπτο*. ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.

Kelly A.V., 1982, *The Curriculum, Theory and Practice*, London, Harper and Row.

Κοσεγιάν Χ., (2005) “Διδάσκοντας Ελληνική Γλώσσα ολιστικά, διερευνητικά και διαθεματικά”, *Φιλολογική*, τ. 91, Απρίλιος- Μάιος – Ιούνιος, Μεταίχμιο, σ. 71-77.

Κοσεγιάν Χ., (2003) «Με ποιον τρόπο συνδυάζοντας στη διδασκαλία διαδικασία και περιεχόμενο μπορούμε να οδηγηθούμε στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης: Πρόταση

συγκεκριμένης εφαρμογής», *Φιλολογική*, Οκτώβριος- Νοέμβριος- Δεκέμβριος, τ. 85, εκδ. Μεταίχιμο, σ. 51-55.

Κωσταρίδου-Ευκλείδη Α. (1997), *Ψυχολογία της σκέψης*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Ματσαγούρας Ηλ., *Θεωρία της Διδασκαλίας: στοχαστικοκριτική προσέγγιση*, Gutenberg, Αθήνα 1996/1998.

Ματσαγούρας Ηλ., *Θεωρία της Διδασκαλίας, Η προσωπική θεωρία ως πλαίσιο της στοχαστικοκριτικής ανάλυσης*, Συμμετρία, Αθήνα 1996.

Μουλά Ε.-Κοσεγιάν Χ., *Η αξιοποίηση των κόμικς στην Εκπαίδευση. Διδακτικές προτάσεις, παιδαγωγικές προεκτάσεις*, Κριτική, 2011.

Μπαμπινιώτης Γ., (2002), *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα.

Μπαμπινιώτης Γ., *Το Βήμα: Νέες Εποχές*, 26/8/2001.

Μπαμπινιώτης Γ., *Σύντομη Εισαγωγή στην ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία και στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 1977.

Μπαμπινιώτης Γ., «*Ιστορική Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας*», 1: *Φωνολογία*, Αθήνα 1985.

Μπαμπινιώτης Γ., (1984) *Νεοελληνική Γλώσσα, Μέριμνα, Αμεριμνησία και Υπερπροστασία*, ΕΓΟ, *Ελληνική Γλώσσα, αναζητήσεις και συζητήσεις*, Καρδαμίτσα.

Συμεωνίδης Χ., (1990) *Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των Ινδοευρωπαϊκών γλωσσών*, Α. Γενική Εισαγωγή, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Swartz R., & Perkins D. (1989), *Teaching Thinking*, Pacific Grove CA: Midwest Publications.

Τσολάκης Χ. (επιμ.) (1998), *Η διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας στην πρωτοβάθμια και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη.

Τσοπανάκης Α., (1998) *Νεοελληνική Γραμματική*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Χαραλαμπίδης Χ., (1994) *Γλώσσα και Εκπαίδευση*, Γεννάδειος Σχολή, Αθήνα.

Χατζηγεωργίου Γ. (1999) *Γνώθι το Curriculum*, Ατραπός, Αθήνα.

Ενδεικτική δικτυογραφία

<http://www.e-yliko.sch.gr>

<http://www.ilsp.gr/glossa.html> & <http://www.e-yliko.gr>

<http://www.greek->

[language.gr/greekLang/ancient_greek/education/workshop/exercise/exercise.html?id=2](http://www.greekLang/ancient_greek/education/workshop/exercise/exercise.html?id=2)

<http://www.perseus.tufts.edu>

<http://www.classics.mit.edu>

<http://www.csad.ox.ac.uk/>

<http://www.geocities.com/Athens/4752/>

<http://www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/Gnomon.html> (Βιβλιοθήκη για τον κλασικό κόσμο)

<http://argos.evansville.edu/> (μηχανή αναζήτησης για αρχαίους πολιτισμούς-κλασική αρχαιολογία)

<http://www.tlg.uci.edu/~tlg/index/resources.html>

Μουσεία και εικονικές περιηγήσεις:

Υπουργείο Πολιτισμού: <http://www.culture.gr>

Ελληνικά Μουσεία : <http://www.monopoli.gr/museums.html>

ICOM: <http://www.icom.org/>

ICOM: Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων ελληνική Επιτροπή

<http://www.otenet.gr/icom/index.html>

<http://www.comlab.ox.ac.uk/archIle/other/museums.html>

<http://www.museumlink.com/virtual.htm>

<http://www.museums.reading.ac.uk/vlmp/world.html>

<http://archIle.comlab.ox.ac.uk/other/museums.html>

<http://www.elsas.demon.nl/indexIe.htm>

<http://www.dreamscape.com/frankvad/museums.html>

<http://metalab.unc.edu/louvre/>

<http://sites.google.com/site/arxaig/metaphraseis-2-1/e-e>

http://www.pio.gov.cy/cyprus_today/jul_dec99/kipria99_07euripides.htm-σκηνοθεσία

Ευαγγελάτου

<http://www.cnrs.ubc.ca/masc/helen.html> *United Players of Vancouver-Jericho Arts Center, Vancouver, B.C*

www.didaskalia.net

www.ancientgreekdrama.gr/gr/index1.html

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΛΟΓΙΣΜΙΚΑ (ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟ Π.Ι.)

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ. Για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας με στοιχεία ιστορίας, πολιτισμού, αρχαιολογίας, βασισμένη σε κείμενα αρχαίων συγγραφέων (Σειρά ΘΥΜΗΣΙΣ)

ΑΡΧΑΙΑ ΑΤΤΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΟΔΥΣΣΕΙΑ. ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΘΑΚΗ

ΓΛΩΣΣΑ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ. ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Η Άρτεμις στην αρχαία Αθήνα, MLS MULTIMEDIA/Exodus, 1999.

Ελληνική Μυθολογία, Ένα ταξίδι στη φαντασία, Virtual Reality, 1997.

Αρχαίος ελληνικός Πολιτισμός-Ελληνική Μυθολογία, LIBROCOM.

Η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή, 1999.

Mythology, EMME, InteractIle.

Portraits of Byzantium, Lambrakis Research Foundation, 1997.

Π 4.2 ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΔΟΜΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Τίτλος: Ανθρώπινες σχέσεις στην Ιλιάδα: Οι ομηρικές ομιλίες

Τάξη: Β΄ Γυμνασίου

Δημιουργός: Παπαθανασίου Βασιλική

Γνωστικό Αντικείμενο: Αρχαία Ελληνική Γραμματεία

Προτεινόμενη διάρκεια: 4 ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΩΡΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το προτεινόμενο σχέδιο εργασίας ανατίθεται στους μαθητές, όταν έχει σχεδόν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του έπους και επίκειται η ανάγνωση της ενότητας Ω 468-677, όπου περιγράφεται η συνάντηση Πριάμου-Αχιλλέα. Οι μαθητές είναι πλέον εξοικειωμένοι με τον ομηρικό κόσμο και διαθέτουν τα απαιτούμενα γνωστικά εργαλεία με τα οποία μπορούν να προβούν στην επεξεργασία μιας ενότητας και σε μια ενδοκειμενική-αναδρομική έρευνα.

ΣΤΟΧΟΙ

Οι μαθητές να:

- ✓ αντιληφθούν το περιεχόμενο των ομηρικών ομιλιών και να αναγνωρίσουν τα είδη τους
- ✓ να κατανοήσουν τη λειτουργία τους στο πλαίσιο της αφήγησης του πολέμου
- ✓ αντιληφθούν τον τρόπο με τον οποίο οι ομιλητικές σκηνές φωτίζουν το ήθος των ηρώων
- ✓ εμβαθύνουν στο σύστημα αξιών που χαρακτηρίζει τους ομηρικούς ήρωες
- ✓ κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά της ομηρικής αφηγηματικής τέχνης (προοικονομία, άστοχα ερωτήματα, αξιολογική κατάταξη των στοιχείων, παρομοιώσεις, επική ειρωνεία)
- ✓ διατυπώνουν τα επιχειρήματά τους σχετικά με το θέμα
- ✓ εκφράζουν τα συναισθήματά τους που απορρέουν από τη μελέτη των σχετικών ενοτήτων
- ✓ μάθουν να συνεργάζονται στο πλαίσιο της ομάδας
- ✓ μάθουν να ερευνούν και να επιλέγουν τη χρήσιμη πληροφορία και να κοινοποιούν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

- ✓ Σχολικό εγχειρίδιο (ραψωδίες Ζ και Ω)
- ✓ Διαδικτυακό υλικό
- ✓ Αξιοποιούμε πληροφορίες και διδακτικές οδηγίες και από το βιβλίο του εκπαιδευτικού για τη Β΄ Γυμνασίου της Ζωής Σπανάκου, «Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα» σ. 78-90)

ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

- ✓ Ερωτοαπαντήσεις
- ✓ Ομαδοσυνεργατική
- ✓ Συζήτηση

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

- ✓ Εργαστήριο πληροφορικής

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

- ✓ Την πρώτη διδακτική ώρα ως **αφόρμηση** ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει την εικόνα από τη σκηνή της συνάντησης Έκτορα-Ανδρομάχης και ζητά από τους μαθητές και τις μαθήτριες να θυμηθούν το περιεχόμενο της συνομιλίας τους. Τους ζητά επίσης να θυμηθούν και άλλες ομιλίες που συνάντησαν στην Ιλιάδα. Στη συνέχεια, οι μαθητές χωρίζονται σε 5 ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων και αναζητούν, με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, εικόνες και έντυπο υλικό στο εγχειρίδιό τους ή μεταβαίνουν στο εργαστήριο πληροφορικής, όπου και αναζητούν ηλεκτρονικό υλικό. Καταγράφουν πρόχειρα το υλικό που συνέλεξαν και καθορίζουν το χρόνο εκπόνησης του σχεδίου εργασίας.
- ✓ Κατά τη δεύτερη διδακτική ώρα:
- ✓ Η 1^η ομάδα: αναζητά τον ορισμό των «ομιλιών» και τα είδη τους. Εξηγεί γιατί χαρακτηρίζονται απόλεμες ή αντιπολεμικές συνομιλίες και για ποιους λόγους μπορεί να παρεμβάλλονται στην αφήγηση του πολέμου. Απαριθμεί τις ομιλητικές σκηνές των υπό εξέταση ενοτήτων, περιγράφει το αφηγηματικό πλαίσιο στο οποίο τοποθετούνται και κατονομάζει τους πρωταγωνιστές.
- ✓ Η 2^η ομάδα ασχολείται με το περιεχόμενο των ομιλιών. Καταγράφει σε κάθε σκηνή πόσες φορές μιλούν τα δρώντα πρόσωπα, τι εκφράζουν, αν εισακούονται και με ποιον τρόπο από τον συνομιλητή τους. Γίνεται μια πρώτη αξιολόγηση της βαρύτητας και της σημασίας των σκηνών με βάση την έκτασή τους.
- ✓ Η 3^η ομάδα καταγράφει στοιχεία του ήθους των βασικών πρωταγωνιστών που μέχρι του σημείου αυτού δεν είχαν εκδηλωθεί ή διαφοροποιούνται σε μικρό ή σε μεγάλο βαθμό από τα γνωστά. Στην περίπτωση της διαφοροποίησης διευκρινίζουν αν πρόκειται για θετική ή αρνητική και γίνεται προσπάθεια ερμηνείας της.
- ✓ Η 4^η ομάδα καταγράφει από τις ενότητες τις λέξεις ή τις φράσεις που περιλαμβάνονται στον κώδικα αξιών του ομηρικού ήρωα και τις αξιολογεί με βάση τη βαρύτητα που προσδίδουν σε αυτές οι πρωταγωνιστές.
- ✓ Η 5^η ομάδα συγκεντρώνει τα συστατικά της ομηρικής αφηγηματικής τέχνης που συναντά στις ενότητες (προοικονομία, άστοχα ερωτήματα, αξιολογική κατάταξη των στοιχείων, παρομοιώσεις, επική ειρωνεία).
- ✓ Κατά την τρίτη διδακτική ώρα:

- ✓ Οι ομάδες παρουσιάζουν όσα κατέγραψαν με σκοπό την αλληλοτροφοδότησή τους και το υλικό οργανώνεται συστηματικότερα. Στη συνέχεια οι μαθητές χωρισμένοι και πάλι σε ομάδες:
- ✓ καταγράφουν τα συναισθήματα των πρωταγωνιστών και σημειώνουν τα εκφραστικά μέσα με τα οποία εκδηλώνονται
- ✓ συγκρίνουν το ρόλο του Αχιλλέα στις δύο ραψωδίες και εντοπίζουν τα στοιχεία της Ζ ραψωδίας που προοικονομούν τη μεταστροφή που συντελείται στην Ω. Παρακολουθούν τα στάδια της μεταστροφής του και καταγράφουν τις παρατηρήσεις τους
- ✓ καταγράφουν τις συνέπειες του πολέμου για τους αδύναμους (γυναίκες, παιδιά, γέροντες)
- ✓ συγκεντρώνουν στοιχεία που καταδεικνύουν τη σημασία της ταφής για τους ανθρώπους του ομηρικού κόσμου
- ✓ εκθέτουν τα επιχειρήματά τους σχετικά με τη σημασία των υπό εξέταση ενοτήτων στη δομή της Ιλιάδας (τι τελειώνει και τι αρχίζει με τη ραψωδία Ζ; τι τελειώνει με την Ω;)
- ✓ καταγράφουν τα προσωπικά τους συναισθήματα από τη μελέτη των δύο ενοτήτων και το χωρίο που τους συγκίνησε περισσότερο
- ✓ μελετούν τα παράλληλα κείμενα και σημειώνουν τις ομοιότητες ή τις διαφορές που εντοπίζουν σε σχέση με τις ενότητες της Ιλιάδας
- ✓ βρίσκουν στο διαδίκτυο πίνακες ζωγράφων που εμπνεύστηκαν το θέμα τους από τις ενότητες αυτές του ιλιαδικού έπους

- ✓ Κατά την 4^η διδακτική ώρα:
- ✓ Οι ομάδες παρουσιάζουν τις εργασίες και το εικονιστικό υλικό τους και ακολουθεί συζήτηση στην τάξη.

Αναμενόμενα αποτελέσματα:

- ✓ Να αντιληφθούν οι μαθητές μέσα από την αυτενέργεια, τη συνεργατική έρευνα και βιωματική μάθηση τη λειτουργία των ομιλιών και την ιδιαίτερη θέση τους στο ομηρικό έπος, την αντιπολεμική καταγγελία που περικλείουν με τη δραματικότερη ομολογία των τραγικών συνεπειών του πολέμου.
- ✓ Να γνωρίσουν δύο από τις συγκινητικότερες σκηνές του έπους, δραματικές στη σκηνοθεσία τους και με στοιχεία τραγικότητας στο περιεχόμενό τους.
- ✓ Να διαπιστώσουν ότι το ομηρικό κείμενο μπορεί και παραμένει ακατάλυτα ζωντανό και ενδιαφέρον, καθώς ο ποιητής αποκαλύπτει αριστοτεχνικά το βάθος της ανθρώπινης ψυχής, που μπορεί να επιδείξει τις πιο ανεξέλεγκτες αγριότητες, εντέλει όμως δεν είναι η εκδίκηση αυτή που την ημερεύει αλλά η συμφιλίωση, που φτάνει με την κατανόηση της οικουμενικότητας του ανθρώπινου πόνου.

ΠΗΓΕΣ (ΕΝΤΥΠΕΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ)

- Σχολικό εγχειρίδιο
- <http://www.ime.gr>
- <http://www.benaki.gr>

- <http://www.nationalgallery.gr>
- <http://www.history.com>
- <http://www.komvos.edu.gr>
- <http://www.culture.gr>
- www.museumlink.com/virtual.htm
- www.openscience.gr
- www.openculture.com
- www.academyofathens.gr
- www.artcyclopedia.com
- www.openarchIles.gr
- www.ancientlibrary.com
- <http://classicsresources.blogspot.com>
- www.potheg.gr
- <http://theoi.com>
- <http://encyclopedia.thefreedictionary.com>
- www.greek-language.gr
- www.perseus.tufts.edu/
- www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/Gnomon.html

Πρόσθετη οδηγία: περιηγηθείτε στο διαδίκτυο και δείτε από το You Tube σκηνές από μάχες στην Ιλιάδα

<http://www.youtube.com/watch?v=CwNkidE-q94&feature=related>

Επίσης, τη μονομαχία Αχιλλέα-Έκτορα

<http://www.youtube.com/watch?v=hf4IoxEUMHM&feature=related>

<http://www.nt-archIle.gr/viewfiles1.aspx?playID=398&photoID=12000>

με κοστούμια για ομηρικούς ήρωες

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

P. Vidal - Naque, *Ο Κόσμος του Ομήρου*, μτφρ. Α. Κεφαλά, Αθήνα 2002.

I. Θ. Κακριδής, *Ομηρικές Έρευνες*, Αθήνα 1967.

W. Schadewalt, *Από τον Κόσμο και το Έργο του Ομήρου*, Β' τόμος: *Ομηρικές Σκηνές*, μτφρ. Φ.Ι. Κακριδής, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1982.

M. S. Silk, *Ομήρου Ιλιάς*, μτφρ. Μ.Σκούρας, επιμ. Μ.Γ. Ξανθού, Αθήνα 2009.

M. W. Edwards, *ΟΜΗΡΟΣ, ο Ποιητής της Ιλιάδας*, μτφρ. Β. Λιαπής, Ν. Μπεζαντάκος, Αθήνα 2001.

Y. Rinon, *Homer and the Dual Model of the Tragic*, University of Michigan, 2008.

D. Beck, *Homeric Conversation*, Cambridge, Harvard University Press, 2005.

Z. ντε Ρομγύ-Μ. Τρεντέ, *Μαθήματα Ελληνικών*, μτφρ. Χ. Σαμαρά, Αθήνα 2009.

Δ. Ν. Μαρωνίτης-Λ. Πόλκας, *Αρχαϊκή Επική Ποίηση*, ΙΝΣ Θεσσαλονίκη 2007.

V.D. Hanson-J. Heath, *Ποιος Σκότωσε τον Όμηρο;* μτφρ. Ρ. Καρακατσάνη, επιμ. Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αθήνα 1999.

Π 4.3 Γ΄ Γυμνασίου

Π 4.3.1 Α) ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΔΟΜΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Τίτλος: Η Ελένη στην Αρχαία Ελληνική Λογοτεχνία

Τάξη: Γ΄ Γυμνασίου

Δημιουργός: Βασιλική Παπαθανασίου & Χαρά Κοσεγιάν

Γνωστικό αντικείμενο: Αρχαία Ελληνική Γραμματεία

Προτεινόμενη διάρκεια: 6 ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΩΡΕΣ (+2)²¹

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Συνολική θεώρηση της *Ελένης* μέσω της διερεύνησης του θέματος και σε άλλους αρχαίους έλληνες συγγραφείς και σε άλλες τραγωδίες του Ευριπίδη.

ΣΤΟΧΟΙ

Οι μαθητές να:

- ✓ αξιοποιήσουν τις ήδη κερτημένες γνώσεις τους σε συνδυασμό με την απόκτηση νέων πληροφοριών και να προχωρήσουν σε μια δημιουργική εργασία, με την οποία θα αντιληφθούν τη βαθύτερη σημασία της υπό διερεύνηση τραγωδίας και του δημιουργού της
- ✓ αποκτήσουν μια πιο σφαιρική αντίληψη για την αρχαία τραγωδία και για τον τρόπο με τον οποίο ο Ευριπίδης ως άξιος εκπρόσωπός της ξεπερνά, χωρίς να αγνοεί, τους συμβατικούς κανόνες της
- ✓ συνδέσουν το έργο και τον συγγραφέα με τα προβλήματα και την πνευματική – ιδεολογική κίνηση της εποχής, να τοποθετήσουν δηλαδή το έργο στα εξωκειμενικά του συμφραζόμενα, και να αντιληφθούν ότι η τέχνη δεν υφίσταται ερήμην των συνθηκών αλλά και ότι οι συνθήκες μεταβάλλονται υπό την επίδραση της τέχνης
- ✓ αντιληφθούν τη σημασία του διακειμένου, της ομιλίας των κειμένων, της δυνατότητας του κάθε συγγραφέα να αξιοποιεί την παράδοση δημιουργικά αναπλάθοντας ή ανανεώνοντάς την
- ✓ αντιληφθούν ότι η Ελένη υπήρξε μια αντιφατική μορφή στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία
- ✓ συγκρίνουν κείμενα της αρχαίας και σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας ως προς τον τρόπο που παρουσιάζεται η Ελένη
- ✓ μάθουν να ερευνούν και να επιλέγουν τη χρήσιμη πληροφορία και να κοινοποιούν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

- ✓ Αποσπάσματα κειμένων αρχαίων ελλήνων συγγραφέων που αναφέρονται στο μυθικό πρόσωπο της Ελένης (έπη, λυρική ποίηση, δραματική ποίηση, Ηρόδοτος, Πλάτωνας, ρητορικά κείμενα, Λουκιανός, Παισανίας)

²¹ Βλ. παρακάτω στην ενότητα επέκταση του σεναρίου.

ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

- ✓ Ερωτοαπαντήσεις
- ✓ Ομαδοσυνεργατική
- ✓ Συζήτηση

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

- ✓ Διαδραστικός πίνακας (εναλλακτικά: φορητός Η/Υ και προβολέας διαφανειών)
- ✓ Τηλεόραση-βίντεο

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ²²

- ✓ Κατά την πρώτη διδακτική ώρα με αφορμήση τη συνολική θεώρηση της τραγωδίας, ο εκπαιδευτικός συζητά με τους μαθητές και τις μαθήτριές του τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η μορφή της Ελένης στην τραγωδία του Ευριπίδη.
- ✓ Στη συνέχεια παροτρύνει τους μαθητές να θυμηθούν από την Ιλιάδα και πιθανόν από την Οδύσσεια κάποιες σκηνές όπου παρουσιάζεται η Ελένη, συζητούν για τον τρόπο παρουσίασής της στον Όμηρο και εντοπίζουν πιθανές ομοιότητες ή διαφορές.
- ✓ Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε 5 ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων οι οποίες αναζητούν καθ' υπόδειξη του διδάσκοντος αποσπάσματα κειμένων της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, τα οποία έχουν ως θέμα τους την Ελένη και προσπαθούν να απαντήσουν στα παρακάτω ενδεικτικά ερωτήματα:

- Ποια είναι η αρχή της λογοτεχνικής παράδοσης που δημιουργήθηκε γύρω από το πρόσωπο της Ελένης;
- Πώς την παρουσιάζει ο Όμηρος στην Ιλιάδα;
- Η μορφή της Ελένης αποτελεί σταθερό μοτίβο της λογοτεχνίας;
- Σε όλους τους συγγραφείς η Ελένη θεωρείται ένοχη;
- Ποιο είναι το κοινό χαρακτηριστικό της Ελένης σε όλους ανεξαιρέτως τους συγγραφείς;
- Πώς παρουσιάζεται η Ελένη στις τραγωδίες του Αισχύλου;
- Πώς παρουσιάζεται στις υπόλοιπες τραγωδίες του Ευριπίδη;

(Από την επεξεργασία των αποσπασμάτων οι μαθητές θα αντιληφθούν ότι η μορφή της Ελένης αποτελεί σταθερό μοτίβο της αρχαίας λογοτεχνίας, η προσπάθεια αποενοχοποίησής της είναι εμφανής σε κάποιους συγγραφείς, στην Ιλιάδα είναι μορφή συμπαθητική και ο Όμηρος ποτέ δεν την κατηγορεί ευθέως. Ο Όμηρος είναι η πηγή της επίσημης παράδοσης σχετικά με την Ελένη. Υπάρχει μια

²² Κατά την πορεία ανάπτυξης του σεναρίου τα τμήματα που βρίσκονται σε παρένθεση αποτελούν πληροφορίες που δίνονται προς διευκόλυνση του διδάσκοντος.

πλούσια παράδοση που ξεκινά από τον επικό κύκλο και διευρύνεται από άλλους συγγραφείς καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας. Παρά τις διάφορες εκδοχές υπάρχει ένα κοινό βασικό θέμα, η σχέση της με τον Τρωικό πόλεμο και στον Αισχύλο αλλά - το εντυπωσιακότερο - και στις υπόλοιπες τραγωδίες του Ευριπίδη είναι μορφή μισητή, *ἄρχή κακῶν*).

- ✓ Κατά τη δεύτερη και τρίτη διδακτική ώρα οι ομάδες προσκομίζουν το υλικό που έχει ανευρεθεί (οι αναλυτικές πληροφορίες δίνονται για πληρέστερη ενημέρωση και διευκόλυνση του διδάσκοντος) και ανακοινώνουν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους :

1. **Όμηρος:** Ιλιάδα-Οδύσσεια: στην Ιλιάδα Β 160-62, 354-356, Γ 164-165, 173-176, 242, 410-412, 441-446, Ζ 344-348, Ι 337-339, Τα 324-325, Ω 764. Στην Οδύσσεια: δ 228 για τα βότανα που μετέφερε από την Αίγυπτο δ 262 όπου μεταθέτει την ευθύνη των πράξεών της στην Αφροδίτη, δ 270-89 ο Μενέλαος διηγείται ότι η Ελένη στεκόταν έξω από τον Δούρειο ίππο καλώντας τους άνδρες που ήταν κρυμμένοι μέσα σ' αυτόν μιμούμενη τη φωνή των γυναικών τους, δ 351 κ.εξ η περιπέτεια του Μενελάου στην Αίγυπτο μετά την πτώση της Τροίας, ο 169-181 η Ελένη εξηγεί τον οϊωνό στον Τηλέμαχο και Αντίλοχο. (**1^η ομάδα**)

2. Λυρική ποίηση:

Σαπφώ: (σελίδα 59 του εγχειριδίου) απ. 16 Lobel-Page: από τη μια η Ελένη είναι παράδειγμα της δύναμης του έρωτα στον οποίο υποτάσσεται, από την άλλη κατηγορείται για την εγκατάλειψη των οικείων της. Απ. 23 όπου μια όμορφη συντρόφισσα συγκρίνεται με την Ελένη και την Ερμιόνη: γιατί όταν σε κοιτάζω κατάματα στοχάζομαι ότι ούτε η ίδια η Ερμιόνη δεν ήταν σαν κι εμένα, και δεν είναι καθόλου άπρεπο να σε παρομοιάζω με τη χρυσομαλλούσα Ελένη

Αλκαίος: απ.42: όπου αντιπαραβάλλεται η Θέτις με την αξιοκατάκριτη και καταστροφική Ελένη. Οι κατοπραγίες της Ελένης είχαν ως αποτέλεσμα όχι μόνο τον θάνατο ηρώων, όπως ο Αχιλλέας αλλά και την καταστροφή των Τρώων και της πόλης τους

Στησίχορος: (σελίδα 59 του εγχειριδίου) απ.15,16: *Παλινωδία* η πιο διάσημη παραλλαγή του μύθου που αποτέλεσε κομβικό σημείο στην παράδοση για την Ελένη. Ο ποιητής τη συνέθεσε για να αποκαταστήσει την Ελένη, την οποία σε προηγούμενο ποίημα, που περιελάμβανε την επίσημη εκδοχή, κακολογούσε και πρόσβαλλε το σπαρτιατικό αίσθημα, ενώ κατά την παράδοση στη συνέχεια τυφλώθηκε. Με την *Παλινωδία* προσπάθησε να αποσύρει τα όσα είχε εναντίον της και πρόβαλε μια όψη της Ελένης που ήταν περισσότερο αποδεκτή στον τόπο της λατρείας της. Δεδομένου ότι η *Παλινωδία* σώζεται αποσπασματικά, για το περιεχόμενό της στηρίζομαστε σε άλλο απόσπασμα που αποδίδεται στον Χαμαιλέοντα (Page, *Lyrical Graeca Selecta* απ. 63) σύμφωνα με το οποίο ο Στησίχορος στρέφεται κατά του Ομήρου και Ησιόδου και διακηρύσσει ότι ποτέ η Ελένη δεν πήγε στην Τροία, αυτό που κουβαλούσε ο Πάρις ήταν το είδωλό της. Η ίδια είχε μεταφερθεί στην Αίγυπτο κοντά στον Πρωτέα, ενώ ο Στησίχορος ανέκτησε την όρασή του. Στον κομμό της *Ελένης* τα λόγια της στο στίχο 167 και εξής θυμίζουν το απ. 16, του Στησίχορου, όπου ο ποιητής χρησιμοποιεί τη φράση *χρυσόπτερε*

παρθένε (= Παρθένα χρυσοφτέρουγη), ενώ η Ελένη απευθυνόμενη στις Σειρήνες τις ονομάζει *περοφόροι νεάνιδες, παρθένοι χθονός κόραι*. (2^η ομάδα)

3. **ΗΣΙΟΔΟΣ:** *Ήοϊαι* 39, 94-96, σχέδιο του Δία να καταστρέψει τους ήρωες με καταλυτικό το ρόλο της Ελένης. Γίνεται λόγος για τον όρκο που πήραν οι μνηστήρες της Ελένης.
4. **ΗΡΟΔΟΤΟΣ:** στο 2, 112-120 ο ιστορικός αναφέρει πως άκουσε από τους Αιγύπτιους ιερείς ότι ο Πάρης με την Ελένη μετά τη φυγή τους από τη Σπάρτη παρασύρθηκαν από την κακοκαιρία στην Αίγυπτο. Ο Πρωτέας που κυβερνούσε εκεί κράτησε την Ελένη και έστειλε τον Πάρι στην πατρίδα του. Οι Έλληνες που κυριεύσαν την Τροία δεν βρήκαν την Ελένη εκεί. Ο Μενέλαος την ξαναβρίσκει στην Αίγυπτο. Στο 6.61.2-5 αναφορά στο ιερό της Ελένης, η οποία ως θεότητα χαρίζει ομορφιά στα κορίτσια της Σπάρτης.
5. **ΠΛΑΤΩΝΑΣ:** σχολιάζει τον Στησίχορο, *Πολιτεία* 9,586c = ο Στησίχορος λέει ότι το είδωλο της Ελένης έγινε *περιμάχητον* από τους Τρώες, επειδή δεν γνώριζαν την αλήθεια – *Φαῖδρος* 243a= αυτή η ιστορία δεν είναι αληθινή. Δεν μπήκες στα καλόσκαμνα καράβια εσύ, ούτ' έφτασες ποτέ στην ακρόπολη της Τροίας. (3^η ομάδα)

6. Τραγικοί:

ΑΙΣΧΥΛΟΣ: *Άγαμέμνων* 62, όπου η Ελένη είναι *πολυάνωρ* = με πολλούς άνδρες, 210-211 *γυναικοποιώνων πολέμων άρωγάν* = σκοπός του πολέμου ήταν η τιμωρία μιας γυναίκας, 668-669 *Έλένας, Έλανδρος, Έλέπτολις* = καταστροφή για τα πλοία, τους άνδρες, τις πόλεις

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ: *Έκάβη* 263-268 = η Ελένη ήταν η αιτία του θανάτου του Αχιλλέα κι εκείνη πρέπει να σφαχτεί στον τάφο του Αχιλλέα 436-440 ...αφανίστηκα καλές μου. Μακάρι έτσι να δω και την Ελένη... με τα γλυκά της μάτια *Τροίαν εΐλε την εϋδαίμονα. Άνδρομάχη* 229-231 η Ανδρομάχη απευθυνόμενη στην Ερμιόνη, κόρη της Ελένης, την προειδοποιεί να μη ξεπεράσει στον πόθο για τους άνδρες τη μάνα της, γιατί *τῶν κακῶν μητέρων φεύγειν τρόπους χρῆ τέκνα*, 592-595 ο Πηλέας κατηγορεί τον Μενέλαο που παράτησε στο παλάτι την Ελένη ξεκλειδωτή, σαν να ήταν καμιά φρόνιμη *ᾧς δὴ γυναῖκα σώφρον' ἐν δόμοις ἔχων πασῶν κακίστην*, 620-622 συμβουλεύει τον εγγονό του να μη παντρευτεί την κόρη αισχροῦς γυναίκας, γιατί τα κορίτσια κουβαλάν στην προίκα τους τις ντροπές της μάνας, βλ. και παράλληλο κείμενο 2, σελίδα 13 του εγχειριδίου. *Ορέστης* 1134-1142 ο Πυλάδης προσπαθεί να πείσει τον Ορέστη ότι πρέπει η Ελένη να πληρώσει για τους γονιούς που αφάνισε, τα τέκνα, για τις γυναίκες που γινήκαν χήρες. Και όλοι θα ευγνωμονούν τον Ορέστη αν γίνει *Έλένης τῆς πολυκτόνου φονεύς*, και οι στίχοι 1142 έως το τέλος *Τρωάδες* 216-220 οι γυναίκες του χορού ελπίζουν να μη μεταφερθούν στη Σπάρτη, τη μισητή πατρίδα της Ελένης, 901-903 η ομορφιά της Ελένης *αἶρεϊ ἀνδρῶν ᾄματ', ἔξαιρεϊ πόλεις, πῖμπρησιν οἴκους*, 900-1130 ο ἀγὼν μεταξύ Εκάβης-Ελένης-Μενέλαου, *Ίριγένεια ἐν Αὐλίδι* 75-76 ο Πάρης *ἐρῶν ἐρῶσαν ᾄχετ' ἔξαναρπάσας Έλένην* = την πόθησε, τον πόθησε κι άρπαξε την Ελένη 389 ο Αγαμέμνονας απευθύνεται στον Μενέλαο: *σὺ... ὅστις ἀπόλεσας κακὸν λέχος* και πάλι ο Αγαμέμνονας: *ᾧς ἄχθος ὑμῖν ἔγενεθ' ἡ Φρυγῶν πόλις Έλένη τε* = πόσο βάρος μας φόρτωσαν η Τροία και η Ελένη *Ίριγένεια ἐν Ταύροις* 355-358 όμως δεν ήρθε μήτε ένα καράβι που μέσ' από τις Συμπληγάδες εδώ να φέρει τον Μενέλαο, την Ελένη που με αφάνισε, για να τους ξεπληρώσω με μιαν Αυλίδα, 439-449 μακάρι να το φέρει η τύχη κι εδώ

να ῥχόταν η Ελένη... η κυρά μας με χέρι φονικό να τη σκοτώσει, 525 ὦ μῖσος εἰς Ἑλληνας, οὐκ ἐμοὶ μόνῃ = η Ελλάδα τη μισεί, κι όχι εγώ μόνο Ἥλέκτρα, ο χορός απευθυνόμενος στην Ηλέκτρα: πολλῶν κακῶν Ἑλλησιν ἀκίαν ἔχει σῆξ μητρῶς σύγγονος 408 ἔστι δ' ἡ πάλαι γυνή = είναι ακόμη η ίδια παλιά Ελένη, 1065 ἡ μὲν γὰρ ἀρπασθεῖσ' ἐκοῦσ' ἀπόλετο = εκείνη (η Ελένη) καταστράφηκε αφού την άρπαξαν με τη θέλησή της, 1027-8 Ἐλένη μάργος ἦν ὃ τ' αὖ λαβὼν ἄλοχον κολάζειν προδότιν οὐκ ἠπίστατο = η Ελένη ξεμυαλίστηκε κι ο άντρας δεν είχε τρόπο την άπιστη να τιμωρήσει, 1279-1283 Πρωτέως γὰρ ἐκ δόμων ἦκει λιποῦσ' Ἀἴγυπτον οὐδ' ἦλθεν Φρύγας· Ζεὺς δ', ὡς ἔρις γένοιτο καὶ φόνος βροτῶν, εἰδωλον Ἐλένης ἐξέπεμψ' ἐς Ἴλιον = η Ελένη απ' του Πρωτέα το σπίτι φεύγοντας απ' την Αίγυπτο γυρνάει. Ποτέ δεν πήγε στη Φρυγία. Ο Δίας το εἰδωλό της έστειλε στην Τροία.

7. **Αριστοφάνης:** *Λυσιστράτη* 1315 ἄνδ' καὶ εὐπρεπής = και πρώτη στο χορό, σεμνή κι αγνή, της Λήδας θυγατέρα, η Ελένη. *Θεσμοφοριάζουσαι* βλ. σελίδα 21 του βιβλίου του εκπαιδευτικού (**4^η ομάδα**)
8. **Γοργίας:** (Ανθολόγιο Φιλοσοφικῶν Κειμένων) *Ἐλένης Ἐγκώμιον*
9. **Ισοκράτης:** *Ἐλένη* 64, όπου, όπως και ο Πλάτωνας, παρουσιάζει τον Στησίχορο να συνθέτει την *Παλινωδίαν* του για να επανορθώσει τις κατηγορίες εναντίον της Ελένης σε προηγούμενο ποίημά του.
10. **Παυσανίας:** 2,22,6 πληροφορίες σχετικά με την ύπαρξη ναού σε θεά της γέννας που αφιερώθηκε σε αυτή από την Ελένη, όταν την άφησε έγκυο ο Θησέας. 3.15.3 αναφορά σε ιερό της Ελένης στην περιοχή της Σπάρτης 3,19,13 κάποιος τραυματισμένος πολεμιστής ονόματι Λεώνυμος στάλθηκε από το μαντείο των Δελφών για να θεραπευθεί στη Λευκή Νήσο, στον Εύξεινο Πόντο. Όταν γύρισε θεραπευμένος έλεγε πως είχε δει εκεί τους δύο Αίαντες, τον Πάτροκλο, τον Αντίλοχο και την Ελένη, που ήταν γυναίκα του Αχιλλέα. Η Ελένη τον έστειλε στην Ιμέρα να πει στον Στησίχορο ότι η βλάβη των ματιών του οφείλονταν στην οργή της. Ο ποιητής κατόπιν τούτου συνέθεσε την παλινωδία.
11. **Λουκιανός:** *Νεκρικοί Διάλογοι:* στον διάλογο 5 ο Ερμής ξεναγεί τον Μένιππο στον Άδη και του δείχνει κρανία που ανήκαν σε αρχαία «κάλλη» μεταξύ αυτών και της Ελένης, ενώ στον 19 ο Αιακός ζητά να μάθει από τον Πρωτεσίλαο γιατί όρμησε να πνίξει την Ελένη κι εκείνος απαντά ότι εκείνη ευθύνεται για τον θάνατό του. (**5^η ομάδα**)

✓ Κατά την τέταρτη διδακτική ώρα οι μαθητές παρακολουθούν αποσπάσματα κινηματογραφημένων παραστάσεων από τις *Τρωάδες* και τον *Όρέστη* του Ευριπίδη, που είναι οι μόνες ευριπίδειες τραγωδίες από τις προαναφερθείσες, στις οποίες η Ελένη έχει σκηνικό ρόλο.

✓ Οι μαθητές συζητούν και συσχετίζουν την *Ἐλένη* και την εκδοχή του ποιητή με τα δεδομένα των προηγούμενων φάσεων της έρευνάς τους και συγκρίνουν τη μορφή που έχει η ηρωίδα στην *Ἐλένη* με τις άλλες ευριπίδειες τραγωδίες και κυρίως με αυτές στις οποίες η Ελένη έχει δραματικό ρόλο.

✓ Ανακοινώνονται τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν οι μαθητές

Η παρουσίαση της Ελένης διαφέρει και μέσα στο ίδιο το έργο του τραγικού.
Ειδικότερα:

Στην *Ελένη*:

- ✓ ο Ευριπίδης αξιοποιεί τη στησιχόρεια παράδοση, την οποία όμως ανανεώνει με δικά του στοιχεία (εισάγει π.χ. τα πρόσωπα της Θεονόης και του Θεοκλύμενου)
- ✓ έχουμε ένα διάλειμμα ηθικής αποκατάστασης της ηρωίδας
- ✓ από την επική παράδοση είναι πιο κοντά στην Ελένη της Οδύσσειας

Την πέμπτη διδακτική ώρα οι μαθητές σε ομάδες προκαλούνται να αναρωτηθούν γιατί διαφέρει η παρουσίαση της Ελένης στην υπό εξέταση τραγωδία.

Για να δοθεί απάντηση οι ομάδες στη συνέχεια μελετούν και κατατάσσουν τα δεδομένα της έρευνάς τους σε δύο θεματικούς άξονες:

- α. στην τεχνοτροπία του Ευριπίδη
- β. στην ιστορική συγκυρία δημιουργίας του έργου

Για το α. αξιοποιούν τις γνώσεις που απέκτησαν κατά τη διάρκεια της αναλυτικής διδασκαλίας της τραγωδίας σχετικά με :

- ✓ τη μέθοδο του τραγικού ποιητή να παρεμβαίνει και να τροποποιεί τους γνωστούς μύθους
- ✓ τη φιλοσοφία του Ευριπίδη, που έχει διαμορφωθεί υπό την επίδραση των σοφιστών

(-Στο ζήτημα της αντίθεσης φαίνεσθαι – εἶναι το θέμα του ειδώλου ήταν προκλητικό. Όλο το έργο διαποτίζεται από αυτό το δίπολο: η Ελένη είναι αθώα, όμως ο κόσμος πιστεύει ότι εγκατέλειψε τον άνδρα της και έγινε αιτία του πολέμου -φαινομενική απιστία, ο Τεύκρος και η απατηλή του γνώση, ο ρακένδυτος Μενέλαος που ανακτά το μεγαλείο του όταν αλλάξει ρούχα, ο φαινομενικός θάνατος του Μενελάου, τα απατηλά τεχνάσματα που απαιτούνται για την ολοκλήρωση της ευτυχίας.

- Στις θεολογικές αντιλήψεις: αλληλεπίδραση θείας και ανθρώπινης δράσης, ρόλος της Θεονόης που δίνει τη λύση ταυτιζόμενη με την πλευρά της ανθρώπινης δικαιοσύνης, οι θεοί που με τα τεχνάσματά τους διαιωνίζουν τη σύγχυση ανάμεσα στο φαινομενικό-πραγματικό, αμφισημίες, κριτική της μαντικής τέχνης)

Για το β. λαμβάνουν υπόψη:

- ✓ τη χρονολόγηση του έργου. Η τραγωδία διδάχθηκε το 412 π.Χ., στον απόηχο της σικελικής εκστρατείας και καταστροφής.
- ✓ την επικαιρική αξιοποίηση του ειδώλου για την έκφραση των αντιπολεμικών ιδεών και έμμεση έκκληση συμφιλίωσης με τους Σπαρτιάτες (η Ελένη μορφή θεότητας για τους κατοίκους της Λακωνικής)

(Στη φάση αυτή ο διδάσκων μπορεί να διανείμει στις ομάδες κάποιες σελίδες από την ενδεικτική βιβλιογραφία ή προτρέπει τους μαθητές να ερευνήσουν μόνοι τους. Συνιστάται και η συστηματική χρήση του εγχειριδίου τους που διαθέτει άφθονες πληροφορίες για το ζητούμενο θέμα. Απαραίτητα να χρησιμοποιηθεί το Ανθολόγιο των Φιλοσοφικών Κειμένων και η Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας (2^ο κεφάλαιο, οι «Σοφιστές και Σοφιστική Κίνηση» από το Ανθολόγιο Φιλοσοφικών

Κειμένων καθώς και οι σελίδες 88-96 και 130-132 από την Γραμματολογία για τον Ευριπίδη και τους Σοφιστές αντίστοιχα)

Οι μαθητές καθοδηγούνται επίσης στο να αναζητήσουν τα σχετικά χωρία της τραγωδίας για να υποστηρίξουν τις απαντήσεις τους, υποστηρικτικό υλικό από το εγχειρίδιό τους, πληροφορίες από το διαδίκτυο όπου και να αναζητήσουν ανάλογο υλικό σε άλλες τραγωδίες).

Την έκτη διδακτική ώρα οι ομάδες ανακοινώνουν τα συμπεράσματά τους. Εναλλακτικά, για να αποφευχθεί μια «ακαδημαϊκού» τύπου ανακοίνωση, θα μπορούσε η παρουσίαση να έχει τη μορφή ενός δρώμενου. Μια ομάδα μπορεί να αναθέσει σε ένα μέλος της να «παίξει» τον ρόλο του Ευριπίδη και οι υπόλοιποι της ομάδας το ρόλο του θιάσου του. Οι υπόλοιπες ομάδες να αποτελούν το κοινό το οποίο θα υποβάλλει ερωτήσεις στον ποιητή, για να ερμηνεύσει και να εξηγήσει τις επιλογές του.

Η δραματοποιημένη αυτή παρουσίαση μπορεί να περιληφθεί και σε κάποια σχολική εκδήλωση ή να ενταχθεί σε κάποιο πολιτιστικό πρόγραμμα της ευρύτερης κοινότητας.

ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

- ✓ Οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν στο εγχειρίδιό τους της δραματικής ποίησης, κείμενα σύγχρονων συγγραφέων που έχουν θέμα τους την Ελένη. (σελ. 21, 61, 89 αποσπάσματα από την «Ελένη» Γ. Σεφέρη, σελ. 37 «Η Ελένη», Γ. Ρίτσου, σελ. 137 «Ελένη» Τ. Σινόπουλου).
- ✓ Το θέμα επίσης μπορεί να διευρυνθεί με την αναζήτηση της μορφής της Ελένης στην περιοχή της αρχαίας τέχνης (ζωγραφική-αγγειογραφία). Στην περίπτωση που θα επιλεγεί η δραματοποιημένη παρουσίαση του project τα ευρήματα της τέχνης μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως σκηνογραφικό υλικό.
- ✓ Οι μαθητές μπορούν να επεκτείνουν την αναζήτησή τους και να εμβαθύνουν ακόμη περισσότερο εργαζόμενοι πάνω στο θέμα των σύγχρονων θεατρικών αποδόσεων της συγκεκριμένης τραγωδίας. Δεδομένου ότι κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι η τραγωδία ως είδος προορίζεται για παράσταση και, επειδή σχετικά με αυτό υπάρχει άφθονο υλικό, έντυπο και ηλεκτρονικό, κρίνεται σκόπιμο να δοθούν ιδιαίτερες οδηγίες για το προτεινόμενο θέμα, το οποίο μπορεί να λειτουργήσει -εναλλακτικά- και ως αυτόνομο σενάριο²³.

Αφόρμηση: αξιοποιούμε το υλικό του σχολικού βιβλίου. Από τις ενότητες «ας γίνουμε θεατές» και «ας εμβαθύνουμε» ζητάμε από τους μαθητές να προσέξουν στην παράθεση φωτογραφικού υλικού τις εστιασμένες φωτογραφίες και να απαντήσουν σε ερωτήσεις. Λόγου χάρη, προσέχουμε ιδιαίτερα την 1^η εικόνα της σ. 13 αλλά και το πρόσωπο του ηθοποιού Ν. Τζόγια στη σ. 19 και ρωτάμε: «πού εστίασε ο φωτογράφος και γιατί;», «τι ήθελε να απαθανατίσει;», «γιατί είναι πανοραμικό το πλάνο του Γ. Λαζάνη; Ποια η διαφορά του από το εστιασμένο της διπλανής φωτογραφίας;»

²³ Για την επεξεργασία του θέματος αυτού απαιτούνται 2 διδακτικές ώρες.

Ταυτόχρονα οι μαθητές καλούνται να σχολιάσουν όλες τις φωτογραφίες και να εστιάσουν σε ζητήματα σκηνοθεσίας, σκηνογραφίας και ενδυματολογίας, κίνησης και χρήσης των εκφραστικών μέσων του ηθοποιού. Κάποιες φορές καλούνται να λειτουργήσουν και οι ίδιοι ως σκηνοθέτες και να καταθέσουν εναλλακτικές προτάσεις, π.χ. για την κίνηση των ηθοποιών ή του Χορού στην ορχήστρα, για τον τρόπο που θα εκφραστούν συναισθήματα επί σκηνής κ.ο.κ.²⁴

Χρήσιμο για τη διδασκαλία της τραγωδίας κρίνεται ένα βοηθητικό λεξικό όρων και στάσεων που να εξηγεί π.χ. τι σημαίνει σκηνοθετική ερμηνεία, πώς γίνεται η επιλογή του βασικού θέματος που θέλει να αναδείξει ο σκηνοθέτης, η επιλογή δευτερευόντων θεμάτων, επικαιροποίηση-προσπάθεια μεταφοράς του στο σήμερα. Επίσης τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε από τη διάταξη του χώρου και την τοποθέτηση των σκηνικών σε αυτόν, τα υλικά κατασκευής των σκηνικών, τα χρώματα και τους όγκους, τα υλικά κατασκευής κοστούμιών, χρώματα και στιλ, τη θέση και την κίνηση των ηθοποιών στο χώρο, τη χρήση των εκφραστικών τους μέσων π.χ. έντονη εκφορά του λόγου, έντονες κινήσεις του σώματος.

Εγρήγορση (15'): όλοι οι μαθητές έχουν στη διάθεσή τους το άρθρο της εφημερίδας για την παράσταση του Σ. Ευαγγελάτου. Το χρησιμοποιούμε και ως εισαγωγή σε αυτό που ετοιμάζουμε, προκειμένου να μπουν στο κλίμα και να θυμηθούν. Ενδιαφέρει η άποψη του σκηνοθέτη και της πρωταγωνίστριας, οι οποίες μπορεί να χρησιμοποιηθούν από τους μαθητές κατά περίπτωση. Για εγρήγορση, ζητούμε από όλους τους μαθητές να σχολιάσουν το άρθρο απαντώντας σε ερωτήσεις του τύπου:

- ✓ Ποια η άποψη του σκηνοθέτη για την Ελένη; Πού εστιάζει τις δυσκολίες του; Ποιες θεωρεί αρετές του έργου;
- ✓ Κάνει λόγο για «Δυσχέρεια και γοητεία». Από όσα έχετε δει έως τώρα στον πρόλογο μπορείτε να κατανοήσετε τη φράση του σκηνοθέτη;
- ✓ Λέει ο Ευαγγελάτος: Η παράστασή μας επιπλέον στηρίχθηκε σε αυτό καθαυτό το νόημα του έργου. Είναι ένα έργο που πιθανότατα γράφτηκε μετά τη σικελική καταστροφή. Διαθέτει μια κριτική του πολέμου, από την οποία έμμεσα και καλόγουστα βγαίνει επίσης το παιχνίδι του "είναι" και του "φαίνεσθαι"». Μην ξεχνάμε ότι η Ελένη εθεωρείτο ότι είναι στην Τροία, ενώ εκεί βρισκόταν ένα συννεφένιο είδωλό της, μια Νεφέλη. Όλος ο πόλεμος, όλες οι σφαγές, οι εξόριστοι, πρόσφυγες, νεκροί, τραυματίες, ανάπηροι, όλα έγιναν «για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη»: αν και ακόμα βρίσκεστε στον πρόλογο μπορείτε να κατανοήσετε αυτή τη θέση;
- ✓ Ποια η γνώμη της πρωταγωνίστριας; Ποιες οι δυσκολίες της; πώς χαρακτηρίζει την ηρωίδα που κλήθηκε να ενσαρκώσει;

Εργαζόμαστε σε ομάδες. Μοιράζουμε φύλλα εργασίας και δίνουμε «αποστολές». Προσοχή: ο ρόλος που θα ανατεθεί σε κάθε μέλος της ομάδας αφορά την ίδια την ομάδα που στοχεύει από κοινού στο καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Ο ρόλος του καθηγητή καλό θα είναι να προχωρά από τη φθίνουσα καθοδήγηση στην απόλυτη χειραφέτηση κ.ο.κ.

²⁴ Είναι απαραίτητο να γίνει λόγος για τις διαφορετικές πτυχές της παράστασης και να δοθούν επεξηγήσεις στους μαθητές για τους όρους σκηνοθεσία, σκηνογραφία, ενδυματολογία, κινησιολογία, μουσική, υποκριτική.

Αποστολή της 1^{ης} ομάδας: Ονομάζετε « κριτικοί εικόνες»: Ξαναβλέπετε το απόσπασμα από την παράσταση του Ευαγγελάτου αλλά χωρίς ήχο. Καλείστε:

α. να διαμορφώσετε και να παρουσιάσετε στην τάξη για τον τόπο, το χρόνο, τα βασικά πρόσωπα της δράσης, όπως μπορείτε να τα εικάσετε από τη βουβή παράσταση που παρακολουθείτε. Υπενθύμιση για τους καθηγητές: Την προηγούμενη ώρα είχαν δει το απόσπασμα με ήχο. Αυτή είναι μια προϋπάρχουσα γνώση που λαμβάνεται υπόψη στο σενάριο και στις απαντήσεις των μαθητών. Ο στόχος για την παράσταση χωρίς ήχο είναι να πετύχουν οι μαθητές να αυξήσουν την παρατηρητικότητα τους: να χρησιμοποιήσουν στο έπακρο τα μάτια τους, να προσπαθήσουν δίνοντας έμφαση στα παραγωγιστικά στοιχεία, στις εκφράσεις, στα συναισθήματα που απεικονίζονται στα πρόσωπα να κάνουν τις υποθέσεις τους.

β. να παρατηρήσετε τις μορφές και τις εκφράσεις των προσώπων και να προσπαθήσετε να τις ταυτίσετε με συγκεκριμένες σκηνές του προλόγου. Αιτιολογείστε την απάντησή σας. Πού επικεντρώνει η κάμερα και γιατί;

γ. συγκρίνοντας τις φωτογραφίες ακόμα και από την παράσταση με σκηνές από την ζωντανή παράσταση τι παρατηρείτε; Υπάρχει και η ματιά του φωτογράφου που παρεμβάλλεται;

δ. πώς επιδρά το χρώμα ή ο φωτισμός στη διαμόρφωση της ατμόσφαιρας;

ε. με ποιους τρόπους αποδίδονται οι σκέψεις των προσώπων; Εκφράστε την άποψή σας για την υποκριτική: χρήση των εκφραστικών μέσων των ηθοποιών, δηλαδή χειρονομίες, εκφράσεις του προσώπου, κίνηση του σώματος, τόνος, ένταση χροιά της φωνής-κίνηση στο χώρο

στ: ποια η διαφορά του κοντινού πλάνου από το μακρινό; Ποια του πανοραμικού από την εστίαση;

ζ. κάντε την καταγραφή των επιμέρους:

- ✓ Σκηνογραφία (περιγραφή της κατασκευής, όγκοι, σχήματα, χρώματα, διάταξη στο χώρο)
- ✓ Κοστούμια (σχέδια, υλικά, χρώματα)

Αποστολή της 2^{ης} ομάδας: Είστε «φιλόλογοι». Το ενδιαφέρον σας εστιάζεται στα κείμενα. Αναρωτηθείτε και παρουσιάστε στην ολομέλεια:

- ✓ Κατατάξτε τα κείμενα ως προς την επιλογή του μύθου της Ελένης. Μπορείτε να τα δείτε και χρονολογικά και ειδολογικά; Πού εντάσσονται τα περισσότερα; Γιατί είναι τόσο αντιφατικά μεταξύ τους;
- ✓ Η σύγχρονη εκδοχή ποιο μύθο επιλέγει να προβάλλει; Γιατί άραγε;
- ✓ Γιατί ο Ευριπίδης επέλεξε τη συγκεκριμένη στιγμή αυτή την εκδοχή του μύθου της Ελένης; (Η απάντηση να δοθεί, αφού ληφθεί υπόψη το ιστορικό πλαίσιο όπως παρουσιάζεται στη σ. 5 του σχολικού βιβλίου.)

Αποστολή της 3^{ης} ομάδας: Είστε «σκηνοθέτες και ηθοποιοί». Εκτός από την παράσταση του Σ. Ευαγγελάτου του 1999 η συγκεκριμένη ομάδα προτείνεται να δει και απόσπασμα παράστασης από το ΚΘΒΕ:

<http://www.youtube.com/watch?v=bpybxhHYx90&feature=related>

αλλά και σκηνή από χορό

<http://www.youtube.com/watch?v=VYBtQ7kz6XI&feature=related>

Μετά από αυτό καλείστε να δραματοποιήσετε την Ελένη με δύο τρόπους: α. την ώρα που μονολογεί στο δραματικό πρόλογο του Ευριπίδη, και β. την ώρα που είναι με τον άντρα της στο παλάτι του Πρίαμου. Σας δίνουμε την οδηγία: θα το κάνετε μιμητικά, χωρίς λόγια... (με έμφαση στην κίνηση του σώματος και στην έκφραση του προσώπου)

Αποστολή της 4^{ης} ομάδας: είστε «συγγραφείς». Δείτε ένα ακόμα απόσπασμα στο οποίο μιλούν οι Διόσκουροι και προφητεύουν τη ζωή της Ελένης.

Στη συνέχεια, σας προτρέπουμε να γράψετε δύο κείμενα: α. ένα μονόλογο που απευθύνει η Ελένη στον καθρέφτη της, ενώ βρίσκεται στα δώματα της Τροίας

β. ένα μονόλογο που ακούγεται να λέει η Ελένη μετά την προφητεία των Διόσκουρων, στο τέλος της τραγωδίας: στην ουσία συνεχίζετε την τραγωδία, της δίνετε άλλο τέλος...

Την επόμενη διδακτική ώρα οι μαθητές παρουσιάζουν τις εργασίες της ομάδας τους στην ολομέλεια και δέχονται ανατροφοδότηση: απαντούν σε ερωτήσεις, ανταλλάσσουν σχόλια, συνδιαμορφώνουν με όλη την τάξη άποψη για όλα τα θέματα. Έχουν 20' μετά για να ξαναγράψουν τα κείμενά τους έχοντας λάβει υπόψη τους τα σχόλια που τους έγιναν. Εκείνη την ώρα η 3^η και η 4^η ομάδα δουλεύουν μαζί. Η 3^η ομάδα θα παρουσιάσει τα κείμενα που έγραψε η 4η, αφού έχει ήδη εκπαιδευτεί από την προηγούμενη ώρα στην έκφραση και τις μιμήσεις.

Τα κείμενα ολοκληρωμένα κατατίθενται στο φάκελο των μαθητών (portfolio).

Για τη δραματοποίηση αφιερώνουμε τα 5' του διδακτικού σεναρίου.

Εναλλακτικά θα μπορούσε να παραλειφθεί η οδηγία για το *χωρίς ήχο*. Αντίθετα με άλλες σκηνές (προτιμότερο στα επόμενα επεισόδια) θα μπορούσε να γίνει λόγος για τη μουσική και το χορό.

Επίσης,

A. θα ήταν δυνατό να:

- ✓ σχολιαστούν και να αναλυθούν τα επιμέρους δεδομένα της θεατρικής παράστασης ως προς τη μεταξύ τους συνάφεια: αν και πώς τα σκηνικά έχουν σχέση με τα κοστούμια, αν η μουσική βρίσκεται σε συνάφεια με την κίνηση του χορού, αν η χρήση των εκφραστικών μέσων των ηθοποιών και γενικά η υποκριτική τους αποδίδει τα χαρακτηριστικά και τις συναισθηματικές καταστάσεις των ηρώων του έργου, αν όλα τα παραπάνω υπηρετούν συντονισμένα την προσέγγιση/ερμηνεία του σκηνοθέτη.
- ✓ γίνουν προτάσεις από τους μαθητές για τη σκηνική αναπαράσταση του έργου σύμφωνα με την ερμηνεία του ως τραγωδία και όχι ως κωμωδία.
- ✓ σχολιαστούν οι μεταφράσεις και το κατά πόσον υπηρετούν την προσέγγιση του σκηνοθέτη ή όχι.
- ✓ εξεταστούν παράλληλες μεταφράσεις και να βρεθούν τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία καθεμιάς από αυτές.

B. Να δουλέψουν οι μαθητές με κόμικς:

(Οδηγία: να αναζητήσουν στην ιστοσελίδα τη δημιουργία από εκπαιδευτικούς της Ελένης του Ευριπίδη σε κόμικς : www.neanikiskini.gr/elenicomic/dimiourgoi.html ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΓΚΡΙΣΗΣ Υ.Π.Ε.Π.Θ. 77250/Γ7/13-7-07 35η ΠΡΑΞΗ 28 - 2 – 07,) και στη συνέχεια, αφού περιηγηθούν στην αρχική σελίδα, στη σελίδα «από την τραγωδία στο κόμικς», ελεύθερα:

- α. να καταγράψουν τις εντυπώσεις τους από την αποτύπωση
- β. να απαντήσουν στο ερώτημα αν θεωρούν θετική/αρνητική ή αδιάφορη τη μετατροπή αυτή αναφορικά με το ελκυστικό της αποτέλεσμα στη μάθηση των μαθητών
- γ. αφού διαβάσουν και τις κριτικές, να προβληματιστούν πάνω στο ζήτημα αν είναι καινοτόμο η δράση ή όχι και γιατί
- δ. να σκεφτούν και να απαντήσουν αν εκείνοι θα έκαναν κάτι διαφορετικό
- ε. να επικοινωνήσουν με τους δημιουργούς και να τους εκφράσουν τις απόψεις και τα συναισθήματά τους
- στ. να δημιουργήσουν οι ίδιοι σκηνές της τραγωδίας σε εικονογραφηγήματα (κόμικς) με λόγο στα «συννεφάκια» και εικονιστική αναπαράσταση, με σχεδίαση κοστουμιών... Αφού παρουσιάσουν στην κοινότητα την εργασία τους, να υποστηρίξουν την επιλογή τους.

ΠΗΓΕΣ (ΕΝΤΥΠΕΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ)

- ✓ Σχολικά εγχειρίδια
- ✓ Η Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας
- ✓ Το Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων

- ✓ http://www.pio.gov.cy/cyprus_today/jul_dec99/kipria99_07euripides.htm-σκηνοθεσία Ευαγγελάτου
- ✓ <http://www.cnrs.ubc.ca/masc/helen.html> *United Players of Vancouver- Jericho Arts Center, Vancouver, B.C*
- ✓ www.didaskalia.net
- ✓ <http://www.ancientgreekdrama.gr/gr/index1.html>
- ✓ http://www.theatermania.com/content/news.cfm?int_news_id=2074
- ✓ <http://www.ancientgreece.co.uk/menu.html>
- ✓ <http://www.bbc.co.uk/schools/landmarks/ancientgreece/mainmenu.shtml&original>

Βιβλιογραφία

Αλεξοπούλου Χ., «Ελένη του Ευριπίδη (για τη Γ΄ Γυμνασίου)», *Φιλολόγος*, 105 (2001) 474-485.

Allan W. (ed.), *Helen*, Cambridge, 2008.

Bowra C.M., *Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση*, Α΄ τόμος: Αλκμάν, Στησίχορος, Αλκαίος, Σαπφώ, μτφρ. Ι.Ν.Καζάζης, ΜΙΕΤ 1980.

Conacher D., *Euripides and the Sophists*, London, 1998.

Whitman C.H., *Ο Ευριπίδης και ο Κύκλος του Μύθου*, μτφρ. Ευαγγελία Θωμαδάκη, Αθήνα, 1996.

Romilly J. de, *Η Νεοτερικότητα του Ευριπίδη*, μτφρ. Αγγελική Στασινοπούλου-Σκιαδά, Αθήνα 1997.

Romilly J. de, «Η Ωραία Ελένη και η Εξέλιξη της Ελληνικής Τραγωδίας», μτφρ. Α. Στέφος, *Φιλολογική* 73 (2000) 9-18.

Giovannini L., *Ευριπίδη Ελένη*, μτφρ. Ε. Δουλάμη-Μ. Χ. Ανδρόνικου, Θεσσαλονίκη, 2004.

Χατζηανέστης Ε. (εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια) *Ευριπίδη, Ελένη*.

Στη Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1989.

Π 4.3.2 Β) ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ (ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ) Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ:
Σύγκριση της *Ελένης* με την *Ίφιγένεια ἐν Ταύροις*

Σύγκριση της *Ελένης* με την *Ίφιγένεια ἐν Ταύροις* : ο πρόλογος, η σκηνή της αναγνώρισης και η διαφυγή

Σχέδιο εργασίας

3 ομάδες

Να αναζητηθούν τα κοινά στοιχεία των δύο τραγωδιών

- Ο χορός των γυναικών-αιχμάλωτες
- Οι δύο ηρωίδες σε ξένη γη: η Ίφιγένεια παρερμηνεύει το όνειρό της, η Ελένη απατάται από τις ειδήσεις του Τεύκρου
- Σχέδιο εξαπάτησης των βασιλέων για να επιτευχθεί η διαφυγή. Θόας-Θεοκλύμενος (με αφελή δεισιδαιμονία ο μεν με παροιμιώδη αφέλεια ο δε, ευσεβής με τον τρόπο του ο ένας και συμπαθής, αγροίκος ο δεύτερος και αντιπαθητικός)
- Πρόλογος = εναλλαγή μονόλογου διάλογου, διπλός πρόλογος = εμφανίζονται οι δύο πρωταγωνιστές, χωρίς να έρθουν σε επικοινωνία
- Πάροδος = μορφή κομμού

Π 5. ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ για την αρχαία ελληνική γλώσσα και γραμματεία

- Βαρμάζης Ν.Δ., (1999) *Διδακτική των Αρχαίων Ελληνικών: από την παράδοση στην ανανέωση της διδακτικής μεθόδου*, Πατάκης.
- Bruner J., *The process of Education*, Cambridge: Masso: Harvard UnPersity Press, 1963.
- Chantraine , P., (1990) *Ιστορική Μορφολογία της Ελληνικής γλώσσας*, μετφρ. Ν. Αγκαβανάκης, Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Δάλκος, Χ.- Κατσέλης, Ν. 1996, *Συντακτικό της αρχαίας ελληνικής σε κομικογραφήματα*, Αθήνα.
- Dewey, J. (1933 –β) *How we Think?* Boston: Heath,1910.
- Δρουκόπουλος, Α., 2002, *Η διδακτική του αρχαίου ελληνικού κειμένου στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο*, Αθήνα.
- Hanson, D. - Heath, J., 2001, *Ποιος σκότωσε τον Όμηρο;* Μτφρ. Ρ. Καρακατσάνη, (επιμ.) Φιλολογική Ομάδα Κάλκτου, Αθήνα.
- Καζάζης, Ι., 1993 «Αρχαία Ελληνικά: Συνείνεση και Εγρήγορηση», στο: Γ. Ιγνατιάδης (επιμ.) *Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία*, Η Βιβλιοθήκη του «Φιλολόγου», Θεσσαλονίκη, τ. Α΄, σ. 273-278.
- Kauchak, D.& Eggen,P. (1989) *Learning and Teaching*, Boston: Allyn and Bacon.
- Κατωμένος, Σ. (1985) *Από την ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Η Ελληνική γλώσσα από τα ελληνιστικά ως τα νεώτερα χρόνια. Η ελληνική γλώσσα στην Αίγυπτο*. ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- Kelly A.V., (1982), *The Curriculum, Theory and Practice*, London, Harper and Row.
- Κοσεγιάν Χ., (2005) “Διδάσκοντας Ελληνική Γλώσσα ολιστικά, διερευνητικά και διαθεματικά”, *Φιλολογική*, τ. 91, Απρίλιος- Μάιος – Ιούνιος, Μεταίχιμο, σ. 71-77.
- Κοσεγιάν Χ., (2003) «Με ποιον τρόπο συνδυάζοντας στη διδασκαλία διαδικασία και περιεχόμενο μπορούμε να οδηγηθούμε στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης: Πρόταση συγκεκριμένης εφαρμογής», *Φιλολογική*, Οκτώβριος- Νοέμβριος- Δεκέμβριος, τ. 85, εκδ. Μεταίχιμο, σ. 51-55.
- Κωσταρίδου-Ευκλείδη Α. (1997), *Ψυχολογία της σκέψης*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Ματσαγγούρας Ηλ., (1996/1998), *Θεωρία της Διδασκαλίας: στοχαστικοκριτική προσέγγιση*, Gutenberg, Αθήνα.
- Ματσαγγούρας Ηλ., (1996) *Θεωρία της Διδασκαλίας - Η προσωπική θεωρία ως πλαίσιο της στοχαστικοκριτικής ανάλυσης*, Συμμετρία, Αθήνα.
- Μουλά Ε., Κοσεγιάν Χ., (2011), *Η αξιοποίηση των κόμικς στην Εκπαίδευση. Διδακτικές προτάσεις, παιδαγωγικές προεκτάσεις, Κριτική*.
- Μπαμπινιώτης Γ., (2002) *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης Γ., (26/8/2001) *Το Βήμα: Νέες Εποχές*,
- Μπαμπινιώτης Γ., (1977) *Σύντομη Εισαγωγή στην ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία και στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης Γ., (1985) «*Ιστορική Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας*», 1: *Φωνολογία* , Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης Γ., (1984) *Νεοελληνική Γλώσσα, Μέριμνα, Αμεριμνησία και Υπερπροστασία*, ΕΓΟ, *Ελληνική Γλώσσα, αναζητήσεις και συζητήσεις*, Καρδαμίτσα.
- Ρεγκάκος, Α., (2005) «Αρχαία αλλά όχι απαρχαιωμένα», *Φιλολόγος* 120, 177-181.

Ρομιγύ Ζακλίν ντε - Μονίκ Τρεντέ, 2009, *Μαθήματα ελληνικών*, μτφρ. Χ. Σαμαρά, Αθήνα.

Συμεωνίδης Χ., (1990) *Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των Ινδοευρωπαϊκών γλωσσών*, Α. Γενική Εισαγωγή, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Swartz R., & Perkins D. (1989) *Teaching Thinking*, Pacific Grove CA: Midwest Publications.

Τσολάκης Χ. (επιμ) (1998) *Η διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας στην πρωτοβάθμια και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη.

Τσοπανάκης Α., (1998) *Νεοελληνική Γραμματική*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Χαραλαμπίδης Χριστόφορος, (1994) *Γλώσσα και Εκπαίδευση*, Γεννάδειος Σχολή, Αθήνα.

Χατζηγεωργίου Γ., (1999) *Γνώθι το Curriculum*, Ατραπός, Αθήνα.

Χατζημαυρουδή, Ε., 2007, *Η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο*, Θεσσαλονίκη.

Χριστίδης, Α.Φ., (2005) *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, ΙΝΣ, Θεσσαλονίκη.

Ενδεικτική δεικτογραφία

<http://www.e-yliko.sch.gr>

<http://www.ilsp.gr/glossa.html> & <http://www.e-yliko.gr>

[\[language.gr/greekLang/ancient_greek/education/workshop/exercise/exercise.html?id=2\]\(http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/education/workshop/exercise/exercise.html?id=2\)](http://www.greek-</p></div><div data-bbox=)

<http://www.perseus.tufts.edu>

<http://www.classics.mit.edu>

<http://www.csad.ox.ac.uk/>

<http://www.geocities.com/Athens/4752/>

<http://www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/Gnomon.html> (Βιβλιοθήκη για τον κλασικό κόσμο)

<http://argos.evansville.edu/> (μηχανή αναζήτησης για αρχαίους πολιτισμούς-κλασική αρχαιολογία)

<http://www.tlg.uci.edu/~tlg/index/resources.html>

Μουσεία και εικονικές περιηγήσεις:

Υπουργείο Πολιτισμού: <http://www.culture.gr>

Ελληνικά Μουσεία : <http://www.monopoli.gr/museums.html>

ICOM: <http://www.icom.org/>

ICOM: Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων ελληνική Επιτροπή

<http://www.otenet.gr/icom/index.html>

<http://www.comlab.ox.ac.uk/archIle/other/museums.html>

<http://www.museumlink.com/virtual.htm>

<http://www.museums.reading.ac.uk/vlmp/world.html>

<http://archIle.comlab.ox.ac.uk/other/museums.html>

<http://www.elsas.demon.nl/indexIe.htm>

<http://www.dreamscape.com/frankvad/museums.html>

<http://metalab.unc.edu/louvre/>

<http://sites.google.com/site/arxaig/metaphraseis-2-1/e-e>

http://www.pio.gov.cy/cyprus_today/jul_dec99/kipria99_07euripides.htm-σκηνοθεσία

Ευαγγελιάτου

<http://www.cnrs.ubc.ca/masc/helen.html> *United Players of Vancouver- Jericho Arts Center, Vancouver, B.C*

www.didaskalia.net

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΛΟΓΙΣΜΙΚΑ (ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟ Π.Ι.)

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ. Για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας με στοιχεία ιστορίας, πολιτισμού, αρχαιολογίας, βασισμένη σε κείμενα αρχαίων συγγραφέων (Σειρά ΘΥΜΗΣΙΣ)

ΑΡΧΑΙΑ ΑΤΤΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΟΔΥΣΣΕΙΑ. ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΘΑΚΗ

ΓΛΩΣΣΑ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ. ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Η Άρτεμις στην αρχαία Αθήνα, MLS MULTIMEDIA/Exodus, 1999.

Ελληνική Μυθολογία, Ένα ταξίδι στη φαντασία, Virtual Reality, 1997.

Αρχαίος ελληνικός Πολιτισμός - Ελληνική Μυθολογία, LIBROCOM.

Η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή, 1999.

Mythology,EMME, InteractIle.

Portraits of Byzantium, Lambrakis Research Foundation, 1997.

Στο περιεχόμενο (αρχές επιλογής κειμένων - προτεινόμενα κείμενα για τις τρεις τάξεις)

- ✓ Επιλέγονται πεζά κείμενα της αττικής διαλέκτου τα οποία ανήκουν σε διάφορα γραμματειακά είδη, έχουν ενδιαφέρον περιεχόμενο και καλύπτουν διάφορους τομείς και όψεις της καθημερινότητας κατά την αρχαιότητα
- ✓ Ενδεικτικά για τη Β΄ τάξη προτείνεται η διδασκαλία κειμένων που κατατάσσονται στις εξής θεματικές ενότητες:
 - μύθοι-μυθιστορία: κείμενα από τον Αίσωπο, Απολλόδωρο, Λουκιανό (μπορεί να αξιοποιηθούν το κείμενο της 4^{ης} ενότητας του σχολικού εγχειριδίου και το παράλληλο κείμενο της 8^{ης} ενότητας, Πλάτωνος *Πρωταγόρας* 322 a-c)
 - ιστορία: το βασικό και τα παράλληλα κείμενα (σε μετάφραση) της 3^{ης} ενότητας από τον Πολύβιο
 - πολιτεύματα: Αριστοτέλους, *Αθηναίων Πολιτεία* 2.2, 5.3, 6.1 και συμπληρωματικά απόσπασμα από τη συζήτηση περί πολιτευμάτων στον Ηρόδοτο, *Ιστ. Γ*, 80.3-6 (μεταποιημένο στην αττική διάλεκτο)
 - περσικοί πόλεμοι-ενδυνάμωση της αθηναϊκής δημοκρατίας: το κείμενο του Πλουτάρχου από τη 2^η ενότητα και παράλληλα το I,139-143 από τον Θουκυδίδη (αποσπάσματα), το κείμενο της 15^{ης} ενότητας από τον *Επιτάφιον* του Λυσία και το I, 73-75 από τον Θουκυδίδη
 - κοινωνική σύνθεση της Αθήνας-πολίτες, μέτοικοι, δούλοι: Ξενοφ. *Αθηναίων Πολιτεία* 1.10-12, Αριστ. *Πολιτικά Γ*, 1275a - 1276b, καθώς και το κείμενο της ενότητας 11 Πλάτ. *Νόμοι* 881b-e
 - δημοκρατικοί θεσμοί-εκκλησία του δήμου, βουλή, δικαστήρια: Αισχίνης, *Κατά Κτησιφώντος* 6-7.1, Δημοσθένης, *Περί τοῦ στεφάνου* 168-172
 - όψεις της καθημερινότητας, επαγγέλματα, κατοικία, εκπαίδευση: αποσπάσματα από τον *Ὅρκον* του Ιπποκράτη, Ηρόδοτος, *Ιστ. Γ*, 129-130 (διασκευασμένο στην αττική διάλεκτο), Πλουτάρχου *Περικλής* 12.6, Λυσίας *Ἐπὲρ Ἐρατοσθένους φόνου* 9-10, Πλάτ. *Πρωταγόρας* 325c-326c, το κείμενο της 6^{ης} ενότητας του σχολικού εγχειριδίου Ξεν. *Ἀπολογία Σωκράτους* 19-21
 - φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας-τα λάθη της δημοκρατίας:

- Θουκ. II, 47-55, Πλάτ. *Φαίδων*, 57-58 και 116-118,
- τύποι ανθρώπων: Δημοσθένους, *Κατὰ Ἀριστογείτονος* I. 51-53, Θεοφράστου, *Χαρακτῆρες*, ἀδολέσχης 3.1-3.5
- γραπτός ἢ προφορικός λόγος:: το κείμενο της 18^{ης} ενότητας, Ἄλκιδάμας, *Περὶ σοφιστῶν*, Διον. Αλικαρν., *Περὶ συνθέσεως Ὀνομάτων* 6.1-8, Δίων Χρυσόστ. *Ορ.* 12.65-69
- κείμενα ευτράπελα και χιουμοριστικά ἢ απλῶς ευχάριστα και ενδιαφέροντα: Λουκ. *Νεκρικοὶ Διάλογοι* 5, Πλούταρχος, *Δημ.-Ἄντ.* 85-86
Σημειώνεται ὅτι ο διδάσκων μπορεί να επιλέξει ως παράλληλα, κείμενα μεταφρασμένα ἀπὸ το βιβλίο *Ὁ Τόπος και οἱ Ἄνθρωποι*.

III ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ

γλωσσική επίγνωση (language awareness): ο όρος χρησιμοποιείται με δύο διαφορετικές σημασίες που διαπλέκονται όμως μεταξύ τους. Δηλώνει: α) τη στάση του ατόμου απέναντι στη φύση και το ρόλο της γλώσσας στην ανθρώπινη ζωή και κοινωνία, τη συνειδητή επίγνωση της γλώσσας ως συστήματος, ως μέσου επικοινωνίας, ως εργαλείου σκέψης και διαχείρισης των κοινωνικών σχέσεων β) μια τάση που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας με στόχο, μέσα από καθορισμένα περιεχόμενα και μεθοδολογίες, την κατάκτηση γνώσεων και την ανάπτυξη ικανοτήτων που καλλιεργούν την παραπάνω στάση. **κριτική γλωσσική επίγνωση**: στο πλαίσιο μιας κριτικής σύλληψης της εκπαίδευσης η μελέτη της γλώσσας επικεντρώνεται στη συνειδητοποίηση της δυναμικής των νοημάτων που κατασκευάζονται μέσω της γλώσσας, με στόχο την αμφισβήτηση και την ανακατασκευή τους, δηλαδή την ανάπτυξη ενός λόγου χειραφετητικού που έχει ως στόχο την απελευθέρωση των ατόμων-συμμετεχόντων στην επικοινωνία από την εξουσία των κυρίαρχων λόγων.

γλωσσική ικανότητα (linguistic competence): η διαισθητική (ή και συνειδητή) γνώση της δομής της γλώσσας, που επιτρέπει στους φυσικούς ομιλητές και ομιλήτριες να παράγουν και να κατανοούν γραμματικά ορθές προτάσεις.

γλωσσική ποικιλία (linguistic variety): η μορφή μιας γλώσσας που χρησιμοποιείται σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή ή από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες.

γλωσσική ποικιλότητα (linguistic variation): η φωνολογική, μορφολογική, συντακτική και λεξιλογική διαφοροποίηση που χαρακτηρίζει κάθε ζωντανή γλώσσα και προσδιορίζεται από γεωγραφικές, κοινωνικές και καταστασιακές παραμέτρους.

γλωσσική λειτουργία (language function): η πράξη που επιτελεί η γλώσσα σε σχέση με τον πομπό, τον αποδέκτη, την εξωγλωσσική πραγματικότητα κτλ. Βασικές λειτουργίες είναι οι:

αναφορική ή περιγραφική λειτουργία (referential/descriptive function): η γλώσσα αναφέρεται στην εξωγλωσσική πραγματικότητα (περιγραφή, αφήγηση)

βιωματική λειτουργία (emotive function): η γλώσσα εκφράζει στάσεις, συναισθήματα και βιώματα του πομπού.

κατευθυντική λειτουργία (conative function): η γλώσσα κατευθύνει τον αποδέκτη σε συγκεκριμένου είδους δράσεις (παρακλήση, προτροπή, πειθώ κ.τλ.).

φατική λειτουργία (phatic function): η γλώσσα χρησιμοποιείται για να ανοίξει, να διατηρήσει ανοιχτό ή να κλείσει το διάλυο επικοινωνίας (χαιρετισμοί, αποχαιρετισμοί, ενδείξεις ότι ο συνομιλητής/η συνομιλήτρια παρακολουθεί τα λεγόμενα του ομιλητή/της ομιλήτριας κ.τλ.).

μεταγλωσσική λειτουργία (metalinguistic function): η χρήση της γλώσσας για σχολιασμό της ίδιας της γλώσσας (περιγραφή της δομής της γλώσσας, αξιολόγηση της καταλληλότητάς της κ.τλ.).

ποιητική λειτουργία (poetic function): η χρήση της γλώσσας για αισθητικούς σκοπούς.

αναπαραστατική (μετα)λειτουργία (ideational metafunction): αφορά γλωσσικές επιλογές (ρήματα [μεταβατικά, αμετάβατα], λεξιλόγιο κτλ.) μέσω των οποίων ο/η ομιλητής/-τρια ή ο/η συγγραφέας παρουσιάζει ένα θέμα, οργανώνει τη γνώση.

γνώση καταστασιακή: η γνώση του επικοινωνιακού πλαισίου εντός του οποίου παράγεται ένα γραπτό κείμενο. Η παραγωγή γραπτού λόγου και η δημιουργία ενός αποτελεσματικού επικοινωνιακά κειμένου προϋποθέτει τη συνεξέτασή του με το

πλαίσιο επικοινωνίας για τη δημιουργία τύπων κειμένων αναγνωρίσιμων από τους αναγνώστες.

γνωσιακά αδιέξοδα/γνωσιακή σύγκρουση (cognitive conflict): διδακτική στρατηγική που βασίζεται στη θεωρία του εποικοδομισμού, κατά την οποία ο διδάσκων προκαλεί αντιπαράθεση ανάμεσα σε δύο διαφορετικές θεωρήσεις/απόψεις, με στόχο να αναστοχαστούν οι μαθητές στις ιδέες τους, να αναδιοργανώσουν τα νοητικά τους σχήματα και να μετασηματίσουν τη γνώση τους, ώστε να είναι εγγύτερη σε ένα επιστημονικό μοντέλο.

γνωσιακή μαθητεία (cognitive apprenticeship): διδακτικό μοντέλο που απορρέει από τις θεωρίες της «εγκατεστημένης μάθησης», οι οποίες πρεσβεύουν ότι η μάθηση είναι μια κοινωνική διαδικασία και προκύπτει από την ενεργή συμμετοχή σε δραστηριότητες εμπλαισωμένες σε κοινωνικά και πολιτιστικά περιβάλλοντα. Σύμφωνα με το μοντέλο οι μαθητές μαθαίνουν καλύτερα, όταν αλληλεπιδρούν μέσα σε όσο το δυνατόν πιο αυθεντικά πλαίσια με άτομα ή συνομηλίκους που έχουν περισσότερες γνώσεις (επαίοντες) και μέσω μιας διαδικασίας που αποβλέπει στη σταδιακή εσωτερίκευση της διδασκόμενης γνώσης και δεξιότητας και των γνωστικών εργαλείων που χρησιμοποιεί ο επαίοντας και εντέλει στη μαθησιακή αυτονομία.

γνωστικές διαδικασίες (cognitive/mental processes): οι νοητικές διεργασίες (αντίληψη, προσοχή, μνήμη, σκέψη) μέσω των οποίων ο εγκέφαλος επεξεργάζεται τις πληροφορίες του περιβάλλοντος.

γνωστικές στρατηγικές (cognitive strategies): οι συμπεριφορές, δράσεις που υιοθετεί ο μαθητής κατά τη διάρκεια μιας διανοητικής δραστηριότητας, για να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της. Αναφέρονται στην εκτέλεση του διανοητικού έργου.

γραμματισμός (literacy): σύνολο δεξιοτήτων και πρακτικών χρήσης ποικίλων κειμένων που επιτρέπουν στο άτομο να διαχειρίζεται την κοινωνική του ζωή μέσα από τη συμμετοχή του σε τομείς κοινωνικής δραστηριότητας.

γραμματισμός οπτικός/εικονιστικός (visual literacy): σύνολο δεξιοτήτων και πρακτικών σχετικών με την παραγωγή και κατανόηση μηνυμάτων που μεταδίδονται μέσα από εικόνες και διαγράμματα, εντεταγμένων στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

γραμματισμός, κριτικός (critical literacy): προσέγγιση που δίνει έμφαση στην ανάδειξη και κατανόηση του ρόλου που παίζει η γλώσσα στην κατασκευή, αναπαραγωγή και επιβολή μιας ιδεολογικά διαμορφωμένης κοινωνικής πραγματικότητας.

σχολικοί γραμματισμοί (school literacies): οι γλωσσικές, επικοινωνιακές και πολυτροπικές δεξιότητες παραγωγής και επεξεργασίας των νοημάτων που παράγονται μέσα από τα κείμενα που χρησιμοποιούνται σε διάφορα μαθήματα για τη διαπραγμάτευση της γνώσης και την επικοινωνία μαθητών/-τριών και εκπαιδευτικού στη σχολική κοινότητα. Στον όρο αυτό μπορεί να ενταχθούν και οι παιδαγωγικές ιδεολογίες που κατευθύνουν την ανάγνωση και τη γραφή και διαμορφώνουν τις ταυτότητες των μαθητών/-τριών.

γραμματισμός ψηφιακός (digital literacy): σύνολο δεξιοτήτων και πρακτικών σχετικών με τα κείμενα που το άτομο παράγει μέσω της χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών ή αναζητά και παράγει στο διαδίκτυο για να συμμετέχει στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

γραμματισμός, αναδυόμενος (emergent literacy): σύνολο στάσεων, γνώσεων και δεξιοτήτων που έχουν σχέση με την αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου και την κατανόηση του περιεχομένου του, καθώς και την παραγωγή γραπτών μηνυμάτων στην ηλικία πριν από την εκμάθηση της γραφής και της ανάγνωσης.

γραμματισμός, νέος (new literacy): σύνολο τεχνικών, λειτουργικών και κριτικών δεξιοτήτων που απαιτούνται για την παραγωγή και πρόσληψη λόγου σε ηλεκτρονικά περιβάλλοντα.

διαπροσωπική (μετα)λειτουργία (interpersonal metafunction): αφορά γλωσσικές επιλογές που υποδηλώνουν τη στάση του ομιλητή/της ομιλήτριας ή του/της συγγραφέα απέναντι στις πληροφορίες που μεταδίδει αλλά και απέναντι στον/την ακροατή/-τρια ή τον/την αναγνώστη/-στρια.

εγκατεστημένη μάθηση (situated learning): μοντέλο που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο των κοινωνικοπολιτισμικών θεωριών, σύμφωνα με το οποίο η μάθηση είναι μια διαδικασία συμμετοχής σε «κοινότητες μάθησης» και αντιμετωπίζεται και ως διαδικασία και ως αποτέλεσμα συγκεκριμένου της δραστηριότητας και της κουλτούρας του κοινωνικού πλαισίου στην οποία είναι εγκατεστημένη.

επανορθωτικές διαδικασίες ανάγνωσης (retrieval processes): διαδικασίες που κάνει ο αναγνώστης κατά τη διάρκεια της κατανόησης, για να γεφυρώσει τα χάσματα συνοχής του κειμένου και να εντάξει τα συμπεράσματα που προκύπτουν κατά την ανάγνωση στη συνολική αναπαράσταση του κειμένου.

επεξεργασία των πληροφοριών (Information Processing Learning): η θεωρία της επεξεργασίας των πληροφοριών αντιλαμβάνεται τη σκέψη ως μέσο επεξεργασίας των πληροφοριών που λειτουργεί παρόμοια με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές (προσλαμβάνει εισερχόμενα μηνύματα, τα επεξεργάζεται, τα αναπαριστάνει, τα αποθηκεύει στο μνημονικό σύστημα, τα ανακαλεί και παράγει εξερχόμενα, δηλαδή νέες μορφές συμπεριφοράς).

ανοδική (bottom-up ή data-driven process): η κατανόηση ενός κειμένου επιτυγχάνεται με μια σταδιακή διαδικασία από τα επιμέρους συστατικά (λέξη, πρόταση) προς το συνολικό κείμενο.

καθοδική (top-down ή conceptual-driven process): η κατανόηση ενός κειμένου επιτυγχάνεται με τη διαδικασία της ανάλυσης από το υψηλότερο επίπεδο δομής (κείμενο) στα δευτερεύοντα-χαμηλότερα επίπεδα γραμματικής (πρόταση, λέξη).

αλληλεπιδραστική (interactive process): ανοδική και καθοδική νοητική επεξεργασία των πληροφοριών ταυτόχρονα.

επίθημα (suffix): τμήμα λέξης σε τελική θέση με σημασιολογικό περιεχόμενο, π.χ. *σχολ-ικός, μαθη-τής, σχολ-είο, εκπαιδ-εύω*. Λέγεται και παραγωγική κατάληξη.

επικοινωνιακή ικανότητα (communicative competence): η διαισθητική (ή και συνειδητή) γνώση των επικοινωνιακών συμβάσεων μιας γλώσσας που κατέχουν οι ομιλητές και οι ομιλήτριές της. Οι συμβάσεις αυτές τους επιτρέπουν να προσαρμόζουν τον λόγο τους στις εκάστοτε συνθήκες και περιστάσεις επικοινωνίας

επικοινωνιακό γεγονός (speech event): μονάδα ανάλυσης της επικοινωνίας σε μια τοπική κοινότητα που συνοικοδομείται από δύο ή περισσότερα άτομα τα οποία πραγματώνουν κάποιον κοινωνικά αναγνωρίσιμο στόχο.

επιτονισμός (intonation): το σύνολο των προσωδιακών παραμέτρων (ένταση, συχνότητα, ρυθμός κτλ.), οι οποίες επιτελούν λειτουργικό ρόλο στην οργάνωση του προφορικού λόγου σε μια γλώσσα.

εποικοδομισμός (constructivism) ή **κοστρουκτιβισμός**: επιστημονικό παράδειγμα σύμφωνα με το οποίο η γνώση οικοδομείται, κατασκευάζεται ενεργητικά ως αποτέλεσμα των γνωστικών διαδικασιών που συμβαίνουν μέσα στον ανθρώπινο νου. Ο εποικοδομισμός θεωρεί τη μάθηση ως μία ενεργό διαδικασία κατά την οποία οι μαθητές/τριες κατασκευάζουν με ενεργό τρόπο τη γνώση καθώς προσπαθούν να κατανοήσουν τον κόσμο που τους περιβάλλει. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό η μάθηση προκύπτει από την προσαρμογή των προσωπικών νοητικών μοντέλων στις

νέες εμπειρίες που αποκτά ο καθένας. Υπό αυτή την έννοια η μάθηση θα πρέπει να βασίζεται σε και να ξεκινά από θέματα που οι μαθητές επιχειρούν να κατανοήσουν επειδή για κάποιο λόγο τους κίνησαν το ενδιαφέρον, η διδακτέα ύλη θα πρέπει να προσαρμόζεται στην προηγούμενη γνώση των μαθητών και οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να προσαρμόζουν τις στρατηγικές διδασκαλίας τους στις προηγούμενες εμπειρίες των μαθητών ενθαρρύνοντάς τους να αναλύσουν και να ερμηνεύουν τις πληροφορίες γύρω τους ή να συνάγουν συμπεράσματα από αυτές.

Κοινωνικός εποικοδομισμός (social constructivism ή co-constructivism): κοινωνικοπολιτισμική θεωρία που ανήκει στο γενικότερο επιστημονικό παράδειγμα του εποικοδομισμού σύμφωνα με την οποία η κατάκτηση της γνώσης είναι μια ενεργός διαδικασία οικοδόμησης νοημάτων και σημασιών, που συντελείται σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, ένα περιβάλλον ή πλαίσιο και μέσω των αλληλεπιδράσεων του ατόμου τόσο με τα φαινόμενα, τα υλικά, τις διαδικασίες του περιβάλλοντος, όσο και με τις πεποιθήσεις και τις συμπεριφορές των ανθρώπων που δραστηριοποιούνται στο περιβάλλον αυτό.

Ιεραρχικές δομές: η οργάνωση των γνώσεων στη μνήμη έχει –σύμφωνα με τη θεωρία των σημασιολογικών δικτύων- τη μορφή δικτύου στο οποίο κάποιες έννοιες είναι υπερκείμενες και κάποιες υποκείμενες σ' αυτές.

ιστολόγιο (weblogs/blogs): προσωπικός ή ομαδικός δικτυακός τόπος που περιέχει καταχωρήσεις με νέα ή δημοσιεύσεις των επισκεπτών του. Οι δημοσιεύσεις του ιστολογίου είναι κείμενα εμπλουτισμένα ενίοτε με εικόνες, συνδέσμους σε αρχεία ήχου ή βίντεο. Επίσης, είναι αρχειοθετημένες ημερολογιακά και η συντήρηση του γίνεται συνήθως από ένα άτομο, το οποίο είναι και ο διαχειριστής του με αυξημένα προνόμια στις δημοσιεύσεις των χρηστών που φιλοξενεί. Τα ιστολόγια προωθούν τη διαδραστικότητα, καθώς επιτρέπουν την ανταλλαγή ιδεών, σκέψεων, γνώσεων μεταξύ των επισκεπτών του.

ιστός 2.0 (web 2.0): Το Web 2.0 είναι το Web ως πλατφόρμα, που εκτείνεται σε όλες τις συνδεδεμένες συσκευές, ενώ οι εφαρμογές του μεγιστοποιούν τα εγγενή πλεονεκτήματα της εν λόγω πλατφόρμας: παραγωγή λογισμικού ως υπηρεσία (Software as a Service - SaaS), συνεχής ενημέρωση που γίνεται καλύτερη όσο περισσότεροι τη χρησιμοποιούν, χρησιμοποίηση δεδομένων από πολλαπλές πηγές συμπεριλαμβανομένων και των μεμονωμένων χρηστών, παροχή υπηρεσιών δεδομένων σε μορφή που επιτρέπει τη χρήση από άλλους, καθώς και δημιουργία μιας αρχιτεκτονικής της συμμετοχής, πάνω και πέρα από την μεταφορά μιας ιστοσελίδας προκειμένου να παραδώσει πλούσιες εμπειρίες στους χρήστες. (Τ. Πομόνης 2011. Προς το Web 3.0: Διαδικασία Ανάπτυξης και Αρχιτεκτονική Υποστήριξης εφαρμογών Παγκόσμιου Ιστού που συνδυάζουν τεχνολογίες Web 2.0 και Semantic Web. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.)

ιστοχώρος συζητήσεων (forum): ιστότοπος που προσφέρεται για συζητήσεις με ένα συγκεκριμένο θέμα πεδίο ενδιαφέροντος. Οι δημοσιεύσεις των συζητήσεων του ιστοχώρου είναι αρχειοθετημένες ημερολογιακά. Στους περισσότερους ιστοχώρους συζητήσεων απαιτείται εγγραφή για συμμετοχή στα υποθέματα του ιστοχώρου συζητήσεων.

κειμενικά είδη (genres): λέγονται και είδη λόγου· ο όρος αναφέρεται στην κατηγοριοποίηση των κειμένων σύμφωνα με τις συμβάσεις με τις οποίες συγκροτείται το κείμενο. Τα κειμενικά είδη αντικατοπτρίζουν τις λειτουργίες, τα νοήματα και το χαρακτήρα κοινωνικών περιστάσεων και αποτυπώνουν το σύνολο των κοινωνικών περιστάσεων μιας κοινότητας σε μια δεδομένη ιστορική στιγμή. Ενδεικτικά, κειμενικά είδη που συναντούμε καθημερινά είναι η συνέντευξη, το βιογραφικό σημείωμα, το αυτοβιογραφικό κείμενο (στη λογοτεχνία), η αφήγηση

προσωπικής εμπειρίας (στη λογοτεχνία), οι συστατικές επιστολές, οι ειδήσεις, τα ρεπορτάζ, τα εγκυκλοπαιδικά άρθρα, η αφήγηση προσωπικής εμπειρίας (στη λογοτεχνία), τα φυλλάδια και προκηρύξεις οικολογικών οργανώσεων, οι ετικέτες τροφίμων, κρασιών, φαρμάκων, οι συνταγές μαγειρικής.

κειμενική κοινότητα (discourse community): σύνολο σχέσεων που δομούνται μεταξύ ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με συγκεκριμένους ρόλους (μαθητή-δασκάλου, π.χ.) και επικοινωνούν μέσα από συγκεκριμένα κείμενα και κειμενικές πρακτικές.

κειμενική (μετα)λειτουργία (textual metafunction): γλωσσικές επιλογές μέσω των οποίων ο ομιλητής/η ομιλήτρια ή ο/η συγγραφέας συνδέει τις προτάσεις/τα εκφωνήματα μεταξύ τους, δημιουργώντας μια οργανωμένη ενότητα.

κειμενικές πρακτικές (textual practices): τρόποι αλληλεπίδρασης ατόμων μέσα από τη συμμετοχή τους σε συγκεκριμένες, ιδεολογικά επενδυμένες δραστηριότητες παραγωγής και επεξεργασίας κειμένων.

κειμενικοί τύποι: κατηγοριοποίηση των κειμένων με βάση τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του κειμένου, δηλαδή τη γλώσσα που χρησιμοποιείται και τη σχηματική του δομή. Βασικό κριτήριο της ταξινόμησης αυτής αποτελεί ο τρόπος σύλληψης και αναπαράστασης της πραγματικότητας από τον ομιλητή/συγγραφέα. Οι κειμενικοί τύποι, όπως αυτοί αναγνωρίζονται από τη γλωσσολογία, διακρίνονται σε: περιγραφή, αφήγηση και επιχειρηματολογία. Με την εμπειρική σύλληψη και απόδοση της πραγματικότητας συνδέονται κατεξοχήν η περιγραφή και η αφήγηση, ενώ με τη νοητική επεξεργασία της η επιχειρηματολογία (αιτιολόγηση/ αξιολόγηση). Συμπερασματικά, τα κειμενικά είδη κατατάσσονται σε κειμενικούς τύπους ανάλογα με την απόδοση της πραγματικότητας (βλ. τον πίνακα στη σελ. 16 του ΠΣ).

κοστρουκτιβισμός βλ. **εποικοδομισμός**.

λεκτική πράξη (speech act): η επιτέλεση μιας ενέργειας με τη γλώσσα. Οι λεκτικές πράξεις πραγματώνονται με εκφωνήματα με τα οποία οι άνθρωποι διαπραγματεύονται σχέσεις, πράξεις, συμφωνίες κτλ. Αποτελούν μέρος της κάθε επικοινωνιακής δραστηριότητας και ορίζονται με βάση τις προθέσεις των ομιλητών/-τριών και τα αποτελέσματα που πετυχαίνουν.

λεξιλόγιο (vocabulary): αποτελεί υποσύνολο του γλωσσικού συστήματος στη χρήση του και περιέχει μονάδες με λεξική σημασία όπως ρήματα, ουσιαστικά, επίθετα.

λόγιες λέξεις: λέξεις που προέρχονται από την καθαρεύουσα ή την αρχαία ελληνική γλώσσα και ως προς τη χρήση ανήκουν σε επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας, π.χ. *δεδηλωμένος*.

λαϊκές λέξεις: λέξεις, συνήθως του προφορικού λόγου, που ανήκουν στη μάγικη διάλεκτο, στην αργκό, στη διάλεκτο της πιάτσας, π.χ. *πασαπόρτι* ή συνθηματικές λέξεις διάφορων κοινωνικών ομάδων (π.χ. νέοι).

λογισμικό εννοιολογικής χαρτογράφησης: Λογισμικό που χρησιμοποιούμε για τη δημιουργία εννοιολογικών χαρτών.

εννοιολογικός χάρτης: γραφική αναπαράσταση εννοιών που αποτελείται από κόμβους και συνδέσεις μεταξύ τους. Οι κόμβοι αντιπροσωπεύουν τις έννοιες και οι συνδέσεις τις σχέσεις μεταξύ των εννοιών. Οι συνδέσεις μεταξύ των εννοιών αναπαρίστανται με τόξα ή γραμμές και μπορεί να είναι μονόδρομες, αμφίδρομες ή μη κατευθυντικές.

μεταγνώση (metacognition): η ενημερότητα που έχει το άτομο για τις γνωστικές του λειτουργίες, τους τρόπους με τους οποίους επεξεργάζεται τη γνώση, η ικανότητά του να εκτιμά τις απαιτήσεις του γνωστικού έργου, να παρακολουθεί, να ρυθμίζει και να ελέγχει συνειδητά, σχεδιασμένα και εμπρόθετα τις διαδικασίες της σκέψης του.

μεταγνωστικές δεξιότητες (metacognitive skills): όρος συνώνυμος του όρου «μεταγνωστικές στρατηγικές». Ονομάζονται «δεξιότητες», διότι καλλιεργούνται και υπόκεινται σε άσκηση και βελτίωση.

μεταγνωστική γνώση (metacognitive knowledge): η γνώση που έχει το άτομο για τις γνωστικές του λειτουργίες, για τη δυσκολία ενός γνωστικού έργου και τις στρατηγικές με τις οποίες αυτό θα υλοποιηθεί, η οποία είναι αποθηκευμένη στη μνήμη και ανακαλείται κάθε φορά που το άτομο ασχολείται με ένα σχετικό έργο. Συγκεκριμένα διακρίνεται σε:

δηλωτική γνώση (declarative knowledge): αναφέρεται στην επίγνωση που έχει ο μαθητής για το γνωστικό έργο (περιεχόμενο, απαιτήσεις, τις ιδιαιτερότητες, χαρακτηριστικά, δυσκολία) και τη γνώση για τον εαυτό του και τους άλλους ως γνωστικά υποκείμενα, τις γνωστικές του λειτουργίες, τους παράγοντες που τις επηρεάζουν.

διαδικαστική γνώση (procedural knowledge): η γνώση των στρατηγικών, των σκόπιμων και συστηματικών δραστηριοτήτων με τις οποίες ο μαθητής θα φτάσει στην επίτευξη των στόχων και με τις οποίες θα προσαρμόσει τη μαθησιακή διαδικασία στις ικανότητές του. Η γνώση του «πώς» θα εφαρμόσει όσα γνωρίζει (τη δηλωτική του γνώση).

υποθετική ή πλαισιοθετημένη ή συμπερασματική γνώση (conditional knowledge): περιλαμβάνει τη γνώση σχετικά με το πότε και γιατί το άτομο θα επιλέξει μια στρατηγική για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Στην ουσία βοηθά το μαθητή να συνορχηστρώσει τα συστατικά της δηλωτικής και διαδικαστικής γνώσης μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια.

μηχανιστικές δεξιότητες (mechanical skills): οι δεξιότητες του «γραφέα», τεχνικές γραφής, ορθογραφίας, στίξης, λεξιλογίου.

μοντέλο παράθεσης πληροφοριών (knowledge telling): αναπτυξιακό μοντέλο παραγωγής γραπτού λόγου που ταυτίζεται με τη γνωστική συμπεριφορά του αρχάριου συγγραφέα, ο οποίος όταν γράφει καταβάλλει τον ελάχιστο γνωστικό κόπο.

μοντελοποίηση-προτυποποίηση (modeling): η αρχική φάση του μοντέλου της γνωστικής μαθητείας, όπου ο μαθητής παρακολουθεί τον εκπαιδευτικό να εξωτερικεύει ρητά τις γνωστικές και μεταγνωστικές διαδικασίες που είναι αναγκαίες για την ολοκλήρωση ενός νοητικού έργου, αλλά και τις συναισθηματικές στάσεις προσέγγισής του, προκειμένου ο μαθητής να σχηματίσει το κατάλληλο νοητικό μοντέλο του έργου αυτού.

μορφολογία (morphology): τομέας της Γλωσσολογίας που εξετάζει και μελετά τα μορφήματα, ως προς την υφή τους, τα χαρακτηριστικά τους και τις δυνατότητες συνδυασμού που έχουν για να συγκροτήσουν τις λέξεις, καθώς και με τις μορφές που παίρνουν αυτές με την κλίση, με την παραγωγή και τη σύνθεση.

μορφολογικός τεμαχισμός (morphological segmentation): η ανάλυση μιας κατασκευασμένης λέξης στα συστατικά της, προκειμένου να εξαχθεί η συνολική της σημασία συνθετικά από τη σημασία των επιμέρους συστατικών της.

παραγλωσσικά στοιχεία (paralinguistic features): όλα τα κωδικοποιημένα συστήματα τα οποία συνοδεύουν ένα εκφώνημα, δηλαδή η προσωδία (επιτονισμός, ρυθμός, παύσεις κτλ.), οι κινήσεις του προσώπου και των χεριών, η θέση και η κατεύθυνση του σώματος.

πλαισιακή στήριξη (scaffolding): υποστήριξη του γλωσσικού υλικού από εικόνες, διαγράμματα, χάρτες και γενικά οποιοδήποτε υλικό διευκολύνει τους μαθητές στην κατανόηση του περιεχομένου.

πολυγραμματισμοί (multi-literacies): σύνολο παιδαγωγικών αρχών που υποστηρίζουν την ποικιλία των μορφών γραμματισμού που λειτουργούν στις

σύγχρονες κοινωνίες (οπτικός, εικονιστικός γραμματισμός κτλ.).

πολυτροπικό κείμενο (multi-modal text): κείμενο που χρησιμοποιεί για τη μετάδοση μηνυμάτων συνδυασμό σημειωτικών τρόπων. Για παράδειγμα, τα περισσότερα κείμενα των σχολικών βιβλίων, του ημερήσιου τύπου ή της τηλεόρασης είναι πολυτροπικά, αφού συχνά συνδυάζουν γλώσσα και εικόνα ή στην περίπτωση της τηλεόρασης και μουσική.

πρόθημα (prefix): τμήμα λέξης σε αρχική θέση που συχνά προέρχεται από προθέσεις της αρχαίας ελληνικής, π.χ. *αντι-γράφω*, *κατα-γράφω*, *ξε-γράφω*, *ά-γραφος*. Λέγεται και αχώριστο μόριο.

πρότυπη γλώσσα (standard language): η γλωσσική μορφή που ορίζεται ως επίσημη μορφή της γλώσσας ενός κράτους και χρησιμοποιείται κυρίως στην εκπαίδευση και στη διοίκηση.

σημειωτικά μέσα (semiotic means): οι διάλογοι (γλώσσα, εικόνα κτλ.) που διαπλέκονται για να δημιουργήσουν τα διάφορα πολιτισμικά προϊόντα που αποτελούν πηγές νοημάτων.

στρατηγικές μάθησης (learning strategies): εμπρόθετες συμπεριφορές, πλάνα δράσης ή σκέψεις που αξιοποιεί ένας μαθητής και τον διευκολύνουν να κατανοήσει και να διατηρήσει τη νέα γνώση.

συνεκτικότητα (coherence): χαρακτηριστικό του κειμένου που αναφέρεται στην αλληλουχία σημασιών, η οποία καθιστά ένα κομμάτι λόγου κατανοητό ως κείμενο.

συνοχή (cohesion): χαρακτηριστικό του κειμένου που αναφέρεται στα γλωσσικά μέσα με τα οποία συνδέονται μεταξύ τους τα εκφωνήματα (οι προτάσεις ενός κειμένου) ώστε να αποτελέσουν μεγαλύτερες ενότητες λόγου.

σύνταξη (syntax): τομέας της Γλωσσολογίας που μελετά και εξετάζει τους κανόνες που διέπουν τους τρόπους με τους οποίους σχηματίζονται οι προτάσεις σε μια γλώσσα.

τάξεις εμπύθισης: τάξεις που προορίζονται για μαθητές γλωσσικών μειονοτήτων στην κύρια εκπαίδευση, στις οποίες η μόνη γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι η πλειονοτική γλώσσα.

τύποι (πολλαπλής) νοημοσύνης (multiple intelligences): σύμφωνα με τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης του Gardner η νοημοσύνη δεν είναι μια μοναδική, ενιαία οντότητα, αλλά υπάρχουν διαφορετικά είδη/τύποι νοημοσύνης με ξεχωριστή καταβολή στον εγκέφαλο. Προτείνονται επτά αρχικοί τύποι νοημοσύνης: γλωσσική, λογικο-μαθηματική, αντίληψης του χώρου, ενδοπροσωπική, διαπροσωπική, κιναισθητική, μουσική.

υβριδικά κείμενα (hybrid texts): κείμενα τα οποία εμπεριέχουν στοιχεία από διαφορετικές υφολογικές ποικιλίες (π.χ. προφορικού και γραπτού λόγου) ή από διαφορετικούς τύπους κειμένων.

υφολογική επιλογή: γλωσσικά στοιχεία που προσδιορίζουν το ύφος ενός κειμένου.

φάκελος μαθητή (portfolio): σκόπιμη συλλογή της εργασίας του μαθητή που δείχνει τις προσπάθειες, την πρόοδο και την επίδοση του μαθητή σε μία ή περισσότερες περιοχές του Προγράμματος Σπουδών.

φθίνουσα καθοδήγηση (fading scaffolding): διδακτική αρχή σύμφωνα με την οποία οι υποστηρίξεις που παρέχονται στο μαθητή κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας υποχωρούν σταδιακά, ώστε ο έλεγχος της μαθησιακής διαδικασίας να ανατίθεται όλο και περισσότερο στο μαθητή, ώσπου να επιτευχθεί η μαθησιακή αυτονομία.

φωνολογία (phonology): ο τομέας της Γλωσσολογίας που μελετά, περιγράφει και αναλύει τα φωνήματα μιας γλώσσας και τις μεταξύ τους σχέσεις.

φώνημα (phoneme): η ελάχιστη μονάδα ήχου μιας γλώσσας που έχει διακριτική λειτουργία, που διακρίνει δηλαδή τις λέξεις μεταξύ τους, π.χ. *φόρος*-

πόρος.

Ενδεικτική βιβλιογραφία των όρων του γλωσσαρίου

- Βοσνιάδου Σ. (1998). *Γνωστική Ψυχολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βοσνιάδου Σ. (2002). «Πώς μαθαίνουν οι μαθητές», Διεθνής Ακαδημία της Εκπαίδευσης-Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης της UNESCO. Gutenberg: Πανεπιστημιακό.
- Crystal D. (1997⁴). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Oxford, Blackwell, μετ. Γ. Ξυδόπουλος (2003) *Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής*, Αθήνα, Πατάκης.
- Γεωργούσης Π. (1998). *Η αξιολόγηση των μαθητών με βάση το φάκελο υλικού. Portfolio Assessment- μια νέα τάση στην εκπαιδευτική αξιολόγηση*, Αθήνα: Εκδόσεις Δελφοί.
- Κολιάδης Ε.(2002).*Γνωστική ψυχολογία. Γνωστική νευροεπιστήμη και εκπαιδευτική πράξη, τόμ. Δ: Μοντέλο Επεξεργασίας των Πληροφοριών*. Αθήνα: αυτοέκδοση.
- Κολιάδης Ε.(2006). *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη, τόμ. Β: Κοινωνικογνωστικές θεωρίες*. Αθήνα: αυτοέκδοση.
- Κωσταρίδου-Ευκλείδη Α. (2005). *Μεταγνωστικές διεργασίες και αυτο-ρύθμιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ματσαγγούρας Η. (2002). *Κειμενοκεντρική προσέγγιση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σπαντιδάκης Ι. (2004). *Προβλήματα παραγωγής γραπτού λόγου παιδιών σχολικής ηλικίας. Διάγνωση, αξιολόγηση, αντιμετώπιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Σπαντιδάκης Γ. (2010). *Κοινωνιο-γνωσιακά πολυμεσικά περιβάλλοντα μάθησης παραγωγής γραπτού λόγου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φορτούνη Τζ. & Φραγκάκη Μ. (2003). *Εννοιολογική χαρτογράφηση: Μια διδακτική παρέμβαση*. Στα *Πρακτικά του Συνεδρίου «Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διδακτική Πράξη»*. Σύρος.
- Lee Mckay S. & Hornberger N. H. (επιμ.) (2009). *Κοινωνιογλωσσολογία και διδασκαλία της γλώσσας*. Μετάφρ. Γιώτα Κουρμεντάλα, Επιμ. Στα Ελληνικά Γ. Κωστούλη. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο. (Τίτλος πρωτοτύπου: *Sociolinguistics and Language Teaching*, CUP 1996.)
- Schunk D. H. (2010). *Θεωρίες μάθησης: Μια εκπαιδευτική θεώρηση* (Ε. Εκκεκάκη, Μετάφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/1_2/thema_1_2.htm

http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/2_1_1/thema_2_1_1.htm